T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Bilim Dalı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Yüksek Lisans Tezi

Perge Batı Nekropolisi M2 Mezar Yapısı

Aşkım Özdizbay
2501971503

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halûk Abbasoğlu

T 10477

İstanbul 2001

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

KLASİK ARKEOLOJİ Bilim Dalında **2501971503** numaralı **AŞKIM ÖZDİZBAY'IN** hazırladığı "**PERGE BATI NEKROPOLİSİ M2 MEZAR YAPISI**" konulu **YÜKSEK LİSANS** / ~~DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 10.Maddesi uyarınca **17.07.2001 SALI** günü saat **11.00'de** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...KABULÜ.....'ne* **OYBİRLİĞİ** /~~**OYÇOKLUĞUYLA**~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.HALUK ABBASSOĞLU	Kabul	
PROF.DR. ELİF TÜL TULUNAY	Kabulü	
DOÇ.DR. İNCİ DELEMEN	Kabuldür	
DOÇ.DR.SÜMER ATASOY	Kabulü	
DOÇ.DR. VEDAT ÇELGİN	KABULÜ	

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel:0212 526 13 38 – 0212 514 01 35 Fax: 0212 520 85 04

ÖZ

Bu Yüksek Lisans tezinin konusunu, 1997 yılında Perge Batı Nekropolisi'nde açığa çıkarılmış olan M2 kodlu mezar yapısı oluşturmaktadır. Mimarisi bakımından Pamphylia ve Perge'de, daha önceden bilinen mezar tiplerinden farklı olan söz konusu yapının içinde duvar resimleri de bulunmaktadır. Mezar, mimarisi ve duvar resimleri ile beraber, buluntuları ve yazıtı bakımından da etraflıca tanımlanmış ve her bir özelliği analojiye tabi tutulmuştur. Analojilerden çıkarılan değerlendirmeler yardımıyla M2, aynı nekropolis ve yakın bölgelerindeki mezar yapıları içinde belli bir kategoriye sokulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, mimarisi ve duvar resimleri üzerindeki yerel ve dış etkiler saptanmaya çalışılmış, Pamphylia'da uygulanan ölü kültü adetlerinin daha iyi anlaşılabilmesine katkısı olan, mezar içi düzenlemesi, duvar resimleri ve buluntuları, bu açıdan da ele alınmıştır. Son olarak, mezar yapısının konumu ve diğer özellikleri göz önünde bulundurularak bir tarihleme önerisi sunulmuştur.

ABSTRACT

The subject of this master thesis is concluding a tomb building called M2 which was found in West Necropolis of Perge in 1997. The tomb has different features than other tomb types which were known before, also different from them by its frescoes in Perge and Pamphylia. The tomb has been described by its architecture and frescoes, and also its finds and inscription. By the using the points which are comes from analogies, the tomb, M2, has been compared with the tombs which are in the same necropolis and neighbouring areas. Also it has been tried to determine local and foreign influences on the architecture and frescoes of the tomb. M2 also supplies to understanding Pamphlian death cult traditions. To sum up, by using the place of the tomb and its features a suggestion for dating is offered.

ÖNSÖZ

Eskiçağ toplumlarının ölüm sonrası hayat hakkındaki düşünceleri, yaşadıkları hayattan çok büyük bir farklılık göstermez. Buna bağlı olarak, mezarlıklarını yaşayan bir şehir gibi düşünüp, planlanmış ve ellerinden geldiğince, yaşadıkları yerlerde olduğu gibi, buraları anıtsal yapılarla donatmışlardır. Mezarlar, onlara göre, ölünün yaşam sonrası ikametgahıdır. Böylece ortaya, bir çok anıtsal mezar yapıları ile donatılmış büyük nekropolisler çıkmıştır. Bunlara ek olarak, antik nekropolisler, geçmişten günümüze, sosyal yaşamdan ekonomiye; dini inançlardan toplumların refah seviyesine; etnik yapılarından kullandıkları günlük eşyalara kadar, bir çok konuda, bilgi babında, arkeolojik hazineler bırakır.

Mezarların içlerine bırakılan değerli eşyaların varlığı bilindiğinden, en büyük yağma ve soyguna uğrayanlar bunlardır. Fakat, antik bir mezarı, daha önce kimse ellemeden, ilk defa açmak ve yıllar öncesinde, bir zamanlar yaşamış olan bir insanın kalıntıları ile karşılaşmak, belki de arkeolojinin en heyecan veren anıdır. Mezarın içindeki buluntular ile, o kişinin cinsiyetini, belki mesleğini, yaşını saptamak, eğer yazıt varsa adını öğrenmek, birkaç hüzünlü satır yada bir Khaire (Elveda) sözcüğünü okumak ise bambaşka heyecanlara sürükler insanı...

Perge Batı Nekropolisi yukarıda saydıklarımla birlikle, mesleğimin tüm heyecanlarını da yaşattı bana, 1995'ten bu yana. Arkeoloji eğitimi almakla isabetli bir karar verdiğimi kendi diliyle anlatan, üzerinde uzmanlaşma isteğimi kamçılayan en önemli nedenlerden biri budur. Fakat, bunların hiç biri, sayın hocam Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'nun bana sunduğu sağlam bilimsel düşünce , formasyon, fırsatlar ve aşıladığı güven duygusu olmasaydı gerçekleşemezdi. Bu sebepten sayın hocama minnet borçluyum. Ayrıca 1946 yılında, ilk defa İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Kürsüsü'nün kurucusu Ord. Prof. Dr. Arif Müfit Mansel'in kazdığı ve ilk yayımını yaptığı, Perge Batı Nekropolisi'nden bir konunun, hocam tarafından 55 yıl sonra ilk olarak bana verilmesi minnetimi bir kat daha arttırmıştır.

Lisans ve Lisansüstü öğrenciliğim sırasında, desteğini ve yakın ilgisini hep yanımda bulduğum, sunduğu formasyon ve değerli fikirleriyle beni daima daha iyiye yönlendiren ve yüreklendiren sayın hocam Prof. Dr. Elif Tül Tulunay'a şükranlarımı sunarım. Tezimin oluşma aşamasından sonuna kadar metinlerimi kontrol eden,

düzelten, çıkış yolları gösteren, fikirleriyle besleyen ve son halini almasında çok büyük katkıları olan sayın hocam Doç. Dr. İnci Delemen'e de çok teşekkür ederim.

Ş. Sedef Çokay, tezim ile, başından beri çok yakından ilgilenmiş, yaptığımız tartışmalar ile ufkumu genişletip, konuya hakimiyetimi sağlamış, çizim ve levhalarda yardım etmiş, en önemlisi sunduğu candan dostluk ve anlayış ile çalışmamı daha zevkli kılmıştır. Kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Mezar yapısının duvar resimlerini ölçekli olarak çizen ve bana daima her konuda güç veren Zeynep Yılmaz'a, bilgisayardaki son düzeltmelerimde yardımlarını esirgemeyen Müjde Türkmen'e, Almanca çevirilerde her türlü yardımı gösteren Dr. Selma Bulgurlu'ya, Fransızca ve İtalyanca çevirilerde büyük yardımlarını gördüğüm Dr. Nalan Fırat'a da içtenlikle teşekkür ederim. Perge'deki arazi çalışmaları esnasında tecrübelerinden yararlandığım T. Hacı Zeyrek ve ilgisini eksik etmeyen Doç. Dr. Sümer Atasoy'a da teşekkür etmek isterim

Lisans eğitimim sırasında yakın ilgilerini gördüğüm, Eski Yunanca konusunda her zaman değerli bilgilerinden yararlandığım ve Mezar yazıtının çevirisinde rehberlik eden Prof. Dr. Güler Çelgin ve Doç. Dr. Vedat Çelgin'e teşekkürü bir borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca beni her bakımdan destekleyen, yüreklendiren ve anlayışlarını esirgemeyen ailemin, tezimi bitirebilmemdeki katkısı büyüktür. Kendilerine şükran borçluyum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ/ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv-v
İÇİNDEKİLER	vi-vii
LEVHA LİSTESİ	viii-xiii
KISALTMA LİSTESİ	xiv
I. GİRİŞ	1-8
A. PERGE'NİN YERİ VE TOPOĞRAFYASI	1-2
B. PERGE'NİN TARİHİ VE KENTTE YAPILAN ARAŞTIRMALAR	2-6
C. TEZİN KAPSAM, AMAÇ VE YÖNTEMİ	7-8
II. PERGE NEKROPOLİSLERİ	9-19
A. AKROPOLİS YAMAÇLARINDAKİ NEKROPOLİS	10
B. DOĞU NEKROPOLİSİ	11
C. BATI NEKROPOLİSİ VE MEZAR TİPLERİ	12-19
1. MEZAR YAPILARI VE ODALARI	13-16
2. PODYUM MEZARLAR	16
3. LAHİTLER	17-18
4. DİĞER MEZARLAR	18-19
III. M2 MEZAR YAPISI	20-73
A. MİMARİ	22-39
1. PLAN	22-24
a. Arcosoliumlar	22-23
b. Taban	23-24
2. CEPHE	24-26
3. ÜST YAPI	26-27
4. ANALOJİ VE DEĞERLENDİRME	27-39

Sayfa

B. DUVAR RESİMLERİ 39-60
1. GÜNEY ARCOSOLIUM 40-41
2. DOĞU ARCOSOLIUM 42-44
3. KUZEY ARCOSOLIUM 44-45
4. TAVAN VE DİĞER YÜZEYLER 45-46
5. ANALOJİ VE DEĞERLENDİRME 47-60
a. Bitkisel Bezeme 47-51
b. Cenaze Yemeği Sahnesi 51-55
c. Mermer Taklidi Bezeme 55-59
d. Tartışma 59-60

C. MEZAR İÇİ BULUNTULARI 61-68
1. LAHİTLER 61-63
2. SUNU SEKİSİ VE LİBASYON KUYUSU 63-65
3. KÜÇÜK BULUNTULAR 65-68
a. Pişmiş Toprak Kaplar 65-67
b. Sikkeler 68

D. YAZIT 68-73

IV. SONUÇ 74-79

KAYNAKÇA 80-88

LEVHALAR I-LXXXVIII

LEVHA LİSTESİ

Perge Batı Nekropolisi'ne ait olan fotoğraf, plan ve çizimlerin bir kısmı Perge kazı arşivinden alınmış, fotoğrafların bir kısmı ise tarafımdan çekilmiştir. Kitaplardan alınan resim, çizim ve planların ait oldukları eserler için metin içinde yer alan dipnotlardaki kısaltılmış halleri esas alınarak verilmiştir. Aynı zamanda, listede birbirini takip eden eser isimleri için, dipnotlarda kullanılan kısaltma sistemi temel alınmıştır.

Lev. I : Pamphylia Haritası. Şahin, **Die Inschriften von Perge**, s. xxiv.
Lev. II : Plan 1 : Perge Şehir Planı.
Lev. III : Plan 2 : Perge Akropolis Planı.
Lev. IV : Plan 3 : Batı Nekropolis Planı.
Lev. V : res. 1: P1? kodlu anıtsal mezarın podyumu, güneyden.
res. 2: Mausoleum tipinde anıtsal mezar, batıdan.
Lev. VI : res. 1: Mausoleum tipi mezar içinde bulunmuş klineli lahit kapağı, güneyden
res. 2: M1 mezar yapısının cephesi, batıdan
Lev. VII : res. 1: M1'in içi, batıdan.
: res. 2: M1'in içi, kuzey lahit, güneyden
Lev. VIII : res. 1: M1'in içi, güney lahit, kuzeyden.
res. 2: M1 içindeki hediye nişlerinden bir örnek.
Lev. IX : res. 1: M3 mezar yapısı, kuzeybatıdan
res. 2: M3'ün cephesi, batıdan.
Lev. X : res. 1: M3'ün sunu sekisi ve libasyon kuyusu, kuzeyden
res. 2: M3'ün içi, doğu-batı doğrultulu lahitler, batıdan.
Lev. XI : res. 1: M3'ün içi, kuzey-güney doğrultulu lahit, batıdan.
res. 2: Apsisli mezar odası, batıdan.
Lev. XII : res. 1: Apsisli mezar odası içinde bulunan Dokimeion tipinde girlandlı lahit.
res. 2: Apsisli mezar odası içinde bulunan Dokimeion tipinde klineli lahit kapağı
Lev. XIII : res. 1: M4 ve M5 mezar yapıları, batıdan.
res. 2: P5 kodlu podyum mezarın kaidesi ile birlikte görünümü, doğudan.
Lev. XIV : res. 1: P7 kodlu podyum mezarın cephesindeki oturma sekisi, doğudan.
res. 2: P9, P10, P11 kodlu podyum mezarlar, doğudan.
Lev. XV : res. 1: L24 kodlu yerel Pamphylia tipinde lahit, güneybatıdan.
res. 2: P2 kodlu podyum mezar, L7 ve L8 kodlu yerel lahitler. Batıdan.
Lev. XVI : res. 1: L23 kodlu, Geç Hellenistik Dönem'e ait yerel lahit, güneybatıdan.
res. 2: L12, L13, L14, L15, L16 kodlu *"khamosorion tipi"* kayaya oyma lahitler.
Lev. XVII : res. 1: Kaya mezarı, kuzeybatıdan.
res. 2: M2'nin batısındaki, L18 kodlu lahit, batıdan
Lev. XVIII : M2'nin cephesini tamamıyla kapayan L3 kodlu lahit., batıdan.
Lev. XIX : Plan 4: M2'nin Planı
Lev. XX : Çizim 1: M2'nin Cephe Rölövesi
Lev. XXI : res. 1: M2'nin cephe görünümü, güneybatıdan.

: res. 2: M2'nin cephe görünümü, güneybatıdan
Lev. XXII : res. 1: M2'nin cephe görünümü, kuzeybatıdan.
res. 2: M2, Kapı, batıdan.
Lev. XXIII : res. 1: M2, Eşikteki mil delikleri, doğudan.
res. 2: Lentonun sağ altındaki mil yuvarlak mil deliği.
Lev. XXIV : res. 1: Lentonun sol altındaki mil yuvarlak mil deliği.
res. 2: Cephedeki, lentonun solunda bulunan konsol, batıdan.
Lev. XXV : res. 1: Cephedeki, lentonun üzerinde bulunan niş, batıdan.
res. 2: Cephedeki, lentonun üzerinde bulunan niş ve her iki yanındaki pişmiş toprak levhalar.
Lev. XXVI : Çizim 2 : M2'nin Kesiti.
Lev. XXVII : res. 1: M2, iç görünüm, batıdan.
res. 2: M2, iç görünüm, doğu ve güney kenar, kuzeybatıdan.
Lev. XXVIII : res. 1: M2, iç görünüm, doğu ve kuzey kenar, güneybatıdan.
res. 2: Doğu arcosoliumun sağ kemer ayağı cephesindeki girland asmak için kullanılmış çivi, batıdan.
Lev. XXIX : res. 1: Doğu arcosoliumun sol kemer ayağı cephesindeki girland asmak için kullanılmış çivi, batıdan.
res. 2: Sağ kemer ayağı üzerindeki çivinin yakından görünümü, batıdan
Lev. XXX : res. 1: Haç tonozu oluşturan kuzeydoğu ve güneydoğu pandantifleri, batıdan.
res. 2: Kuzeydoğu, güneydoğu pandantiflerin üst kısmı ve yıkılmış haç tonozun görünümü, batıdan.
Lev. XXXI : res. 1: Tahrip olmuş haç tonozun ve kuzeybatı, güneybatı pandantiflerin görünümü, doğudan.
res. 2. : Kuzeydoğu pandantifin yakından görünümü, güneybatıdan.
Lev. XXXII : res. 1: Güneydoğu pandantifin yakından görünümü, kuzeybatıdan.
res. 2. : Semerdam çatı, kuzeyden.
Lev. XXXIII : res. 1. : Semerdan çatının korunmuş kısmı, kuzeyden.
res. 2 : Semerdan çatının arka kısmı, doğudan.
Lev. XXXIV : res. 1. : M1'in yıkılmış beşik tonoz çatısının görünümü, batıdan.
res. 2. : Yıkılmış beşik tonozun doğu kısmının görünümü, kuzeybatıdan.
Lev. XXXV : res. 1: Anemourion'dan A.II.2. kodlu mezar yapısı. Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, Lev. III, res 1
res. 2: Anemourion'dan A.II.8. kodlu mezar yapısı. **A.e.**, Lev. III,
Lev. XXXVI : res. 1: Anemourion'daki Tip I ve Tip II mezar yapılarının planları, **A.e.**, s. 91, fig. 6.
res. 2: Anemourion'daki Tip III mezar yapısının planı (A.VII.14), **A.e.**, s. 163, fig. 6.
Lev. XXXVII : res. 1: Antiocheia ad Cragum, NIII Nekropolisi'nden N.III.1 kodlu mezar yapısı, Rosenbaum, **A Survey of Coastal Cities in Western Cilicia**, Lev. XIV, res. 2.
res. 2: Antiocheia ad Cragum, NIII Nekropolisi'nden N.III.5 kodlu mezar yapısının cephesi, **A.e.**, Lev. XIV, res. 1.
Lev. XXXVIII : res. 1: Selinus'tan Mezar 2 (Tomb 2)'nin planı, **A.e.**, s. 54, fig. 34.
res. 2: Iotape'den Mezar III.10 (Tomb III.10)'un planı, **A.e.**, s. 64, fig. 38.
Lev. XXXIX : Elaiussa Sebaste'den N2 kodlu, beşik tonoz ve arcosoliumlu Mezar yapısının cephe, kesit ve plan çizimi, Machatschek, **Die Nekropolen**, Lev. 24.

Lev. XL : Elaiussa Sebaste'den N4 kodlu, beşik tonoz üzeri semerdam çatılı, konsol üzeri taş levhalı gömü yerine sahip mezar yapısının cephe, plan ve kesit çizimi, **A.e**, Lev. 32.

Lev. XLI : Elaiussa Sebaste'den N6 kodlu, beşik tonoz üzeri semerdam çatılı, konsol üzeri taş levhalı gömü yerine sahip mezar yapısının cephe, plan ve kesit çizimi, **A.e**, Lev. 36.

Lev. XLII : res. 1: Vatican Nekropolis'ndeki mezar yapılarının aksonometrik cephe görünümleri, Toynbee, **The Shrine of St. Peter and the Vatican Excavations**, Lev. 4.
res. 2: Vatican Nekropolisi'nden I kodlu mezar yapısının (Tomb I) kuzey iç duvarının görünümü, **A.e.**, Lev. 5.

Lev. XLIII : res. 1: Vatican Nekropolisi'nden Fannia Redempta'nın Mezarı'nın (The Tomb of Fannia Redempta) çizimi, **A.e.**, fig. 5.
res. 2: Vatican Nekropolisi'nden Fannia Redempta'nın Mezarı'nın (The Tomb of Fannia Redempta) kuzey iç duvarı, **A.e.**, Lev. 6.

Lev. XLIV : res. 1: Vatican Nekropolisi'nden Caetennii'nin İlk Mezarı'nın (The First Tomb of Caetennii) çizimi, **A.e.**, fig. 6.
res. 2: Vatican Nekropolisi'nden Caetennii'nin İlk Mezarı'nın (The First Tomb of Caetennii) kuzeyden iç görünümü, **A.e.**, Lev. 2.

Lev. XLV : res. 1: Isola Sacra Nekropolisi'nden 88 ve 90 nolu mezar yapılarının görünümü, Calza, **La Necropoli del Porta nell'Isola Sacra**, s. 57, fig. 15.
res. 2: Isola Sacra Nekropolisi'nden beşik tonoz çatılı, tuğla örgülü mezar yapıları, **A.e.**, s. 58, fig. 16.

Lev. XLVI : res. 1: Isola Sacra Nekropolisi'nden 29 nolu, iki katlı mezar yapısının restitüsyon çizimi, **A.e.**, s. 65, fig. 18.
res. 2: Isola Sacra Nekropolisi'nden 19 nolu mezar yapısının, arcosoliumlu ve nişli iç görünümü, **A.e.**, s. 48, fig. 11.

Lev. XLVII : res. 1: Ostia, Via Laurentina yolundaki 18 nolu columbarium tipi mezar yapısının iç görünümü, Scuarpiano, **Scavi di Ostia, Le Necropoli**, Lev. XIII, res. 1
res. 2: Ostia, Via Laurentina yolundaki Caelcilii Columbariumu (Columbario dei Caecilii)'nin iç görünümü, **A.e.**, Lev. XVIII, res. 1.

Lev. XLVIII : Çizim 3: M2, Güney arcosolium cephesindeki bitkisel bezemenin çizimi

Lev. XLIX : Çizim 4: M2, Güney arcosolium, sol ve sağ kemer içindeki bitkisel, bezemenin çizimi.

Lev. L : res. 1: Güney arcosolium cephesi içindeki bitkisel bezeme, kuzeyden.
res. 2: Güney arcosoliumun sağ kemeri içindeki bitkisel bezeme, batıdan.
res. 3: Güney arcosoliumun sol kemeri içindeki bitkisel bezeme, doğudan.

Lev. LI : res. 1: Bitkisel bezemedeki, çan şekilli çiçeklerin ve yaprakların ayrıntısı.
res. 2: Güney arcosolium cephesi içindeki girland motifi.

Lev. LII : res. 1: Girland motifinin sağında (doğusunda) bulunan büyük çiçek motifi.
res. 2: Girland motifinin solunda (batısında) bulunan büyük çiçek motifi.

:

Lev. LIII Çizim 5: Doğu arcosolium cephesindeki cenaze yemeği sahnesinin çizimi.
Lev. LIV : res. 1: Doğu arcosolium cephesindeki cenaze yemeği sahnesi batıdan.
res. 2: Sahnedeki erkek figürünün başı, batıdan.
Lev. LV : res. 1: Sahnedeki kadın figürü ve sağındaki erkeğin ayak ve elbise ucu, batıdan.
res. 2: Kadın figürünün ayrıntılı görünümü, batıdan.
Lev. LVI : res. 1: Sahnenin solundaki (kuzey) kap, batıdan.
res. 2: Sahnenin sağındaki (güney) amphora ve ayaklar, batıdan.
Lev. LVII : res. 1: Sahnedeki şiltenin önünde bulunan masa ve üzerindeki tepsi, batıdan
res. 2: Kuzey arcosolium cephesindeki mermer taklidi bezeme, güneyden.
Lev. LVIII : Çizim 6: Kuzey arcosolium cephesindeki mermer taklidi bezemenin çizimi.
Lev. LIX : res. 1: Bezemeyi oluşturan soldan ikinci panel, güneyden.
res. 2: Bezemeyi oluşturan soldan üçüncü panel, güneyden.
Lev. LX : res. 1: Kuzey arcosolium, sağ (batı) kemer içi bezemesi, doğudan.
res. 2: Aynı bezemenin ayrıntısı.
Lev. LXI : res. 1: Kuzey arcosolium, sol (doğu) kemer içi bezemesi, batıdan.
res. 2 : Aynı bezemenin ayrıntısı.
Lev. LXII : res. 1: Tabanın hemen üzerindeki küçük paneller içinde bulunan mermer taklidi bezeme, kuzeyden
res. 2: Kuzey arcosoliumun batısını dik açıyla kesen duvar yüzeyindeki mermer taklidi bezeme, güneyden.
Lev. LXIII : res. 1: Söz konusu duvar yüzeyini dik açıyla kesen yüzeyin mermer taklidi bezemesi, doğudan
res. 2: Güney arcosoliumun batısını dik açıyla kesen duvar yüzeyindeki mermer taklidi bezeme, güneyden.
Lev. LXIV : res. 1: Söz konusu duvar yüzeyini dik açıyla kesen yüzeyin mermer taklidi bezemesi, doğudan.
res. 2: Güney ve doğu arcosoliumların kemer ayaklarının dış yüzeyindeki zigzag benzeri bezeme, kuzeybatıdan.
res. 3: Doğu ve kuzey arcosoliumların kemer ayaklarının dış yüzeyindeki zigzag benzeri bezeme, kuzeybatıdan.
Lev. LXV : res. 1: Doğu arcosolium üzerindeki duvar yüzeyi ve güneydoğu, kuzeydoğu pandantifleri üzerindeki bitkisel bezeme, batıdan.
res. 2: Kuzey arcosolium üzerindekiduvar yüzeyinde korunmuş bitkisel bezeme.
Lev. LXVI : res. 1: Anemourion'dan A:VII.14.5 kodlu mezarın bitkisel bezemesi, Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, Lev. III, res. 1.
res. 2: Anemourion'dan A.II.11.5 kodlu mezarın bitkisel bezemesi, **A.e.**, Lev. XVII, res. 2.
Lev. LXVII : res. 1: Zeugma'dan T:S: 3 kodlu mezarın bitkisel bezemeli Arcosoliumu, Kennedy, **The Twin Tombs of Zeugma on the Euphrates**, s. 49, fig. 3.25
res. 2: Ephesos'tan H2 kodlu evin A odasının güney duvarındaki bitkisel bezeme, Strocka, **Die Wandmälerei der Hanghäuser in Ephesos**, res. 79.
Lev. LXVIII : res. 1: Aynı evin SR 18 kodlu odasının içindeki nişte bulunan figürlü bitkisel bezeme, **A.e.**, res. 119.

res. 2: Aynı evin 14d kodlu odasının doğu ve güney duvarındaki bitkisel bezeme, **A.e.**, res. 236,237.

Lev. LXIX : res. 1: Isola Sacra'dan 31 nolu mezarın arcosoliumundaki bitkisel bezeme, Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, Lev. XLV, res. 1.
res. 2: Aynı bezemenin devamı, **A.e.**, Lev. XLV, res. 2.

Lev. LXX : res. 1: Güney Rusya, Kerç'den (Pantikapaion) 1873 Mezarı'nın figürlü bitkisel bezemeleri. **A.e.**, Lev. XLIV, res. 1.
res. 2: Aynı yerden 1872 Mezarı'nın tonozunun üst kısmındaki bitkisel bezeme ve alt kısmındaki mermer taklidi bezeme, **A.e.**, Lev. XLIV, res. 2

Lev. LXXI : res. 1: Güney Rusya, Kerç'den (Pantikapaion) 1872 Mezarı'nın tonozunun kuzey duvarındaki figürlü bitkisel bezeme ve alt kısmındaki mermer taklidi bezeme, Rostovzeff, **Ancient Decorative Wall Painting**, Lev. IX.
res. 2: Aynı yerden 1872 Mezarı'ndan bitkisel bezeme, **A.e**, Lev. VIII.

Lev. LXXII : res. 1: Anemourion'dan B.I.16 kodlu mezarın kuzey duvarındaki cenaze yemeği sahnesinin üst kısmının çizimi, Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, Lev. XXIX, res. 1.
res. 2: Anemourion'dan B.I.16 kodlu mezarın kuzey duvarındaki cenaze yemeği sahnesinin alt kısmının çizimi, Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, Lev. XXIX, res. 2.

Lev. LXXIII : res. 1: Aynı sahnenin üst kısmının fotoğrafi, **A.e.**, Lev. XXVIII, res. 1.
res. 2: Aynı sahnenin alt kısmının fotoğrafi, **A.e.**, Lev. XXVIII, res. 2.

Lev. LXXIV : res. 1: Anadolu'dan, M. S. 2. yy.'a ait bir mezar steli, Pfuhl, **Die ostgriechischen Grabreliefs**, s. 445, Lev. 265, res. 1852.
res. 2: Anadolu'dan, Geç İmparatorluk devrine ait bir mezar steli, **A.e.**, s. 445, Lev. 265, res. 1855.
res. 3: Tire'den, M.Ö. 1. yy.'a ait bir mezar steli, **A.e.**, s. 457 , Lev. 274, res. 1906.

Lev. LXXV : res. 1: Kilikia Trakheia, Adamkayalar mevkiinden bir kaya mezarı kabartması, Durugönül, **Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien**, s. 209, res. 9.
res. 2: Kilikia Trakheia, Kanytelleis'den bir kaya mezarı kabartması, **A.e.**, s. 227, res. 26.

Lev. LXXVI : res. 1: 1997 yılında, Perge Batı Nekropolisi'nde bulunmuş Dokimeion tipinde, kline kapaklı bir lahit.
res. 2: Aynı lahdin klinesindeki şilte üzerinde bulunan yatay şerit bezeme.

Lev. LXXVII : res. 1: M1 mezar yapısının güney duvarındaki mermer taklidi bezeme ile boyanmış kare paneller, kuzeyden.
res. 2: Kuzey duvarındaki mermer bezeme taklidi bezeme ile boyanmış kare paneller, güneyden.

Lev. LXXVIII : res. 1: M1'deki, ortası mermer taklidi bezeme ile boyanmış kare panel.
res. 2: M1'deki, çerçevesi mermer taklidi bezeme ile boyanmış kare panel.

Lev. LXXIX : res. 1: Anemourion'dan A.IV.12 kodlu mezar yapısının giriş odasının kuzeyindeki odada bulunan kare panel içindeki mermer taklidi bezeme. Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, Lev. XIX, res. 3.

res. 2: Ephesos'dan H1/16 kodlu evin kuzey duvarındaki mermer taklidi bezeme, Strocka, **Die Wandmälerei der Hanghäuser in Ephesos**, res. 5.
res. 3: Aynı bezemeden ayrıntı, **A.e.**, res. 7.

Lev. LXXX : res. 1: M2, A Lahdi, kuzeyden
res. 2: A lahdi, iç görünüm.
Lev. LXXXI : res. 1: B lahdi, batıdan.
res. 2: C lahdi, güneyden.
Lev. LXXXII : res. 1: C lahdi, iç görünüm.
res. 2: C lahdinin batı kısa kenarı üzerinde yer alan pişmiştoprak levha ve lahdin bunun altında devam eden kısmı, batıdan.
Lev. LXXXIII : res. 1: C lahdi içince bulunmuş pişmiş toprak levha parçaları
res. 2: Libasyon kuyusu ve sunu sekisi.
Lev. LXXXIV : res. 1: Pişmiş toprak oinokhoe benzeri kap.
res. 2: Pişmiş toprak çömlek.
Lev. LXXXV : res. 1: Pişmiş toprak amphora
res. 2: Pişmiş toprak unguentarium
Lev. LXXXVI : res. 1: Atina Agorası'nda bulunmuş M239 nolu amphora, Robinson, **Athenian Agora**, Lev. 28.
res. 2 :Atina Agorası'nda bulunmuş L11 nolu amphora, **A.e.**, Lev. 16.
Lev. LXXXVII : res. 1 :Kuzey arcosolium sıvasına yapışmış sikke, ön yüz.
res. 2:Aynı sikke, arka yüz.
Lev. LXXXVIII : res. 1: Aynı sikkenin sıvaya yapışmış durumundaki görünümü, güneyden.
res. 2: M2, Lento üzerindeki mezar yazıtı, batıdan.

KISALTMA LİSTESİ

a.b.i. : ayrıntılı bilgi için.

A.e. : Aynı eser,
Kitaba yapılan referanslarda sayfa sayısı verilmediği zaman "Aynı yer" anlamında kullanılmıştır.

A.y. : Aynı makaleyi izleyen referanslarda "Aynı yer".

b.a. : Eserin bütününe atıf.

Bkz. : Bakınız.

bkz. : aş. : bakınız aşağı.

bkz. : yuk. : bakınız yukarı.

C. : Cilt.

Çev. : Çeviren.

Ed. : Editör.

fig. : figür.

Krş. : Karşılaştırınız.

Lev. : Levha.

M.Ö. : Milattan Önce.

M.S. : Milattan Sonra.

res. : resim.

s. : sayfa/sayfalar.

sa. : sayı.

t.y. : tarih yok.

yy. : yüzyıl.

y.y. : yayımcı yok/basım yeri yok.

vd. : ve devamı.

I. GİRİŞ

A. PERGE'NİN YERİ VE TOPOGRAFYASI

Perge bugünkü Antalya şehrinin 18 km. doğusunda, Alanya-Antalya karayolu üzerindeki Aksu beldesinden yaklaşık 2 km. kuzeyde bulunmaktadır. Greenwich'e göre 90° 30' enlem ve 30° 57' boylam üzerindedir.[1] Kent modern Antalya ilinin ovalık kısmını kapsayan antik Pamphylia bölgesi sınırları içindedir (Lev. I).

Pamphylia'nın kuzeyini, doğal bir sınır oluşturan Toroslar, güneyini ise Akdeniz sınırlar. Batı sınırı ise, antik yazarlarca muhtelif şekillerde verilmiştir; bu sınırın genelde Olbia[2] şehrinden başladığı kabul edilse de, bazen bir Lykia şehri olan Phaselis'e kadar uzatıldığı olmuştur.[3] Bölgenin doğu sınırında da aynı belirsizlik mevcuttur. Bu sınır genelde Korakesion olarak kabul edilir;[4] fakat bazı antik yazarlar, doğu sınırını Melas nehri (Manavgat) ve Side'ye kadar batıya çekmekte;[5] bazıları da bir Kilikia Trakheia şehri olan Syedra'ya kadar uzatmaktadırlar.[6] Aslında, Olbia yakınlarında denizden kuzeye doğru uzaklaşıp Korakesion yakınlarında, tekrar güneye iyice sokulan Toroslar bölgenin doğal sınırını belirler. Nitekim, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Olbia-Korakesion arası Pamphylia'nın doğu-batı sınırı olarak kesin kabul görmüştür.[7] Bölgenin önemli şehirleri ise, doğudan batıya doğru, Attaleia, Perge, Sillyon, Aspendos ve Side ve Lyrbe (Seleukeia?)'dir.

Perge'nin ilk kurulduğu yer olan akropolis, Miosen Çağ'da oluşmuş; doğu-batı yönünde 750 m., kuzey-güney yönünde ise 320-340 m. boyutlarında, toplam 2500 m² yüzölçümünde bir tepedir. [8] Hellenistik Dönem'den itibaren şehrin yayılmaya

---

[1] Adnan Pekman, **Son Kazı ve Araştırmaların Işığı Altında Perge Tarihi**, 2. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 1.
[2] Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası : Geographika XII-XIII-XIV**, Çev. Adnan Pekman, 3. bs., İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993, s. 196: 14,4,1.
[3] Plinius, **Natural History : Naturalis Historia** ,Çev. H. Rackham, The Loeb Classical Library, London, Harvard University Press, 1938, s. 938: 5,26,96.
[4] Strabon, **Geographika**, s.196: 14,4,2.
[5] Plinius, **Naturalis Historia**, s. 938: 5,26,96; Ptolemaios, **Geographike Hyphegesis**, Ed. Carolus Fredericus Augustus Nobbe, C. 2, Lipsiae, Sumptibus et Typis Caroli Tauchniti, 1845, s. 24: 5,5,2.
[6] Arif M. Mansel, **İlk Çağ'da Antalya Bölgesi**, İstanbul, Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No. 1, İsmail Akgün Matbaası, 1956, s. 3.
[7] **A.e.**
[8] Ekkehard Blumenthal, **Die Altgriechische Siedlungkolonisation im Mittelmeerraum unter besonderer Berücksichtigung der Südküste Kleinasiens**, Tübingen, Diss., 1963, s. 52.

başladığı, akropolisin güneyindeki ova, Post Miosen Çağ'da Katarraktes (Düden), Kestros (Aksu) ve Eurymedon (Köprüçay) gibi nehirlerin taşıdığı alüvyonlar ile oluşmuş bereketli bir ovadır.[9] Ovaya doğru büyüyen şehri, güneydoğusunda İyilik Belen; güneybatısında ise Koca Belen adlı iki tepe sınırlamaktadır. Perge'nin hem denizden içeride olması, hem de o zamanlar, ulaşıma elverişli olan doğusundaki Kestros nehri dolayısıyla deniz ile bağlantı kurulabilmesi, gelişmesi için uygun bir konum sağlamıştır. Böylece şehir, denizden gelebilecek ciddi tehlikelerden uzak kalabilmiş ve bunun yanı sıra Kestros vasıtasıyla denizden sağlayabileceği ticari avantajlardan da mahrum olmamıştır. Surları ve güneyindeki iki tepe de kenti muhtemel tehlikelere karşı güvenceye almıştır. Tüm bunlar Perge'nin varlığını koruyabilmesi için hayati etkenler oluşturmuştur.

B. PERGE'NİN TARİHİ VE KENTTE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Perge'nin tarihi doğal olarak Pamphylia'nın tarihine koşut gelişmiştir. Pamphylia'nın tarihöncesi devirleri, Türk Tarih Kurumu'nun Karain ve Beldibi mağaralarında yaptığı kazılar ile açığa çıkan Paleolitik ve Neolitik kalıntılar dışında yeterince aydınlanamamıştır. 1994 yılındaki Akropolis çalışmaları sırasında, Perge Akropolisi'nde Khalkolitikten Erken Bronz Çağ II'ye kadar uzanan bir tarihöncesi yerleşimin varlığı saptanmıştır.[10] Bununla beraber, A. Götze, bölgenin M.Ö. 3. Binyılda Troia-Yortan kültür sahasının içinde olduğunu ileri sürmüştür.[11] M.Ö. 2. Binyılda, bölgede bir Hitit egemenliğinin varlığı belirsizdir. Fakat, Boğazköy'de bulunan bronz bir tablette geçen *"Ka-as-ta-ra-ia" ve "Par-ha-a"* ifadesi; *"Ka-as-ta-ra-ia"* nın, Perge'nin hemen doğusundaki Kestros (Aksu) nehri, *"Par-ha-a"* nın da Perge olabileceğini düşündürmektedir.[12]

---

[9] **A.e.**, s.41.

[10] Haluk Abbasoğlu, Wolfram Martini, "Perge Akropolisinde 1994 Yılında Yapılan Çalışmalar," **XII. Kazı Sonuçları Toplantısı** , C. II, 1996, s. 123.

[11] Pekman, **Perge Tarihi**, s. 5-6.

[12] Tablet, Hitit Kralı Tuthaliya IV (M.Ö. 1265-1215) zamanına tarihlenen bir anlaşma metnidir. a.b.i. Bkz.: Heinrich Otten, **Die Bronzetafes aus Boğazköy. Ein Staatsverstag Tuthalijas IV**, Wiesbaden, Harrassowitz, 1988, s. 37.

M.Ö. 2. Binyılın sonlarında Akha kökenli grupların Pamphylia'ya geldiği arkeolojik ve filolojik delillere dayanılarak ileri sürülür;[13] yine benzer kanıtlara dayanılarak, bölgeye M.Ö. 1200 yıllarından sonra bir Dor göçü olduğu savlanmaktadır.[14]

M.Ö. 1. Binyılın ilk yarısına kadar, antik kaynaklarda Perge hakkında hiçbir kayıt yoktur. Bu tarihin ardından Diodoros Sicilus, Pamphylia'nın Assur devletine dahil olduğunu;[15] Solinus ise, Kilikia devletine katıldığını söyler.[16] Pamphylia'nın Kroisos devrinde Lydia'nın vasalı olduğu da Herodotos sayesinde bilinmektedir.[17] M.Ö. 546 yılında tüm Lydia toprakları Pers İmparatorluğunun eline geçmiştir.[18] Bütün bunlarla beraber, Perge Akropolisi'nde yapılan çalışmalar sonucu, M.Ö. 700'den sonra Perge'de bir Rhodos kolonizasyonu olabileceği ihtimali de doğmuştur.[19] Böylece, Arkaik Çağ'da Perge Akropolisi'nde kısmen Yunan etkili ve içinde yerli halkın da özelliklerini taşıyan bir şehrin varlığından söz edilmektedir.[20] Perge ve Pamphylia M.Ö. 334 yılına kadar Pers İmparatorluğu'nun birinci İonia Satraplığına bağlı kalmıştır. M.Ö. 360 yılında çıkan satraplar ayaklanmasına Pamphylialılar da katılmıştır.[21]

M.Ö. 334 yılında Makedonia kralı III. Aleksandros Pamphylia'yı ele geçirmiş ve burasını Lykia ile birleştirerek, Nearkhos'u satrap olarak atamıştır.[22] Aleksandros öldükten sonra bölge, diadokhlardan Antigonos Monophthalmos'un yönetimine geçmiş ve İpsos Savaşına kadar (M.Ö.301) onun elinde kalmıştır.[23] Bu savaşın ardından dağılan Antigonos'un devleti diğer diadokhlar tarafından paylaşılmış ve Küçük Asia'nın güney sahilleriyle beraber Kassandros'un kardeşi Pleistarkhos'un

---

[13] Clemens E. Bosch, **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957, s.16; Arif M Mansel, "1946-1955 Yıllarında Pamphylia'da Yapılan Kazılar ve Araştırmalar", **Belleten XXII**, sa. 86, 1958, s. 236 vd.

[14] Bosch, **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler**, s. 16.

[15] Diodoros Sicilus, **Diodoros of Sicilus : Bibliotheke Historike**, C. I, Çev. C. H. Oldfather, The Loeb Classical Library, London, Harvard University Press, 1935, s. 357, 2,2,3.

[16] Bosch, **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler** , s. 18.

[17] Herodotos, **Histories : Historiai**, C.I, Çev. A.D. Godley, The Loeb Classical Library, London, Harvard University Press, 1926, s. 33, 1,27,28.

[18] Pekman, **Perge Tarihi** , s. 17.

[19] Haluk Abbasoğlu, Wolfram Martini, " Perge Akropolisinde 1997 Yılında Yapılan Çalışmalar," **XX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, 1999, s 180.

[20] **A.y.**

[21] Diodoros Sicilus, **Bibliotheke Historike**, 15,90,3.

[22] Pekman, **Perge Tarihi**, s.17.

[23] **A.e.**, s. 20.

eline geçmiştir. Onun egemenliği de uzun sürmemiş ve M.Ö. 299-298 yıllarında Pamphylia, Demetrios Polierketes tarafından zaptedilmiştir.[24] M.Ö. 256'da yeni bir maceraya atılan Demetrios Polierketes, elindeki tüm toprakları bırakarak Makedonia'ya gitmiştir; bu sırada bölgeye muhtemelen Ptolemaios I hakim olmuştur.[25] Pamphylia, stratejik önemi sebebiyle, Seleukos ve Ptolemaios Krallıkları arasında devamlı çekişme konusu olmuştur; fakat, bunların egemenlikleri kıyılarla sınırlanmış , Perge ve Sillyon gibi iç kısımlardaki şehirler bu egemenliğin dışında kalmıştır.[26] M.Ö. 220'de Seleukoslardan Antiokhos III'ün akrabası Akhaios isyan edip, Eurymedon'a kadar Pamphylia'yı işgal etmiştir. M.Ö. 213'de Antiokhos bu isyanı bastırmış ve M.Ö. 197'de de Pamphylia ve Kilikia'yı tamamen ele geçirmiştir.[27] M.Ö. 190'da Roma ve Pergamon müttefik ordularına yenilen Antiokhos, Apameia anlaşmasına göre (M.Ö. 188), Anadolu 'daki topraklarının büyük bölümünden çekilmiş, fakat Pamphylia'nın egemenliği konusunda anlaşmazlık çıkmıştır.[28] Bunun üzerine Romalı komutan Manlius Vulso Perge'yi kuşatıp, şehri Pergamonlular adına teslim almıştır.[29]

M.Ö. 133'de Pergamon kralının ölümüyle Roma'ya kalan topraklar içinde Pamphylia da yer alıyordu; fakat, Roma, yönetim zorluğu nedeniyle, Küçük Asia'nın güney kıyılarına ilgi göstermemiş, böylece Pamphylia ve Perge, yaklaşık olarak Roma İmparatorluk devrine kadar özgür kalmıştır. Bunu Perge'nin söz konusu zamanlarda bastığı gümüş tetradrahmiler kanıtlar.[30]

Anadolu'nun güney sahillerindeki yönetim boşluğu, özellikle Kilikia'yı korsan yuvası haline getirmiştir. Bu sebepten M.Ö. 1. yy.'ın başlarında korsanlardan zarar görmeye başlayan Romalılar duruma müdahale etmiş ve Sulla, M.Ö. 78'de Publius Servilius'u , korsanları bölgeden temizlemesi için, Kilikia'ya vali atamıştır; bu esnada Pamphylia da Kilikia eyaletine bağlanmıştır.[31] Caesar zamanında ise (M.Ö.47), bölge muhtemelen Asia eyaletine dahil edilmiştir.[32] M.Ö. 36'da Antonius,

---

[24] Bosch, **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler**, s. 23.
[25] **A.e.**
[26] Pekman, **Perge Tarihi**, s. 21.
[27] **A.e**, s. 23.
[28] Bosch, **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler** , s. 30.
[29] Pekman, **Perge Tarihi** , s.23 vd.
[30] **A.e.**, s.25.
[31] **A.e.**, s.26-27.
[32] Bosch, **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler** , s.43.

Pamphylia'daki bazı şehirlerin Caesar katillerini koruması sebebiyle burayı Galatia Krallığı'na bağlamış, fakat Perge ve Attaleia Asia eyaletine bağlı kalmaya devam etmişlerdir.[33] M.Ö 25'de Augustus, Galatia kralının ölümü üzerine yeni bir Pamphylia eyaleti kurmuş; Claudius ise (M.S. 51-54) Lykia ve Pamphylia'yı yönetsel olarak birleştirip Lykia et Pamphylia çifte eyaletini meydana getirmiştir.[34] Galba (M.S.68-69) bölgeyi tekrar Galatia ile birleştirmişse de; Vespasianus (M.S. 69-79), yeniden Lykia et Pamphylia eyaletini tesis etmiştir.[35] Hadrianus (M.S. 117-138), başından beri bir imparatorluk eyaleti olan Pamphylia'yı kısa bir süreliğine senatoya bağlamış fakat daha sonra bu statüyü tekrar eski haline getirmiştir.[36] Marcus Aurelius (M.S. 161-180) Pamphylia'yı senato eyaleti yapmış ve bu devirde Perge ile Pamphylia refah ve ihtişamının doruğuna ulaşmıştır.[37]

M.S. 3. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Roma İmparatorluğunun zayıflamasıyla birlikte, Probus zamanında (M.S. 276) İsaurialı kabileler Pamphylia'yı sürekli taciz etmiştir. Bu durum ancak Anastasius (M.S. 492-488) zamanında engellenebilmiştir.[38] Karışık ve güvensiz ortamda Perge, giderek küçülmeye başlamış; savunma sebebiyle aşağı şehri terkedip akropolisine doğru çekilmiştir.[39]

Pamphylia ve Perge M.S. 4. ve 5. yy.'larda Bizans için önemini muhafaza etmiş; M.S. VII. yy.'da Arap akınları sonucu kurulan ve askeri bir örgütlenme olan thema sistemi içinde M.S. 10. yy.'a kadar Kybiraioton themasına bağlanmışır.[40]

Bölge, 1221'de Selçukluların, 1300'de Hamidoğullarının ve son olarak 1422'de Osmanlıların eline geçmiştir. Bu yıllarda Perge'de devamlı bir yerleşime dair bir kanıt yoktur; fakat, muhtemelen şehrin civarında Türkmen aşiretleri yerleşmiştir.[41]

---

[33] **A.e.**, s.47.
[34] **A.e.**, s. 46-47.
[35] **A.e.**
[36] Pekman, **Perge Tarihi**, s. 30.
[37] **A.e.**
[38] **A.e.**, s.31
[39] **A.e.**
[40] Pekman, **Perge Tarihi**, s.45.
[41] **A.e.**, s. 48.

Perge'de ilk bilimsel kazı 1946 yılında, Ord. Prof. Dr. Arif Müfit Mansel başkanlığında yapılmıştır. 1946-1974 yılları arasında, Mansel tarafından sürdürülen kazılarda, şehrin Hellenistik Kuleleri, Hadrianus Takı ve Nymphaeumları gibi anıtsal yapıları açığa çıkarılmıştır. 1975'te Mansel'in vefatı sebebiyle kazıları 1987 yılına kadar Prof. Dr. Jale İnan yönetmiştir. 1987 yılından sonra ise, kazı başkanlığını Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu üstlenmiştir.

19. yy.'ın sonunda, Lanckoronski ve ekibi Pamphylia ve Pisidia'daki şehirleri kapsayan araştırmaları içinde, ilk olarak tüm Perge'yi de içeren sistemli bir araştırma yapmıştır. Bu ekip, araştırmalarının Perge ile ilgili kısmında, Doğu ve Batı Nekropolisleri'nde bulunan bir çok mezarın ölçülerini alıp tanımlamıştır.[42]

1946 yılında, Ord. Prof. Dr. Arif M. Mansel, Perge kazılarına ilk defa Batı Nekropolis'te başlamıştır. Bir kampanyalık kazı sonucu çeşitli tiplerde 34 adet lahit, doğu- batı doğrultulu bir nekropolis caddesinin iki yanında sıralı olarak açığa çıkarılmıştır.[43]

1978 yılında, Prof. Dr. Jale İnan başkanlığında, Perge Kazı Çalışmaları dahilinde, Doğu Nekropolisi'nde bir yüzey araştırması yapılmıştır.[44]

Uzun aralıklarla ele alınan nekropolis araştırmaları, 1994 yılından itibaren Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu tarafından tekrar başlatılmıştır. 1994-1997 yılları arasındaki kazılar, Batı Nekropolis'in özel mülkiyette olması sebebiyle, tekil çalışmalar şeklinde sürdürülmüştür. 1997'den itibaren ise, belli bir alanın ortaya çıkarılması amaçlanarak sistemli bir projeye dönmüştür. 1997-2000 arasında, belirlenen alan dahilinde, kuzey-güney doğrultulu bir nekropolis caddesinin iki yanında çok çeşitli mezarlar ortaya çıkarılmıştır.[45]

---

[42] Karl Grafen Lanckoronski, G. Niemann, E. Petersen **Städte Pamphyliens und Pisidiens : Pamphylien**, C. I., Wien , F. Tempsky , 1890, s.49-50.

[43] a.b.i. Bkz. :Arif M. Mansel, Aşkıdil Akarca, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar: Excavations and Researches at Perge**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949, b.a.

[44] Bkz. : Jale İnan, "Perge Kazısı 1978 Çalışmaları", **Belleten XLIII**, sa. 171 , 1979, s. 877. Ayrıca, 1979'da H. Akıllı tarafından Perge Nekropolü konulu bir Lisans tezi yapılmıştır.. Bkz. : Hüseyin Akıllı, **"Perge Nekropolü"**, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1979, b.a.

[45] a.b.i. Bkz. : Haluk Abbasoğlu, "Perge Kazısı 1993 ve 1994 Yılları Ön Raporu", **XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.II, 1996, s. 111; Haluk Abbasoğlu, "Perge Kazısı 1995 Yılı Ön Raporu", **XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,** C.II, 1997, s. 43; Haluk Abbasoğlu, "Perge Kazısı 1996 Yılı Ön Raporu", **XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.II, 1998, s. 83-84. Bütün bunlarla birlikte, daha önce yayımlanmış Pamphylia lahitlerinin tipolojik incelemesini içeren bir Yüksek Lisans tezi yapılmıştır. Bkz. : Şafak Aydoğan, **"Pamphylia Bölgesinde Bulunan Lahitler"**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998, b.a.

C. TEZİN KAPSAM, AMAÇ VE YÖNTEMİ

Perge Batı Nekropolisi'nde, 1997 yılı kazıları esnasında bulunan M2 kodlu mezar yapısı, bu Yüksek Lisans tezinin konusunu oluşturmaktadır. Tez çalışması Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları Batı Nekropolis Projesi kapsamında yürütülmüştür. Aynı yıl açığa çıkarılan ve M2 ile bir çok ortak özellikler gösteren M1 ve 1998 kazısında bulunan M3 kodlu mezar yapıları, tez kapsamının dışında bırakılmıştır. Ancak, bunlara da gerekli ölçüde değinilmiştir. Tezin amacı, M2 mezar yapısının, mimarisi, duvar resimleri, buluntuları ve yazıtı açısından incelenmesi, her bir özelliğinin analoji yöntemiyle benzerlerinin bulunması, çıkarılan sonuçlar neticesinde tarihlemesinin yapılıp, Anadolu içinde hangi mezar grubunun içine girebileceğinin saptanmasıdır. Bunların yanısıra, özellikle duvar resimleri ve buluntuları kapsamında, Pamphylia ve Perge'nin Roma Çağı ölü kültü ve mezar geleneklerine değinilmeye çalışılmıştır.

Tezin yönteminde arazide yapılan gözlemler ve ölçümler ilk aşamayı oluşturmuştur. Gözlemler neticesinde elde edilen sonuçlar değerlendirilip, ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır. Daha sonra, ayrıntıların daha iyi anlaşılabilmesi için mezarın rölövesi çıkarılmış, plan ve kesit çizimleri yapılmıştır. Arcosoliumlar içindeki duvar resimleri de ölçekli olarak çizilmiştir .[46] Ayrıca mezarın tüm kısımları ayrı ayrı fotoğraflanmıştır. 1998 yılında mezarın cephesinin ve eşiğinin tam olarak belirlenebilmesi için, mezarın ön tarafında temizlik çalışması yapılmıştır. 1999 yılında ise, tabanın kesin olarak saptanması için mezar içinde çeşitli yerlerde sondajlar açılmıştır. Bu sondajlar neticesinde, kuzey arcosolium içine yerleştirilmiş bir mezar açığa çıkarılıp, temizlenmiştir.

Tez çalışmasının ikinci kısmını oluşturan kitaplık çalışmaları sırasında Perge Nekropolisi ile ilişki kurulabilecek nekropolisler araştırılmış, M2 ile benzer mezar yapıları taranmış, duvar resimlerine ve mezar buluntularına analoji olabilecek örnekler bulunmaya çalışılmıştır. Analojilerde önce Pamphylia , sonra yakın bölgeler, tüm Anadolu ve en sonunda Anadolu dışından örnekler taranmıştır. Bu

[46] Tüm mimari çizimleri, ODTÜ'den Mimar Oya Bakacak, duvar resimlerinin ölçekli çizimleri ise Zeynep Yılmaz tarafından yapılmıştır. Her ikisine de çok değerli yardım ve emekleri için teşekkürlerimi sunarım.

çalışmalar sonucu, kanıtlar bir araya getirilerek bir tarihleme denemesi yapılmıştır. Arazi ve kitaplık çalışmaları sonucu ortaya dört bölümden oluşan bu tez çıkmıştır.

Tezin giriş bölümünde Perge'nin yeri ve topoğrafyası kısaca tanımlanmış ve ardından kentin tarihi ve yapılan araştırmalar, nekropolis ağırlıklı olarak özetlenerek verilmiştir.

İkinci bölümde, Perge'nin nekropolisleri tanıtılmış, yerleri tarif edilmiş ve içerdikleri mezar tiplerinden bahsedilmiştir. Bu bölüm içerisinde, Batı Nekropolis daha ayrıntılı olarak ele alınmış ve içerdiği mezar tipleri, genel özellikleri ile başlıklar altında toplanarak verilmiştir. Bunun amacı, M2'nin, Perge Nekropolisleri içindeki yerini daha iyi belirleyebilmektir.

Üçüncü bölüm, tezin esas kısmını oluşturmaktadır. Burada önce mezar yapısının bulunduğu konum ayrıntılı biçimde tarif edilmiştir. Daha sonra mimarisi alt başlıklar halinde ayrılarak tanımlanmıştır. Aynı uygulama duvar resimleri için de yapılmıştır. Mimari ve duvar resimlerinin analojileri ayrı birer alt başlık olarak ele alınmıştır. Mezar yapısının buluntuları, üç alt başlık, küçük buluntuları ise kendi içinde iki alt başlığa ayrılarak ele alınmıştır. Yazıtın, önce Grekçe orijinali ve Türkçe'ye çevirisi verilmiş, yazıt içinde geçen isimler incelenmiştir. Ayrıca, mezarın mimarisi, mezar gelenekleri ve hukuku ile ilgili kısımlar belirlenerek, ayrıntılı olarak irdelenmiş, karşılaştırmalar yapılmış ve son olarak mezar yazıtı tarihlenmeye çalışılmıştır.

Tezin sonuç kısmında, mezarın tarihlemesiyle ilgili olarak mimari, duvar resimleri ve buluntular hakkında yapılan tüm analojiler ile toplanan kanıtlar bir araya getirilerek, önce genel bir tarih saptanmış, ardından mezar yazıtının vasıtasıyla daha kesin bir tarih önerilmeye çalışılmıştır.Ayrıca, mezarın tüm özellikleri bir arada ele alınarak, mezar yapısının yerel özellikleri ve diğer bölgelerden aldığı etkiler belirtilmiştir. Perge'nin, mezar mimarisinin ne tür etkiler ile biçimlendiği açıklanmaya ve sonra M.S. 2 ve 3. yy.'lar boyunca Perge'nin genel şehir gelişimi ve toplum yapısı içinde M2'nin yeri saptanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, Pamphylia ve Perge ölü kültü hakkında, M2'nin getirdiği bilgiler de burada irdelenmiştir.

II. PERGE NEKROPOLİSLERİ

Antik Çağ şehirlerinin önemli bir öğesi de nekropolislerdir. Ölüm sonrası bir başka yaşam inancı, nekropolislerin, özellikle Roma Devri'nde yaygınlaşan anıtsal mezar yapılarını da içeren çok çeşitli mezarlarla donatılmasına yol açmıştır ve bunlar adeta ölülere ait kutsal bir şehir gibi düşünülmüşlerdir. Nekropolisler, hem kapladıkları geniş alanlar, hem de sağlık ve dinsel nedenler dolayısıyla, genellikle şehir surlarının dışında gelişmişlerdir.[1] Aslen bir Roma etkisi olan, şehir surları dışında uzanan caddeler ve bunun iki yanında sıralanmış mezar yapıları ise, [2] M.S. 2. ve 3. yy.'lardaki güçlü Roma etkisinin görüldüğü bir çok Anadolu şehrinde görülmektedir.[3] Sadece, şehre önemli yararlarda bulunmuş kişilerin mezarları, onurlandırılmaları ve kahramanlaştırılmaları amacıyla, meclis kararıyla şehir surları içinde inşa edilebiliyordu.

Perge'nin üç farklı nekropolis alanın vardır. Bunlardan biri olan Akropolis yamaçlarındaki nekropolis alanları, yoğun olarak kullanıldıkları Arkaik, Klasik ve Erken Hellenistik dönemlerde şehrin dışında kalıyor olmalıydı.

Perge'nin batı ve doğu şehir surlarının ötesinde, şehrin dışında yayılan ve surların doğu ve batısında bulundukları için Batı ve Doğu Nekropolisleri olarak adlandırılanlar, diğer iki büyük ve esas nekropolis alanlarını oluşturmaktadır. Bu nekropolisler, doğu ve batı şehir kapılarından çıkan yol boyunca devam ederler, birbirleriyle bağlantılı yolların iki yanına dizilmiş mezarlar ile geniş alanlara yayılırlar. İki yanında anıtsal mezarlar sıralanmış ihtişamlı nekropolis sokakları ve caddeleri ile, bu Roma adetinin Anadolu'ya adapte edilmesi Batı ve Doğu Nekropolisleri'nde görülebilmektedir.[4] Nitekim, söz konusu nekropolisler, şehrin diğer kısımları gibi, en ihtişamlı görünümünü, M.S. 2. yy. ile M.S. 3. yy. arasında almıştır.

---

[1] Sarah Cormack, , "Funerary Monuments and Mortuary Practise in Roman Asia Minor", **The Early Roman Empire in the East**, Ed. Susan Alcock, Oxford, Oxbow Monographies, 1997, s.140.

[2] Hemen şehir surlarının dışında başlayan nekropolis sokakları, şehre gelenlere etkileyici bir görünüm sunmaktaydı. Aynı zamanda, burada mezarları bulunanların da önlerinden geçen kişiler tarafından anılmaları sağlanıyordu.

[3] Anemourion, Elaiussa Sebaste, Hierapolis, Assos, Roma Vatican Nekropolisi, Ostia, Porta Romana ve İsola Sacra nekropolisleri bu uygulamanın belirgin örneklerini sunarlar.

[4] Cormack, **"Funerary Monuments and Mortuary Practise in Roman Asia Minor"**, s.149

A. AKROPOLİS YAMAÇLARINDAKİ NEKROPOLİS

Perge'nin Erken Hellenistik Dönem'e kadar asıl yerleşim mevkii olan akropolis yamaçlarında, birçoğu kayaya oyulmuş mezarlar vardır. Söz konusu mezarlar, akropolisin kuzey, kuzeybatı, batı ve güney yamaçlarında bulunan dört ayrı nekropolis alanına dağılmış bulunmaktadır (Lev. III, Plan 2).

Kuzey Nekropolis'te kaya kütlelerine bir çok oda mezar ve daha büyük kaya kütlelerine de, gruplar halinde dikdörtgen kaya mezarları oyulmuştur.Buralardaki stel yuvaları, mezarların Hristiyanlık öncesine ait olmaları ihtimalini arttırmaktadır.[5]

Kuzeybatı ve Batı Nekropolisleri'nde bulunan mezarlar ise, genelde yamaçlardaki teraslar üzerine inşa edilmiş ve günümüze iyi durumda gelememişlerdir. Bunlar kısmen kayaların oyulması, kısmen de anıtsal duvarların inşa edilmesi ile oluşturulmuşlardır. Mezarlardan ikisi keramikler yardımıyle M.Ö. 4. yy. ortalarına tarihlenir.[6]

Güney Nekropolisi diğerlerine oranla daha küçüktür. Burada birkaç odalı bir kaya mezarı ile, başka mezarların duvar kalıntıları görülebilir. Bir tarihleme ise şu an için yapılamamaktadır.[7]

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere, akropolisin yamaçlarındaki teraslar mezarlar için doğal imkanlar sağlamıştır. Buradaki nekropolisler, muhtemelen şehrin Klasik Dönemi'nden itibaren kullanılmaya başlanmış ve Hristiyanlık Dönemine kadar işlevlerini korumuştur.

---

[5] Haluk Abbasoğlu, Wolfram Martini, "Perge Akropolisinde 1997 Yılında Yapılan Çalışmalar", **XX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.II, 1999, s. 183.
[6] **A.e.**, s.184.
[7] **A.y.**

B. DOĞU NEKROPOLİSİ

Doğu Nekropolisi, doğu şehir surları dışında uzanmakta ve görünüşe göre oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Üzerinde Toparlar köyünün bulunması, buradaki tahribatı arttırmıştır (Lev. II, Plan 1, Planda Lb).

Nekropolisin kesin sınırlarını verebilmek imkansızdır. Fakat, yeri henüz kesin belirlenememiş olan Doğu Şehir Kapısı'na (şehir planında C3) ulaşan doğu-batı doğrultusundaki ana cadde (şehir planında Jb) büyük ihtimalle sur dışında devam ediyordu ve şehrin doğusundaki Kestros nehri ile bağlantıyı sağlıyordu. Bu cadde Doğu Nekropolisi'nin de ana caddesini oluşturup, tali sokaklar ile kuzey ve güneye doğru yayılarak bir mezarlık sokakları ağı meydana getiriyordu. Mezarlar bu yollar boyunca sıralanmıştı.

Nekropolisin üzerinde bulunan köydeki temel kazıları, kurtarma kazıları, ve arazide görülen lahit ile oda mezarların kalıntılarından şu sonuçlar çıkarılabilir : Buradaki, mermerden yapılmış ve itinalı bir işçilik ürünü olan, Dokimeion tipi, Girlandlı, Amazonlu ve Sütunlu lahitler M.S. 2. yy. başı ile M.S. 3. yy. ortalarına tarihlenir.[8] Bunlar, genelde anıtsal bir mezar odasının içine konmak için imal edilmişlerdir. Bunun yanı sıra yerel kireçtaşından imal edilmiş daha basit lahitlerin çoğu da, yazıtları ve tipleri dolayısıyla M.S. 2. yy. sonu M.S. 3. yy. başına tarihlenir.[9] Böylece, lahitlerin özelliklerine dayanarak, burasının M.S. 2. yy. ile M.S. 3. yy. arasında yoğun bir kullanım gördüğü ileri sürülebilir. Bütün bunlarla beraber, Doğu Nekropolis hakkında, sistemli arazi çalışmaları yapılmadan kesin sonuçlara varmak imkansızdır.

---

[8] Doğu Nekropolis Lahit Tipleri hakkında a.b.i. Bkz. : Aydoğan, **Pamphylia Bölgesi'nde Bulunan Lahitler**, Katalog kısmı; Akıllı, **Perge Nekropolü**, Katalog kısmı.

[9] Söz konusu yazıtların çoğu Grekçe'dir ve şahıs isimleri Aurelius praenomeni ile başlamaktadır. Bu durumda onların Constitutio Antoniniana'dan (M.S. 212) hemen sonra yazılmış oldukları söylenebilir.

C. BATI NEKROPOLİSİ VE MEZAR TİPLERİ

Batı Nekropolisi batı şehir surları dışında ve akropolisin batı etekleri boyunca uzanır. Sınırlarını kesin olarak belirlemek şu aşamada imkansız olsa da, kabaca batı şehir surları boyunca, akropolisin batı yamacının en kuzey ucuna kadar gittiği söylenebilir. Aynı zamanda, batıya , Koca Belen tepesinin eteklerine doğru uzandığı, bu kısımda bulunan bazı mezar kalıntılarından anlaşılmaktadır[10] (Lev. II, Plan 1, planda La).

Perge'nin doğu-batı doğrultulu sütunlu caddesi (planda Jb), batı şehir kapısına ulaşır (planda C2) ve kapıdan dışarıya devam ederek önce akropol eteklerini takip edip kuzeye ve sonra da kuzeybatıya yönelir. Kuzeybatıya kıvrılıp düzlüğe doğru devam eden bu caddenin iki yanına lahit sıraları yerleştirilmiştir [11]. Burasının yaklaşık 150 m. kuzeybatısında, 1997 yılında Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu başkanlığında yapılan kazılarda, kuzey-güney doğrultulu bir başka nekropolis sokağı daha bulunmuştur. Sokağın iki yanı boyunca çeşitli tiplerde mezarlar sıralanmıştır [12] (Lev. IV, Plan 3). Böylece Batı Nekropolisi'nin, Doğu Nekropolis'te belirtildiği üzere, çeşitli sokaklar ile birbirine bağlanan geniş bir mezarlık alanı olduğu saptanmıştır.

1998 ve 2000 kazı sezonlarında, buluntuları yardımıyla Geç Hellenistik - Erken Roma Dönemi'ne tarihlenen yerel kireçtaşı lahitler ele geçmiştir.[13] Bundan yola çıkarak, Batı Nekropolisi'nin, şehrin akropolisten düzlüğe genişlediği Hellenistik Dönem'den itibaren kullanılmış olduğu anlaşılmıştır. Fakat bu nekropolisin, yoğun olarak bulunan mezarların tipleri ve yazıtları neticesinde özellikle M.S. 2. yy. ile M.S. 3. yy. arasında genişleyip, asıl görünümünü almış olduğu söylenebilir.

---

[10] Bu arazi Aksu-Yurtpınar Karayolu tarafından ikiye bölünmüştür.

[11] 1946 yılında, Ord. Prof. Dr. Arif Müfit Mansel'in kazı yaptığı yer burasıdır. Bkz. : Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, s.2.

[12] Mansel ve Abbasoğlu'nun yaptığı kazılar sonucu bulunan mezarların yazıtlı kenarları birbirlerine karşılıklı olarak nekropolis caddelerine bakar. Ayrıca 1997 yılında bulunan nekropolis caddesi için bkz. aş. III.

[13] 1998'de bulunan L23, 2000'de bulunan L36, L37 ve L38 lahitleri, Geç Hellenistik-Erken Roma lahitlerine örnektir.

1. MEZAR YAPILARI VE ODALARI

Batı Nekropolisi'nde, halihazırda, lahitlerin yanı sıra bir çok mezar yapısının kalıntıları görülebilmektedir. Bunlardan bazıları anıtsal mezar yapılarının podyumları, söveleri ve duvarları, bazıları da nispeten daha iyi korunmuş olan daha küçük ölçekli "ev tipi" mezarların kalıntılarıdır. Eldeki bu örnekler ile, Perge gibi geniş nekropolisler ile çevrilmiş bir şehrin, Roma Dönemi'ndeki görünümü ve mezar yapılarının çeşitliliği hakkında bir fikir edinilebilir.

1997 yılında kazılmaya başlanan alanın kuzeybatısında büyük bir mezar yapısının doğu-batı doğrultulu podyumu bulunmaktadır (Lev IV, Plan 3; P12 kodlu podyum). Dikdörtgen planlı podyum, büyük ve düzenli blok taşlardan inşa edilmiştir. İçinde bir bölme duvarıyla ayrılmış iki mezar odası barındırmaktadır. Söz konusu podyum, diğer tüm yapılardan çok daha büyük ve farklıdır, bu sebeple tapınak tipi bir mausoleum'a ait olmalıdır [14] (Lev. V, res. 1).

Bir başka anıtsal mezar yapısı, kazı alanının yaklaşık 100 m. güneydoğusunda, şehrin batı kapısına yakın bir mevkidedir. Hemen hemen kare planlı kesme taş bloklardan inşa edilmiş bir mezardır ve bir hayli tahrip olmuştur. Mezarın içinde, kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı iki lahit nişi yer vardır. Cephesi anıtsal söve kalıntılarının da görülebildiği batı tarafındadır (Lev. V, res. 2). 1994 yılında bir kurtarma kazısı yapılan mezarın içinde, Dokimeion tipinde olması gereken bir lahdin klineli kapağı bulunmuştur (Lev VI., res. 1). Böylece mezar yapısının en azından M.S. 2. yy. ile M.S. 3 yy. ortaları arasında kullanıldığı söylenebilir.[15]

Büyük ölçekli tapınak tipli ve anıtsal mezar yapıları dışında, tezin konusunu oluşturan M2 kodlu mezarın da dahil olduğu "ev tipi" mezarlardan Batı Nekropolis'te şimdiye dek üç tane bulunmuştur (M1, M2, M3 kodlu mezarlar). Bunlar, dikdörtgen planlı, tuğladan inşa edilmiş, tonoz çatılı ve tek odalı yapılardır.

---

[14] Mezarın üst yapısına ait mimari elemanların, etrafındaki kazılmamış alanda olması muhtemeldir. Ayrıca Anadolu'da bulunan Roma Dönemi mausoleum tipi mezar yapıları hakkında a.b.i. Bkz. : Sarah Cormack, **"Non Inter Sepulcra. Roman Temple Tombs of South Asia Minor"**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Michigan, 1992, s. 189 vd.

[15] Mezarın kazısı hakkında Bkz. : Haluk Abbasoğlu, **"Perge Kazısı 1993 ve 1994 Yılları Ön Raporu"**, s. 111.

1997 yılında açığa çıkarılmış olan ve 8.00 m. güneyinde M2, 23.00 m. kuzeyinde M3' ün bulunduğu M1 mezar yapısı, 5.04x4.04 m. boyutlarındadır. Güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu, dikdörtgen bir plan arz eden mezar yapısı, tuğlalardan inşa edilmiştir (Lev. VI, res. 2). Bununla birlikte yapının duvar örgüsünde, taban seviyesinden 0.60 m. yükseklikte başlayan ve 1.00 m. kalınlığında olan, küçüklü büyüklü blok taşlardan örülmüş bir kuşak vardır. Duvar örgüsü yer yer tahrip olmuş sıva ile kaplanmıştır. İçinde, güney, doğu ve kuzey duvarlarına yaslanmış, kapakları tamamen tahrip olmuş üç adet kireçtaşı lahit bulunur (Lev. VII, res. 1-2, Lev. VIII, res. 1). Dört iç duvarı da dokuz adet, üstleri yuvarlatılmış hediye nişleri ile bezenmiştir (Lev. VIII, res 2). [16] Tabanı, pişmiş toprak, kare taban levhaları ile döşenmiştir. Hemen tamamıyla yıkılmış beşik tonozlu bir çatıya sahiptir. Cephesi batıya, nekropolis caddesine bakar. Cephenin her iki yanından ileriye uzanan "L" şekilli anta uçlarıyla anıtsallaştırılmıştır (Lev VI, res 2). Kapısı kireçtaşı blok taşlar ile oluşturulmuştur. Grekçe yazıtlı olan lentosu,[17] yarım oluk profilli silmelere ve en üstte bir taç silmeye sahiptir. Mezar yapısının içi mermer taklidi , tonozu ise, korunmuş olan tonoz başlangıcındaki kalıntılardan anlaşıldığı üzere figürlü duvar resimleri ile bezenmiştir

1998 yılında bulunmuş olan M3, M1'in 9.60 m. kuzeyinde, M2'nin 23.00 m. kuzeybatısında yer alır. Doğu-batı doğrultusundaki yapı, 2.50x1.40 m. boyutlarındadır. Batıya bakan cephesi ve kuzey kenarı pişmiş toprak tuğlalardan, doğu ve güney kenarı masif bir kayanın işlenmesiyle oluşturulmuştur (Lev IX, res. 1-2). Mezar yapısının içinde tuğladan inşa edilmiş 3 adet lahit bulunur. Bunlardan ikisi doğu- batı doğrultusunda tabana, üçüncüsü ise kuzey- güney doğrultusunda, diğerlerinin üzerinde, daha yükseğe yerleştirilmiştir (Lev X, res 2; Lev. XI, res. 1). Tabanları balık sırtı gibi döşenmiş tuğlalar ile kaplı olan bu lahitler, mezar yapısının

[16] Nitekim söz konusu nişlerin içinde pişmiş toprak figürinler, taş havanlar, pişmiş toprak ve cam şişecikler in situ olarak ele geçmiştir. Fakat lahitler önceden soyulmuştur.

[17] M1'in iki satırlık Grekçe yazıtının çevirisi şöyledir : ***"Epaphrodeitos oğlu Artemon (bu) kenotaphionu hayattayken kendisine, karısı Artemisiadis ve çocuklarına yaptırttı."***

içini tümüyle doldurmuştur. Kapısı blok taşlar ile yapılmıştır. Lentosunda Grekçe bir yazıt vardır.[18] Yapının beşik tonozlu bir çatısı vardır ve üst kısmı tahrip olmuştur. Beşik tonozunun üzeri, muhtemelen daha geç bir devirde, harç benzeri bir karışım ile doldurulup düzlenerek, bir ikinci kat ilave edilmiştir İkinci katın sadece tabanı günümüze ulaşabilmiştir. Mezar yapısının cephesinin önünde doğu-batı doğrultulu bir duvar ile yapılan bir avlu oluşturulmuş (peribolos), bu avlunun güneyine, tabanı balık sırtı gibi döşenmiş tuğladan bir sunu sekisi ve libasyon kuyusu yerleştirilmiştir (Lev. X, res. 1). İçinde tanımlanamayacak kadar kötü biçimde tahrip olmuş duvar resmi kalıntıları vardır.

Kazı alanının yaklaşık 50 m. kuzeyinde doğu- batı doğrultulu farklı bir mezar yapısı vardır. Blok taşlardan inşa edilmiş yapının doğusuna daha sonra tuğladan bir apsis eklenmiştir. İçi, geriye kalan tek sıra duvar kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla üç odaya bölünmüştür. Kuzey ve güney duvarlarında ikişerden toplam dört adet lahit nişi bulunur. Apsisin içinde de blok taşlardan yapılmış bir lahit kaidesi yer alır.[19] Tabanı, yer yer tahrip olmuş, geometrik desenli mozaik ile döşenmiştir. Yapının girişi batı tarafındadır. Üst yapısı tamamen tahrip olmuştur. (Lev. XI, res. 2; Lev. XII, res. 1-2).

Kazı alanının dışında, apsisli mezar yapısının 40 m. kuzeyinde 2000 yılında açığa çıkarılmış M4 ve M5 kodlu mezar odaları bulunur. Bunlar, 2.50x1.50 m. boyutlarında, doğu- batı doğrultulu, küçük ölçekli yapılardır. Tamamen tuğladan inşa edilmişlerdir. Diğer yapılardan farklı olarak, içleri büyük bir lahit gibi planlanmıştır. Kuzeyde bulunan M4'ün içi büyük mermer levhalarla, bunun hemen güneyindeki M5'in içi ise büyük pişmiş toprak levhalar ile döşenmiştir. Beşik tonozlu dar bir çatıya sahiptirler. Cepheleri batıya bakmaktadır. Girişleri kireçtaşı, bezemesiz kapak

---

[18] M3;ün 3 satırlık Grekçe yazıtının çevirisi şöyledir: ***"Teimos oğlu Eutykhos Akesto (bu) peribolosu ve kenoptaphionu hayattayken, kendisine, karısı Kornelia Euemeria'ya ve vasiyet ile belirlediği kişilere (yaptırdı)"***. Henüz yayımlanmamış olan söz konusu yazıtları burada kullanmama izin verdiği için Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları başkanı ve hocam sayın Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

[19] 1994 yılına, mezarın bulunduğu yerde, Antalya Müzesi tarafından yapılan bir kurtarma kazısında klineli bir lahit kapağı bulunmuştur. 1995 yılında ise güneydoğudaki lahit nişi içinden, in situ, Dokimeion tipi, semerdam kapaklı, girlandlı bir lahit ele geçmiştir. Bu durumda mezarın daha önce, bahsedilen mausoleum tipindeki mezar gibi M.2. yy. ile M.S. 3. yy. ortaları arasına ait olduğu söylenebilir. Kazısı hakkında a.b.i. Bkz. : Abbasoğlu, **Perge Kazısı 1995 Yılı Ön Raporu**, s. 43.

taşları ile örtülmüştür. Tarihleri hakkında şu aşamada kesin bir şey söyleyebilmek imkansızdır (Lev. XIII, res. 1).

2. PODYUM MEZARLAR

Batı Nekropolisi'nde açığa çıkarılan podyum mezarların çoğu kare planlıdır, içlerinden sadece üçü dikdörtgendir.Yükseklikleri 1.20 m. ile 2.00 m., ölçüleri ise 1.20x1.40 m. ile 3.30x2.90 m. arasında değişmektedir. Podyum mezarlar bitişik düzende yerleştirilmişlerdir (Lev XIV, res. 2). Hatta iki örnek daha önce inşa edilmiş podyumların arasına adeta sıkıştırılmıştır (P6 ve P10). Dikdörtgen planlı olanlar diğerlerinden daha alçaktır ve daha sade bir yapıya sahiptir. Hepsi kireçtaşı blok taşlardan inşa edilmiştir. Bazılarının içlerine kireçtaşı düz bloklardan yapılmış lahitler yerleştirilmiş, bazılarının arka duvarlarına yüksek bir seki yapılmış, bir kısmının içi de boş bırakılmıştır. Çoğu stilize aslan ayaklarına sahip kaideler üzerine oturtulmuştur (Lev. XIII, res. 2). Sadece iki örnekte, (P1 ve P7) cephelerinden ileriye doğru uzanan kireçtaşı bloklardan oturma sekileri vardır (Lev. XIV, res 1). Bunlar, düzenli olarak yapılan mezar ziyaretleri ve ayinleri ile alakalı olmalıdır. Podyumların cephelerinin üst kısımları dışa taşan düz silmeler ile bezenmiş ve en üst kısım bir taç silmeyle bitirilmiştir. Oldukça küçük olan ve dikdörtgen taşlarla kapatılmış kapılarında da basit düz silmeler mevcuttur. Tek bir örneğin iki girişi vardır ve içi de bir bölme duvarıyla iki kısma ayrılmıştır (P11). Üzerlerine büyüklüklerine göre bir veya iki lahit yerleştirilmiştir. Bu uygulamayla, podyumlar hem lahitler için anıtsal bir kaide görevi üstleniyor, hem de başlı başına mezar işlevi görüyorlardı. Ayrıca lahit ve podyumlar ile bir aile mezarı kompleksi oluşturuluyordu. Birçoğunun lentolarının üzerinde ya da lentoların yan taraflarındaki blok taşlar üzerinde yazıtları vardır. Yazıtlarına göre M.S. 2. yy. ortaları ile M.S. 3. yy. başlarında yapıldıkları söylenebilir.

3. LAHİTLER

Lahitler Batı Nekropolisi'nde görülen en yaygın mezar tipini teşkil ederler. En sık kullanılanı, kireçtaşından yapılmış semerdam kapaklı yerel lahitlerdir. Bu tipin yaygın olmasının sebebi bölgede kireçtaşının bol bulunması ve üretimlerinin mermer lahitlere nazaran ucuz olmasıdır. Dikdörtgen formlu olan yerel lahitlerin yükseklikleri 1.00 m. ile 2.50 m., diğer ölçüleri 0,80 m.x2.00 m. ile 1.50 m.x2.50 m. arasında değişmektedir. Hemen hepsinin bir kısa yanlarında tabula ansata bulunur.[20] Semerdam kapaklarının her iki ucunda çeyrek küre şeklinde bir tepe akroteri, onun iki yanında 1/8 küre şeklinde yan akroterler vardır. Akroterleri kaide benzeri silmeler çevreler. Genelde bezemesiz, düz bir tekneye sahiptirler. Bazılarının teknelerinde paye, kemer ve sütun benzeri mimari elemanlar ya da phiale gibi kabartma motifler bulunur.[21] In situ olan lahitler, podyum mezarlarda olduğu gibi, stilize aslan ayaklı birer kaide üzerine veya kaide olarak da kullanılan podyum mezarlar üzerine oturtulmuştur (Lev. XV, res. 1-2) .[22] Yerel lahitlerin hemen hepsi, yazıtları yardımıyla M.S. 2. yy. ortaları ve M.S. 3. yy. başlarına tarihlenebilir.[23]

Yerel tipte daha erken lahitler 1998 ve 2000 yılı kazılarında açığa çıkarılmıştı. Bunlar yumuşak ve grimsi bir kireçtaşından yapılmışlardır. Tekneleri bezemesiz ve düzdür. Kapakları ise oldukça yayvan bir semerdam form arz eder. Ortalama 0.60 m.x2.00 m. ölçülerinde ve 1.00 m. yüksekliğindedirler (Lev. XVI, res. 1). Buluntularına göre Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk Devri'ne tarihlenebilirler.

---

[20] Tabula ansatalar lahdin caddeye bakan kısa kenarına işlenmiştir. Üzerlerindeki yazıtlar da çoğunlukla tabulanın alanı ile sınırlı kalmaz ve buradan taşar, hatta bazı örneklerde tüm kısa kenarı doldurabilir.

[21] Bu örnekler için Bkz. : Abbasoğlu, **"Perge Kazısı 1996 Yılı Ön Raporu"**, s. 83-84.

[22] Lahitlerin hemen hepsi Geç Antik Çağ'da kırılıp, soyulmuşlardır. Günümüze soyulmadan ulaşabilen örnekler sınırlıdır. Ayrıca Pamphylia'da bulunan yerel lahitlerin benzerleri, Pisidia, Lykia ve Kilikia'da vardır.

[23] Lahitlerin ayrıntılı tanımı ve yazıtları için Bkz. : Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, b.a; Aydoğan, **"Pamphylia'da Bulunan Lahitler"**, s. 44 vd.

Batı Nekropolis'te sayıları diğerlerine göre bir hayli az da olsa Dokimeion tipi, semerdam kapaklı, girlandlı[24]; kline kapaklı, frizli ve sütunlu lahitler ile [25] Prokonnesos tipi yarı mamül lahitlere de rastlanır.[26]

Tüm bu tiplerin yanında kayaya oyma *"khamasorion tipi"* basit lahitler de Batı Nekropolis'te mevcuttur (L12-16, L32-33). Bu tipten sadece bir lahdin kapağı, yarım olarak günümüze ulaşabilmiştir. Bu kapaktan, diğerlerinin de dikdörtgen, üst kısmı yayvan semerdam formlu kapaklara sahip olabilecekleri söylenebilir (Lev. XVI, res. 2). Bir buluntu olmadan bu tip lahitlerin tarihlenmeleri çok zordur.

4. DİĞER MEZARLAR

Batı Nekropolis'te, seyrek de olsa, akropolis yamaçlarından buraya yuvarlanmış masif kaya kütlelerinin işlenmesiyle yapılmış kaya mezarlarına rastlanır. Genelde tek odalı olarak planlanmış ve içlerine lahit benzeri mezarlar oyulmuştur. Bazılarında da lahit yerleştirmek için oyuklar vardır. Bir çoğu kayaya oyulmuş merdivenlere sahiptir. Kaya mezarları çok tahrip olmuştur, çoğunun planlarını ya da mezar olduklarını anlayabilmek dahi imkansızdır (Lev XVII, res. 1). Bu durumda bir buluntu olmadan tarihlenebilmeleri imkansızdır.

Ostotekler, diğer mezarlar kadar olmasa da, özellikle Roma İmparatorluk Devri'nde Perge'de kullanılmıştır. Bunlar Yerel Pamphylia tipinde, semerdam kapaklı, figürlü, girlandlı ya da bezemesiz ostoteklerdir . [27] Batı Nekropolis'te bir çok parçalarına dağınık olarak rastlanır. Sağlam olanları da Antalya Müzesi'nde korunmaktadır.

---

[24] Bkz. : Abbasoğlu, **Perge Kazısı 1995 Yılı Ön Raporu**, s. 43; Aydoğan, **"Pamphylia'da Bulunan Lahitler"**, s. 21-24.

[25] Bkz. : Abbasoğlu, **Perge Kazısı 1993 ve 1994 Yılları Ön Raporu**, s. 111; Aydoğan, **a.e.**, s.24, 28-29.

[26] Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, s. 26 vd.; Aydoğan, **a.e.**, s.38-40.

[27] Söz konusu ostotekler hakkında a.b.i. bkz. : Nuşin Asgari, **"Hellenistik ve Roma Çağları'ndaki Anadolu Ostotekleri"**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1965, b.a.

Tüm bu mezar tiplerine ek olarak, gelir seviyesi düşük olan halk basit toprak mezarları tercih etmiş olmalıydı. Çünkü yukarı da sayılan mezarların yapımının masraflı olduğu bir gerçektir. Fakat toprak mezarların çoğu zamanla kaybolmuş ve/veya ziraat faaliyetleri ile defineciler nedeniyle tahrip olmuştur. Şimdiye kadar günümüze ulaşan tek bir örneğe 1999 yılında, M3'ün üzerinde rastlanmıştır.

III. M2 MEZAR YAPISI

M2 mezar yapısı günümüzde Batı Nekropolis kazılarının yapıldığı alan içinde bulunmaktadır. Bu alan, Ord. Prof. Dr. Arif Müfit Mansel'in ilk olarak Perge kazılarına başlamış olduğu, doğu-batı doğrultulu nekropolis sokağının[1] yaklaşık 150 m. kuzeydoğusundadır [2] (Lev II, Plan 1). M2 mezar yapısı, buradan üst yapısına kadar korunmuş olarak görülebilmekte ve anıtsallığıyla dikkati çekmektedir.

1997 yılında başlayan kazılar ile, söz konusu alanda kuzey-güney doğrultulu, güneyden kuzeye doğru hafif diagonal bir kırılma ile devam eden bir nekropolis caddesi tespit edilmiştir. Bu cadde, Mansel'in 1946'da bulduğu cadde ile bağlantılı olmalıdır. Böylece, Batı Şehir Kapısı'ndan çıkıp akropolis eteklerini takiben kuzeye, ardından kuzeybatıya yönelen cadde, daha sonra tekrar kuzeye dönüp bir mezarlık sokakları ağı meydana getiriyordu. Bu durumda, 1997'de bulunan kuzey-güney doğrultulu cadde de bu sokakların bir kolu olmalıdır.

Bu cadde en geniş yerinde 5.50 m.'dir, henüz 25.00 m. uzunluğunda bir bölümü açığa çıkarılmıştır. Büyük ihtimalle kuzey-güney doğrultusunda devam ediyor olmalıdır. Caddenin doğu ve batı kenarında cepheleri birbirine karşılıklı bakan , oldukça bitişik yerleştirilmiş çeşitli tiplerde mezarlar vardır.[3] Caddenin doğu-batı konturları henüz tam olarak saptanamamışsa da, mezarların caddenin genişliğini belirlediği anlaşılmaktadır (Lev. IV, Plan 3).

M2 mezar yapısı söz konusu caddenin üzerinde, kazılan alanın güney ucunda ve doğu kenarında bulunmaktadır.[4] Fakat caddenin hemen kenarına sıralanmış doğu

---

[1] Bkz. : Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, s. 2. Ayrıca bkz. yuk. II.C.

[2] Aslında 1994 yılından beri kesintisiz devam eden Batı Nekropolis kazıları 1994-1997 yılları arasında daha çok tekil kazıları niteliğinde yapılmıştır. 1997 yılında söz konusu alanda yine aynı amaçla başlanan çalışmalar sonucu, çalışılan alanın bir çok ve bitişik yerleştirilmiş çok çeşitli mezarlar içerdiği anlaşılmıştır. Böylece, 1997 yılından itibaren Batı Nekropolis kazıları sistemli olarak yürütülmeye başlanmıştır. Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları halen yoğun olarak şehrin bu kısmında devam etmektedir.

[3] Mezar tipleri hakkında a.b.i. bkz. : yuk. II.C.

[4] Belirlenen konum halihazırda açığa çıkarılmış cadde ve mezarlar temel alınarak verilmiştir. Bunun yanı sıra caddenin güneye doğru devam ettiği göz önüne alınırsa, M2'nin güneyinde başka mezarların bulunma ihtimali çok yüksektir.

mezar sırasından farklı olarak, caddeden 4.00 m. içeride, doğuda inşa edilmiştir. Caddenin doğu sınırı ile M2 arasında çeşitli seviyelerde başka mezarlar yer almaktadır.

Bu mezarlardan biri, M2'nin hemen 0.60 m. batısında, kuzey-güney doğrultulu, tuğladan yapılmış, yayvan semerdam kapaklı bir lahittir (L18). Lahit M2'den daha alçak bir taban seviyesine oturmakta ve yapının cephesinin güney kısmını kapamaktadır [5] (Lev. XVII, res. 2). Yapının 2.10 m. batısında, kuzey-güney doğrultulu, yerel tipte bir başka lahit vardır (L11). Bunun da taban seviyesi M2'den alçak, fakat L18'inkinden daha yüksektir. Böylece L11, L18'in önünü tamamen ve M2'nin cephesinin güney kısmını kısmen kapatır.[6] Yapının 2.00 m. batısında ise, L11'in kuzeyinde yer alan L3 kodlu lahit vardır. Bu lahdin hemen güneyinde L11 durmaktadır. L3, kuzey-güney doğrultulu, yerel tipte bir lahittir. Kireçtaşı bloklardan oluşturulmuş yüksek bir kaide üzerine oturur. Boyut olarak yukarıda bahsedilen lahitlerden çok daha büyüktür. Taban seviyesi M2'ninkinden oldukça yüksektedir. Sayılan özellikleri dolayısıyla mezar yapısının cephe görüntüsünü tamamen engellemektedir [7] (Lev. XVIII). Yapının hemen güney kenarına bitişik olarak yerleştirilmiş L9 kodlu lahit ise doğu-batı doğrultuludur ve diğerleriyle aynı özellikleri gösteren yerel tiptedir.Taban seviyesi M2'ninkinden alçaktır. Batı kısa kenarı, mezar yapısının batı kenarı ile hemen hemen aynı hizadadır.[8] Son olarak, M2'nin doğu kenarının 1.30 m. doğusunda (arkasında) L23 kodlu lahit bulunmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan L23 diğer lahitlerden farklı özellikler arz etmektedir. Bu, yumuşak kireçtaşından yapılmış, oldukça yayvan bir semerdam çatıya sahiptir.[9] Taban seviyesi M2'ninkinden oldukça

---

[5] L18, nekropolis caddesinin doğu kenarından 1.50 m. içeride, doğuda bulunur. Bununla beraber batı uzun kenarında , pişmiş toprak bir levha içindeki Latince yazıtı caddeye bakmaktadır. Yani lahdin cephesi, cadde göz önünde tutularak, batı uzun kenar olarak belirlenmiştir.

[6] L11'in tabula ansatası kuzey kısa kenarındadır. Buna bağlı olarak cephesinin bu kenar olduğu anlaşılmaktadır. Lahit caddenin doğu kenarından çok az içeride ,doğuda bulunur.

[7] L3'ün yazıtı caddeye bakan kuzey uzun kenarındadır. Burada da yazıtın caddeye bakan kenara yazılması tercih edilmiş ve cephe olarak bu kenar belirlenmiştir..

[8] L9'un tabula ansatası batı kısa kenarındadır. Bu durumda cephesi caddeye bakan batı kısa kenar olarak belirlenmiştir.Fakat caddeden 4.00 m. içeride ,doğuda bulunmaktadır.

[9] L23 Batı Nekropolisi'nde rastlanan yerel Pamphylia tipindeki lahitlerden farklıdır. Nitekim buluntuları itibariyle Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk Dönem'e tarihlenir. Ayrıca bkz. : yuk. II.C.3.

yüksekte, yapının çatısıyla aynı hizadadır.[10] M2'nin kuzey kısmı ise henüz kazılmamıştır.

A. MİMARİ

1. PLAN

M2 mezar yapısı yaklaşık kare planlıdır. Yapının dış ölçüleri, batı kenarında 3.80 m., güney kenarında 4.02 m., doğu kenarında 3.30 m. ve kuzey kenarında 3.23 m'dir. İç ölçüleri ise, arcosoliumların derinlikleri dahil olmak üzere, batı kenarında 3.30 m., güney kenarında 3.23 m., doğu kenarında 3.00 m. ve kuzey kenarında 3.27 m.'dir.. Yüksekliği 3.78 m.'dir. Duvar kalınlığı ise en geniş yerinde 0.41 m.'dir (Lev. XIX, Plan 4).

a. Arcosoliumlar

Mezar yapısının içinde, güney, doğu ve kuzey duvarlarına yapılmış, kemerli üç adet arcosolium bulunmaktadır. Arcosoliumlar, tuğlalardan inşa edilmiştir. İçleri fresco ile bezenmiştir (Lev. XXVI, Çizim 2, Lev. XXVII, res 1-2; Lev XXVIII, res 1).

Güney arcosolium 2.08 m. genişliğinde, 2.04 m. yüksekliğinde ve 0.50 m. derinliğindedir. Kemeri 1.28 m.' den itibaren başlar. İçinde kireçtaşından bir lahit vardır.[11]

Doğu arcosolium, 2.08 m. genişliğinde, 2.08 m. yüksekliğinde ve 0.60 m. derinliğindedir. Kemeri 1.28 m.'den itibaren başlar İçinde kireçtaşından bir lahit vardır.[12] Ayrıca arcosolium kemer ayaklarının ön yüzünde, girland asmak için kullanıldığı düşünülen, iki adet in situ demir çivi bulunmaktadır (Lev. XXVIII, res 2; Lev. XXIX, res. 1-2).

---

[10] Batı Nekropolisi'nin halihazırda kazılan kısmı akropolisin eteklerinde bulunduğundan bu seviye farkı normaldir. Kazı alanı içindeki bir çok mezar arasında da büyük seviye farklarına rastlanır.
[11] Güney arcosoliumdaki lahit için lahit için bkz. : aş. III.C.1.
[12] Doğu arcosoliumdaki lahit için bkz. : aş. III.C.1.

Kuzey arcosolium, 2.01 m. genişliğinde, 2.00 m. yüksekliğinde ve 0.48 m. derinliğindedir. Kemeri 1.28 m.'den itibaren başlar. Bunun içinde diğerlerinden farklı olarak, tabana yerleştirilmiş bir lahit vardır.[13]

b. Taban

Tabanın ne tür bir malzeme ile kaplı olduğu kesin bir şekilde saptanamamıştır. Kazı esnasında buna işaret edebilecek bir bulguya rastlanmamıştır. 1999 yılı kazı sezonunda tabanı belirleyebilmek için eşiğin hemen güneydoğusunda 0.83x0.60 m. ölçülerinde bir sondaj açılmıştır. –0.26 m. derinlikte, 0.07 m. kalınlığında şerit halinde kırmızımsı toprak tabakayla karşılaşılmıştır. Doğu arcosolium içindeki lahit ile güney arcosolium içindeki lahitlerin köşelerinin birleştiği noktada 1.06x0.96 m. ölçülerinde bir başka sondaj açılmıştır. –0.26 m. derinlikte, 0.40x0.30 m. ölçülerinde, dikdörtgene yakın bir formda üzerinde harç kalıntıları olan mermer bir levhaya rastlanmıştır. Levhanın üzerindeki harcın tavandan düşme olasılığı yüksektir. Nitekim levhanın hemen kuzey bitişiğinde, tabana dikine yerleştirilmiş pişmiş toprak bir künkle karşılaşılmıştır. Bu durumda mermer levha ile pişmiş toprak künkün sunu işlevli oldukları anlaşılmıştır.[14] Tüm bunların yanı sıra, kuzey arcosoliumun tabanına yerleştirilmiş lahdin güney uzun köşesini oluşturan bloğun harç ile kaplı olduğu anlaşılmış ve bunun güneye doğru 0.40 m. devam ettiği gözlenmiştir. Harç tabakasının daha geniş bir alana yayıldığı, düzensiz bir şekilde tahrip olmasından anlaşılabilmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda taban hakkında şöyle bir varsayım ileri sürülebilir: Yapının eşiğinin hemen güneydoğusunda açılan ilk sondajda rastlanan şerit halindeki kırmızımsı toprak tabaka, orijinal tabana pişmiş toprak levhalar döşendiğine işaret sayılabilir.[15] Pişmiş toprak levhalar ile kaplı taban zamanla tahrip

[13] Kuzey arcosoliumdaki lahit için Bkz. : III.C.1.
[14] Bunlar hakkında a.b.i. bkz. : aş. III.C.2.
[15] Nitekim, arcosoliumlar içindeki lahitlerin ve M1 mezar yapısının tabanı pişmiş toprak levhalar ile kaplıdır. Bu durumda M2 tabanının da inşa sırasında pişmiş toprak levhalar ile kaplanmış olduğu mantıklı görünmektedir.

olmuş , mezarın daha sonraki kullanım veya kullanımları sırasında ise tüm taban muhtemelen bir harç tabakasıyla kaplanmışır.[16]

2. CEPHE

Yapının cephesini 3.80 m. genişliğindeki, batı kenarı oluşturmaktadır. Yapı, kapısının lento ve söveleri ile lentonun iki yanında bulunan konsollar dışında, tuğla ile örülmüştür. Tuğlalar 027x0.27 m. ölçülerinde kare forma sahiptir. Kalınlıkları ise yaklaşık 0.03 m.'dir. Cephe ile birlikte tüm yapının ana malzemesini oluşturan tuğlalar birbirine harç ile tutturulmuştur. Cephe ve diğer kenarlardaki tuğla örgünün üzeri kirli gri-bej rengi arası bir sıva ile kaplanmıştır. Sıva cephenin güney kısmının alt bölümleri ile kuzey kenarının bir bölümünde korunabilmiştir. Günümüzde dışarıdan daha çok tuğla örgü görülebilmektedir (Lev. XX, Çizim 1; Lev. XXI, res. 1-2; Lev. XXII, res. 1).

Kapı açıklığının genişliği, kapı sövelerinin içe doğru eğimli yerleştirilmesi sebebiyle, alt ve üst kısımda farklıdır.[17] Bu durumda kapı açıklığının genişliği eşiğin hemen üzerinde 0.88 m., lentonun hemen altında 0.80 m.'dir. Kapının, iki sövesi ve lentosu yörede bolca bulunan grimtrak-sarımsı kireçtaşındandır. Söveler 0.30 m. kalınlığında, 1.48 m. yüksekliğindedir. Lento ise 0.46 m. kalınlığında, 1.76 m. uzunluğundadır. Söveler ve lento, dışa doğru kademeli olarak yükselen üç adet düz silmeler ile bezenmiştir. Dıştakini, kapının dış konturlarını belirleyen daha kalın bir bant çevrelemektedir. Silmelerin kalınlığı 0.04 m., dıştaki bantın kalınlığı ise 0.08 m.'dir (Lev. XXII, res. 2).

Kapı genişliğinden uzun olan lentoda, sövelerle uyumlu olarak, kapıyı çevreleyen silmeler işlenmiş , böylece lentonun söveler ile bir bütün oluşturması amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak, lentonun güneyinde 0.24 m.'lik, kuzeyinde 0.18 m.'lik bir kısmı işlenmeden bırakılmıştır. Lentonun tepesi 0.18 m. kalınlığında yarım oluk profilli, iki kısımlı bir taç silme ile sınırlandırılmıştır. Silmelerin altında kalan

[16] Mezarın ikinci kullanımı hakkındaki tartışmalar için bkz. : aş. III.B.5.d.; III.C.3.a ve III.D.
[17] Perge'de sövelerin eğimli yerleştirilmesi, Agora ve Sütunlu Cadde'deki dükkanların kapılarında da görülür.

0.18 m.'lik boş alana mezarın yazıtı işlenmiştir.[18] Böylece kapının tümü, söveler ve lentonun kalınlıkları dahil olmak üzere, 1.48 m. genişliğinde ve 1.84 m. yüksekliğindedir.

Kapı, 0.30 m. genişliğinde, 0.20 m. yüksekliğinde kireçtaşı bloktan bir eşiğe sahiptir. Eşiğin arkasında, mezarın içinde ise, 0.34 m. kalınlığında, 0.25 m. yüksekliğinde bir başka kireçtaşı blok vardır. Bu, eşikle bir bütün oluşturup yapının içine girişi sağlar. Söz konusu bloğun her iki ön köşesinde, karşılıklı 0.12x0.12 m. ölçülerinde, 0.05 m. derinliğinde iki oyuk vardır (Lev. XXIII, res. 1). Bunlar kapı kanat millerinin oturduğu oyuklardır. Bu mil deliklerinin üstünde, lentonun arkasındaki blok taşın altında 0.10 m. çapında, 0.08 m. derinliğinde yuvarlak iki oyuk açılmıştır (Lev. XIII, res. 2, Lev. XXVI, res. 1). Söz konusu oyuklar bulundukları yer ve aynı aksta olmaları itibarıyla kapı üst millerinin oturduğu mil delikleridir. Böylece mezar yapısının kapısının iki kanatlı olduğu ve mezarın içine doğru açıldığı saptanabilmektedir. Fakat kapı taşı veya kanatlarına dair bir kalıntı günümüze ulaşmamıştır

Kapının her iki yanında, 0.52 m. yüksekliğinde, 0.50 m. genişliğinde iki konsol bulunmaktadır (Lev. XX, Çizim 1; Lev. XXIV, res. 2). Her ikisi de yapının eşik seviyesinden 1.48 m. yüksekte ve 0.50 m. derinliğe sahiptir. Armudi profile sahip olan konsollar aşağıdan yukarıya doğru 0.20. m.'de, 0.10 m. kalınlığında bir yatay silme ve bunun üzerinde 0.14 m. yüksekliğinde, 0.60 m. genişliğinde, iki kısımlı, cavetto profilli ikinci bir yatay silme ile bezenmiştir.. Profil veren kısımlarının en aşağısından ilk yatay silmeye kadar uzanan kısımda 0.10 m. genişliğinde soffit benzeri dikey bir bant yer almaktadır.

Konsollar bir tuğla kemeri taşımaktadır. Kuzey konsol üzerindeki kemerin sadece başlangıcı korunabilmiş, yukarı doğru yükselen kemer kavisi ise tamamen yıkılmıştır. Güney konsol üzerindeki kemer ise nispeten daha iyi korunmuştur. Bunun kemer yayını oluşturan kısmı günümüze ulaşmıştır. Fakat tepe noktasına yakın bir yerden yıkılmıştır. Bu durumda kemerin orijinal yüksekliği tam olarak saptanamamaktadır. Kalan kısımda, dış kenarlarından genişlik 0.60 m., korunmuş yükseklik 1.10 m.'dir. Söz konusu kemerin içi de tuğlalarla örülerek, yarım daire bir

[18] Yazıt hakkında a.b.i. bkz. : aş. III.D.

alınlık oluşturulmuştur. Kemer gibi, bu alınlığın da üstü tahrip olmuştur. Alınlığın genişliği 1.90 m., korunmuş yüksekliği 0.78 m.'dir (Lev. XX, Çizim 1; Lev. XXI, res. 1-2). Böylece iki yanda konsolların taşıdığı, mezar cephesinden öne doğru çıkan kemer ve içindeki alınlık ile, mezar yapısının cephesine bir Suriye Alınlığı görünümü kazandırılmaya çalışılmıştır.

Alınlığın tam ortasında, lentonun da tam üzerine rastlayan bir niş vardır. Bu niş kare planlıdır ve bir yarım kubbe ile örtülüdür (Lev. XXV, res 1). Genişliği 0.46 m., yüksekliği 0.80 m ölçülen nişin ortası kısmen tahrip olmuştur. Nişin fonksiyonunun ne olduğunu kesin olarak belirleyebilmek güçtür, kazı esnasında buna işaret edebilecek bir bulguya rastlanmamıştır. Muhtemelen mezar sahipleriyle ilgili belirleyici bir adak eşyasının yerleştirilmesi için kullanılıyordu

Nişin her iki yanında, pişmiş topraktan kare formlu birer levha vardır (Lev. XXV, res. 2). Kuzeyde bulunan levha, lentodan 0.40 m. yükseklikte ve nişin dış konturundan 0.10 m. uzaklıktadır. Üst kısmı tahrip olan levha 0.22x0.22 m. ölçülerini vermektedir. Nişin güneyindeki levha ise, lentonun 0.40 m. yukarısında ve nişin dış konturundan 0.08 m. uzaklıktadır. 0.26x0.26 m. ölçülerindeki bu levha, diğerinden nispeten daha iyi korunmuştur, sadece üst sağ kenarından küçük bir parçası eksiktir. Yukarıda verilen ölçülere dayanılarak, levhaların buraya bir simetri gözetilerek yerleştirildikleri söylenebilir.Fonksiyonları hakkında kesin bir şey söyleyebilmek güçtür. Belki de, üzerlerinde boyayla yazılmış bir yazıt ya da resim bulunuyordu.

3. ÜST YAPI

Mezar yapısının tavan konstrüksiyonu oldukça ilginçtir. İki çatı tipi birlikte kullanılmış, birinin de görüntüsü yansıtılmaya çalışılmıştır.

Yapı içten bir haç tonoz ile örtülmüştür. Haç tonozun pandantifleri dört duvar köşesinden, yapının tabanından itibaren, 2.00. m.'de bir yelpaze gibi açılarak yukarıya doğru uzanırlar. Pandantiflerin tam tepe noktasında birleşmeleri ve dört taraftan kesişen bir haç görünümü oluşturmaları gerekir. Pandantiflerin birbirine

yaklaşarak birleştikleri kısmın tamamen yıkılmasına rağmen,. yapının içten bir haç tonoz ile örtülü olduğu bu pandantifler sayesinde öğrenilebilmektedir. (Lev. XXVI, Çizim 2, Lev XXX, res. 1-2; Lev. XXXI, res 1-2, Lev. XXXII, res 1).

Haç tonozun üzeri kaba bir harç ile doldurulup, üzerine iki yana eğimli, bir semerdam çatı ilave edilmiştir. Semerdam çatı mezarın ön kısmında ve ortasında tamamen tahrip olmuş, arka kısmında tepe noktasına kadar korunmuştur. Korunmuş kısmından, çatının orijinal yüksekliğinin 0.70 m. olduğu anlaşılabilmektedir. Semerdam çatıyı oluşturan tuğlalar 0.27x0.27 m. boyutlarında kare bir forma sahiptir. Üç kat halinde yerleştirilmişler ve harç ile tutturulmuşlardır (Lev. XX, Çizim 1, Lev. XXI, res 1, Lev. XXXII, res 2, Lev. XXXIII, res 1-2).

Yapı cephesindeki yukarıda bahsedilen, konsolların ile taşıdığı kemer ile cephede bir Suriye Alınlığı görünümü oluşturulmuş, aynı zamanda, söz konusu kemerin dışarıdan görünümü vasıtasıyla yapıya, bir beşik tonoz ile örtülü olduğu görüntüsü de verilmiştir (Lev. XX, Çizim 1; Lev. XXI, res 1). Bu durumda yapıya dışarıdan bakıldığında beşik tonoz üzeri, semerdam çatıya sahip kanısı uyanır. Fakat aslında, içten bir haç tonoz ile örtülmüştür.

Bu uygulamalar mezar yapısının çatı konstrüksiyonuna, çok boyutlu bir görünüm kazandırmıştır.

6. ANALOJİ VE DEĞERLENDİRME

Anadolu'nun güney kıyılarında, özellikle Kilikia'da yaygın olan, arcosoliumlu, tonozlu ve semerdam çatılı, dikdörtgen veya kare planlı "ev tipi" mezarlar, bazı ayrıntılar dışında, bölgesel ev mimarisinin ve dini geleneğinin ürünüdür. M2 mezar yapısı da, planı, görünümü ve iç düzenlemesiyle tam bir "ev" görünümü sunar. Nitekim yazıtındaki "*οἴκημα σωματοθήκη*" (lahit evi) ifadesi, kendisinin zaten bir ev olarak tasarlandığına işaret eder.[19]

Perge Batı Nekropolisi'nde 1997 kazı sezonunda bulunan M1 ve 1998'de bulunan M3 kodlu iki mezar yapısı M2 ile ortak özelliklere sahiptir.[20] M2'nin

[19] Mezar yapısının yazıtı hakkında a.b.i. bkz. : aş. III.D.
[20] M1 ve M3 mezar yapıları hakkında a.b.i. bkz.: yuk. II.C.1.

yaklaşık 8.00 m. kuzeybatısında yer alan M1, boyutları itibariyla M2'den büyük bir fark göstermez (Lev. IV, Plan 3). Yapı malzemesi de tuğladır ve tuğlaların boyutları M2'de kullanılanlarla aynıdır. Fakat M1'in duvar örgüsünde farklı olarak, küçüklü büyüklü blok taşlardan örülmüş bir kuşak vardır. Bunun üzeri yine tuğla örgü ile devam eder. M1'in cephesi M2'ninkinden daha sade bir görünüm sunar. Kapısının lento ve söveleri, M2'deki gibi kireçtaşından blok taşlar ile oluşturulmuştur. Söveleri, M2'dekinden farklı olarak hiçbir bezeme içermez (Lev.VI, res. 2). M1'in çatı örtüsü, M2'de olduğu gibi tonozludur. Fakat bu, bir haç tonoz değil, beşik tonozdur (Lev. XXXIV, res. 1-2). Bunun üzerinde, M2'de rastladığımız gibi, bir semerdam çatının varlığı belirlenememektedir. M1'in içinde de üç adet lahit vardır, fakat bu lahitler, M2'de görüldüğünden farklı olarak, bir arcosolium içinde değildir (Lev. VII, res 1-2, Lev. VIII, res 1). M1'in içi adak nişleri ile bezenmiştir ki, buna M2'de rastlamaz (Lev. VIII, res 2). pişmiş toprak taban levhaları ile döşenen yapının tabanı. M2'nin de tabanının benzer levhalar ile kaplanmış olabileceğini düşündürmektedir.[21]

M2'nin 23.00 m. kuzey batısında yer alan M3 mezar yapısı (Lev. IV, Plan 3) , ön avlusu (peribolos)[22] , bunun güneyindeki sunu sekisi ve libasyon kuyusu ile beraber bir kompleks olarak tasarlanmıştır. Asıl mezar odası, boyutları bakımından diğer iki mezardan daha küçüktür. M3 de diğer iki mezar yapısı gibi tuğlalardan inşa edilmiştir, fakat, doğu ve güney kenarı masif bir kayanın işlenmesiyle oluşturulmuştur. Tavanı, M1'deki gibi beşik tonozludur.[23] Ayrıca bu mezar, diğerlerinden farklı olarak iki katlıdır. Mezarın cephesi de oldukça sadedir ve kapısı çok alçaktır. M3 iç düzenlemesi bakımından da diğer iki mezardan farklıdır. Yapının küçük boyutlu olması ve içine inşa edilmiş lahitler dolayısıyla, diğer iki mezarda olan ve rahat hareket imkanı sağlayan geniş iç mekan yoktur.[24] Belirtildiği üzere M3 bir çok bakımdan, M1 ve M2'den farklıdır. Fakat, planı ve çatı konstrüksiyonu

---

[21] Taban için bkz. : yuk. III.A.1.b.

[22] M3'ün lentosu üzerindeki yazıtta, peribolos ile birlikte yaptırıldığı ifadesi vardır. Yazıtı için bkz. : yuk. II.C.1., Dipnot : 18.

[23] Mezar yapısı soyulurken tavanından girilmiş olmalıdır. Çünkü, cephedeki kapısında, kapak taşı in situ olarak bulunmuştur.

[24] M3'ün asıl mezar odasının küçüklüğü, ön kısmında bulunan peribolosun yapılmasına yol açmış olabilir. Çünkü düzenli mezar ayinlerinin gerçekleştirilmesi yer yoktur.

bakımından "ev tipi" mezar olarak tanımlanabilir. Ayrıca, yapı malzemesi ve tonozlu çatısı da diğer mezarlar ile olan benzerliklerindendir.

M2 mezar yapısının kendi ortamı içindeki benzerleri dışında, Kilikia'daki bir çok şehirde de benzerlerine rastlamak mümkündür. Bunların içinde en belirgin örnekler, bir Kilikia Trakheia şehri olan Anemourion Nekropolisi'ndeki mezar yapılarıdır.[25] Burada, aralarındaki dar yollar ile birbirine bağlı beşik tonozlu mezar yapıları çoğunluktadır. Mezarlar bazen tek başınadır, bazen de kümeler teşkil ederler; tek ya da iki katlı olanlar vardır.[26] Mezarların yapı malzemesini kısmen veya hiç işlenmemiş yerel kireçtaşından moloz taşlar oluşturur (Lev. XXXV, res 1-2). Mimarilerine göre üç tipe ayrılmışlardır. Tip I, basamaklı bir platform üzerinde duran, beşik tonozlu, kuzeye bakan küçük kapılı yapıları kapsar. Tavanları dayanıklı bir sıva, cepheleri ve muhtemelen diğer duvarları da ince bir sıva veya harç ile kaplanmıştır. İçlerinde, genelde üç, nadiren de iki arcosolium bulunan sade yapılardır. Bunların bazılarının tonozlarının yanları, daha sonraki devirlerde doldurularak, düz ya da semerdamlı bir çatıya kavuşturulmuştur [27] (Lev. XXXVI, res. 1) . Bu uygulama M2'nin çatısında da görülür. Fakat M2'nin üstü haç tonozludur ve üzerindeki semerdam çatı ile aynı döneme ait olmalıdır. Tip I mezarları, içlerinde bulunan keramik parçaları sonucu M.S. 1. yy.'a tarihlenir.[28]

Anemourion Tip II mezarları, Tip I'e bir çok yönüyle benzer. Genelde eski tipteki basit tonozlu yapılara odalar eklenmesi suretiyle oluşturulmuşlardır. Aynı şekilde düzenlenmiş beşik tonozlu yapılardır. Fakat bunların önüne içleri nişlerle bezenmiş ön odalar eklenmiştir. Beşik tonoz, ön oda ve asıl odayı birlikte örter, iki oda arasındaki duvar sadece bir bölme duvarı işlevindedir. Bunların kapıları ya cephelerinde ya da yan duvarlarından birindedir. Ön odaların bir çoğu duvar resimleriyle bezenmiştir (Lev. XXXVI, res. 1).[29] Tip II, ön odalarında bulunan nişler dolayısıyla M1 ile karşılaştırılabilir. Fakat bunlardaki nişlerin işlevleri tam olarak

---

[25] Anemourion'un Nekropolisi, E. Alföldi-Rosenbaum tarafından kapsamlı olarak incelenmiş, mezar yapılarının mimarisi ve diğer özellikleri bir monografi olarak yayımlanmıştır. a.b.i. Bkz. : Elisabeth Rosenbaum, "The Necropolis of Anamur", **Belleten XXIX**, sa. 113, 1965, s. 25-48.; Elisabeth Alföldi Rosenbaum, Anamur **Nekropolü: The Necropolis of Anemorium**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971, b.a.

[26] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 1.

[27] A.e. s. 2-3.

[28] **A.e.**, s. 30.

[29] **A.e.**, s. 4

saptanamamıştır, [30] M1'de bulunan nişlerin ise, mezar hediyeleri koymak için yapıldığı, kazı esnasında içlerinde bulunan in situ adak eşyaları ile sabittir. Bunun yanı sıra, Tip II'de bir ön odanın bulunması, M3'ün ön odalı düzenlemesini andırmaktadır. Tüm bunlarla beraber, mezarların arcosoliumlara ve tonozlu çatıya sahip olması, M2 ile bir benzerlik kurulmasına olanak vermektedir. Anemourion'daki bu tip mezarların, şehrin zenginleşip büyümesi sonucu, M.S. 2 yy. sonu ile M.S. 3. yy. boyunca inşa edildikleri öne sürülür.[31]

Anemourion Tip III mezarları, Tip I ve Tip II mezar yapılarına eklemeler sonucu oluşturulmuş büyük komplekslerdir. Bunlar, arcosoliumlu asıl mezar odaları, ön odalar, iki veya üç yanda banklar ile çevrilmiş platformlu holler içerir. Bir çoğu çok katlıdır ve ön odalarıyla holleri duvar resimleri veya mozaikler ile bezenmiştir. Bu büyük kompleksler genelde avlu ve bahçeleri de içeren dış duvarlar ile çevrelenmiştir (Lev. XXXVI, res. 2).[32] Tip III, aslen tonozlu ve arcosoliumlu yapısıyla diğer iki tip ile benzerlik gösterse de, çok katlı ve odalı olmasıyla daha karmaşık bir yapı arz eder. Böylece mezar sahibinin, yaşarken oturduğu büyük ev kompleksleri taklit edilmiştir. Ayrıca bunlar, cenaze yemekleri, periyodik mezar ayinleri için çok yönlü bir donanım sunar.[33] Perge'deki mezar yapılarında benzer ayinlere yönelik donanımlar ise daha mütevazidir.[34] Tip III, Tip II gibi M.S. 2. yy. sonu ile M.S. 3. yy.'a tarihlenir.[35]

E.A. Rosenbaum'un Kilikia Trakheia'nın kıyı şehirlerinde yaptığı bir yüzey araştırmasında, Antiocheia ad Cragum, Selinus, Iotape ve Syedra'nın nekropollerine dair gözlemlerde bulunmuştur.[36] Söz konusu şehirlerin nekropolislerindeki mezar yapıları, Anemourion mezarları ve M2 ile bir çok ortak özellik göstermektedir.

---

[30] Bu nişler, İtalya'daki columbariumlarda görüldüğü gibi, içlerine kül dolu urnelerin yerleştirilmesi için yapılmış olabilir. Nitekim Roma'da etkin olan kremasyon adeti, bu yüzyıllarda Anadolu'da da yayılmaya başlamıştı.

[31] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 31.

[32] **A.e.**, s.3-4.

[33] **A.e.**, s.4.

[34] Örneğin M3'ün peribolosu belirli günlerde mezar ayinlerinin yapılması için planlanmış olmalıydı. Nitekim peribolos içindeki seki ve libasyon kuyusu buna işaret etmektedir. Ayrıca, M2 içindeki libasyon kuyusu da, burada periyodik mezar ayinlerinin yapıldığına açık bir kanıttır. bkz. aş.III.C.2.

[35] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 31.

[36] Bkz. : Elisabeth Alföldi Rosenbaum, Gerhard Huber, Somay Onurkan, **A Survey of Coastal Cities in Western Cilicia**, , Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967, b.a.

Antiocheia ad Cragum'da, NII olarak adlandırılan nekropolis alanında, moloz taşlardan inşa edilmiş NII.1 kodlu bir mezar bulunmaktadır. Bunun nişli bir ön odası[37] ve tonoz üzerine bir çeşit betondan yapılmış alçak semerdamlı bir çatısı vardır.[38] Bununla beraber NIII nekropol alanında bulunan hemen tüm yapılar yukarıdaki örnekle aynı karakterdedir ve tonoz üzerinde semerdam çatıya sahiptir. [39] (Lev. XXXVII, res. 1-2)

Selinus'taki mezar yapıları da moloz taştan inşa edilmiştir. Hepsi beşik tonozlu çatıya ve nişli ön odalara sahiptir. Hiç birinde tonoz çatı üzerinde semerdam çatı görülmez. Bazılarında asıl mezar odasının altında beşik tonozlu cryptoporticus benzeri odalar vardır. Tüm mezar yapılarının içinde, üç kenara yerleştirilmiş, kemerli arcosoliumlar vardır. İçlerinde iki kat halinde düzenlenmiş arcosoliumlar da bulunur (Örneğin, NII.27 ve NII.28 kodlu mezarlar). Mezarların hemen hepsinin lentolarında yazıt vardır (Lev. XXXVIII, res. 1).[40]

Iotape ve Syedra'daki mezar yapıları da diğerleriyle aynı özellikleri gösterir. Yalnız Iotape mezarlarının içindeki arcosoliumlar çok sığ yapılmıştır (Lev. XXXVIII, res. 2). Ayrıca buradaki NII.21 kodlu mezar içindeki arcosoliuma bir lahit yerleştirilmiştir.[41]

Bu şehirlerin mezar yapıları kesin olarak tarihlenememiştir. Fakat Anemourion'dakiler ile yapılan karşılaştırmalar sonucu, M.S. 3. yy.'dan daha geç olamayacakları ileri sürülmektedir.[42]

Bu aşamada bir toparlama yapmak, M2 mezar yapısı ile Kilikia'nın bu şehirlerinde bulunan mezarlar arasındaki benzerlikleri daha sağlıklı saptayabilmek için gereklidir. Anlaşılacağı üzere Kilikia'nın sayılan şehirlerindeki mezar yapıları arasında çok sıkı bir bağ vardır. Mezarların hemen hepsi moloz taştan inşa edilmiş ve bunun üzeri ince bir sıva ile kaplanmıştır. Hepsi beşik tonozlu çatı örtüsüne sahiptir. Anemourion ve Antiocheia ad Cragum'da beşik tonoz üzeri semerdam çatı

[37] Krş. : Anemourion Tip II ve III mezarları ile M1 mezar yapısı.
[38] Rosenbaum, **A Survey of Coastal Cities in Western Cilicia**, s. 49.
[39] **A.e.**, s. 50.
[40] **A.e.**, s. 53-58.
[41] **A.e.**, s. 59.
[42] **A.e.**, s. 66.

yaygındır.Tüm şehirlerde duvarları nişli ön odalı mezarlar vardır. Anemourion ve Selinus'ta iki ya da üç katlı yapılara rastlamak mümkündür. Bütün mezarların asıl odaları istisnasız arcosoliumludur. Arcosoliumlar, cephenin bulunduğu kenar hariç, diğer üç kenara (triclinium tarzında), nadiren de karşılıklı iki yan duvara inşa edilmiştir.[43] Bununla beraber Anemourion'da, yan duvarlarda ikişer, arka duvarda bir[44] ya da sadece yan duvarlarda üçer arcosoliumun bulunduğu örneklere de rastlanır.[45] İotape'de ise iki katlı arcosolium örnekleri vardır.[46] Arcosoliumlar genelde derin kemerli yapılmışlardır. Sığ olanlar Syedra ve İotape'de görülür.[47] Arcosolium içi lahit ise sadece İotape'de vardır.[48] Ölüler diğer yerlerde arcosoliumların içine bir tabuta yerleştirilerek ya da kumaşa sarılarak yatırılıyor olmalıydı.

Böylece, M.S. 2. yy. ve M.S. 3. yy. boyunca, Kilikia'nın bu şehirlerinde ortak bir mezar mimarisi geleneğinin olduğu açıkça görülebilmektedir. Örneklerin arasındaki farklılıklar, tercih ve ekonomik imkanlardan kaynaklanan yüzeysel ayrılıklardır. Bu mezar yapılarının, M2 mezar ve yapısı ve yanı sıra M1 ve M3 ile olan benzerlikleri de göz ardı edilemeyecek kadar belirgindir. Görünüşte sadece yapı malzemesinde, beşik tonozun kullanılmasında ve arcosolium içi lahit kullanımının seyrekliğinde M2 ile bir ayrım göze çarpar. Bu tür ayrımlar da, yöresel tercih ve imkanlar doğrultusunda doğal görünmektedir. Bir ev gibi tasarlanmaları, tonozlu örtü sistemi, bazen bunun üzerinde yükselen semerdam çatılar, arcosoliumlu iç düzenlemeleri, aynı mimari geleneğin, Perge'deki bir yansıması olmalıdır.

Bir Kilikia Trakheia şehri olan Elaiussa Sebaste'nin nekropolisindeki mezar yapıları, M2 ile karşılaştırılabilecek özellikler gösterir.[49] Birbirlerine çok yakın şehirler olan, Korykos'da lahit ve kaya mezarları, Kanytelleis'te lahit mezarların yaygın olmasına karşılık, Elaiussa'da "ev tipi" mezarlar egemendir.

---

[43] Buna örnek olarak Bkz. : Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 8.
[44] Örneğin Anemourion, A.VII.24.B kodlu mezar. a.b.i. Bkz. : **A.e.**, s. 8, 68.
[45] Örneğin Anemourion, A.VII.12 kodlu mezar. a.b.i. Bkz. : **A.e.**, s. 8, 71.
[46] Örneğin İotape, NIII.10 kodlu mezar. a.b.i. Bkz. : Rosenbaum, **A Survey of Coastal Cities in Western Cilicia**, s. 22.
[47] Örneğin Syedra, NII.9 kodlu mezar ve İotape N.II.22 kodlu mezar. a.b.i. Bkz. : **A.e.**, s. 54, 59.
[48] Örneğin İotape, N.II.21 kodlu mezar. a.b.i. Bkz. : **A.e.**, s. 54.
[49] A. Machatschek, birbirine yakın şehirler olan Korykos, Kanytelleis ve Elaiussa Sebaste mezarları hakkında kapsamlı bir monografi hazırlamıştır. a.b.i. Bkz. : Alois Machatschek, **Die Nekropolen und Grabdenmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos in Rauhen Kilikien**, Österreichsche Akademie der Wisssenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Denkschriften. 96, 1967, b.a

Elaiussa'daki "ev tipi" mezarların, genelde eni, uzunluğu, boyu aynı ölçülerdedir ve kare planlıdırlar. Ölçüleri 3.80 m. ile 4.40 m. arasında değişir.[50] Elaiussa'daki mezarlar, aynı Perge'de olduğu gibi cadde kenarına dizilmiştir ve cepheleri de yola bakmaktadır. Çoğu moloz taştan bir podyum üzerine oturtulmuştur.[51] Yapı malzemesi genelde düzensiz moloz taştır, nadiren düzenli blok taşlar kullanılmıştır. Çatıları sadece beşik tonoz, beşik tonoz üzeri semerdam veya düz çatı olabilir. Semerdam çatılarda bazen kesme taştan alınlıklar görülebilir.[52] Alınlıklı çatı, sadece blok taştan inşa edilmiş mezarlarda vardır.[53] Mezarların içlerinde herhangi bir bezeme bulunmaz, bazen mezar hediyeleri veya kandiller için nişler olabilir.[54] Gömü yerleri genelde üç duvara bitişik yerleştirilmiştir (triclinium). Gömüler bazen konsolların taşıdığı taş levhalar üzerine, bazen de moloz taştan örülmüş kemerli arcosoliumların içine konmuştur.[55] Tabanlar genelde, kireçtaşı ve pişmiş toprak parçaları içeren bir çeşit harç ile kaplıydı; nadiren mozaik döşenmişti. Günümüzde görülen sıkıştırılmış toprak zemin, muhtemelen sonradan tahrip olmuş taban üzerine yapılmıştır.[56]. Kapıları çoğunlukla sadece bant silmelidir, bazen de üst kısımları, M2'nin lentosunda olduğu gibi, bir taç silmeyle bitirilmiştir. Lentolarda çok seyrek olarak konsollara da rastlanır (Lev. XXXIX; Lev. XL; Lev. XLI). Elaiussa'daki söz konusu mezarlar, kentin refahının arttığı M.S. 2. yy. ve M.S. 3. yy.'a tarihlenirler.[57]

Görüldüğü üzere Elaiussa mezar yapıları, yukarıda sayılan özellikleri dolayısıyla, daha önce bahsedilen Kilikia mezarları ile yakın benzerlikler arz eder. M.S. 2. ve M.S. 3. yy.'larda, hemen hemen kare planlı, beşik tonozlu, moloz taştan arcosoliumlu yapılar bu bölgede yoğun talep görmüştür. Elaiussa'daki kesme blok taştan yapılar ile konsolların taşıdığı levhalardan oluşturulmuş gömü yerleri ise şehrin kendine özgüdür. Bunun dışındaki ayrılıklar çok derin değildir. Mimari ve gömü tarzı açısından dönemin yaygın özellikleri, sözü edilen tüm Kilikia şehirlerinde

[50] **A.e.**, s. 74.
[51] Karş. : Anemourion, Tip I mezarları.
[52] Machatschek, **Die Nekropolen**, s. 82.
[53] **A.e.**
[54] Karş. : M1 mezar yapısındaki nişler.
[55] Machatschek, **Die Nekropolen**, s. 76.
[56] **A.e.**, s. 71. Bu uygulama M2'nin tabanında da uygulanmış gibi gözükür.
[57] **A.e.**, s. 28.

uygulanmıştır. Bu noktadan hareketle, sadece yapı malzemesi ile onlardan ayrılan M2 mezar yapısının yukarıdaki mezarlar ile aynı gruba girebileceği açıktır.

Şimdiye kadar verilen örneklerle, M2 mezar yapısının Anadolu'daki benzerlerine sadece Kilikia Trakheia'nın kıyı kesiminde rastlandığı sanılabilir. Oysa yerel özellikler taşıyan bu mezarlar, ait oldukları M.S. 2. ve M.S. 3. yy.'lar ile ilintili olarak, yoğun bir şekilde merkez Roma etkisini de barındırmaktadır. Aşağıda verilecek örneklerle bu durum açıklanmaya çalışılacaktır.

Roma, Vatican'da bulunan St. Peter Katedrali'nin altında büyük bir nekropolis alanı vardır.[58] Burada doğu-batı doğrultusunda 24 mezar yapısı açığa çıkarılmıştır. Mezarlar aralarındaki dar yollar vasıtasıyla hem kendi aralarında, hem de önlerindeki doğu-batı doğrultulu cadde ile bağlantılıdır. [59] Boyutları 2.00x1.70 m. ile 10.00x6.00 m. arasında değişir. [60] Yapı malzemeleri pişmiş toprak tuğladır ve bunun üzeri de ince bir sıva ile kaplanmıştır. Çatı örtüleri genelde haç tonozludur, fakat beşik tonozlu olanlarına da rastlanır. Bazı mezarlar önlerinde uzanan üzeri açık bir ön avluya sahiptir.[61] Vatican mezarlarının cepheleri çok itinalı bir işçiliğe sahiptir. Cephe saçaklıkları, kornişler, tuğla pilasterler ve küçük alınlıklı pencereler ile süslenmişlerdir. Mezar yazıtları da fasad üzerinde, dekoratif çerçeveler içine yerleştirilmiştir. İsola Sacra'daki mezarlar ile yapılan analojiler ve buradaki "G" kodlu mezarın korunmuş alınlığının bir parçasından, fasad kornişinin üzerinde bir alınlık olması gerektiği sonucuna varılmıştır.[62] Tüm mezarların içi nişler, istiridye kabuğu şeklinde apsisler ve arcosoliumlar ile bezenmiş, bunların araları plinthoslu yarım sütunlar, üzerleri ise saçaklıklar ile süslenmiştir. Ayrıca stüko ve duvar resimleri de süsleme amacıyla kullanılmıştır (Lev. XLII, res 1-2).[63] Mezar yapılarının çoğu, tuğla duvar örgüsü tekniğinin yardımıyla M.S. 125 ve M.S. 2. yy.'ın sonları arasına tarihlenir. Bunun yanı sıra bazı mezarların duvar resimleri ve dekorasyon elemanları sebebiyle M.S. 3. yy.'da inşa edildiği öne sürülür.[64]

---

[58] Bu nekropolisin kazıları hakkında a.b.i. Bkz. Jocelyn Toynbee, John Ward-Perkins, **The Shrine of St. Peter and the Vatican Excavations**, London, Green and Co., 1958, b.a
[59] **A.e.**, s. 28.
[60] **A.e.**, s.63.
[61] **A.e.**
[62] **A.e.**, s. 64.
[63] **A.e.**, s. 68.
[64] **A.e.**, s. 29

Mezarlar ilk başta kremasyon için tasarlanmış ve içleri nişli olarak inşa edilmiştir. M.S. 2. yy. ve özellikle 3. yy.'da inhumasyonun İtalya'da yaygınlaşmasıyla, bazı mezarların içine arcosolium ve lahitler eklenmiştir. [65]

Bu tür kullanıma en iyi örnek Fannia Redempta'nın Mezarı olarak adlandırılan mezar yapısıdır. Söz konusu mezar yapısı M.S. 2. yy. ortalarında inşa edilmiş, M.S. 286-305 yılları arasında tekrar kullanılmıştır.[66] Mezarın ilk inşasında, kremasyon amaçlı nişler ve kuzey duvarına da büyük bir apsis yapılmıştır. Daha sonraki kullanımında ise inhumasyon için iki yan duvarın altı arcosoliumla doldurulmuş ve içlerine lahitler yerleştirilmiştir. İkinci kullanım sırasında, mezarın alt kısmının duvar resmi dekorasyonu da değişime uğramıştır (Lev. XLIII, res. 1-2).[67] Benzer kullanıma bir başka örnek, Caetennii'nin İlk Mezarı'nda görülür. Söz konusu mezar yapısı M.S. 2. yy.'ın ilk yarısında inşa edilmiş ve kremasyon için nişlerle bezenmiştir. Fakat daha sonraki kullanımlarda, doğu, kuzey ve batı duvarların altı arcosoliumlar ile doldurulup, içlerine lahitler içinde Hıristiyan olduğu saptanan bireyler gömülmüştür. Mezarın sahip olduğu haç tonozdaki duvar resimleri de bu ikinci kullanım sırasında tahrip edilmiştir (Lev. XLIV; res. 1-2).[68]

Vatican Nekropolisi'ndeki mezarların çok yakın benzerleri, Ostia'da, Porta Romana yolundaki İsola Sacra Nekropolisi'nde bulunur. Buradaki mezar yapıları, dikdörtgen planlı, tuğla örgülü, beşik tonoz çatılıdır.[69] Beşik tonozlar, cephe kornişlerinin üzerinde yükselen semerdam alınlıklarla kapatılmıştır (Lev. XLV, res 1-2). Genelde dış yüzeylerindeki tuğla örgü olduğu gibi bırakılmış, tuğla derzleri stüko ile doldurularak bir tür bezeme yapılmıştır.[70] Mezar yapıları çoğunlukla tek katlıdır, fakat iki katlı olanlar da vardır (Lev. XLVI, res.1). Bazıları duvarlarında kremasyon için nişler ve duvarları etrafında klineler olan ön odalara sahiptir.[71] İsola Sacra'daki mezarlar M.S. 2. yy. başında inşa edilmeye başlanmıştır. M.S. 2. yy. sonuna kadar, mezarlarda kremasyon için nişler ile inhumasyon için arcosoliumlar

---

[65] **A.e.**
[66] **A.e.**, s. 37.
[67] **A.e.**
[68] **A.e.**, s. 44-51.
[69] Guido Calza, **La Necropoli del Porta di Roma nell'Isola Sacra,** Roma, La Libreria Dello Stato, 1940, s. 63.
[70] **A.e.**
[71] Klinelerin, periyodik mezar ayinlerinde ölünün akrabalarının kullanmaları için yerleştirildiği düşünülmektedir., **A.e.**, s. 69.

bir arada görülür (Lev. XLVI, res 2). M.S. 3. yy.'dan itibaren ise, mezarların ikinci kullanımlarında, artık nişler kaybolmuş, yerini inhumasyona yönelik arcosoliumlar almıştır.[72] Arcosoliumlar fazla derin değildir ve içlerinde lahitler vardır.[73] Mezarların süslemeleri, Vatican'dakilerden farklı olarak fazla itinalı değildir. Cephelerinde pencereler, pilasterler bulunur (Lev. XLVI, res.1). Kapıları, basit traverten bloklardan oluşturulmuştur. Tabanları genelde mozaik ile kaplıdır, iç duvarlar da stüko kabartmalar ve duvar resimleri ile süslüdür. Calza bu nekropolisi yaşayan bir Roma mahallesinin benzeri olarak tanımlamıştır.[74]

Vatican ve İsola Sacra dışında, İtalya'da başka yerlerde de, ölü için bir "ev" şeklinde tasarlanmış mezar mimarisi ile karşılaşılır. Via Ostiensis üzerindeki San Paolo fuori le Mura yakınında bulunan San Sebastiano mezarları,[75] Ostia'da Via Ostiensis boyunca Acilia'ya kadar uzanan yol üzerindeki mezarlar buna örnek teşkil ederler. Ostia'daki mezarlar Cumhuriyet sonundan M.S. 4. yy.'a kadar uzanan bir süreç içinde yapılmışlardır. Burada daha çok kremasyon için tasarlanmış columbarium tipi, dikdörtgen planlı ve tonozlu yapılar vardır (Lev. , res 1-2). Bazıları üstü açık ön odalara sahiptir. Yapı malzemesi olarak, pişmiş toprak tuğla, tüm İtalya'da yaygın olduğu üzere, burada da kullanılmıştır.[76]

Rosenbaum, Anemourion'daki mezar yapıları için "*İtalya mezarları ile Anemorium'dakiler arasında göze çarpan ayrılık gerçekten sathi bir ayrılık olup, mahalli gelenek ve şartlara uygun olarak seçilen yapı malzemesindedir*" ifadesini kullanır.[77] Gerçekten de, özellikle Anemourion Tip II ve Tip III, Antiocheia ad Cragum, Selinus, İotape ve Syedra'nın, dikdörtgen planlı, beşik tonoz üzeri semerdam çatılı, nişlerle bezeli ön odalara sahip, içi duvar resimleri ve stükolar ile bezeli mezarları, geniş Roma İmparatorluğu'nda aynı yüzyıllarda gelişen ortak bir mimari geleneğin ürünü olmalıdır. Doğal olarak Elaiussa Sebaste ve M2 mezar

---

[72] **A.e.**, s. 67.
[73] **A.e.**, s. 90.
[74] **A.e.**, s. 43.
[75] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 2.
[76] Russel Meiggs, **Roman Ostia**, Oxford, Clarandon Press, 1960, s. 455-470.; Ayrıca Ostia Nekropolisi kazıları hakkında a.b.i. Bkz. : Maria Scuarpiano, **Scavi di Ostia III, Le Necropoli,** Parte 1, Roma, Istituto Poligrafico Della Stato, 1958, b.a.
[77] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 2.

yapısı da bu geleneğe dahil edilebilir. Bu noktada, merkez İtalya ve Anadolu arasındaki mimari etkileşimi daha iyi belirleyebilmek için şunları saptamak önemlidir : Kilikia'nın kıyı kesimi ve özellikle Pamphylia'da Hellenistik Çağ'dan beri, kesme taş bloklardan duvar tekniğine dayanan, oturmuş, sağlam bir mimari gelenek vardır.[78] Bununla birlikte, Roma hakimiyetinin iyice yerleştiği M.S. 2. yy.'dan itibaren, bir nevi beton içeren opus caementicum ve pişmiş toprak tuğlanın yapılarda kullanılmasının artışına tanık olunur.[79] Bu yüzyıldan itibaren, pratik kullanım alanları olan tonoz ve kemer kullanımı da yaygınlaşır.[80] Nitekim kemer, tonoz ve kubbelerin radyal konstrüksiyonu için tuğla , diğer malzemelere nazaran çok daha geniş imkanlar ve kolaylıklar içerir.[81] Kilikia'daki, merkez Roma mimari etkisi, buradaki güçlü Roma askeri varlığı ve kolonilerine dayandırılabilir. [82] Yukarıda tanımları verilen mezar yapılarının çatı sistemleri ve nişli ön odaları söz konusu etkinin dolaysız kanıtıdır. [83]

Pamphylia'da ve özellikle Perge'de ise çeşitli yazıtlar ve tarihi olaylar yardımıyla, burada yoğun olarak Latin kökenli kimselerin varlığı bilinmektedir.[84] Bu

---

[78] Pamphylia'da buna en iyi örneği, Perge'nin Hellenistik yuvarlak kuleli şehir kapısı verebilir.

[79] Söz konusu yapı malzemelerinin Anadolu'da kullanılması ve Roma yapı tekniklerinin yaygınlaşması hakkında a.b.i. Bkz. : Marc Waelkens, "Hellenistic and Roman Influence in the İmperial Architecture of Asia Minor", **The Greek Renaisance in the Roman Empire,** Ed. S: Walker, A. Cameron, London, y.y. 1983, s. 77-88.

[80] Pamphylia'da Perge Güney Hamamı ve Agoradaki bazı geç dönem yapıları buna örnek olarak gösterilebilir.

[81] Pamphylia'da tuğladan inşa edilmiş kemer ve kubbeler iki örnek, Side'nin Doğu Nekropolisi'ndeki mausoleumun pandantifli ve kubbeli çatı örgüsü ve Batı Mausoleum'un avlusundaki revakların kemerleridir. A.b.i. Bkz. : Arif Müfit Mansel, "Side'de İki Mezar Anıtı", **Belleten XXIV**, sa. 95, 1960, s. 403-418; Arif Müfit Mansel, **Side, 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1978, s. 296-312.

[82] Marc Waelkens, "The Adoption of Roman Building Techniques in the Architecture of Asia Minor", **Roman Architecture in the Greek World**, Ed. S. Macready, F.H. Thompson, London, The Society of Antiquaries of London, 1987, s. 102.

[83] Nişli ön odalar aslen Roma Cumhuriyet Dönemi'nde, İtalya'da ortaya çıkan columbariumların Anadolu'daki yansımasıdır. Perge'de M1 mezar yapısı içinde bulunan nişler ise, İtalya'da olduğu gibi ölü küllerinin içinde bulunduğu urneleri yerleştirmek için değil, işlevi değiştirilerek, mezar hediyelerinin içlerine konulması için yapılmıştır.

[84] Perge'de, Hellenistik Kuleler'in arkasında Hadrianus Dönemi'nde oluşturulmuş şeref avlusu içinde ktistes yazıtları bulunmuştur.. Bunlardan birinde Plancia Magna isimli, Pergeli önemli bir kadının kardeşi G. Plancius Varus ve babası M. Plancius Varus ktistes (şehrin kurucusu) olarak anılmaktadır. Latin kökenli olduğu anlaşılan bu şahısların, şehrin kurucusu olarak anılması, kente güçlü bir Latin varlığının ve etkisinin açık kanıtıdır. Söz konusu yazıt için Bkz. :Sencer Şahin, **Die Inschriften von Perge I**, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien, Band 54, Bonn, Dr. Rudolf Habelt GMBH, 1999, s. 140-141, no. 108-109.

durumda Pamphylia'daki sivil yapılarda ve mezar yapılarında görülen güçlü Roma etkisinin varlığı, hem İmparatorluğun gücünün tüm ağırlığıyla burada hissedilmesi, hem de yukarıda bahsedilen nedene dayandırılabilir. Nitekim M2 mezar yapısının yapı malzemesi pişmiş toprak tuğla ve çatı örtüsü de Roma Vatican Nekropolisi'nde özellikle tercih edilen haç tonozdur.[85]

Yukarıda M2 mezar yapısının mimarisi üzerindeki Roma etkisi, benzer özelliklere sahip Kilikia mezarlarıyla karşılaştırmalı olarak verilmeye çalışılmıştır. Fakat, doğal olarak, bu söz konusu mezar yapısının mimarisinin irdelenmesinde tek başına yeterli değildir. Burada, M2'nin mimarisini belirleyen etkenler arasında, inhumasyon geleneği ile direkt bağlantılı olan arcosoliumun da rolü önemlidir.

Doğu Akdeniz ve Anadolu'da, Arkaik Dönem'in içlerinden itibaren inhumasyon (cesedin olduğu gibi gömülmesi), kremasyona (cesedin yakılıp, kemik ve küllerinin bir muhafaza içinde saklanması) başattı. Roma İmparatorluğu'nun batısı kremasyonu tercih etmesine karşılık, inhumasyon doğuda devamlılığını sürdürmüş ve ağırlığını hissettirmiştir.[86] Böylece, inhumasyonu uygulamaya mimari olarak en elverişli yapılar olan arcosoliumlu mezarlar Anadolu'da tercih edilmiştir. Bununla beraber arcosoliumun köken ve gelişim sorunu hala çözülebilmiş değildir. En erken kullanım Thera'daki Geç Hellenistik-Erken Roma mezarlarında görülmektedir.[87] Fakat en yaygın kullanım Anadolu'dadır. Kilikia kaya mezarlarından[88], Pisidia, Termessos'da bulunan arcosolium tipi kaya mezarlarına [89], Phrygia'da, Blaundos hipojeleri ve Roma Dönemi anıtsal kaya mezarlarından[90], Euphrates kıyısındaki Zeugma mezarlarına kadar geniş bir yayılım alanı göstermektedir.[91] Kilikia Trakheia'daki Adrassos Nekropolisi'ndeki arcosoliumlu

---

[85] bkz. : yuk. s. 34.
[86] Cormack, **Funerary Monuments and Mortuary Practise in Roman Asia Minor**, s. 146.
[87] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 10.
[88] **A.e.**
[89] Ahmet Vedat Çelgin, **"Termessos Kenti Nekropolleri"**, İstanbul, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1990, s. 148-151.
[90] Phrygia'daki söz konusu mezarlar hakkında a.b.i. Bkz. : Metin Türktüzün, "Çavdarhisar (Aizanoi) Roma Devri Nekropolü Kurtarma Kazısı", **II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, 1992, s. 81-94.; Faruk Özçatal, "Gerdekkaya ve Yazılıkaya'da 1991 Yılı Çalışmaları", **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, 1993, s. 419-439.; Metin Pehlivaner, Faruk Özçatal, Yazılıkaya ve Han'da Kazı ve Temizlik Çalışmaları", **IV. Müze Kurtama Kazıları Semineri**, 1995, s. 63-91.
[91] Zeugma mezarları hakkında a.b.i. Bkz. : Jörg Wagner, **Seleukeia am Euphrat/Zeugma**, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vonderen Orients, no. 10, Weissbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1976, s. 147-156.

mezarlar ise arcosoliumun Anadolu'daki yaygın kullanımının ve kökeninin burası olabileceğini destekler niteliktedir. Rosenbaum bu mezarları Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemi'ne tarihler.[92] Roma ve civarında arcosolium kullanımı M.S. 2. yy.'ın ortalarına kadar yoktur. Söz konusu tarihten sonra, Roma Vatican ve Ostia, Isola Sacra'daki mezar yapılarında var olan kremasyon nişlerinin altındaki duvarlara arcosoliumlar eklenmiştir.[93] Bu durumda, belki de karşılıklı bir alışverişten bahsedilebilir: İtalya'nın Anadolu'yu , tonoz çatılı, nişli ön odalı ve tuğla örgülü mezar yapılarının mimarileri ile etkilemesine karşılık, Anadolu'nun İtalya'yı, inhumasyonun M.S. 2. yy.'ın ortasından itibaren yoğun talep görmesiyle bağlantılı olarak, arcosolium kullanımı ile etkilemesi.

Yukarıda yapılan analoji ve bunlardan çıkarılan değerlendirmeler sonucu, M2 mezar yapısının dış yapısı, kullanılan malzemesi ve planı bağlamında, Kilikia'da görüldüğü gibi, Roma'daki mezar yapılarından bir çok özellikleri bünyesinde barındırdığı ileri sürülebilir. Buna karşılık inhumasyon geleneğinin burada yaygınlığı sebebiyle arcosoliumlu inşa edilmesi de yörenin yerel mimarisi ve dini geleneği ile alakalı olarak değerlendirilmelidir. Eğer Anadolu içinde bir mezar grubuna dahil edilecek olunursa, M2, Kilikia Trakheia' da M.S. 2. ve 3. yy.'larda görülen "ev tipi" mezarların Pamphylia'daki örneği olmalıdır.

B. DUVAR RESİMLERİ

Mezar yapısının içi, arcosoliumlar, duvar yüzeyleri ve haç tonoz tümüyle duvar resmi ile bezenmiştir. Yapının iskeletini oluşturan tuğla yüzey, duvar resmini yapmak için gerekli olan sıva ile kaplanmıştır. Bu sıvanın üzeri daha ince bir sıva örtülmüş ve motifler, ince sıva yaşken, gerçek fresco tekniğinde fırça ile yüzeye uygulanmıştır

Zaman içinde resmin hemen hemen tamamı yoğun bir kireç ve tuz tabakasıyla kaplanmıştır. Fakat 1998 ve 1999 yıllarında, Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları kapsamında yapılan konservasyon çalışmasıyla, kireç tabakası büyük ölçüde

---

[92] Çelgin, **Termessos Kenti Nekropolleri**, s. 150.
[93] bkz. : yuk. s. 35.

kaldırılmıştır. Böylece duvar resimleri daha ayrıntılı incelenebilmiş ve yapıda üç farklı tip, bitkisel bezeme, cenaze yemeği sahnesi, damarlı ve breşli mermer taklidi bezeme saptanmıştır.

1. GÜNEY ARCOSOLİUM

Güney arcosolium tamamıyla bitkisel bezeme ile kaplanmıştır. Arcosolium cephesi bir çiçek bahçesini andırır biçimde çeşitli yönlere dağıtılmış çiçekler ve yapraklar ile doldurulmuştur. Cephedeki bezemenin tam ortasında, 'S' şeklinde kıvrılmış ve uçları bağlanarak oluşturulmuş düğümlerden sarkan kurdelelere (taenia) sahip bir girland vardır. Bu motifler, girland hariç olmak üzere, arcosolium kemerinin içinde de devam etmektedir. Resmin arcosolium cephesinin üst kısmı, batıda kalan kemerin iç yüzeyinin yaklaşık yarısı ve doğu taraftaki kemer iç yüzeyinin üst kısmı tamamen tahrip olmuştur. Tüm bu tahribata rağmen, resim günümüze canlı renkleriyle iyi bir biçimde ulaşabilmiştir (Lev. XLVIII, Çizim 3; Lev. XLIX, Çizim 4; Lev. L, res. 1-3).

Bezeme kirli sarı- bej arası bir fon üzerine yapılmıştır. Hakim olan renkler kırmızı, bordo ve açık ile koyu ton arasında değişen yeşildir.

Hemen hemen tüm boşluklar çeşitli yönlere bakan çan şeklinde sapsız çiçekler ve fırça darbeleriyle yapılmış yapraklar ile serbestçe doldurulmuştur. Çan şekilli çiçeklerin ağız kısımları bordo-koyu kırmızı, diğer kısımları ise açık kırmızı boyanmıştır. Yine tüm yüzeye dağıtılmış yapraklar ise, fırçanın vuruluş yönüne göre, açık ve koyu yeşil arası değişen renklere sahiptir. Yaprakların uçları genelde koyu yeşildir (Lev. LI, res 1).

Cephedeki bezemenin ortasında dikey, 'S' şeklinde kıvrılmış bir girland bulunmaktadır. Girlandın iki ucu iki kulaklı birer kurdele ile tutturulmuştur. Bu kurdelelerin uçlarından ikişer şerit (taenia) sarkmaktadır. Girlandı oluşturan çiçek sarmalı kenarlarda koyu kırmızı, yuvarlak fırça darbeleriyle belirtilmiş, ortası ise açık kırmızı boyanmıştır. Kurdeleler koyu yeşil, uçlarından sarkan şeritler de açık yeşildir (Lev. LI, res. 2).

Söz konusu girlandın her iki yanında, çan şekilli çiçeklerden daha özenli yapılmış, birbirine benzeyen iki çiçek motifi vardır. Girlandın doğusunda bulunan çiçek altı yapraklı bir sapa sahiptir. Bu saptan yayılan altı adet taç yaprak, çiçeğin merkezini çevrelemektedir. Yukarıya doğru yönelmiş iki taç yaprağın ortasına yine çan benzeri bir çiçek oturtulmuş, bunun her iki yanına da daha ince bir benzeri sanki büzülmüşçesine yerleştirilmiştir. Ortadaki çan şekilli çiçeğin üzerine fırça darbeleriyle üç adet yaprak yerleştirilmiştir. Aynı uygulama her iki yandaki çan şekilli çiçekte de işlenmiştir. Bu çiçeğin sapı ve taç yaprakları yeşil, ortada bulunan ve ana gövdeyi oluşturan çan şekilli çiçeklerin ağızları koyu kırmızı, gövdeleri açık kırmızı boyanmıştır (Lev. LII, res. 1). Girlandın batısında bulunan çiçek de öncekiyle hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Ancak, bunun sapına dört yaprak bağlanmaktadır. Taç yaprakları da beş tanedir. Taç yapraklarının çevrelediği asıl gövde üç yapraklı bir gülü andırır ve yapraklarının ucu koyu kırmızıdır (Lev. LII, res 2).

Arcosoliumun kemer iç yüzeyinde de, aynı bitkisel motifler bulunmaktadır (Lev. XLIX, Çizim 4; Lev. L, res 2-3). Kemerin üst kısmındaki bezeme tahrip olmuştur, fakat, büyük ihtimalle aynı bezeme burada da devam eder. Kemer doğu iç yüzeyinde, tam ortada, yukarıda bahsedilenlere benzeyen, daha özenli işlenmiş bir büyük çiçek vardır (Lev. L, res.2). Bu da altı yapraklı bir sapa ve yelpaze gibi açılarak, merkezi saran bir taç yaprağa sahiptir. Merkezi oluşturan kısım arcosoliumun cephesindeki girlandın batısında bulunan büyük çiçek gibi, üç yapraklı bir gülü andırmaktadır. Söz konusu çiçeğin rengi diğerleriyle aynıdır. Kemerin batı iç kısmı sadece çan şekilli çiçekler ve yapraklarla doldurulmuştur. Yukarıda bahsedilen özenli ve büyük çiçeklerden burada bulunmamaktadır.

Bir çiçek bahçesini andıracak şekilde bezenmiş güney arcosoliumun resim işçiliği aslında çok özenli değildir. Monoton fırça darbeleriyle hızlı bir biçimde yüzey boyanmıştır. Renk seçimi ve kullanımı da aynı şekilde incelik ve özenden yoksundur. Genelde renklerin tonları, fırça üzerinde kalan boyanın yoğunluğu ile belirlenmiştir. Bu da, doğal olarak açık ve koyu renkler arasında bir kontrast oluşturmuştur.

2. DOĞU ARCOSOLIUM

Doğu arcosoliumun cephesi figürlü betim içeren tek duvar resmine sahiptir. Burada biri erkek biri kadın olmak üzere iki figürlü bir cenaze yemeği sahnesi resmedilmiştir. Resimde betimlenen figürler mezar sahibi ve eşi olmalıdır. Sahne kirli sarı-bej bir fon üzerine resmedilmiştir. Betimin orta ve güney kısımları tamamen tahrip olmuştur. Bu tahribat neticesinde, erkek figürünün sadece başı, elbisesinin alt kısmı ve sağ ayağı görülebilmektedir. Kadın figürü ise, gövdesinin sol yanı ile sol kol ve baş hariç daha iyi korunmuştur (Lev. LIII, Çizim 5; Lev. LIV, res.1).

İki figür kalın bir şilte üzerine yarı uzanmış bir vaziyette betimlenmişlerdir. Şilte bordo renkli çizgilere sahip açık yeşil bir kumaşla kaplanmıştır. Çizgiler dikine üçerli gruplar halinde tekrarlanmaktadır. Figürlerin uzanması sonucu şiltede oluşmuş kıvrımlar koyu yeşil renkte belirtilmiştir(Lev. LIII, Çizim 5; Lev. LIV, res.1).

Şilte üzerindeki figürlerden güneydeki bir erkektir. Sadece başı, elbisesinin ucu ve sağ ayağı günümüze ulaşabilmiştir. Başının gözlerinin altına kadar olan bölümü ve sol kulağının altına kadar olan bölümü korunabilmiştir. Çehrenin ayrıntıları koyu kırmızı ve bej boya ile verilmiştir. Alnındaki kırışıklıklar çok belirgindir. Kaşlar hafifçe yukarı kalkmıştır. Gözler de iridir. Yüzde portre özellikleri ve pathetik bir ifade sezilebilmektedir. Başı tamamen çevreleyen kahverengimsi-kızıl saçları ise adeta birbirine dolanmış şekilde, çok dalgalı resmedilmiştir (Lev. LIV, res. 2). Figürün şiltenin üzerinden sarkan elbise ucu, arka fon ile aynı renk olan kirli sarı-bej rengidir, kat kıvrımları koyu ve açık kahverengi ile belirtilmiştir. Elbise ucundan görülen ayak, figürün sağ ayağı olmalıdır. Bej-açık kırmızı ile ten rengine yakın bir renkte boyanmıştır (Lev. LV, res. 1). Orta yaşın üzerindeki bu figürün mezar sahibi olma ihtimali çok yüksektir.

Erkek figürünün kuzeyinde uzanmış kadın figüründe gövdenin yarısı ve baş tahrip olmuştur. Başından sadece saçları kalmış olan figür uzun bir elbise giymiştir. Kırmızı renkli elbise koyu kırmızı bir kuşak ile elbise, göğsün altından büzülmüştür. Kat kıvrımları kahverengiye bakan koyu bir kırmızı ton ile belirtilmiştir.. Figürün dirseğinden kıvrılmış sağ eli, halka haline getirilmiş bir girlandı kavramaktadır. İki

kat halindeki girland, güney arcosolium cephesinin ortasındaki girlanda benzemektedir. Girland koyu ve açık kırmızı ile boyanmıştır. Ucundan pastel yeşil, oldukça uzun iki kurdele sarkmaktadır (Lev. LV, res. 1-2). Figürün kolunda koyu kırmızı ve bej bir pazubent ve bileğinde de koyu kırmızı bir bilezik bulunmaktadır. Elbisenin altından ileriye doğru uzatılmış sağ ayağı ve kolu kırmızımsı bir pembe ile ten rengi arasındadır. Sadece üst kısımları seçilebilen saçlar koyu kahverengidir.

Figürlerin uzandığı şiltenin hemen yanında, sahnenin kuzey kısmında, bordomsu-kırmızımsı bir düzlem üzerinde duran büyükçe bir kap yer almaktadır. Kıvrımlı üç kısa ayak üzerinde yükselen silindirik gövdesinin sağ yanında emzik ya da kulp olabilecek bir çıkıntı görülür. Kabın dış konturları ve ayakları bordomsu kırmızı, gövdesi kirli sarı, bej renklerinde boyanmıştır. Ayakları ve gövdesinde görülen keskin hatlar, büyüklüğü ve bakırı andıran renkleriyle bunun metal bir ısıtma kabı olma ihtimali vardır (Lev. LVI, res. 1).

Sahnenin güney yanında ise, yukarıda bahsedilen kaptan daha kötü korunmuş bir amphora bulunmaktadır. Amphora görülebildiği kadarıyla iki uzun ayaktan oluşan bir destek üzerine oturtulmuştur. Omuz ile ağzı birleştiren dikey kulp, sadece kabın sol yanında görülebilmektedir.Diğer yan tahrip olduğundan, kabın tek ya da çift kulplu olduğu anlaşılamamaktadır. Amphora'nın oturduğu destek ve dış konturları bordomsu kırmızı, gövdesi ve kulbu sarı ve bej renklerindedir (Lev. LVI, res 2).

Amphora'nın hemen kuzeyinde muhtemelen bir hayvana ait olan, alt kısımları ince ve üst kısımları kalın, yan yana iki ayak kalıntısı vardır. Bunların konturları koyu kırmızı, içi çok açık pembe boyanmıştır. Sadece bu kısımlardan, ayakların ne tür bir hayvana ait olduğunu belirlemek güçtür. Fakat, büyükçe bir kuşun ayaklarını anımsatmaktadırlar (Lev. LVI, res 2).

Erkek figürünün önünde dikdörtgen bir masa bulunmaktadır. Masanın üzerine, sağ tarafından tek bir tutamağı olan bir tepsi yerleştirilmiştir. Tepsinin üzerinde iki adet, güveç benzeri yemek tabağı yer almaktadır. Bu tabaklar, dış yüzeyleri izleyiciye dönük olarak, tepsi üzerinde yan yerleştirilmişlerdir. Masanın ayakları kahverengi, dış konturları kahverengimsi bordo, içi kirli sarı; tepsinin dış konturları bordo, içi kırmızıdır. Tabakların da içi bej ve kırmızı, dışı ise açık kırmızı boyanmıştır (Lev. LVII, res. 1).

Sahnenin üst kısmında, biri ortada, diğer ikisi yanlarda olmak üzere üç adet girland bulunmaktadır. Güneyde bulunan girlandın alt kısmı tahrip olmuş, diğer ikisi iyi korunmuştur. Bu girlandlar, aynen güney arcosoliumdaki ve kadın figürünün elinde tuttuğu girlandlar gibi kurdeleler ile uçlarından bağlanmıştır. Kurdelelerden şeritler (taenia) sarkmaktadır. Girlandların renkleri koyu ve açık kırmızıdır (Lev. LIII, Çizim 5; Lev. LIV, res.1).

Bu figürlü resmin boş kalan kısımları, güney arcosolium içindekilerle aynı stilde çan şekilli küçük çiçekler ve yapraklar ile doldurulmuştur. Böylece bu iki figürün adeta cennet bahçesinde bulunduğu intibaı yaratılmaya çalışılmıştır.

Resmin genelinde bazı oran bozuklukları bulunsa da, perspektif kuralları gözetilmiştir. Fakat uslubunun yerel olduğu, acemice ve özensiz yapılmış çiçekler sayesinde anlaşılmaktadır.

3. KUZEY ARCOSOLIUM

Kuzey arcosoliùm, diğer iki arcosoliumda bulunan ortak bezeme özelliklerinden farklı bir şemaya sahiptir.. Burada mermer taklidi bezeme uygulanmıştır. Arcosolium tabanından yukarıya doğru 0.40 m.'lik bir kısım boyanmadan bırakılmış,[94] üst kısmından 0.50 m.'lik bir bölüm ise çok koyu, siyaha kaçan bir mor ile boyanmıştır. Arcosoliumun cephesi, 0.04 m. kalınlığında, kahverengimsi-siyah dikine şeritler ile dört panele ayrılmıştır. Panellerin yüksekliği 1.00 m., genişlikleri ise değişkendir (Lev. LVII, res. 2; Lev. LVIII, Çizim 6).

Batı kenarda bulunan panel, 0.22 m. genişliğindedir. İçi bir merkezden yayılan damarlara sahip mermeri taklit eden bir bezeme ile kaplıdır. Damarların içi açık kırmızı, araları ise kirli sarı-bej rengi arasıdır. Bu panelin hemen doğusundaki panel 0.75 m. genişliğindedir. Bezemesi merkezde birleşen dalgalı damarlardan oluşmuş mermeri taklit eder. Fakat bu defa damarların içi pastel yeşil, araları ise kirli sarı-bej rengi arasıdır (Lev. LIX, res. 1). Doğuya doğru üçüncü panel de 0.75 m. genişliğindedir. Bezemesi batı kenarda bulunan küçük paneldekini tekrar eder, fakat

---

[94] Arcosoliumun bu kısmın, batısında, 1999 yılı konservasyon çalışmaları sırasında harca yapışmış bir sikkeye rastlanmıştır. Bu sikke için bkz. : aş. III.C.3.b.

daha büyük bir alana yayılmıştır (Lev. LIX, res 2). Doğu kenarda bulunan panel 0.30 m. genişliğindedir. Bunun bezemesi arcosolium içindeki diğer tüm panellerden farklıdır. İçi küçüklü büyüklü boncukları andıran breşli mermer taklidi bezeme ile boyanmıştır. Boncuğu andıran oval motiflerin tam ortasındaki yuvarlak kısım açık kırmızı, onu çevreleyen kısım sarımsı-portakal rengi, yine bunun etrafındaki ince çeper kısmı krem rengidir. En dış çeper ise açık kırmızıdır. Bu motiflerin araları ise kırmızı boya ile doldurulmuştur (Lev. LVII, res. 2; Lev. LXI, res 2.).

Kuzey arcosolium kemerinin batı iç kısmında, buraya bitişik olan ve arcosolium cephesinin batı ucundaki panelin bezemesi tekrarlanır. Söz konusu alan bir merkezden yayılan kırmızı damarlı mermer taklidi bezeme ile kaplanmıştır (Lev. LX, res. 1-2). Kemerin doğu iç kısmında da, yine buna benzer bir şema izlenerek, arcosolium cephesinin doğu ucunda bulunan küçük panelin bezemesi uygulanmıştır. Bu kısım içleri kırmızı ve dış çeperleri bej rengi, oval boncuk biçiminde resmedilmiş breşli mermer taklidi bezeme ile doldurulmuştur (Lev. LXI, res. 1-2).

Arcosolium kemerinin kavisini oluşturan üst, iç kısım ise, mezar yapısının diğer kısımlarında sıkça görülen çan şekilli çiçeklerden oluşturulmuş bitkisel bezemeye sahiptir.

4. DİĞER YÜZEYLER VE TAVAN

Damarlı ve breşli mermer taklidi bezeme, mezar yapısının kuzey ve güney arcosoliumunun batısında kalan duvar yüzeylerinde simetrik bir şema ile devam etmektedir. Bu kısımlar mevcut tabanın 0.45. m.'sinde kahverengimsi-siyah, yatay bir şerit ile ve 1.45 m. yüksekliğinde paneller halinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Taban ile söz konusu panelleri ayıran şeridin altındaki kısım, yine dikey ve aynı renkte bir şeritle iki küçük panele ayrılmış ve içleri damarlı mermer taklidi bezeme ile doldurulmuştur (Lev. LXII, res. 1).

Kuzey ve güney arcosoliumların batı yanlarını dik açıyla kesen duvar yüzeyleri, karşılıklı olarak, breşli mermer taklidi bezeme ile kaplanmıştır. Tam ortasındaki yuvarlak kısım açık kırmızı, onu çevreleyen kısım sarımsı-portakal rengi, bunun etrafındaki ince çeper kısmı krem rengi. en dış çeper ise açık kırmızı olan

boncuk benzeri oval motiflerin oluşturduğu bu bezeme, kuzey arcosoliumdakilerden farksızdır. Söz konusu duvarları yine dik açıyla kesen ve kapı sövelerinin iç kısmını oluşturan yüzey, iç içe 'V' şeklinde, içleri kırmızı ve konturları portakal rengi damarlardan oluşmuş damarlı mermer taklidi bezemeye sahiptir. Böylece karşılıklı, simetrik bir resim şeması oluşturulmuştur. Mezar yapısının bu kısmı ile, kuzey arcosolium içinin mermer levhalarla kaplanmış olduğu izlenimi verilmeye çalışılmıştır (Lev. LXII, res 2; Lev. LXIII, res. 1-2; Lev. LIV, res. 1).

Güney arcosoliumun doğu , kuzey arcosoliumun her iki ve kuzey arcosoliumun doğu kemer ayaklarının dış yüzeyleri, yaklaşık 40 cm. yükseliğindeki bir sahada farklı bir bezeme göstermektedir. Buralarda, koyu mor-siyah arası bir renkle zigzaglar çizen şeritler yapılmıştır. Fakat üzerleri çok yoğun kireç kaplıdır ve yer yer tahrip olmuştur. En iyi korunduğu yer doğu arcosoliumun kemer ayaklarındaki kısmıdır (Lev. LIV, res. 2-3).

Tüm mezar odasının duvar yüzeylerini, arcosoliumların içleri de dahil olmak üzere, mevcut tabandan 1.50 m. yükseklikte, kahverengimsi-siyah bir şerit dolaşmaktadır. Bu şeritin üzerinde kalan tüm kısımlar, krem rengi bir fon üzerinde çan şekilli çiçeklerden oluşan bitkisel bezemeye sahiptir. Bu kısmın bezemesi, arcosolium kemerlerinin içi dışında, oldukça tahrip olmuştur. Daha çok, doğu arcosoliumun üzerinde, güney ve üst taraflarında; güney arcosoliumun üst kısmında çok az, kuzey arcosoliumun batı bitişiğindeki yüzeyde ve kuzeydoğu-güneydoğu haç tonoz pandantifleri üzerinde kısmen daha iyi korunagelmiştir. Pandantiflerin bu bezeme ile kaplı olması tüm tavanın, yıkılmış olan haç tonozun iç yüzeyinin aynı bitkisel bezemeye sahip olduğunu kanıtlamaktadır (Lev. LXV, res 1-2; Lev. LXII, res 2).

5. ANALOJİ VE DEĞERLENDİRME

a. Bitkisel Bezeme

Mezar yapısında en yoğun kullanılan resim tipini teşkil eden bitkisel bezeme, M.S. 2. yy.'dan itibaren duvar, tavan ve arcosoliumların süslemesinde sıklıkla görülür.[95] Özellikle Severus'lar Çağı'nda yaygınlık kazanmış ve sevilerek uygulanmıştır.[96] Roma İmparatorluğu'nun eyaletlerinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir.[97] İtalya ve Güney Rusya'da da sıklıkla kullanılmış bir bezeme tipidir. [98]

Rosenbaum bu motifin çok tutulmasının , mezarları çiçeklerle, özellikle menekşe ve güllerle süsleme geleneği ile açıklanabileceğini söyler. [99] Aynı zamanda kırmızı gül motifinin, cennette ölünün yeni hayatının çiçeklenmesini sembolize ettiği de bilinmektedir.[100] M2'nin cenaze yemeği sahnesindeki güle benzeyen çan şekilli çiçeklerin güney arcosoliumu ve tavanı tamamen kaplaması , mezarın içini bir cennet bahçesine benzetme çabası olarak yorumlanabilir. Bunun yanı sıra doğu arcosoliumun kemer ayaklarının dış yüzeyinde bulunan delikler de, mezara yapılan düzenli ziyaretler esnasında çiviler vasıtasıyla buraya çeşitli çiçekler ile oluşturulmuş girlandların asıldığını kanıtlamaktadır.[101] Bu uygulama, doğu arcosolium cephesindeki sahnenin üst tarafında asılı duran üç girland ile resmedilmiştir. Aynı girland motifi güney arcosolium cephesinde de tekrarlanmıştır. Böylece M2 içindeki bitkisel bezemenin cennet sembolizmasına işaret ettiğini, girlandlar ile de mezar ayinleri ve gelenekleri sebebiyle yapılan işlemlere gönderme yapıldığı söylenebilir.

---

[95] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 16.
[96] **A.e.**
[97] Hetty Joyce, **The Decoration of Walls, Ceilings and Floors in Italy in the Second and Third Centuries A.D.**, Archaeologica 17, 1981, s. 57.
[98] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 16.
[99] **A.e.**
[100] Toynbee, **The Shrine of St. Peter and the Vatican Excavations**, s. 76., Aynı zamanda Jocelyn Toynbee, **Death and Burial in the Roman World**, London, Thames and Hudson, 1971, s. 63'te güllerin, ölüye yiyecek ve sıvı ile beraber sıklıkla sunulan bir hediye olduğunun yazıtlarda bahsedildiği belirtilir. Bunun da mezarların tonoz ve duvarlarında serpilmiş güller içeren bezeme ile duvar resimlerinde yansıtıldığına işaret edilir.
[101] Benzer bir uygulamanın, Termessos'da da olduğu, buradaki lahitlerin cephelerinde ve arcosolium tipi kaya mezarlarının pilasterlerinin üzerinde bulunan girland asma deliklerinin varlığıyla ileri sürülmektedir. Bkz. : Çelgin, **Termessos Kenti Nekropol'leri**, s. 113-114.

Anadolu'da bitkisel desenli duvar resimlerine geniş bir coğrafi dağılım içinde ve sıklıkla rastlanır. Bu tip bezeme Anemourion'dan Zeugma'ya, Ephesos'tan Nikomedia ve Sardes'e kadar görülebilir.

Anemourion'da daha önce ayrıntılı olarak tanımlanan Tip II ve Tip III mezar yapılarının[102] ön oda ve hollerinin çoğu duvar resimleri ile bezenmiştir. Çiçek ve bitki motifleri en sık rastlananıdır. Bunlar, serpilmiş olarak, festonlar arasında, ya da başka motifler ile birlikte resmedilmiştir. Tonozlar iç yüzeyleri, lünetler ve nişlerin içlerinde görülürler. Özellikle A.VII.14 kodlu, ön odalı ve hollü büyük bir mezar kompleksinin, 5 no.lu odasındaki çiçek motifleri[103] , M2'dekiler ile oldukça benzeşir. Bunlar, çiçeğin merkezini oluşturan üç yapraklı kırmızı bir gülü çevreleyen, yukarıya yönelmiş yeşil taç yaprakları ve bunun altındaki yapraklar itibarıyla, M2'nin güney arcosoliumundaki özenli çiçekler ile karşılaştırılabilir (Lev.LXVI,res1).[104] Anemourion'daki söz konusu mezarın resimleri M.S. 3. yy.'a tarihlenir. Yine aynı yerdeki B.I.16'nın ön odasını örten tonoz, serpme çiçekler ile bezenmiştir ve aralarında insan figürleri bulunur.[105] Yapının tonozuna dağıltılmış gül benzeri çiçekler ile burası bir cennet olarak karakterize edilmiştir (Lev. LXXII, res. 1-2; Lev. LXXIII, res. 1-2).[106] Söz konusu mezarın resimleri M.S. 3. yy. sonuna tarihlenir.[107] Aynı şekilde A.II.11 kodlu mezarın B kodlu holü de özenli işlenmiş yaprak ve çiçeklerle doldurulmuştur (Lev.LXVI,res.2). Mezar M.S. 3. yy.'a tarihlenir.[108]

Zeugma'nın Doğu Nekropolisi'nde, Kırkbayır olarak adlandırılan mevkiide kayaya oyulmuş, arcosoliumlu hipojeler bulunur. Bunların içinde TS 3 kodlu mezarın arcosolium resimleri bitkisel bezeme içerir. Odanın üç tarafına oyulmuş derin arcosoliumların içleri, aralarına yeşil yapraklar serpiştirilmiş tekil, kırmızı çiçekler içerir (Lev. LXVII, res 1). [109] Gül olarak tanımlanan bu çiçekler sonsuz

---

[102] bkz.yuk. : III.A.4.
[103] Bkz. : Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 67.
[104] bkz. yuk. III.B.1-III.B.4.
[105] Bkz. : Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 20.
[106] **A.e.**, s. 21.
[107] **A.e.**, s. 25.
[108] **A.e.**, s. 40.
[109] David Kennedy, **The Twin Tombs of Zeugma on the Euphrates**, Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series number 27, 1998, s. 46.

baharın müjdecisi olarak yorumlanır.[110] Söz konusu hipojeler, buluntuları doğrultusunda M.S. 2. ile M.S. 3. yy.'a tarihlenir.[111]

Phrygia'daki Blaundos kenti nekropolisinde de yukarıdaki örneğe benzer, kayaya oyulmuş arcosoliumlu hipoje mezarlar vardır. Henüz 2000 yılında yapılan bir yüzey araştırması sonucu saptanan bu mezarların içleri bitkisel bezeme içeren resimler ile süslenmiştir. Arcosolium içleri sarımtırak bir zemin üzerine serbestçe serpilmiş kırmızı gül ve benzeri çiçekler, kıvrılmış girlandlar ile doldurulmuştur. Bu mezarlar için M.S. 2. yy. tarihi önerilmektedir.[112]

Anadolu'da özellikle M.S. 2. ve 3. yy.'larda yaygınlaşmış olan bitkisel bezeme, sevilerek kullanılma özelliğini M.S. 4. ve M.S. 5. yy.'lar da da sürdürmüş, Geç Roma-Erken Hıristiyanlık Dönemi hipojelerinde sıklıkla kullanılmıştır. Buna iyi bir örnek, Nikomedia'nın kuzey nekropolisinde bulunan mezarlardır.[113] Bunların içinde en büyüğü olan, tuğla örgülü A5 kodlu mezar beş odadan oluşur ve ana odası gayet iyi korunmuş duvar resimleri ile bezelidir. Söz konusu odada, krem rengi bir zemin üzerine, kalın kırmızı panolar içinde yeşil yapraklı çiçekler, bunların arasında yemlenen ya da tünemiş kuşlar, içi meyve dolu sepetler resmedilmiştir.[114] Güney duvarındaki, aralarındaki kaptan su içen ve Erken Hristiyanlık devrine ait "refrigerium" adlı motif sebebiyle mezar, Büyük Constantinus (M.S. 327) zamanına tarihlenir.[115] Benzer tipte bezemeler yine aynı tarihlere ait olan Sardes[116] ve Nikaia hipojelerinde de görülür.[117]

Anadolu'da, mezar yapıları dışında benzer motiflere Ephesos'taki Yamaç Evleri'nde de rastlanır. H2 kodlu evin A odasının güney duvarında, krem rengi

---

[110] **A.e.**, s. 52.
[111] Wagner, **Seleukeia am Euphrat/Zeugma**, s. 147.
[112] Blaundos'taki yüzey araştırmasını yürüten İstanbul, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Dr. Axel Filges'e, mezarların fotoğraflarını gösterdiği ve değerli fikirlerini paylaştığı için teşekkür ederim. Söz konusu mezarların henüz bir yayını bulunmamaktadır.
[113] Söz konusu mezarlar İzmit-Adapazarı yolu yapımı sırasında, kurtarma kazıları sonucu açığa çıkarılmıştır. a.b.i. Bkz. : Zeynep Demir, "Kınalı-Sakarya Otoyolu 88. km. İzmit Nekropolü Kurtarma Kazısı, **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, 1993, s. 229-249.; Zeynep Demir, "Kınalı-Sakarya Otoyolu 88. km. İzmit Gültepe Park Alanı Nekropolü 1992 Kurtarma Kazısı", **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, 1994, s. 357-375.
[114] Enis Karakaya, " İzmit'te bulunan Duvarları Resimli Mezar Odası", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, sa. 10, 1991, s. 52.
[115] **A.e.**, s. 53.
[116] **A.y.**
[117] Nikaia hipojesi için Bkz. : Nezih Fıratlı, "An Early Byzantine Hypogeum Discovered at İznik", **Mansel'e Armağan, Melânges Mansel**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974, s. 919-932.

zemin üzerine serbestçe dağıtılmış, basit kırmızı çiçekler ve gagalarıyla girlandlar tutan kuşlar bulunur.[118] Kırmızı çiçekler gayet basit yapılmış, üçlü kırmızı yapraklardan oluşur ve ince yeşil sapları vardır. Girlandlar da duvar yüzeyine serbestçe dağıtılmış, kıvrılmış ya da yatay resmedilmişlerdir (Lev. LXVII, res. 2). Girlandlar hariç olmak üzere aynı bezeme aynı evin SR18 kodlu odasının içindeki bir niş içinde de görülür.[119] Nişin üst kısmında, bir kaya üzerinde uzanmış yarı çıplak kadın figürünün etrafında dağılmış çiçekler bulunur. Koyu kırmızı güle benzeyen bu çiçeklerin, genelde ikişer yapraklı sapları vardır (Lev. LXVIII, res. 1). Burada bulunan bezeme, yukarıda bahsedilenden daha özenlidir. Yine H2 kodlu evin 14d no.lu odasının doğu ve güney duvarlarında, A kodlu odanın güney duvarında rastlanan çiçeklerin aynısına rastlanır (Lev. LXVIII, res. 2).[120] H2 evindeki bitkisel bezemeler M.S. 400-420 arasına tarihlenir.[121]

Anadolu'nun çeşitli yer ve tarihlerinden örneklenen bitkisel bezemeli duvar resimlerinin M.S. 2. ve M.S. 3. yy.'lar arasında İtalya ve çevresinde benzerleri bulunmaktadır.

Daha önce mimarisi anlatılan Vatican Nekropolisi'ndeki[122] mezar yapılarının içleri ince işçilikli duvar resimleriyle bezenmiştir. Bunlarda C kodlu mezarın (Tulii Ailesinin Mezarı) doğu duvarında, beyaz bir zemin üzerinde kırmızı gül motifleri vardır.[123] Aynı şekilde O kodlu mezarın (Matucii Ailesinin Mezarı) batı duvarı, tavanı ve giriş kemerinin altı, kırmızı ve beyaz çiçeklerle süslenmiştir. Bu mezarın ilk kullanımı Hadrianus Dönemi'ne (M.S. 117-138) tarihlenir, fakat bitkisel bezemenin M.S. 3. yy.'da, mezarın ikinci kullanımı sırasında yapıldığı ileri sürülür.[124]

---

[118] Volker Strocka, **Die Wandmälerei der Hanghäuser in Ephesos**, Forschungen in Ephesos VIII/1, München, Verlag, 1977, s. 57, res. 79-81.
[119] **A.e.**, s. 70-17, res. 118-119.
[120] **A.e.**, s. 104, res. 236-237.
[121] Tarihleme hakkında Bkz. :**A.e.**, s. 58-62, 71, 105-106.
[122] bkz. yuk.s. 34-35.
[123] Toynbee, **The Shrine of St. Peter and the Vatican Excavations**, s. 76. Bu mezarın kesin tarihi verilmemiştir. Fakat, duvar resimlerinin , mezarların inşası ile eşzamanlı, yani M.S. 2. yy.'da yapıldığı, M.S. 3. yy.'ın ortalarından itibaren, mezarlarda yapılan değişikliklerle duvar resmi şemalarına da müdahale edildiği ileri sürülmektedir. Bkz. : **A.e.**, s. 33.
[124] **A.e.**, s. 79.

Ostia, İsola Sacra'daki 31 no.lu mezarın bezemesi[125] (Lev. LXIX, res. 1-2), San Sebastiano'dan Villa Piccola'daki iki koridorun M.S. 3. yy.'a tarihlenen bitkisel bezemeleri[126], Ostia'dan M.S. 2. yy. sonuna tarihlenen Yedi Kapılı Mitraeum'un bitkisel bezeme içeren resimleri[127] , İtalya'da bu tip duvar resminin, özellikle M.S. 2. ve M.S. 3. yy.'larda, hem mezar hem de sivil mimaride yaygın olarak kullanıldığını gösterir.

Bunlarla beraber, Güney Rusya'da, M.S. 3. yy.'a tarihlenen mezarların içindeki bitkisel bezemeler de stil olarak İtalya ve Anadolu örnekleriyle oldukça benzeşir (Lev. LXX, res. 1-2; Lev. LXXI, res. 1-2).[128]

Yukarıda bir çok örnekleri verilen bitkisel bezemenin kullanım amacı, daha önce bahsedilen nedenlerden dolayı[129], M2 mezar yapısında da aynı amaçla kullanılmış olmalıdır. Fakat stilistik açıdan en yakın benzerleri Anemourion'daki örneklerdir. Mimari açıdan M2 mezar yapısına en yakın mezarların burada olduğu düşünülecek olursa, duvar resimlerindeki bu benzerlik de normal sayılabilir.

b. Cenaze Yemeği Sahnesi

M2 doğu arcosolium cephesindeki figürlü sahnede yer alan, yüzünde portre özellikleri olabilecek bazı detayların seçilebildiği erkek figürü, büyük olasılıkla mezarı yaptıran ve yazıtta ismi geçen *"Euthykhianos"*, keza aynı şekilde onun kuzeyinde uzanan kadın figürü de eşi *"Euthykhia"* olmalıdır.[130] Üzerinde uzandıkları şiltenin önündeki masada duran yiyecekler ve sahnenin her iki yanında bulunan kaplar bir ziyafet esnasında betimlendiklerini kanıtlar. Kadın figürünün elinde tuttuğu girlandlar ise bunun özel anlamlı bir ziyafet olduğuna ve dini bir içerik taşıdığına işaret ediyor olmalıdır. Nitekim bitkisel bezeme incelenirken, açıklanmış bulunan, mezarlardaki çiçek betimlerinin bir cennet ya da öte dünya sembolizması

---

[125] Calza, **La Necropoli del Porta di Roma nell'Isola Sacra**, s. 306 vd.
[126] Joyce, **The Decoration of Walls, Ceilings and Floors in Italy in the Second and Third Centuries A.D**, s. 57.
[127] **A.e.**, s. 56.
[128] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 16; Ayrıca Bkz. : M. Rostovzeff, "Ancient Decorative Wall Painting", **Journal of Hellenic Studies 39**, 1919, s. 144-162., Lev. VIII.
[129] bkz. yuk. s. 47.
[130] Mezarın yazıtı hakkında a.b.i. bkz. yuk. III.D.

içerdiğine değinilmişti. Bu durumda söz konusu sahnede dağılmış çiçek motiflerinin bulunması, çiftin ölüm sonrası gittiklerine inanılan yerde, belki de cennette, beraberce bir ziyafet esnasında resimlendiklerini açıklar. Böylece buradaki sahne, ölünün yaşamı sırasındaki bir anı değil, ölüm sonrası durumunu betimliyor olmalıdır.

Bu sahnedeki cenaze yemeği betimi, aslen Antik Çağ'ın ölü kültü ve cenaze gelenekleri ile sıkı bir ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Grekler'de çeşitli kurallar içeren defin öncesi ve sırasındaki uygulamaların ardından, arınmayı takiben bir cenaze ziyafeti (*περίδειπνον*) verilmekteydi.[131] Bu ziyafette ölünün ruhu için de bir yer ayrılıyor ve yemek tam bir sukunet içinde yeniyordu. Çünkü ölünün yemeğe fiziksel olarak katılamadığı için acı çektiğine inanılıyordu. Bunun ardından, definin üçüncü ve dokuzuncu günlerinde mezarda yapılan ziyafetler tekrar ediliyordu.[132] Roma ölü gömme adetleri de benzer özellikler içerirdi. Bunlarda, defin ardından yapılan anma ritüelini (suffitio) takiben, ölünün onuruna mezarda bir ziyafet (silicenium) yapılırdı. Cenazeden sonraki dokuzuncu günde aynı işlem tekrar edilirdi. Yıl içinde de, yıllık ölü festivalleri, ölünün yaş günü gibi günlerde mezarda ziyafetler verilirdi. Ziyafetlerden geriye kalanlar, mezarda ölü için bırakılır, ya da bazen açlar tarafından yenirdi.[133]

Böylece söz konusu ziyafet sahnesinde, aynen bitkisel bezemede gözetilen mantık izlenmiş [134], hem mezar sahibi ve eşi öte dünyada dini bir hava içinde betimlenmiş, hem de ölü kültü dahilinde yapılan mezar içinde yapılan ritüellere gönderme yapılmıştır. Buradan hareketle mezarın güney ve doğu arcosoliumlarında belirli gelenekler ile içiçe geçmiş bir resim şeması olduğu söylenebilir. Nitekim her iki grupta da bitkisel bezemelerinin stilleri aynıdır.

---

[131] Grekler'de ölü gömme adetleri hakkında a.b.i. Bkz. : Diana Carol Kurtz, John Boardman, **Greek Burial Customs**, London, Thames and Hudson, 1977, b.a.

[132] Nuran Şahin, "Beyaz Lekythos'lar Işığında Klasik Devir'de Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü", **Arkeoloji Dergisi IV**, 1996, s. 157-158.

[133] Toynbee, **Death and Burial in the Roman World**, s. 50-51. Nitekim, Anemouriom Tip II ve Tip III mezarlarında söz konusu periyodik ziyafetler için ayrılmış odalar ve fırınlar gibi mutfak donanımları vardı. Bkz. : Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 4-5, 31. Böyle donanımlara daha küçük çaplı olarak Ostia, İsola Sacra Nekropolisi'nde de rastlanır. M2'de bunun için geniş çaplı bir düzenleme yoktur. Fakat mezar içindeki libasyon kuyusu ve zaman zaman içeriye girilebilmesi amacıyla yapılmış olan iki kanatlı kapısı, bu mezarda da düzenli sunu yapıldığı ve belki de içinde ölü için yemek yendiğini kanıtlayacak bulgulardır.

[134] bkz. yuk. s. 47.

Cenaze yemeği sahnesi, Anadolu ve Roma İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinde bulunan mezarlardaki duvar resimlerinde sık işlenmiş bir konu değildir. Buna karşılık Arkaik Dönem'de mezar içi duvar resimlerinde daha sık görülür.[135] Roma İmparatorluk Dönemi'nde bu sahne daha çok mezar stellerinde vardır. Ayrıca Dokimeion tipi, klineli lahit kapakları da, bazı farklılıklarla cenaze yemeğinin genel şemasını yansıtır.

Anemourion'dan B.I.16 kodlu mezarın ön odasının kuzey duvarındaki merdivenin altında bulunan yarım tonozun resimleri, serpilmiş çiçekler ve girlandlar ile bir cenaze yemeğini tasvir etmesi bakımından önemlidir. Resim hayli tahrip olduğundan ikonografisi tam olarak belirlenememiştir. Resimde insan figürleri ve ayakları seçilebilen bir kline görülür. İnsan figürlerinden, uzun elbiseli bir kişi, tunikli bir erkek bacağı, bunlardan daha büyük boyutta kıvırcık saçlı, küpeli ve inci kolyeli bir kadın başı ve omuzları seçilebilir. Bu baş tonozun tam tepesindedir ve bir büste ait olmalıdır. Figürler havada uçar gibi durmaktadır ve kline de bunlara nazaran daha küçüktür. Tonozun kuzey duvarının aşağı bölümünde üç hizmetçi, kısa doğu duvarda da bir dördüncüsü vardır. Büyük panonun üst bordürünü oluşturan bantın altında da figürler bulunur ve bacaklarının hizasında girlandların olduğu seçilebilmektedir. Bunlar, örtülü ellerinde meyve veya çiçek dolu bir sepeti taşıyan ve sağa doğru yürüyen bir kadın, ortada bulunan, hemen tümüyle tahrip olmuş ve solundaki kadına dönmüş bir erkek, onun da solunda yüzü sağa dönük, örtülü elleriyle bir sepeti taşıyan bir erkektir (Lev. LXXII, res. 1-2; Lev. LXXIII, res. 1-2).[136] Rosenbaum söz konusu betimde, tonozun serpilmiş güle benzeyen çiçeklerle cennet olarak karakterize edildiğini belirtmiş, klinede uzanmış olması gereken figürü de, cennette dinlenen mezar sahibi olarak yorumlamıştır. Ayrıca duvarlardaki diğer figürlerin ölüler için yapılan festivallerde hazır olan hizmetçiler olabileceğini belirtmiştir.[137] Resimler, hizmetçilerin başları sebebiyle M.S. 3. yy.'ın ikinci çeyreğine[138], ölünün portresi olarak tanımlanan büst şeklindeki kadın başı ise M.S. 3. yy. sonu M.S. 4. yy. başına tarihlenmiştir.[139]

---

[135] Örneğin, Etruria'da Tarquinia mezarları ve Anadolu, Lykia'da Kızılbel Tümülüsü duvar resimleri.
[136] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 21-22.
[137] **A.e.**, s. 22.
[138] **A.e.**, s. 23.
[139] **A.e.**, s. 25.

M2'deki cenaze ziyafeti sahnesi ile Anemourion'daki arasında figürler ve stilistik açıdan bir benzerlik yoktur. Fakat, ölünün çiçekli bir bahçede, kline üzerinde uzanıyor olması, M2 resminin içeriği ile aynıdır. Stilistik açıdan her iki mezardaki resme benzemese de, Güney Rusya'daki Kerç 'den (Pantikapaion) bir mezarın duvar resimlerinde, çiçekli bir fon ile klinede uzanmış mezar sahibi bir cenaze ziyafetinde betimlenmiştir.[140]

Duvar resimleri dışında, Hellenistik ve Roma Dönemleri boyunca, cenaze ziyafeti motifi mezar stelleri üzerinde yaygın olarak revaç bulmuştur. Stel betimlerinin ortak özellikleri, cepheden betimlenmiş şilteli bir kline üzerine yan yana uzanmış mezar sahibi ve eşinin bulunmasıdır. Klinenin önündeki bir masa üzerinde yiyecek dolu kaplar bulunabilir. Masanın altında, genelde köpek olan bir hayvan betimlenir. Bazen sadece mezar sahibi klinede uzanır, başı örtülü olan eşi sağ ya da sol köşede bir iskemle üzerinde oturur. Betimlerde küçük çocuk ve kadın hizmetçiler veya akrabalar da gösterilebilir. Bu stellerin hepsi yazıtlıdır.

Anadolu'dan, buluntu yeri kesin olarak saptanamayan ve M.S. 2. yy.'a tarihlenen bir stelde, cepheden betimlenmiş mezar sahibi ve eşi, şilteli bir kline üzerinde yan yana uzanmış olarak gösterilmiştir (Lev. LXXIV, res. 1). Figürlerin sol dirsekleri bir yastığa dayanır. Kadının sol eli kline önünde duran, üzeri yiyecek dolu üç ayaklı bir masaya doğru uzanmıştır.[141] Yine Anadolu'dan ve buluntu yeri kesin olmayan, Geç İmparatorluk'a ait bir stel üzerinde, aynı tip betim vardır. Fakat bunda, masanın altında köpek benzeri bir hayvan betimlenmiştir[142] (Lev. LXXIV, res. 2). Tire'den M.Ö. 1. yy.'a tarihlenen bir stelde ise, bu sefer kadın figürü sağ elinde bir çelenk (girland?), erkek ise bir içki kabı tutmaktadır. Figürler kemerli bir aedicula içinde betimlenmişlerdir. Sahnenin solunda küçük boyutlu, tunik giymiş bir hizmetçi vardır[143] (Lev. LXXIV, res. 3).

Aynı motif, Kilikia Trakheia kaya mezarlarında da rastlanır. Burada Adamkayalar ve Veyselli olarak adlandırılan mevkiilerde, Kanytelleis ve Olba Nekropündeki kaya mezarları üzerinde mezar sahibi şilteli bir kline üzerinde

---

[140] **A.e.**, s. 24-25.; Rostovzeff, **Ancient Decorative Wall Painting**, Lev. LXV, res. 4.
[141] Ernst Pfuhl, Hans Möbius, **Die ostgriechischen Grabreliefs**, C. II, Mainz am Rhein, y.y., 1979, s. 445, C. II, Lev. 265, res. 1852.
[142] **A.e.**, C.I, s. 445., C.II, Lev. 265, res. 1855.
[143] **A.e.**, C.I, s. 457., C.II, Lev. 274, res. 1906.

uzanmış olarak gösterilmiştir. Bazen yanında eşi oturur şekilde, bazen de bir akrabası veya hizmetçisi ayakta gösterilmiştir. Elinde genelde bir içki kadehi, klinenin önünde de bir masa bulunur. Buradaki mezarlar M.S. 3 ve M.S. 4. yy.'lara tarihlenirler.[144] (Lev. LXXV, res. 1-2).

Eşlerin yan yana şilteli bir kline üzerinde uzanması motifi, Dokimeion tipi kline kapaklı lahitlerde de görülür. M.S. 160- M.S. 260 yılları arasında üretilmiş olan bu lahitlerin kapakları bir kline gibi düzenlenmiş, çeşitli geçiş motifleri ve bantlar ile klineden ayrılan bir şilte üzerinde uzanan, çift, nadiren de tek figür betimlenmiştir.[145] Burada asıl önemli olan klineli lahit kapaklarındaki şiltenin üzerinin yatay bantlarla bezenmesidir (Lev. LXXVI, res. 1-2). Buna M2'deki sahnede bulunan şilte üzerinde de rastlanır. Fakat lahit kapaklarında bu şeritlerin arası çeşitli motiflerle doldurulmuştur. Buna rağmen M2'deki sahnede olan şilte üzerindeki bu bezemenin, Dokimeion tipi lahitlerden etkilendiği söylenebilir.[146]

c. Mermer Taklidi Bezeme

Kuzey arcosoliumun tümünü ve kuzey ile güney arcosoliumumların batısında kalan tüm duvar yüzeylerini kaplayan mermer taklidi bezeme, tıpkı bitkisel bezeme gibi, Roma Dönemi duvar resimlerinde çok kullanılmıştır. Mermerin dekoratif zenginliğini kullanan bu bezemenin en erken örneğine, İtalya, Ostia'da rastlanır. Ostia'daki, yaklaşık M.S. 120'lere tarihlenen Boyalı Tonozlar Evi'nde I, II ve IV. Odalar, sarı zemin üzerine kırmızı damarlı mermer taklidi ile boyanmıştır.[147] Benzer bezemeye, Alba Fucens'teki Hadrianus dönemine (M.S. 117-138) tarihlenen evin bir odasında rastlanır.[148] M.S. 2. yy.'ın ortasından itibaren, özellikle M.S. 3. yy.'da bu bezeme tipi İtalya'daki popülerliğini yitirir. Buna rağmen, İsola Sacra'da M.S. 3. yy.'ın ilk yarısına tarihlenen bazı mezar yapılarında kullanılmıştır. [149] Vatican

---

[144] a.b.i. Bkz. : Serra Durugönül, **Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien**, BAR International Series 511, y.y., 1989, s. 72-91.
[145] Aydoğan, **Pamphylia Bölgesinde Bulunan Lahitler**, s. 34-35.
[146] Karş. : Lev. LIV, res. 1, Lev. LXXVI, res. 2.
[147] Joyce, **The Decoration of Walls, Ceilings and Floors in Italy in the Second and Third Centuries A.D**, s.23.
[148] **A.e.**, s. 24.
[149] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s.16, Ayrıca Bkz. : Calza, **La Necropoli del Porta di Roma nell'Isola Sacra,** s. 106 vd.

Nekropolisi'ndeki, duvar resimleri M.S. 3. yy.'a tarihlenen Fannia Redempta'nın Mezarı'nda da mermer taklidi bezeme vardır.[150] İtalya'daki bu duruma rağmen, M.S. 2. yy. sonu M.S. 3. yy. başında, Güney Rusya mezarlarında söz konusu motif altın çağını yaşar ve bitkisel bezeme ile bir arada çok sıklıkla kullanılır[151] (Lev. LXX, res. 2; Lev. LXXI, res. 2). Anemourion'da da her iki bezemenin birlikte kullanımı sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.[152]

M2 mezar yapısındaki breşli ve damarlı mermer taklidi bezemeye, M1 mezar yapısının duvar resimlerinde de rastlanır. M1 mezar yapısının güney, doğu ve kuzey duvarlarına yaslanmış lahitlerin hemen üzerinde yatay dikdörtgen paneller vardır (Lev. VII, res. 2; Lev. VIII, res 2). Bunlar, kuzey , güney ve duvarlarda iki tanedir. Paneller birbirlerinden kırmızı şeritler ile ayrılmıştır ve konturlarını da bu şeritler belirler. İki tip bezeme görülür. İlki, açık yeşil zemin üzerine 'V' şeklinde, kenarları dalgalı, koyu yeşil damarlı mermer taklididir. İkincisi ise, açık kahverengi- sarımsı bir zemin üzerine, eğimli olarak, paneli çapraz kesen, kenarları dalgalı koyu kırmızı mermer taklidi bezemedir. Her iki tipin de, kalın damarlarını arasında, aynı renkte ince çizgisel damarlar bulunur. İki tip bezeme stil olarak aynıdır, sadece renkleri ve panel içi düzenlemeleri farklıdır. M2 içindeki damarlı mermer taklidi biraz daha farklıdır (Lev. LIX, res. 1-2). Burada bezeme daha büyük ve uzun paneller içinde yer alır. Damarları daha kalındır ve aralarında hiç boş alan yoktur. Düzenlemeleri merkezden yayılır şekildedir.[153] Bu durumda iki mezarın damarlı mermer taklidi bezemeleri arasında bir stil benzerliği yoktur. Sadece genel olarak aynı motifin kullanılması söz konusudur.

M1 mezar yapısındaki dikdörtgen panellerin üzerinde, daha küçük boyutlu kare paneller vardır. Duvarların üç kenarında da üçer tane bulunan kare panellerin ikişer tanesi her iki nişin yan taraflarına, bir tanesi nişlerin arasına resmedilmiştir. İçleri, breşli mermer taklidi veya koyu bordo ile doldurulmuş kalın bantlar ile çevrelenen panellerin ortalarında daha küçük kare bir alan yaratılmıştır. Doğu duvarda, bordo çerçeveli kare panellerin içleri, orta panelde daire, yanlardakinde ise baklava motifi

---

[150] Toynbee, **The Shrine of St. Peter and the Vatican Excavations**, s. 37.
[151] Rostovzeff, **Ancient Decorative Wall Painting**, Lev. IX; Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 35.
[152] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 16. M2 mezar yapısında da, mermer taklidi ve bitkisel bezeme bir arada kullanılmıştır.
[153] bkz. yuk. III.B.3.

ile doldurulmuştur. Buna karşılık kuzey ve güney duvarlardaki kare panellerde breşli mermer taklidi bezeme kullanılmıştır. Güney duvarda, ortadaki panelin bant çerçevesinin içi breşli mermer taklidi, ortasındaki oluşan kare alan da bordo boyanmıştır. Yanlardaki panellerin ise çerçeveleri bordo, içlerindeki kare alan breşli mermer taklidi ile kaplanmıştır. Kuzey duvarda, güney duvardaki şemanın tam tersi uygulanmıştır. Burada, ortadaki kare panelin çerçevesi bordo, içi breşli mermer taklidi; yanlardaki panellerin de çerçeveleri breşli mermer taklidi, içleri bordo boyanmıştır (Lev. LXXVII, res. 1-2; Lev. LXXVIII, res. 1-2). Bu durumda, yapının kuzey ve güney duvarlarında, karşılıklı, çapraz bir resim şeması izlendiği söylenebilir. Bu bezeme, yapının kuzey ve güney duvarlarına yaslanmış olan lahitlerin, mezarın içine bakan uzun kenarlarında da vardır (Lev. VII, res. 2; Lev. VIII, res 2). Doğu duvara yaslanan lahdin mezarın içine bakan uzun kenarı tamamen tahrip olduğunda, burada aynı bezemenin olup olmadığı saptanamamaktadır.

Kare panellerdeki breşli mermer taklidi bezeme, iç kısımları kırmızı, dış çeperleri krem rengi, boncuk benzeri, oval motiflerden oluşturulmuştur. Boncukların araları, iç kısımları ve panelin çerçevesinde bulunan bordo boya ile doldurulmuştur. Lahitlerin uzun kenarlarında bulunan bezemenin stili ise biraz daha farklıdır. Buradaki boncuklar daha yayvandır. Tamamen krem rengi boyanmışlardır. Araları ise kırmızı boya ile doldurulmuştur. Bu durumda M2'deki breşli mermer taklidi bezeme ile M1'dekilerin hemen hemen aynı stilistik özellikleri yansıttıkları söylenebilir. Her iki mezardaki resimler de eş zamanlı olmalıdır.

Anemourion'da Tip II ve Tip III mezar yapılarının ön odalarında mermer taklidi bezeme, dikkat çekici bir şekilde bitkisel bezeme ile bir arada görülür.[154] Güney Rusya'da, Pantikapaion mezarlarının duvar yüzeyleri ve tonozları da aynı birlikteliği yansıtır.[155] Bu durumda, bu iki farklı bezemenin bir arada aynı yapıda kullanılmasının, en azından Roma İmparatorluğu'nun doğu eyaletlerinde, M.S. 3. yy. boyunca süren bir moda olduğu söylenebilir.

Anemourion, A.IV.12 kodlu mezar yapısının, giriş odasının kuzeyinde bulunan odada, panolar içinde mermer taklidi bezeme vardır[156] (Lev. LXXIX, res. 1) Söz

[154] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 16.
[155] bkz. yuk. Dipnot 128.
[156] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 51. Odanın tonozlu tavanı serpilmiş çiçekler ile bezenmiştir.

konusu bezeme, M2'deki breşli mermer taklidi ile yakın bir benzerlik göstermektedir. Fakat bundaki boncuk benzeri oval motifler daha özensiz bir işçiliğe sahiptir. Hemen tüm Anemourion mezarlarının mezar resimleri gibi, bunlar da M.S. 3. yy.'a tarihlenir.[157]

M.S. 4. yy.'da İtalya'da tekrar moda olan bu bezeme türü,[158] diğer tüm bezeme tiplerini geride bırakıp, en ön plana geçer. [159] Daha çok aedicula, postamentli sütunlar ve benzeri mimari elemanlar içeren resimler ile bir arada kullanılan mermer taklidi, en iyi örneklerini Ostia'nın Domus'unda ve Roma'da verir.[160] Bezeme İtalya'da, daha çok sivil yapılarda olmak üzere M.S. 6. yy.'a kadar kullanılmıştır.

Anadolu'da bu döneme ait en iyi örnekler, Ephesos Yamaç Evleri'ndedir. Burada H1/b kodlu evin kuzey ve batı duvarında, sütunlar ve aralarında oldukça özenli paneller içeren mimari elemanlar içeren bir duvar resmi vardır.[161] Sütun kaidelerinin alt ve üst sınırları arasında yatay bir alan oluşturulmuştur. Alanın içi, M1'in damarlı mermer taklidi bezemesine benzeyen, fakat ondan farklı bir üslup gösteren bir bezeme vardır.[162] Bu örnekte de damarlar yatay olarak alanı keser ve aralarında daha ince damarlar bulunur. Sütunların üst kısmında da yatay bir alan oluşturulmuş ve içi yuvarlak boncuk benzeri motiflerden oluşmuş breşli mermer motifi ile doldurulmuştur (Lev. LXXIX, res. 2-3). Bu bezeme M2'dekiler ile yaklaşık olarak aynı özellikleri arz eder. Fakat Ephesos'taki örnekte boncuk benzeri motifler daha yuvarlaktır, iç çeperleri kırmızıdır. Dışını çevreleyen çizgisel bir dış kontura sahiptir. İç çeper ile bu kontur arası krem rengidir. Bu odada bulunan Diocletianus dönemine (M.S. 284-305) ait bir sikke, duvar resimlerinin tarihlenmesi için bir terminus post quem vermiştir. Ayrıca Selanik'teki Galerius Sarayı (M.S. 293-303) ve Makedonya Dion'dan Basilika A'nın duvar resimleri ile yapılan karşılaştırmalar sonucu, bu odadaki mermer taklidi bezeme M.S. 300 dolaylarına tarihlenmiştir.[163]

---

[157] **A.e.**, s. 31.
[158] Rosenbaum, **The Necropolis of Anemurium**, s. 39.
[159] Joyce, **The Decoration of Walls, Ceilings and Floors in Italy in the Second and Third Centuries A.D**, s. 25.
[160] **A.e.**
[161] Strocka, **Die Wandmälerei der Hanghäuser in Ephesos**, s. 31.
[162] M1'in damarlı mermer taklidi bezemesi hakkında a.b.i. bkz. yuk. s. 56-57.
[163] Strocka, **Die Wandmälerei der Hanghäuser in Ephesos**, s. 36.

Nikomedia nekropolisindeki M.S. 4. yy.'a tarihlenen hipojede, duvarların alt seviyesi panolar içinde mermer taklidi bezeme ile doldurulmuştur.[164]

Side'deki, M. S. 5. yy. başlarına tarihlenen Doğu Mausoleumun içindeki tuğla lahitler üzerinde de mermer taklidi bezeme olduğu belirtilir.[165]

Yukarıda verilen, Anadolu mezarlarındaki örnekler neticesinde, mermer taklidi duvar resimlerinin burada M.S. 3. yy. başından M.S. 5. yy.'a kadar kullanılmış olduğu söylenebilir.

d. Tartışma

Üç farklı tipte duvar resminin kullanıldığı M2 mezar yapısının resim şeması ilk bakışta iki ayrı dönemde yapılmış olabileceği izlenimini verir; şöyle ki: Güney arcosoliumun tümünü kaplayan bitkisel bezeme, doğu arcosoliumdaki cenaze yemeği sahnesindeki ve tavandaki bitkisel motifler ile aynı stilistik özellikleri gösterir. Bu durumda bütün bu yüzeyler aynı dönemde yapılmış olmalıdır. Mezar yapısının kuzey arcosoliumu ile kuzey ve güney arcosoliumun batısında kalan tüm yüzeyleri, tabandan 1.50 m. yüksekliğe kadar kaplayan mermer taklidi bezeme ise tamamen farklı bir üslup sergilemektedir. Böylece, söz konusu iki bezeme arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi fikri hasıl olmaktadır. Fakat ayrıntılara dikkat edildiğinde durum değişmektedir. Mezarın resim şeması bilinçli bir biçimde güneydoğu-kuzeybatı aksında ikiye bölünmüş gibi görünmektedir. Kuzey arcosolium ile doğu arcosoliumun kesişme noktasından, güney arcosoliumun batı ucuna çekilecek çapraz bir aksın, kuzeybatısı tamamen mermer taklidi, güneydoğusu ise bitkisel ve içinde çiçekler bulunan cenaze yemeği sahnesi ile resmedilmiştir. Bu uygulamayla çapraz bir simetrik şema gözetilmiş olabileceği ileri sürülebilir. Ayrıca mermer taklidi

[164] Karakaya, **İzmit'te bulunan Duvarları Resimli Mezar Odası**, s. 52. Bu mezardaki mermer taklidi panolar Hellenistik gelenek ile bağdaştırılmıştır. Fakat söz konusu bezeme en erken M.S. 2. yy.'da İtalya'da görülmektedir. Yayındaki resimlerin kalitesi çok düşük olduğundan bezemelerin stili iyi seçilememektedir.

[165] Mansel, **Side'de İki Mezar Anıtı**, s. 405., Söz konusu lahitlerin resimleri eserde verilmemiştir. Bu sebepten nasıl olduklarına dair kesin bir fikir edinilememektedir.

bezeme, tabandan 1.50 m. yüksekliğe kadar devam etmekte, bu noktadan sonra bir yatay şerit tüm mezarı, arcosolium içleri de dahil olmak üzere dolaşmaktadır. Yatay şeridin üzerinde kalan kısım tamamen bitkisel bezemeden oluşmakta ve mermer taklidi bezeme hiçbir şekilde bu sınırı aşmamaktadır. Hatta tümüyle mermer taklidi bezeme ile boyanmış olan kuzey arcosolium içinde bile bu kural bozulmamıştır. Söz konusu yatay şeridin üzerinde kalan, kuzey arcosolium kemer kavisinin içi, diğerlerinde olduğu gibi bitkisel bezeme ile kaplanmıştır. Arcosolium cephesinin, şerit üzerinde kalan üst kısmı ise morumsu bir boya ile kaplanmıştır. Bu açıklamaların ardından şöyle bir soru sorulabilir : Herhangi bir şekilde mermer taklidi bezeme mezarın daha sonraki kullanımlarında yapıldıysa[166], kuzey arcosoliumun kemer kavisi içindeki bitkisel bezemeli kısım niçin değiştirilmeden bırakılmıştır? Bunlara ek olarak, 1998-1999 yılları arasında, mezar içinde yapılan duvar resmi konservasyonu sırasında ikinci bir kata işaret edebilecek, bir sıva izine de rastlanmamıştır. Yine bu çalışmalar sırasında kuzey arcosoliumun alt kısmında, sıvaya yapışmış şekilde bir de sikke bulunmuştur. Bu sikke söz konusu yere, büyük ihtimalle belirli bir amaç gözetilerek konmuş olmalıdır. Sikkenin olası tarihi de mezar yapısının inşası için öngörülen tarih ile uyuşmaktadır.[167] Bunlarla bağlantılı olarak Anemourion ve Güney Rusya mezarlarında bu iki bezemenin eş zamanlı uygulandığı örnekler de mevcuttur.[168] Böylece yukarıda sayılan sebeplerden hareket ederek, M2 mezar yapısının duvar resimlerinin, belli bir simetrik şema gözetilerek, tek bir kerede, aynı zamanda yapıldığını söylemek daha mantıklı gözükmektedir. Fakat, resim şemasının mezarın daha sonraki kullanım/kullanımları sırasında değiştirilmiş olması da bir ihtimal olarak göz önünde tutulmalıdır.

---

[166] Mezarın daha sonraki kullanımlarıyla ilgili olarak bkz. : aş. III. C.3.a., Ayrıca yukarıdaki varsayımda, Bitkisel bezeme ve cenaze yemeğinin inşa sırasında eş zamanlı yapılmış olduğu fikri mezar yazıtının içeriği ile de ilgilidir . Yazıt için bkz. : aş. III.D.

[167] Söz konusu sikke hakkında a.b.i. Bkz. : III.C.3.b..Ayrıca mezarın tarihlenmesi hakkında bkz. aş. IV.

[168] bkz. yuk. s. 57.

C. MEZAR İÇİ BULUNTULARI

1. LAHİTLER

M2 mezar yapısında, biri güney arcosolium, diğeri ise doğu arcosolium içinde olan iki adet, bunun yanı sıra, kuzey arcosoliumda da tabana yerleştirilmiş farklı tipte bir adet olmak üzere toplam üç lahit bulunur..

Güney ve doğu arcosoliumlarda, arcosoliumların tam önüne, bir uzun bir de kısa tarafa olmak üzere yerleştirilen kireçtaşı bloklar ile lahitler oluşturulmuştur.

Güney arcosolium içinde yer alan ve teknesi arcosolium dışına 0.40 m. taşan A Lahdi, 0.16 m. yüksekliğinde kireçtaşı bir kaide üzerine oturtulmuştur. Teknenin kuzey uzun yüzünü 1.80 m. uzunluğunda ve 0.20 m. kalınlığında bir blok, batı kısa yüzünü ise 0.70 m. uzunluğunda ve 0.26 m. kalınlığında bir başka blok oluşturmaktadır. Kuzey ve batı bloklar birbirlerine kurşun bir kenet ile bağlanmıştır. Lahdin kapağı çok tahrip olmuştur. Sadece güneybatı köşesinde 0.30 m. kalınlığında ve 0.50. uzunluğunda, üzeri harçla kaplı bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Kapağın korunagelmiş kısmından, lahdin muhtemelen tek ve düz bir blok ile kapatılmış olduğu söylenebilir. Lahdin tüm yüksekliği 0.80. m.'dir. Tabanı, çeşitli büyüklükte, kare, pişmiş toprak levhalar ile kaplanmıştır (Lev. LXXX, res. 1-2). Mezar yapısındaki genel tahribattan ve lahdin kapağının durumundan, burasının önceden soyulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, kazısı esnasında, içinde dağılmış ve parçalanmış iskelet kalıntılarına rastlanmıştır. Bununla beraber içinde pişmiş toprak, oinokhoe benzeri bir kap bulunmuştur(Lev. LXXXIV, res. 1).

Doğu arcosoliumun içinde bulunup, teknesi arcosoliumun 0.26 m. dışına taşan B Lahdi, kapağının yarısıyla beraber günümüze daha iyi bir biçimde ulaşmıştır. Bu lahit üç adet kireçtaşı bloktan yapılmıştır. Batı uzun kenarını oluşturan blok 1.90 m. uzunluğunda ve 0.14 m. kalınlığındadır. Güney kısa kenarını oluşturan blok 0.66 m. uzunluğunda ve 0.20 m. kalınlığındadır. Kuzey kısa tarafı oluşturan blok ise 0.66 m. uzunluğunda ve 0.10 m. kalınlığındadır. Lahdin yüksekliği, kapağı hariç, 0.80 m., kapağıyla beraber 1.06 m.'dir. Lahit kapağı kireçtaşındandır ve 1.03 m. uzunluğunda korunmuştur. Genişliği ise 0.90 m.'dir. Kapak, lahit teknesinin batı uzun kenarından 0.08 m. dışarı kaymıştır, buna karşılık, lahit teknesinin doğu uzun kenarında 0.06

m.'lik bir açıklık oluşmuştur. Semerdam biçimli olan kapağın, korunmuş olan kuzey kısmı tipi hakkında fikir vermektedir. Tepe akroteri çeyrek küre şeklinde olan kapağın, her iki yanında 1/8 küre şeklinde yan akroterleri bulunmaktadır. Akroterlerin etrafı kabuk biçimli, yüksek kabartma birer silme ile çevrelenmiştir. Lahdin tabanı, diğerinde olduğu gibi, kare biçimli pişmiş toprak levhalar ile kaplıdır. Mezar yapısının girişine bakan batı uzun kenarında, kenarlarda siyah, ortada belli belirsiz kırmızı boya izleri vardır (Lev. LXXXI, res. 1). Kazısı esnasında, diğerinde olduğu gibi, dağılmış ve parçalanmış iskelet kalıntılarına rastlanmıştır. Lahdin tek buluntusu, pişmiş toprak bir kaptır (Lev. LXXXIV, res 2).

Kuzey arcosolium içindeki C Lahdi ise, yukarıda tanımlananlardan daha farklı olarak, taban seviyesinin altına yerleştirilmiştir. Bu görünümüyle Perge Batı Nekropolisi ve Anadolu'nun bir çok yerinde yaygın olan kayaya oyulmuş lahit tipini (khamasorion) andırmaktadır. Lahdin genişliği 0.70 m., uzunluğu 1.60 m., derinliği ise 0.70 m.'dir. Kuzey ve güney uzun kenarı 1.60 m. uzunluğunda, 0.20 m. kalınlığında kireçtaşı bloklardan oluşturulmuştur. Bu blokların üzeri ve iç kısımları harçla sıvanmıştır. Böylece, blokların görünmesi engellenmeye çalışılmış ve lahdin sert bir yüzeye oyularak yapıldığı intibaı verilmeye çalışılmıştır. Lahdin doğu kısa tarafı üzerine 0.48 m. uzunluğunda, 0.48 m. genişliğinde ve 0.04 m. kalınlığında kireçtaşı bir levha yerleştirilmiştir. Aslen 1.60 m. uzunluğundaki lahit bu levhanın altında 0.30 m. daha devam etmektedir. Levhanın altında kalan kısmın doğu ucu harç ile sıvanarak kavislendirilmiştir. Lahdin doğu kısa kenarı ise, 0.10 m. kalınlığında bir harç tabakası ile oluşturulmuştur. Bu kısım, kuzey ve güney uzun taraflardaki blokların doğal bir uzantısı gibi görünmektedir. Tabanı üç adet büyük pişmiş toprak levha ile kaplanmıştır (Lev. LXXXI, res. 2; Lev. LXXXII, res. 1-2).

C Lahdi, 1999 yılı kazı sezonunda, M2'nin tabanı araştırılırken yapılan sondajlar sırasında bulunmuştur. Lahdin kazısı sırasında –0.20 m. derinlikte kafataslarıyla korunmuş iki iskelet ve bunların üzerinde, -0.15 m. derinlikte, dik olarak konulmuş pişmiş toprak bir amphora ele geçirilmiştir (Lev. LXXXV, res 1).

İskeletler ile aynı derinlikte, kırık durumda iki adet pişmiş toprak levha parçasına rastlanmıştır (Lev. LXXXIII, res. 1). Bunlar kaldırıldığında, -0.57 m. derinlikte iki iskelet ile daha karşılaşılmıştır. Lahdin tabanında ise pişmiş toprak bir unguentarium bulunmuştur[169] (Lev. LXXXV, res 2)..

İskeletler ve buluntuların kot farkları sebebiyle, C lahdi içine çeşitli zamanlarda gömüler yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca lahit içinde bulunan pişmiş toprak kaplar da, bunların lahdin kapağı olarak kullanıldığına, lahit soyulurken kırılıp içine düştüğüne işaret ediyor olmalıdır.

Güney ve doğu arcosoliumlar içine yerleştirilmiş olan lahitler birbirlerine oldukça benzer. M1 mezar yapısının güney, doğu ve kuzey duvarlarına yaslanmış olan lahitler de benzer şekilde, düz kireçtaşı bloklardan yapılmıştır ve birbirleriyle dikaçıyla kesişir durumda yerleştirilmiştir. Fakat bu mezar yapısı içindeki lahitlerin hiç birinin kapağı günümüze ulaşmamıştır. Tabanları da, aynı M2'dekiler gibi pişmiş toprak levhalar ile kaplanmıştır.

M2'nin doğu arcosoliumu içindeki B Lahdinin kapağı, semerdam kapaklı yerel Pamphylia tipi lahitlerinki ile aynıdır. Bu tip lahitlerin Pamphylia'da M.S. 2. yy. ve M.S. 3. yy.'lar da yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. B Lahdi ile, bezemesiz teknesi ile aynı özellikleri gösteren, güney arcosolium içindeki A lahdinin, gene tekneleri bezemesiz, semerdam kapaklı yerel Pamphylia tipi lahitleri taklit etmiş oldukları ileri sürülebilir.

Kuzey arcosolium içindeki C lahdi ise, yapısı itibarıyla, diğerlerinden farklıdır. Acele ve özensiz olarak, arcosolium içine sonradan yerleştirilmiş gibi görünmektedir. Bu durumda M2 mezar yapısının muhtemelen sonraki devirlerde tekrar kullanımı ile alakalı olmalıdır.

2. LİBASYON KUYUSU VE SUNU SEKİSİ

M2 mezar yapısı içindeki sunu sekisi ve libasyon kuyusu, tabanda, yapının güneydoğu köşesinde, güney arcosolium içindeki A Lahdi ve doğu arcosolium içindeki B lahdinin uzun kenarlarının kesiştiği kenarda yer almaktadır. Lahitlerin

[169] Lahitlerin içinden çıkan pişmiş toprak kaplar için bkz. : aş. III.C.3.a.

köşe yaptıkları noktada, 0.40 m.x0.30 m. ölçülerinde, 0.10 m. kalınlığında, dikdörtgen biçimli mermer bir levha vardır. Levhanın kuzey uzun kenarı be batı kısa kenarı kısmen tahrip olmuştur. Bunun hemen kuzey bitişiğinde, 0.10 m. çapında, 0.70 m. derinliğinde, tabana dikine yerleştirilmiş, pişmiş toprak bir künk bulunmaktadır. Künkün ağız kısmının kuzey tarafı kırılmıştır. Mermer levha, altındaki harç ile 0.10 m. yükseltilmiş, künkün ağzı da bu seviyeye uygun yerleştirilmiştir (Lev. LXXXIII, res. 2).

Mermer levha ve bitişiğindeki künkten oluşan bu düzenlemenin, mezarda gömü esnası ve sonrasında yapılan yiyecek ve sıvı sunusuyla ilgili olduğu açıktır. Antik Çağ'da ölü için yapılan düzenli ayinlerde, mezarda yenen cenaze yemeği ile birlikte[170], ölüye bal, şarap ve su gibi sıvılar da sunulurdu. Hatta gömü yapıldıktan hemen sonra yapılan libasyon çok yaygın bir dini ritüeldi.[171] Bu gelenek, mezar içerisinde çeşitli libasyon kuyularını ve yiyecek bırakmak için sekileri gerektirmiştir. M2 içerisindeki söz konusu düzenek de bu ihtiyaç sonucu yapılmış olmalıdır.

Benzer bir düzenlemeye, M2'nin kuzeyindeki M3 mezar yapısının peribolosunda da rastlanır. Burada, peribolosun güneyinde yer alan ve balıksırtı düzende pişmiş toprak tuğlalarla döşeli yüksek bir seki vardır. Bu sekinin tam ortasında, 0.20 m. çapında bir kuyu bulunur (Lev. X, res. 1). Ölçülebilen derinliği 0.80 m.'dir, fakat daha derine gittiği bellidir. Kuyunun içi ince metal bir levha ile kaplanmıştır. Seki üzerindeki kuyunun varlığını, libasyon dışında bir nedenle açıklamak zordur. Muhtemelen geniş seki üzerine de, düzenli yapılan mezar ayinleri sırasında, M2'de varsayıldığı gibi, hediye ve yiyecekler bırakılıyordu.

Libasyon için yapılmış düzeneklere Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ve diğer bölgelerde de rastlanır. Lykia, Olympos'da bulunan ve M.S. 3. yy. başlarına tarihlenen bir mezar yapısında, tabana dikine yerleştirilmiş iki adet pişmiş toprak künk bulunmuştur.[172] Künklerin libasyon ile ilgili olduğu belirtilmiştir.[173] Aynı şekilde, Patara Nekropolisi'nde bulunan lahitlerin yanında dik duran pişmiş toprak künklere rastlanmıştır. F. Işık tarafından bunların işlevleri "*sıvı sunu için hazırlanmış*

---

[170] bkz. : yuk. III.B.5.b.
[171] Toynbee, **Death and Burial in the Roman World**, s. 51.
[172] İsmail Akan Atila, Ahmet Vedat Çelgin, "Lykia'da, Olympos'ta Bulunan Bir Mezar Anıtı", **Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sa. 1, 1991, s. 88.
[173] **A.e.**, s.92, Dipnot 28.

sunak" olarak yorumlanmıştır.[174] Anemourion'da, derin kemerli arcosoliumlu mezarlarda, arcosolium kemerlerinin her iki yanında kare kesitli kanallar vardır. Söz konusu kanalların, Rosenbaum tarafından libasyon amaçlı olduğu belirtilmiştir.[175] Roma, Vatican Nekropolisi'nde, A, O ve F kodlu mezarların içinde, tabana yerleştirilmiş delikli kare mermerler vardır. Bunların ölüye içecek akıtmak için yapılmış olduğu belirtilmiştir.[176] Benzer uygulamalar sadece mezar yapıları içinde görülmez. Kremasyon için yapılmış ve içinde ölünün kül ve yanmış kemiklerini muhafaza eden urnelerde de libasyon için boru ya da delikler vardır. Pompeii'de bulunmuş bazı urnelerin içinde çok miktarda sıvı kalıntısına rastlanmıştır. Söz konusu urnelerin içine sıvının kül ve kemiklere ulaşabilmesi için, kurşun ya da pişmiş toprak borular yerleştirilmiştir.[177]

3. KÜÇÜK BULUNTULAR

M2 mezar yapısında, A, B ve C Lahitlerinin içerisinden dört adet pişmiş toprak kap ele geçirilmiştir. Ayrıca üç adet de bronz sikke bulunmuştur.

a. Pişmiş Toprak Kaplar

Oinokhoe Benzeri Kap (Perge Kazısı envanter numarası :La.97.M2.A.1) : A Lahdi içinde bulunmuştur. Yüksekliği 7.8 cm.[178], dip çapı 3.9 cm. ve karın çapı 7.1 cm.'dir. Halka dipli olan kap, şişkin gövdeli ve yonca ağızlıdır. Ağız kenarından karına bağlanan tek dikey kulbu yassıdır ve dikey yivlerle bezenmiştir. Karın ve ağızda eksik parçalar vardır (Lev. LXXXIV, res. 1).

---

[174] Fahri Işık, "Patara 1989", **XII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.II, 1991, s.33; Ayrıca Bkz. : Fahri Işık, "Patara 1990 Etkinlikleri", **XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, 1992, s. 238-239.
[175] Rosenbaum, **Anamur Nekropolü**, s. 8.
[176] Toynbee, **Death and Burial in the Roman World** , s. 51.
[177] Valentin Konckel, **Die Grabbauten vor dem Herculeneum Tor zu Pompeji**, Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern, 1983, s. 41.
[178] Daha önce verilen tüm ölçüler metre temel alınarak verilmişti. Fakat bu kapların, küçük boyutlu olması nedeniyle ölçülerinin verilmesinde cm.'nin baz alınmasının daha doğru olacağı düşünülmüştür.

Çömlek (?) (Perge Kazısı envanter numarası : La.97.M2.B.1): B Lahdi içinde bulunmuştur. Yüksekliği 8.2 cm., dip çapı 3.45 cm., karın çapı 8.1 cm. ve ağız çapı da 7.1 cm.'dir. Düz dipli, yukarı doğru genişleyen gövdeli ve şişkin karınlıdır. Yüksek bir boyuna ve düz ağıza sahiptir. Boyundan gövdeye geçiş bir yivle belirginleştirilmiştir (Lev. LXXXIV, res 2).

A ve B Lahitlerinden çıkan bu kapların analojileri ve dolayısıyla tarihlenmeleri için benzerleri taranmış, fakat örneklerine rastlanamamıştır.[179] Bu kaplar yerel olarak Perge'de üretilmiş, kente özgü formlar olmalıdır. Bu durumda, şimdilik tarihlemeleri yapılamamaktadır. Buna bağlı olarak mezar yapısının tarihlenmesi için bir kanıt olamazlar. Ancak, mezar yapısının diğer kriterler göz önüne alınarak tarihlenmesi, söz konusu kapların tarihlenebilmeleri için bir ölçüt teşkil edebilir

Amphora (Perge Kazısı envanter numarası : La.99.M2.5) : C Lahdi içinde bulunmuştur. Yüksekliği 41.8 cm., dip çapı 4.1 cm. ve ağız çapı 9.6 cm.'dir. Düğme dipli, silindirik gövdeli ve köşeli omuzludur. Kısa boyunlu olan amphoranın dışa dönük kalınlaştırılmış dudaklı bir ağzı ve boyundan omuza bağlanan çift dikey kulbu vardır. Kulplardan biri kırıktır (Lev. LXXXV, res 1).

Bu amphoranın form ve ölçü bakımından çok yakın benzerleri Atina Agorası'nda bulunmuştur. Bunlardan M239 nolu amphora, agorayı çevreleyen, doğu-batı doğrultulu bir yolun güneyindeki bir evin kuyusunda ele geçmiştir.[180] VII. Tabakada bulunan amphora M.S. erken 4. yy.'a tarihlenmektedir. [181] Tam olarak korunmuş olup, yüksekliği 49.7 cm.'dir. Form bakımından C Lahdinde bulunan amphora ile aynıdır. Yalnız dibi biraz daha uzundur. Gövdesinde ise aynı şekilde

---

[179]. Roma Dönemi'nde, özellikle Geç Roma'da, keramik büyük çaplı bir ticari dolaşıma sahne olmamış, daha çok yerel üretilip, kullanılmıştır. Buna bağlı olarak, özellikle kullanım kapları çok çeşitli yerel formlarda üretilmişlerdir. Bu sebepten belli bir tipolojiye sokulabilmeleri zordur. Ayrıca, Roma Dönemi keramik çalışmaları henüz yeni ve sınırlıdır. Konu hakkında en kapsamlı çalışma, Hayes'in çalışmasıdır. Bkz. : John Hayes, **Late Roman Pottery**, London, W. Heffer and Sans Ltd., 1972. Anadolu'da ise, çalışmalar diğer yerlere nazaran daha azdır. Konu hakkında Antiokheia, Tarsus, Anemourion, Sagalassos ve Perge'nin Güney Hamam keramikleri üzerine çalışmalar yapılıp, yayımlanmıştır. Son detaylı çalışma da, Dr. Nalan Fırat tarafından yapılan "Perge Konut Alanı" adlı doktora çalışmasıdır. Perge Güney Hamam keramikleri için Bkz. : Neşe Atik, **Die Keramik aus den Südthermen von Perge**, Istanbuler Mitteilungen Beiheft 40, 1995. Perge Konut Alanı keramikleri için Bkz. : Nalan Fırat, **Perge Konut Alanı Keramiği**, Yayımlanmamış Doktora Tezi,İstanbul, 1999.

[180] Henry Robinson, **The Athenian Agora 5, Pottery of the Roman Period**, New Jersey, Augustus Glückstadt, 1959, s. 82.

[181] **A.e.**, s. 83.

yatay yivler vardır (Lev. LXXXVI, res 1). L11 nolu bir başka amphora, Areopagos'un kuzey yamaçlarında yer alan bir kuyu içinde bulunmuştur.[182] I. tabakada ele geçen amphora M.S. 3. yy.'ın son yarısına tarihlenir.[183] Korunmuş yüksekliği 37.5 cm.'dir (Lev. LXXXVI, res 2). Ağız, kulp ve gövdesinden bazı parçalar eksik olsa da, yukarıda belirtilen M239 nolu amphora ve dolayısıyla C Lahdi'nde bulunan amphora ile aynı özelliklere sahip olduğu açıkça belli olmaktadır. Bu durumda, söz konusu amphora yukarıda verilen iki örneğe dayanarak M.S. 3. yy.'ın ikinci yarısı ile M.S. 4. yy.'ın başına tarihlenebilir.

Unguentarium (Perge Kazısı envanter numarası La.99.M2.6) : C Lahdi içinde bulunmuştur. Yüksekliği 20 cm., dip çapı 5 cm., ağız çapı 3 cm.'dir. Düz dipli, oval gövdeli olan unguentarium, uzun ve yatay bir boyuna sahiptir. Dışa dönük bir ağzı vardır (Lev. LXXXV, res 2).

Bu unguentariumun analoji ve tarihlenmesi, A ve B lahitlerinde bulunmuş olan kaplar gibi sorun teşkil etmektedir. Unguentarium, düz dipli, armudi gövdeli, uzun boyunlu olarak tanımlanan 2. tipe girmektedir. Bu tip M.Ö. 1. yy.'da cam üfleme tekniğinin gelişmesine koşut olarak yaygınlanmıştır.[184] M.S. 1-2 ve 3. yy.'larda mezar hediyesi olarak yaygın kullanım görmüştür.[185] Bu durumda söz konusu unguentariumun bire bir tarihlenebilen bir örneğine rastlanamamış olsa da, M.Ö. 1. ve M.S. 3. yy.'ları kapsayan geniş bir zaman aralığına tarihlenebilir.[186]

---

[182] **A.e.**, s. 73.
[183] **A.e.**
[184] Virginia R. Anderson Stojanovič, "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria", **American Journal of Archaeology 91**, 1981, s. 105
[185] **A.e.**, s.113.
[186] Unguentariumların için, *lacrimarium, larimarium* veya *balsamarium* isimleri de kullanılmaktadır. Bkz. : Stojanovič, **The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria**, s. 110. Üç genel tipe ayrılan unguentariumlar ilk olarak M.Ö. 4. yy.'da Doğu Akdeniz'de görülmeye başlamışlardır ve M.S. 7. yy.'ın ortalarına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bkz. :Fırat, **Perge Konut Alanı Keramiği**, s. 91. Ortaya çıkışından Geç Roma Dönemi'ne kadar yoğun olarak mezar hediyesi olarak karşılaşılan bu kap formu, Geç Roma Dönemi'nde işlev değiştirmiş gibi görünmektedir. Bu dönemden itibaren kutsal yağ ve suları taşımak ve dini törenlerde kullanılmak için üretildikleri düşünülmektedir. Ayrıca konutlarda çok sayıda ele geçmesi, günlük kullanım için yapılmış olabileceklerini de akla getirmektedir. Bkz. : **A.e.**

b. Sikkeler:

M2 mezar yapısının 1997 yılındaki kazısı esnasında, mezar içindeki dolgu topraktan 3 adet bronz sikke **(Perge Kazısı envanter numaraları :La.97.M2.1, La.97.M2.2, La.97.M2.3)** bulunmuştur. 1999 yılındaki, duvar resimleri konservasyonu esnasında ise, kuzey arcosoliumda, [187] sıvaya yapışmış olarak bir bronz sikke **(Perge Kazısı envanter numarası La.99.M2.4)** ele geçirilmiştir[188] (Lev. LXXXVII, res 1-2; Lev. LXXXVIII, res. 1).

Dört sikke de çok yoğun korozyona uğramıştır. Üzerlerinde hangi döneme ait olduklarını belirlemeye yarayacak hiçbir iz kalmamıştır. Onların sadece Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait oldukları kesin olarak söylenebilir.Yalnız kuzey arcosolium sıvasına yapışmış olarak ele geçen sikkenin bir yüzünde belli belirsiz, sadece konturları görülebilen bir portre seçilebilmektedir. Fakat, portrenin kime ait olduğunun belirlenebilmesi çok güçtür. Söz konusu sikke çapı ve üzerindeki portre itibariyla Septimius Severus (M.S. 191-211) veya Marcus Aurelius Antoninus (M.S.211-217) dönemine ait olabilir. [189]

D. YAZIT

Mezar yapısının lentosu üzerinde dört satırlık Grekçe bir yazıt vardır. Lentonun kireçtaşından olması ve doğal etkenlerle aşınması, harflerin sığ ve küçük kazınmış olması, yazıtın kolayca okunmasını engellemektedir. Buna rağmen, ıstampajı alındıktan sonra yazıt okunabilmiştir [190] (Lev. LXXXVIII, res. 2).

---

[187] bkz. yuk. Dipnot 94.

[188] Söz konusu sikkenin sıvaya kasten yapıştırılmış olma ihtimali yüksektir. Fakat Antik Dönem'de duvar resmi sıvasına kasten sikke yapıştırma ile ilgili bir kanıta rastlanamamıştır.

[189] Söz konusu sikke hakkındaki değerli gözlem ve yorumları için Prof. Dr. Oğuz Tekin'e teşekkürlerimi sunarım.

[190] Yazıtın okunması için gösterdikleri yardım ve değerli fikirleri için Prof. Dr. Güler Çelgin ve Doç Dr. A. Vedat Çelgin'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yazıtın tüm uzunluğu 1.07 m, yüksekliği 11.5 cm.'dir. Harf yüksekliği ise ortalama 2.5 cm.'dir. Alpha harfi Ⱥ, Omega harfi Ω, formundadır. Ayrıca ϒ ligatürü bulunmaktadır.

Εὐτυχιανός Μάγνου Φίλιππου Τηλέφου ἱερεὺς Νεμέσεως Ἐνοδίας κατεσ-
κεύασεν ἑαυτῷ οἴκημα σωματοθήκης ψαλίδωτου καὶ τῇ συμβίῳ Εὐτυχίᾳ
καὶ θυγάτηρι Εὐτυχίανῃ καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς τέκνοις καὶ οἷς ἂν αὐτοί διατάξονται
ἄλλῳ δὲ οὐδένι ἐξέσται εἰ δὲ μή γέ ἔσται ὑπεύνος ἷς τό ἱεροτάτον ταμεῖον δηνάριϕϕ'

Çevirisi : ***Telephos oğlu Philippos oğlu Magnos'un oğlu, Nemesis Enodia (Yolları koruyan) rahibi Eutykhianos bu beşik tonozlu (arcosoliumlu?) lahitevini, kendisine ve karısı Eutykhia'ya ve kızı Eutykhiane'ye ve ondan olan çocuklara (torunlarına) ve kendilerinin vasiyet yoluyla belirleyecekleri kişilere yaptırdı. Başka hiç kimseye (mezarın içine gömülmesi için) izin verilmeyecektir. Aksi takdirde (buna teşebbüs eden kişi) çok kutsal imparatorluk hazinesine 2500 denarius ödemekle yükümlü olacaktır.***

Yazıttan anlaşılacağı üzere, mezar yapısı bir Nemesis rahibi olan Eutykhianos tarafından yaptırılmıştır. Eutykhianos mezarı sadece kendisine değil, eşi, kızı, torunları ve onların belirleyecekleri kişilere de tahsis etmiştir. Bu durumda M2'nin bir aile mezarı olduğu açıktır.

Yazıtta bahsedilen isimlerin biri dışında hepsi Grekçe'dir. Mezar sahibinin büyük büyük babası olduğu anlaşılan Magnos ismi, Latince Magnus'un (Büyük), Grekçe versiyonudur. Eutykhianos isminin aslı, Eutykhos'dur (İyi talihli). Bunun sonuna Latince *"-ianus"* son eki eklenerek, isim Latinceleştirilmiştir. Perge'de ismin bu şekline, Nikephoros Eutykhianos isimli birinin Artemis Pergaia'ya sunduğu bir sunak üzerinde rastlanır.[191] Bunun yanı sıra Eutykhos ismi, Perge'de özellikle M.S. 2. yy. sonu ile M.S. 3. yy. ortalarına tarihlenen lahitlerin üzerindeki yazıtlarda

[191] Kesin tarihlemesi yapılamayan ancak Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olan bu yazıt için Bkz. : Şahin, **Die Inschriften von Perge**, s. 278, no. 246.

görülür.[192] Aynı şekilde mezar sahibinin eşinin ismi Eutykhia da, söz konusu ismin dişil halidir ve Perge'de lahit ve diğer yazıtlarda rastlanır.[193] Mezar sahibinin kızının ismi olan Euthykhiane ise, babasının ismiyle tıpatıp aynıdır, babasının isminin sonundaki *"–ianus"* eki, burada, dişil form olan "*–iane*"ye çevrilmiştir.

Bir Nemesis rahibi olan ve bu özelliğiyle, ait olduğu toplumda önemli bir mevki kazanan mezar sahibinin soyu üç kuşak öncesine kadar sayılmıştır. Bu durum, Perge mezar yazıtlarında ilk defa görülmektedir. Perge'deki mezar yazıtlarında, ölünün ismi genelde genetivus halinde bulunan babasının adını izler, bazen de baba isminden önce yine aynı halde büyükbabasının ismi anılır [194]. Yazıtta soyun bu kadar ayrıntılı belirtilmesi, mezar sahibinin önemli bir aileye mensup olduğuna işaret sayılabilir.

Eutykhianos'un rahibi olduğu Nemesis'in Perge'de kutsandığı ve tapım gördüğü çeşitli sunaklar ve heykel kaideleri üzerindeki yazıtlar sayesinde bilinmektedir.[195] Fakat, yazıtta geçen Nemesis'in *"Enodia"*(Yolları Koruyan) sıfatına ilk defa rastlanılmaktadır. Nemesis Yunan pantheonunda kutsal öcü temsil eden ve hybris'i cezalandıran bir tanrıça olarak kabul görürdü.[196] Yolları koruduklarına inanılanlar ise Hermes ve Hekate[197] idi. Bu durumda M2 yazıtı sayesinde, belki de sadece bölgesel olarak, Nemesis'in yeni bir özelliği açığa çıkmıştır. Ayrıca burada bahsedilen yolların, nekropolisin sokakları olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Yazıtın bir başka özelliği, ikinci satırda geçen "oikema somatothekes psalidotou" (beşik tonozlu-arcosoliumlu? lahitevi) ifadesiyle, mezarın mimari özelliklerine değinilmesidir.Daha önce M2'nin "ev tipi" mezar kategorisine girdiği söylenmişti. "oikema" ifadesiyle mezarın bu özelliğine vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda mezarın aile bireylerinin ölüm sonrası ikametgahı olduğu da belirtilmek

---

[192] Bkz. : Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, s. 28, 27 nolu yazıt, ayrıca M3 mezar yapısının yazıtı, L27 nolu lahdin yazıtında da bu isme rastlanır.
[193] Bkz. :**A.e.**, s. 19, no. 29.
[194] Bkz. : **A.e.**, s. 14, no. 13,16; s. 15 no. 17; s. 16, no. 20.
[195] Bkz. : Şahin, **Die Inschriften von Perge**, s. 190, no. 166; s. 194, no 175; s. 278, no. 247; Ayrıca Bkz. Pekman, **Perge Tarihi**, s. 37.
[196] Pierre Grimal, **Mitoloji Sözlüğü**, Çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul, Sosyal Yayınlar,1997, s. 534.
[197] "Enodia" sıfatı, Hekate'nin yollar ile ilgili niteliği dolayısıyla kullanılıyordu. Bkz. :. Heckenbach, "Hekate", **Paulys Real-Encyclopädie**, Ed. Georg Wissowa, Wilhellm Kroll, C. VII-2, Stuttgart, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1912, s. 2780

istenmiştir. Bu düşünce Antik Çağ'da yaygındır. Kibyra'da lahitler bazen "oikos" (ev) olarak anılır.[198] Aynı şekilde Bithynia'dan, Kappadokia'daki Tyana'dan ve Karia'daki Aphrodisias'dan bazı yazıtlarda geçen "oikema" ifadesi ile aynı düşünce yansıtılmıştır.[199] "oikema" ile geçen "somatotheke" ifadesi, mezarın üç arcosolium içine (triclinium tarzında) yerleştirilmiş lahitler itibariyla iç yapısına da işaret etmektedir. Başka bir deyişle bu "ev"'in, ölüleri içinde barındıran lahitleri muhafaza etmek için yapıldığı dile getirilmiştir.

Yazıttaki, "psalidotos" ifadesi, ilk anlamı makas, ikinci anlamı ise kemer-tonoz-beşik tonoz olan "psalis" isminden türetilmiş bir sıfattır. [200] Anlamı kemerli-tonozlu-beşik tonozludur. İsim ilk olarak, Platon'un Yasalar adlı diyaloğunda, yöneticilerin mezarlarının oval bir beşik tonoz ile kapatılması gerektiğini belirtilirken geçer.[201] Anadolu'da bir çok yazıtta bu ifadeye rastlanır. Attaleia'dan bir yazıtta kemer anlamında kullanılmıştır.[202] Lykia, Patara'da, Poplios Pakonios'un mezar yazıtında *"ἐν τῶ τῆ ψαλίδος μέρει σκαιῶ"* [203] , Pisidia, Termessos'dan Sanda'nın mezar yazıtında *"συν καί τῷ περικειμενῷ τῆς ψαλίδος κοσμῷ"* [204] ifadeleriyle mezarların beşik tonozla örtülü olduğu açıkça belirtilmiştir. Dikkat edileceği üzere, "psalis" ve "psalidote"'nin mezar yazıtlarındaki kullanımında beşik tonoz anlamı daha belirgindir.Fakat M2 mezar yapısının çatısı içten bir haç tonoz ile örtülmüştür. Bu çatı örtüsünde, "psalidote"'nin tanıladığı üzere kemerli bir tonoz örtüsü söz konusu değildir. Buna karşılık, mezar içindeki arcosoliumlar kemerli

---

[198] Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, s. 32, Dipnot 3.
[199] Jadwiga Kubinska, **Les Monuments Funeraries dans les Inscriptions Grecques de l'Asie Mineure**, Warsaw, Editions Scientifiques de Pologne, 1968, s. 148-149.
[200] Psalis için Bkz. : Henry Liddell, Robert Scott, **Greek-English Dictionary**, C. II, Oxford, Clarendon Press, t.y., s. 2017.; Psalidotos için Bkz. : E.A. Sophokles, **Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Period (From B.C. 146 to A.D. 1100)**, C.II, New York, Frederick Ungar Publishing, t.y., s. 1178.
[201] Platon, **Laws :Nomoi**, C.II, Çev. R.G. Bury, The Loeb Classical Library London, William and Heinemann, 1926, s. 495, 12, 947D; R.A. Tomlinson, "The Architectural Content of the Macedonian Vaulted Tombs", **The Annual of the British School at Rome 82**, 1987, s. 308.
[202] Clemens E. Bosch, "Antalya Kitabeleri", **Belleten XI**, sa. 41, s. 89.
[203] **Tituli Asiae Minoris II**, Ed. E. Kalinka, Vindobonae, y.y., 1941, no 438.
[204] **Tituli Asiae Minoris III**, Ed. R. Heberdey, Vindobonae, y.y., 1944, no. 750.

bir yapıya sahiptir. Nitekim, Termessos'daki , içlerinde lahit bulunan, kemerli arcosoliumlu kaya mezarları [205], *"ἐν τῇ οὔσῃ σωρῷ ἐν πέτρᾳ ψαλιδωτῇ"* [206] (beşik tonozlu kaya içindeki lahit) ifadesiyle tanımlanırlar. Yani burada, hem arcosolium, hem de onun yapısıyla alakalı olarak kemeri "psalidote"[207] ile belirtilmiştir. Bu durumda M2 mezar yapısında da "oikema somatotheke psalidotou" ifadesinin, Termessos'taki örnekle aynı anlamı yüklenerek, mezarın haç tonozundan ziyade, içinde lahitleri barındıran arcosoliumları tanımladığı söylenebilir.

Antik Çağ'da mezarların bir aile mülkü olarak sayıldığı ve içine gömülenlerin mülkiyet sahibi/sahipleri tarafından belirlenebileceği, yazıtın üçüncü satırında geçen "ois an diataksontai (vasiyet ile belirlenecek kişiler) " ifadesiyle vurgulanmıştır. Ayrıca yazıtta, izinsiz gömüler, özel mülkiyete tecavüz gibi algılanmış ve son satırdaki ifade ile bunu engellemek için 2500 denariusluk bir para cezası öngörülmüştür. Böyle formüllerin bire bir örneklerine, M.S. 2. yy. sonu, M.S. 3. yy.'ın ilk yarısına tarihlenen Perge mezarlarında, özellikle lahitlerinde sıklıkla rastlanır. [208]

Yazıtın tarihlenmesi için, Perge Batı Nekropolisi'nde yapılan kazılarla açığa çıkan mezar yazıtları ile bir karşılaştırma yapmak gereklidir. Çünkü harf karakterleri tarihleme için güvenilir değildir. Mansel'in 1946 yılında açığa çıkardığı lahitlerin yazıtlarındaki şahıs isimlerinin birçoğunda "Aurelius", "Aurelia" ve "Marcus" praenomeni geçmektedir.[209] Benzer bir durum, Termessos territoriumunda bulunmuş yaklaşık 1000 yazıtın yarısından fazlasında "Aurelius" un kullanılmasında görülür.[210] Söz konusu praenomenin mezar yazıtlarında bu kadar sık kullanılması Constitutio Antoniniana adlı yasa ile alakalıdır. Bu yasa M.S. 212 yılında Roma İmparatoru

---

[205] Bu mezarlar hakkında a.b. i. Bkz. Ahmet Vedat Çelgin, "Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafya Araştırmaları, 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış", **Anadolu Araştırmaları 13**, s. 161-162.

[206] **Tituli Asiae Minoris III**, no. 590.

[207] M2'de "Psalidotos"'un aslında, dişil olan "somatotheke"ye uyarak "psalidote" olarak yazılması gerekirdi. Bu, taşçı ustasının yazım hatasından kaynaklanmış olabilir.

[208] Bkz. : Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, s. 11, no. 8, s. 18, 26. Ayrıca söz konusu eserde yayımlanmış tüm yazıtlarda para cezası vardır.

[209] Bkz. : **A.e.**, no. 17, 7A, 20,32, 7, 21, 30, 10, 32, 27, 3, 12, 25, 17, 8, 21, 28, 27, 23, 1, 30 ve 10

[210] Güler Çelgin, "Constitutio Antoniniana'nın Termessos'taki Etkisi ve Yazıtların Tarihlenmesindeki Önemi", **Anadolu Araştırmaları 12**, 1990, s. 175.

Marcus Aurelius Antoninus (Caracalla) tarafından çıkarılmıştır. Amacı imparatorluk içinde yaşayanların tümüne, azadlı köleler de dahil olmak üzere, vatandaşlık hakkı vermekti.[211] Böylece yasayla vatandaşlık hakkı kazanan kişiler, Latince önad olarak imparatorun ismini almışlardır. Bu durum, M.S. 212 yılını, Aurelius praenomenli mezarlar için bir terminus post quem yapmıştır. Perge Batı Nekropolisi'nde yazıtlarında bu praenomene sahip mezarlar M.S. 212'den hemen sonra yapılmış olmalıdır.[212] Bu sav, yazıtlarında Aurelius praenomeni olmayan, fakat diğerleriyle aynı tipe sahip ve benzer yazıt formülleri olan lahitlerin varlığıyla güçlenir. Bu durumda bu lahitler de M.S. 212'nin hemen öncesine tarihlenebilir.

M2 mezar yazıtında kullanılan tarz ve formüller hemen hemen Constitutio Antoniniana'dan sonraya tarihlenen mezar yazıtlarıyla aynıdır. Bunun yanı sıra, izinsiz gömü karşılığında ödenmesi istenen 2500 denariusluk para cezası, hem M2 mezar yazıtında, hem de M.S. 212'den sonraya tarihlenen lahitlerin yazıtlarında görülür.[213] Para miktarının söz konusu mezar yazıtlarında aynı olması, M.S. 3. yy.'da imparatorluktaki mali kriz nedeniyle değeri düşen denariusun yüksek miktarını yansıtması açısından önemlidir. Bu noktadan hareketle, M2'nin ve M.S. 212'den hemen sonraya tarihlenen mezar yazıtlarının birbirlerine yakın zamanlara ait olması gerekmektedir. Fakat M2'nin yazıtında Aurelius praenomeni yoktur. Ayrıca yazıtta görülen ligatürü, Septimius Severus dönemine (M.S. 193-M.S. 211) ait bir yazıtta kullanılmıştır.[214] Bu durumda, M2'nin yazıtını M.S. 212'nin hemen öncesine, Septimius Severus dönemine tarihlemek mümkündür.

---

[211] **A.e.**, s. 172.
[212] Nitekim Mansel de, lahitleri tarihlemek için söz konusu yasa ve praenomeni kriter olarak almıştır. Bkz. : Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, s. 31.
[213] **A.e.**, s. 6, no. 7, s.11, no. 8, s. 12, no. 10.
[214] Bkz. : Şahin, **Die Inschriften von Perge**, s. 229, no. 195.

IV. SONUÇ

M2 mezar yapısını tarihini belirleyebilmek için çok kesin bir kanıt bulunmamaktadır. Fakat, mezar yapısının mimarisi, duvar resimleri ile ilgili analojiler, yazıtı ve konumu itibariyle bir sonuca ulaşmak mümkündür.

M2 mezar yapısının bulunduğu kazı alanın yaklaşık 150 m. güney batısında bulunan ve 1946 yılında Mansel tarafından kazılan lahitlerin hepsi M.S. 2. ve 3. yy.'lara işaret etmektedir.[1], Perge Nekropolisleri'nden çeşitli zamanlarda bulunmuş lahitlerin tipleri ve yazıtları da aynı yüzyıllara karşılık gelmektedir.[2] Böylece, M2 mezar yapısının, konumu açısından, Perge Batı Nekropolisi'nin M.S. 2. -3. yy.'lar arasında yoğunlukla kullanılan ve genişleyen kısmında yer aldığı anlaşılmaktadır.

M.S. 2. yy. başından M.S. 3. yy. sonuna kadar tarihlenebilen Kilikia mezar yapılarının mimarisi ve özellikle Anemourion'daki bitkisel bezemeli duvar resimleri bakımından, M2 mezar yapısına hem bölgeleri hem de tarihleri bakımından en yakın örnekleri oluşturdukları ortadadır.[3] Buna ek olarak, en erken mezarların M.S. 125, daha geç olanların ise M.S. 3. yy.'a tarihlenen Vatican Nekropolisi'ndeki mezar yapıları, yine aynı yüzyıllara ait Ostia, Isola Sacra mezar yapıları, mimarileri bakımından hem Kilikia mezarları, hem de M2 ile bir çok benzerlikleri ortaya sermektedir.[4] Ayrıca İtalya'daki mezarların yapı malzemesi de M2 ile ortaktır. Bu mezarlarının cephe ve iç süslemeleri çok daha özenli bir üslup sergilese de, duvar resimlerinde kullanılan bitkisel ve mermer taklidi bezeme, söz konusu yüzyıllarda Kilikia mezar yapıları ve M2'nin duvar resimlerinde de tercih edilmiştir. Fakat söz konusu bezeme tipleri için M2 ile aynı ya da çok yakın üsluba sahip bir örneğe rastlanmamıştır. Ayrıca bu bezeme tipleri M.S. 2. yy. ile M.S. 5. arasında, geniş bir zaman diliminde kullanılmıştır.[5] Bu durumda, M2'nin tarihlenmesi için kesin kriter olmaktan uzaktırlar. Aynı durum cenaze yemeği için de geçerlidir. Ancak bu sahnedeki şiltenin bezemesi, üçerli gruplar halinde şeritler içermesi bakımından önemlidir. Çünkü üretimleri M.S. 2. yy. başı ve M.S. 3. yy. boyunca devam eden

[1] Bkz. : Mansel, **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar**, s. 31-32.
[2] bkz. yuk. II.C; II.C.3.
[3] bkz. yuk. III.A.4; III.B.5.a.
[4] bkz. yuk. III.A.4.
[5] bkz. yuk. III.B.5.a; III.B.5.c.

Dokimeion tipi, kline kapaklı lahitlerde bulunan şilte kısımları, benzer dikine şeritler taşımaktadır.[6] Bunlar her ne kadar çok daha ayrıntılı ve özenli bir süslemeye sahip olsalar da, cenaze yemeği sahnesindeki şiltenin hemen hemen aynı formda şerit motifleri içermesi bir rastlantı olmasa gerektir. Bu durumda söz konusu şiltenin, Dokimeion tipi lahit kapaklarını taklit ettiği ileri sürülebilir ve söz konusu sahne de aynı yüzyıllarda yapılmış olmalıdır. Cenaze yemeği sahnesi içindeki çan şekilli çiçek motifleri, tavan ve doğu arcosolium içinde de vardır. Hepsi aynı stilistik özellikleri göstermektedir. Bu durumda daha önce belirtildiği üzere cenaze yemeği sahnesi ile bitkisel bezeme eş zamanlı olmalıdır.[7] Buna ek olarak mermer taklidi bezemenin üslup ve tip bakımından, diğer ikisinden tamamen ayrı olduğu açıktır. Fakat mezarın resim şeması göz önüne alındığında, bütün bu bezeme tiplerinin belirli bir plan dahilinde tek bir kerede yapılmış olduğu daha mantıklı bir açıklama olarak görünmektedir.[8] Ayrıca, diğer lahitlerden daha sonra yapıldığı savlanan C Lahdi ile birlikte, mezar yapısının söz konusu kısımlarında bulunan resim şemasının ,mermer taklidi bezeme ile değiştirilmiş olabileceği ihtimali de gözardı edilmemelidir.

M2 mezar yapısının kazısı sırasında ele geçirilen küçük buluntular, daha önce belirtildiği üzere, gerek korunma durumları, gerekse tarihlenememeleri yüzünden, bir kanıt oluşturamamaktadırlar. Fakat, kuzey arcosolium sıvasına yapışmış halde bulunan ve büyük ihtimalle Septimius Severus (M.S. 191-211) veya Marcus Aurelius Antoninus (M.S.211-217) dönemine ait olan sikke, tarihlemede bir kanıt olarak kullanılabilir.[9] Bunun yanı sıra, mezarın doğu arcosoliumu içine yerleştirilmiş olan B lahdi de bir ipucu sunabilecek niteliktedir. Bu lahdin, kapağındaki akroter tipi dolayısıyla, Perge'de M.S. 2. ve 3. yy.'larda kullanıldıkları yazıtlarıyla sabit olan yerel kireçtaşı lahit tiplerini taklit ettiği ortadadır.[10]

Yukarıda sayılmış olan tüm ölçütler M2 mezar yapısının söz konusu yüzyıllar içinde yapılmış olduğunu destekleyecek niteliktedir. Mezar yazıtı ise daha kesin bir tarihleme yapabilmek için en önemli ölçütü teşkil etmektedir. Yapılan karşılaştırmalar sonucu bu yazıtın güvenilir bir şekilde Constitutio Antoniniana'nın

[6] bkz. yuk. III.B.5.b.
[7] bkz. yuk. III.B.5.a.
[8] bkz. yuk. III.B.5.d.
[9] bkz. yuk. III.C.3.b.
[10] bkz. yuk. III.C.1.

(M.S. 212) hemen öncesine, yüksek ihtimalle Septimius Severus (M.S. 193-211) dönemine tarihlenebileceği belirtilmişti.[11] Bu tarihi, mezarın bulunduğu konum da desteklemektedir. M2'nin yaklaşık 2 .00 m. batısındaki L3 lahdi, mezarın cephesini tamamen kapamaktadır. L3 lahdi üzerindeki Aurelius praenomenli yazıt ise M.S. 212'nin hemen sonrasına işaret etmektedir. Bunun hemen güneyinde bulunan L11 lahdi ile, M2'nin cephesi tamamen bloke olmakta ve nekropolis caddesi ile bağlantısı kesilmektedir.[12] M2 gibi, anıtsal bir mezar yapısının cephesinin bu lahitlerle kapatılmış olması, söz konusu lahitlerin, M2'nin inşasının ardından, yer darlığı nedeniyle buraya yerleştirildikleri açıklamasını doğurmaktadır. Nitekim M.S. 212 sonrasına tarihlenebilecek bir yazıtı olan L3 lahdinin, M2'nin yazıtından daha geç olması bu savı kanıtlar niteliktedir. Böylece , L3 lahdi konumu itibarıyla, M2'nin daha erken olduğunu, yazıtı dolayısıyla da, M2'nin yazıtının daha erken olduğuna sağlam bir dayanak getirmektedir. Birbirini tamamlayan bu iki kanıt neticesinde, M2 mezar yapısının M.S. 212'nin hemen öncesine tarihlenmesi çok daha sağlam temeller bulmaktadır.

Kuzey arcosolium içindeki C lahdi, A ve B lahitlerinden çok daha farklı ve basittir. C lahdi içinde bulunan amphora ise çok yakın benzerleri sayesinde M.S. 3. ortası ile M.S. 4. yy. başına tarihlenebilir.[13] Bu durumda, C lahdinin özensiz yapısı ve farklığı ile daha geç bir devirde, kuzey arcosolium içine yerleştirildiği söylenebilir.[14] Ayrıca, güney uzun kenarı üzerindeki harcın, daha güneye doğru taşması ve tabanın bir kısmını kaplaması, bu lahdin yapımı sırasında, tabanda da bazı değişiklikler yapıldığını göstermektedir.[15] Nitekim, amphoranın tarihi, yukarıda verilen mezar yapısının inşasının tarihinden daha geçtir. Böylece M2'de, M.S. 3. yy. ortası ile M.S. 4. yy. başı arasında bir ikinci kullanım gerçekleşmiş olmalıdır. Belki de mezar sahibinin daha sonraki kuşaklara mensup akrabaları, kendilerine verilmiş olan hakkı değerlendirip, mezar içine gömü yapmışlardır. Bu durum, mezar yapısının, yazıtı yardımıyla bir aile mezarı olarak tanımlanması dolayısıyla mantıklı

[11] bkz. yuk. III.D.
[12] Mezarın konumu hakkında a.b.i. bkz. yuk.III.
[13] bkz. yuk. III.C.3.a.
[14] bkz. yuk. III.C.1.
[15] bkz. yuk. III.A.1.b.

gözükür.[16] Fakat, bu kullanımın başka bir aileden kişiler tarafından, izinsiz olarak yapılmış olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

M2 mezar yapısı, mimarisi bakımından, şimdilik Perge ve Pamphylia için benzersiz bir örnek oluşturmaktadır. Mezarın Kilikia'da plan ve mimari açıdan bir çok benzeri bulunsa da, yapı malzemesinin tuğla olması, kendisi için özel bir durum arz etmektedir. Çünkü tarihlendiği dönemde, Anadolu'nun herhangi bir yerinde tuğla örgülü "ev tipi" bir başka mezara, şimdilik rastlanmamıştır. Bu noktada devreye İtalya örnekleri girmektedir. Vatican ve Ostia'da M.S. 2. yy. başında inşa edilmiş mezar yapıları, plan, mimari ve yapı malzemesi bakımından M2 ile bire bir karşılaştırmaya uygundur.[17] İtalya mezar yapıları nişli önodaları ve itinalı süslemeleri ile çok daha ince bir işçilik ürünüdürler. Fakat asıl mezar odaları, yapı malzemeleri, çatı konstrüksiyonları dolayısıyla M2 ile bir ortak geleneğin ürünü oldukları açıktır. Nitekim M2'deki haç tonozlu çatı örtüsüne, mezar mimarisinde Anadolu'da değil, özellikle Vatican Nekropolisi'nde rastlanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun gücünün doruğunda olduğu yüzyıllarda sivil ve kamu mimarisinde olduğu gibi, mezar mimarisini ve geleneğini de etkilemiş olması çok doğaldır. M2'nin mimarisi de bu etkinin çok iyi gözlenebildiği bir örnektir. Ayrıca, mezar sahibinin isminin *"Eutykhianos"* olması[18], M.S. 2. ve 3. yy.'larda, Pamphylia'daki Romalılaşmanın bir başka belirgin örneğidir.

M2'nin mimarisindeki açık Roma etkisinin yanı sıra, iç düzenlemesinde ve gömü tipinde Anadolu gelenekleri muhafaza edilmiştir. Anadolu'da daima baskın olmuş, inhumasyon gömü tipi, buna bağlantılı olarak mezar içi lahit kullanımı ve kemerli arcosoliumların varlığı bunu yansıtmaktadır.[19] Dış mimari özellikler bakımından Roma etkisi olsa da, uzun süreç içerisinde fazla değişmeyen ve toplum yapısının önemli bir öğesi olan mezar geleneklerinin korunmuş olması anlamlıdır. İtalya mezarlarında arcosolium ve lahit kullanımı vardır. Fakat önceleri sadece, kremasyon için nişlerle kaplanmış olan bu mezarlarda, inhumasyonun M.S. 2. yy.'ın ikinci yarısı ve M.S. 3. yy.'dan itibaren İtalya'da yaygınlaşması sonucu sonradan

---

[16] bkz. yuk. III.D.
[17] bkz. : yuk. III.A.4.
[18] bkz. : yuk. III.D.
[19] bkz. : yuk. III.A.4.

eklenmişlerdir. Bu, Hıristiyanlık inancının İtalya'da yaygınlaşması ile alakalı olabilir, yanı sıra M.S. 2. yy. başında Anadolu'yu mimari olarak etkilemiş İtalya'nın, daha sonra Anadolu'da inşa edilen "ev tipi" mezarların, gelişmiş iç yapısını örnek alması muhtemeldir.

M2 mezar yapısı duvar resimleri bakımından da önemli özellikler içermektedir. Bitkisel bezemenin kullanılması, Antik Çağ ölüm sonrası inanışları ile bağlantılı olarak dikkate değerdir. Çünkü bu bezeme ile bir cennet havası oluşturulmaya çalışılmıştır.[20] Cenaze yemeği sahnesinin kullanılmasıyla da, mezar ayinlerinin içeriği yansıtılmaya çalışılmıştır.[21] Mermer taklidi bezemenin ise ölü kültü ile bir alakası yoktur. Bu bezeme, mermerin dekoratif estetiğinin, daha ucuz bir yol olan taklit vasıtasıyla kullanılmasını amaçlamıştır. Ölü kültüne dair bir başka buluntu, libasyon kuyusu ve sunu sekisidir.[22] Antik Çağ'da yaygın olduğu üzere, düzenli olarak ölüye sunular yapıldığı ve mezar içinde ölü onuruna yemekler yenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Tüm yukarıdaki kanıtlar, M2 ile birlikte, Pamphylia ve özellikle Perge'de uygulanan Roma Dönemi ölü kültü uygulamalarına ışık tutacak niteliktedir.

M.S. 3. yy.'ın ilk çeyreğine, ve büyük ihtimalle M.S. 212'nin hemen öncesine tarihlenen M2 mezar yapısı, Perge'nin söz konusu yüzyıllar arasında ulaştığı refahın bir göstergesidir. Pamphylia ve Anadolu'nun diğer bölgeleri, geniş Roma İmparatorluğu'nun sağladığı Pax Romana ile özellikle M.S. 2. yy.'da zenginleşmiş, şehirler abidevi yapılar ile süslenmiştir. Bu refah dönemi M.S. 3. yy. başlarında da devam etmiştir. Perge'de ise Tiyatro, Stadion, Anıtsal Çeşmeler ve Sütunlu Caddeler, hep bu dönemin getirdiği zenginlik ve barış süreci sonucu inşa edilmişlerdir.[23] Böylece Perge Nekropolisi'nde de, sivil yapılarda olduğu gibi, özenle inşa edilmiş büyük mezar yapılarının bulunması, doğal bir sürecin yansımasıdır.

Sonuç olarak, M2 mezar yapısında incelenen kısımlar vasıtasıyla, M.S. 2. ve 3. yy.'lar boyunca Kilikia ve Pamphylia'da mezar mimarisi, iç düzenlemesi ve süslemesi bakımından ortak bir geleneği yansıttığı söylenebilir. Bu mezar yapılarının, mimari açıdan her iki bölgede de yoğun bir Roma etkisini gösteren,

---

[20] bkz. yuk. : III.B.5.a.
[21] bkz. yuk. : III.B.5.b.
[22] bkz. yuk. : III.C.2.
[23] Haluk Abbasoğlu, "Perge Kazıları", **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, Ed. Oktay Belli, Ankara, Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti., 2000, s. 244.

fakat, yerel özelliklerin de tamamen ihmal edilmediği, çok yaygın olan inhumasyona bağlı olarak ölü gömme biçiminin mezarların iç düzenlemesini etkilediği ileri sürülebilir.

Perge Batı Nekropolisi'nde bulunan M1 ve M3 mezar yapıları ile yakın benzerlikler içeren M2, kendine has olan bazı özellikleri dışında, söz konusu iki mezar ile aynı tip içinde değerlendirilebilir. Bu durumda, her ikisi de yazıtlı olan M1 ve M3 mezar yapılarının, yazıtlarında Aurelius praenomeni olmaması ve formülleri bakımından M2 mezar yazıtıyla aynı özellikleri içermeleri dolayısıyla M.S. 212 öncesine tarihlenebilmeleri olasıdır[24]. Fakat, M2 ve diğer iki mezar hakkında, kazılar ilerledikçe bulunması olası benzer mezarların daha kesin tarihleme kriterleri vermesi neticesinde, daha belirli sonuçlara varmak daha güvenli bir yoldur. Aynı zamanda, Anadolu'nun diğer bölgeleri ve özellikle Kilikia'da bulunacak benzer tipte mezarlar ile, Perge Nekropolisi'ndeki "ev tipi" mezarlar hakkında daha kesin bir yargıya ulaşmak ve belirli bir mezar yapısı kategorisine sokmak mümkün olacaktır.

[24] M1 ve M3 mezar yapılarının yazıtları için bkz. yuk. : II.C.1., Dipnot 17, 18.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar :

Diodoros Sicilus, **Diodoros of Sicilus : Bibliotheke Historike**, C. I, Çev. : C. H. Oldfather, The Loeb Classical Library, London, Harvard University Press, 1935, s. 357: 2,2,3.

Herodotos, **Histories : Historiai**, C.I, Çev. A.D : Godley, The Loeb Classical Library, London, Harvard University Press, 1926, s. 33: 1,27,28.

Platon, **Laws :Nomoi**, C.II, Çev. : R.G. Bury, The Loeb Classical Library London, William and Heinemann, 1926, s. 495: 12, 947D;

Plinius, **Natural History : Naturalis Historia** ,Çev. : H. Rackham, The Loeb Classical Library, London, Harvard University Press, 1938, s. 938: 5,26,96.

Ptolemaios, **Geographike Hyphegesis**, Ed. : Carolus Fredericus Augustus Nobbe, C. 2, Lipsiae, Sumptibus et Typis Caroli Tauchniti, 1845, s. 24: 5,5,2.

Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası : Geographika XII-XIII-XIV**, Çev. : Adnan Pekman, 3. bs., İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993, s. 196: 14,4,1.

Modern Kaynaklar:

Abbasoğlu, Haluk: (1996), "Perge Kazısı 1993 ve 1994 Yılları Ön Raporu", **XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, s. 107-121.

Abbasoğlu, Haluk; Martini, Wolfram: (1996), "Perge Akropolisinde 1994 Yılında Yapılan Çalışmalar," **XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, s. 121-129.

Abbasoğlu, Haluk: (1997), "Perge Kazısı 1995 Yılı Ön Raporu", **XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,** C.II, s. 41-51.

Abbasoğlu, Haluk: (1998), "Perge Kazısı 1996 Yılı Ön Raporu", **XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, s. 81-89.

Abbasoğlu, Haluk; Martini, Wolfram: (1999), "Perge Akropolisinde 1997 Yılında Yapılan Çalışmalar," **XX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, s.189-188.

Abbasoğlu, Haluk: (2000), "Perge Kazıları", **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, Ed. Oktay Belli, Ankara, Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti., s. 241-247.

Akıllı, Hüseyin: (1998), **"Perge Nekropolü"**, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Akıllı, Hüseyin: (1991), "Perge Nekropolü ve Attika Tipinde bir Lahit", **Arkeoloji Dergisi I : E. Atalay Memorial**, s. 1-2.

Alföldi-Rosenbaum, Elisabeth: (1965), "The Necropolis of Anamur", **Belleten XXIX**, sa. 113, s. 25-48.

Alföldi-Rosenbaum, Elisabeth; Huber, Gerhard; Onurkan, Somay: (1967), **A Survey of Coastal Cities in Western Cilicia**, , Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Alföldi-Rosenbaum, Elisabeth: (1971), **Anamur Nekropolisi: The Necropolis of Anemorium**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Asgari, Nuşin: (1965), **"Hellenistik ve Roma Çağları'ndaki Anadolu Ostotekleri"**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Atik, Neşe: (1995), **Die Keramik aus den Südthermen von Perge**, Istanbuler Mitteilungen, Beiheft 40.

Atila, İ. Akan; Çelgin, A. Vedat: (1991), "Lykia'da, Olympos'ta Bulunan Bir Mezar Anıtı",**Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi**, sa. 1, s. 75-112.

Aydoğan, Şafak: (1998), **"Pamphylia Bölgesinde Bulunan Lahitler"**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Blumenthal, Ekkehard: (1963), **Die Altgriechische Siedlungkolonisation im Mittelmeerraum unter besonderer Berücksichtigung der Südküste Kleinasiens**, Tübingen, Diss,

Bosch, Clemens E. : (1947), "Antalya Kitabeleri", **Belleten XI**, sa. 41, s. 87-127.

Bosch, Clemens E. : (1957), **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Brillant, Richard: (1974), **Roman Art**, London, Phaidon.

Calza, Guido: (1940), **La Necropoli del Porta di Roma nell'Isola Sacra,** Roma, La Libreria Dello Stato.

Cormack, Sarah: (1997), "Funerary Monuments and Mortuary Practise in Roman Asia Minor", **The Early Roman Empire in the East**, Ed. : Susan Alcock, Oxford, Oxbow Monographies, s.137-156.

Cormack, Sarah: (1992), **"Non Inter Sepulcra: Roman Temple Tombs of South Asia Minor"**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Michigan.

Çelgin, A. Vedat: (1990), **"Termessos Kenti Nekropolleri"**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Çelgin, A. Vedat: (1995), "Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafya Araştırmaları, 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış", **Anadolu Araştırmaları 13**, s. 153-177.

Çelgin, Güler: (1990), "Constitutio Antoniniana'nın Termessos'taki Etkisi ve Yazıtların Tarihlenmesindeki Önemi", **Anadolu Araştırmaları 12**, 1990, s. 171-182.

Demir, Zeynep: (1993), "Kınalı-Sakarya Otoyolu 88. km. İzmit Nekropolü Kurtarma Kazısı, **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, s. 229-249.

Demir, Zeynep: (1994), "Kınalı-Sakarya Otoyolu 88. km. İzmit Gültepe Park Alanı Nekropolü 1992 Kurtarma Kazısı, **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, s. 357-375.

Durugönül, Serra: (1989), **Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien**, BAR International Series 511, y.y., s. 72-91.

Fedak, Janos: (1990), **Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the pre-Classical to Early Imperial Era**, Toronto, University. of. Toronto Press.

Fırat, Nalan: (1999), "**Perge Konut Alanı Keramiği**", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Fıratlı, Nezih: (1974), "An Early Byzantine Hypogeum Discovered at İznik", **Mansel'e Armağan: Melànges Mansel**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 919-932.

Gabelmann, Hans: (1979), **Römische Grabbauten der frühen Kaiserzeit**, Stuttgart, y.y.

Grimal, Pierre: (1997), **Mitoloji Sözlüğü**, Çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul, Sosyal Yayınlar.

Hayes, John: (1972), **Late Roman Pottery**, London, W. Heffer and Sans Ltd.

Hesberg, Henner: (1992), **Römische Grabbauten**, Darmstatt, Wissenscaftliche Buchgesellshaft.

Heckenbach: (1912), "Hekate", **Paulys Real-Encyclopädie**, Ed. Georg Wissowa, Wilhellm Kroll, C. VII-2, Stuttgart, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, s. 2780.

Işık, Fahri: (1991), "Patara 1989", **XII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.II, s. 29-55.

Işık, Fahri: (1992), "Patara 1990 Etkinlikleri", **XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, s. 235-258.

İnan, Jale: (1979), "Perge Kazısı 1978 Çalışmaları", **Belleten XLIII**, sa. 171, s. 875-879.

Joyce, Hetty: (1981), **The Decoration of Walls, Ceilings and Floors in Italy in the Second and Third Centuries A.D.**, Archaeologica 17.

Karakaya, Enis: (1991), " İzmit'te Bulunan Duvarları Resimli Mezar Odası", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, sa. 10, s. 52-53.

Kennedy, David: (1998), **The Twin Tombs of Zeugma on the Euphrates**, Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series 27.

Konckel, Valentin: (1983), **Die Grabbauten vor dem Herculeneum Tor zu Pompeji**, Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern.

Kovacsovic, Wilfried: (1983): **Römische Grabdenkmäler**, Waldassen-Bayern, y.y.

Kubinska, Jadwiga: (1968), **Les Monuments Funeraries dans les Inscriptions Grecques de l'Asie Mineure**, Warsaw, Editions Scientifiques de Pologne.

Kurtz, Diana Carol; John Boardman: (1977), **Greek Burial Customs**, London, Thames and Hudson.

Lanckoronski, Karl Grafen; Niemann, G.; Petersen, E.: (1890), **Städte Pamphyliens und Pisidiens: Pamphylien**, C. I, Wien, F. Tempsky.

Liddell, Henry; Scott, Robert: (t.y.), **Greek-English Dictionary**, C. II, Oxford, Clarendon Press, s. 2017.

Machatschek, Alois: (1967), **Die Nekropolen und Grabdenmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien**, Österreichsche Akademie der Wisssenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Denkschriften. 96,

Mansel, Arif Müfit: (1945), "Antalya Bölgesinde (Pamfilya) 1943 yılı Sonbaharında Yapılan Arkeoloji Gezisine Dair Kısa Rapor, **Belleten IX**, sa. 33, s. 135-145.

Mansel, Arif Müfit; Akarca, Aşkıdil: (1949), **Perge'de Kazılar ve Araştırmalar: Excavations and Researches at Perge**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mansel, Arif Müfit: (1956), "Bericht über Ausgraubungen und Untersuchungen in Pamphylien in den Jahren 1946-1955", **Archeaologischer Anzeiger**

Mansel, Arif Müfit: (1956), **İlk Çağ'da Antalya Bölgesi**, İstanbul, Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No. 1, İsmail Akgün Matbaası.

Mansel, Arif Müfit: (1958), "1946-1955 Yıllarında Pamphylia'da Yapılan Kazılar ve Araştırmalar", **Belleten XXII**, sa. 86, s. 210-240.

Mansel, Arif Müfit: (1960), "Side'de İki Mezar Anıtı", **Belleten XXIV**, sa. 95, s. 403-418.

Mansel, Arif Müfit: (1978), **Side: 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Meiggs, Russel: (1960), **Roman Ostia**, Oxford, Clarandon Press.

Otten, Heinrich: (1988), **Die Bronzetafes aus Boğazköy. Ein Staatsverstag Tuthalijas IV**, Wiesbaden, Harrassowitz.

Özçatal, Faruk: (1993), "Gerdekkaya ve Yazılıkaya'da 1991 Yılı Çalışmaları", **III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, s. 419-439.

Pehlivaner, Metin; Özçatal, Faruk: (1995), Yazılıkaya ve Han'da Kazı ve Temizlik Çalışmaları", **IV. Müze Kurtama Kazıları Semineri**, s. 63-91.

Pekman, Adnan: (1989), **Son Kazı ve Araştırmaların Işığı Altında Perge Tarihi**, 2. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Pfuhl, Ernst; Möbius, Hans: (1979), **Die ostgriechischen Grabreliefs**, C. II, Mainz am Rhein, y.y.

Robinson, Henry: (1959), **The Athenian Agora 5: Pottery of the Roman Period**, New Jersey, Augustus Glückstadt.

Rostovzeff, M.: (1919), "Ancient Decorative Wall Painting", **Journal of Hellenic Studies 39**, s. 144-162.

Ruge, W.: (1937), "Perge", **Paulys Real-Encyclopädie**, C. XIX-1, Ed. Georg Wissowa, Wilhellm Kroll, Stuttgart, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, s. 694-703.

Scuarpiano, Maria: (1958), **Scavi di Ostia III: Le Necropoli,** Parte 1, Roma, Istituto Poligrafico Della Stato.

Sophokles, E.A.: (t.y.), **Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Period (From B.C. 146 to A.D. 1100)**, C.II, New York, Frederick Ungar Publishing, s. 1178.

Stojanovič, Virginia R. Anderson: (1981), "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria", **American Journal of Archaeology 91**, s. 105-122.

Strocka, Volker: (1977), **Die Wandmälerei der Hanghäuser in Ephesos**, Forschungen in Ephesos VIII/1, München, y.y.

Şahin, Nuran: (1996), "Beyaz Lekythos'lar Işığında Klasik Devir'de Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü", **Arkeoloji Dergisi IV**, s. 143-167.

Şahin, Sencer: (1999), **Die Inschriften von Perge I**, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien, Band 54, Bonn, Dr. Rudolf Habelt GMBH.

Tituli Asiae Minoris II: (1941), Ed. E. Kalinka, Vindobonae, y.y.

Tituli Asiae Minoris III: (1944), Ed. R. Heberdey, Vindobonae, y.y.

Tomlinson, R.A.: (1987), "The Architectural Content of the Macedonian Vaulted Tombs", **The Annual of the British School at Rome 82**, s. 305-312.

Toynbee, Jocelyn; John Ward-Perkins: (1958), **The Shrine of St. Peter and the Vatican Excavations**, London, Green and Co.

Toynbee, Jocelyn: (1971), **Death and Burial in the Roman World**, London, Thames and Hudson.

Türktüzün, Metin: (1992), "Çavdarhisar (Aizanoi) Roma Devri Nekropolü Kurtarma Kazısı", **II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, s. 81-94.

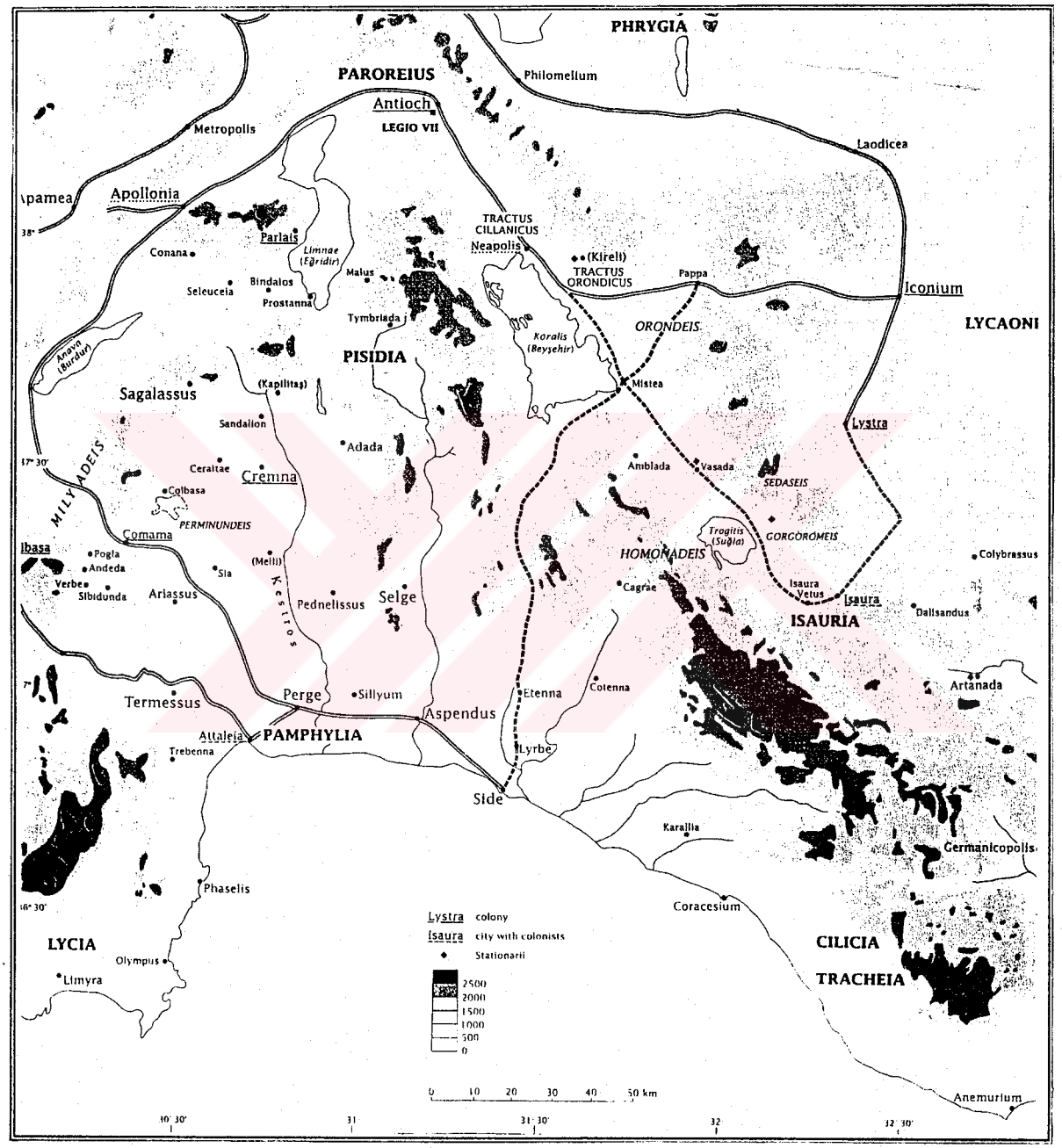
Vermeule, Cornelius: (1968), **Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor**, Cambridge, Harvard University Presss.

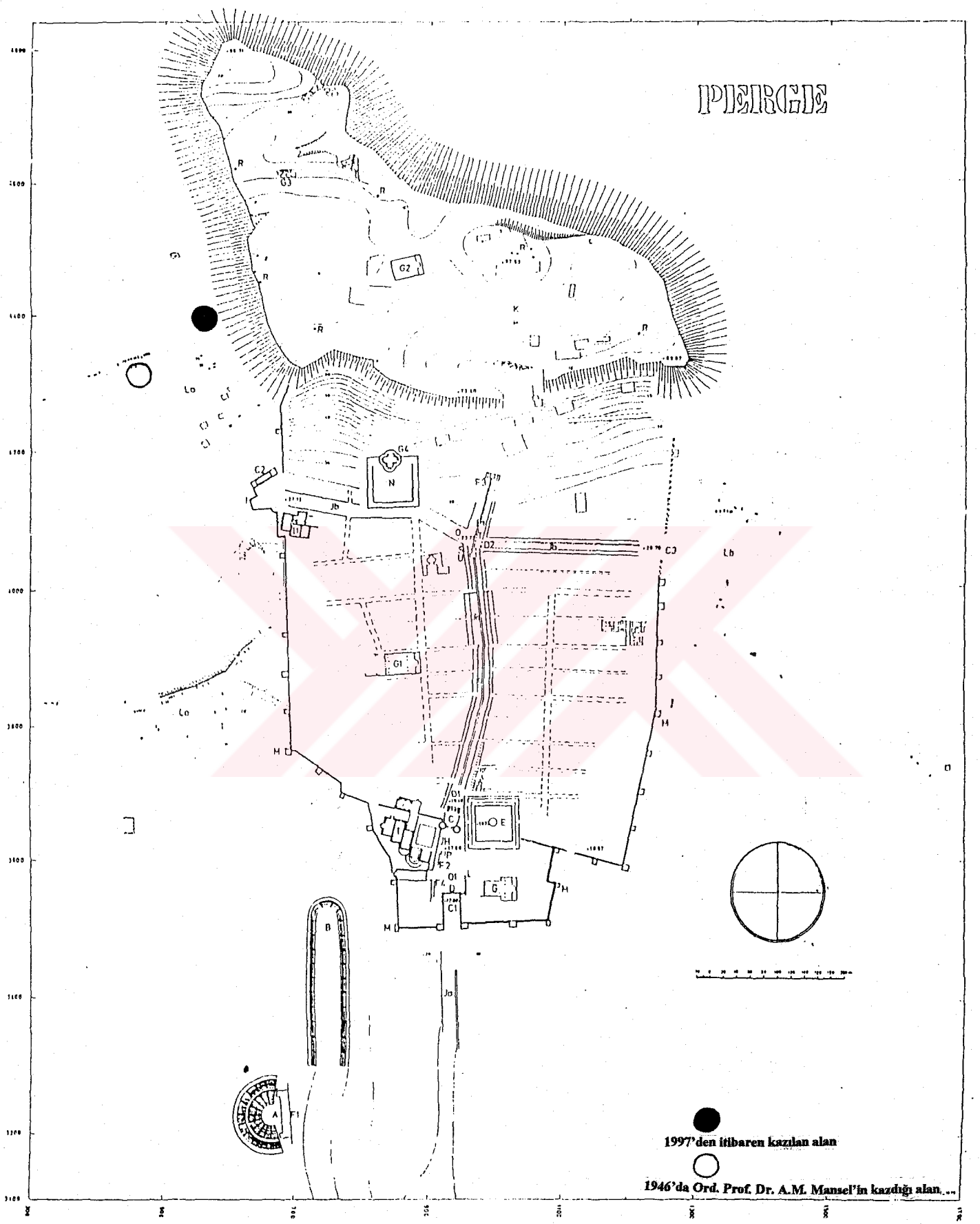
Waelkens, Marc: (1983), "Hellenistic and Roman Influence in the İmperial Architecture of Asia Minor", **The Greek Renaisance in the Roman Empire,** Ed. S. Walker, A. Cameron, London, y.y. s. 77-88.

Waelkens, Marc: (1987), "The Adoption of Roman Building Techniques in the Architecture of Asia Minor", **Roman Architecture in the Greek World**, Ed. S. Macready; F.H. Thompson, London, The Society of Antiquaries of London, s. 94-105.

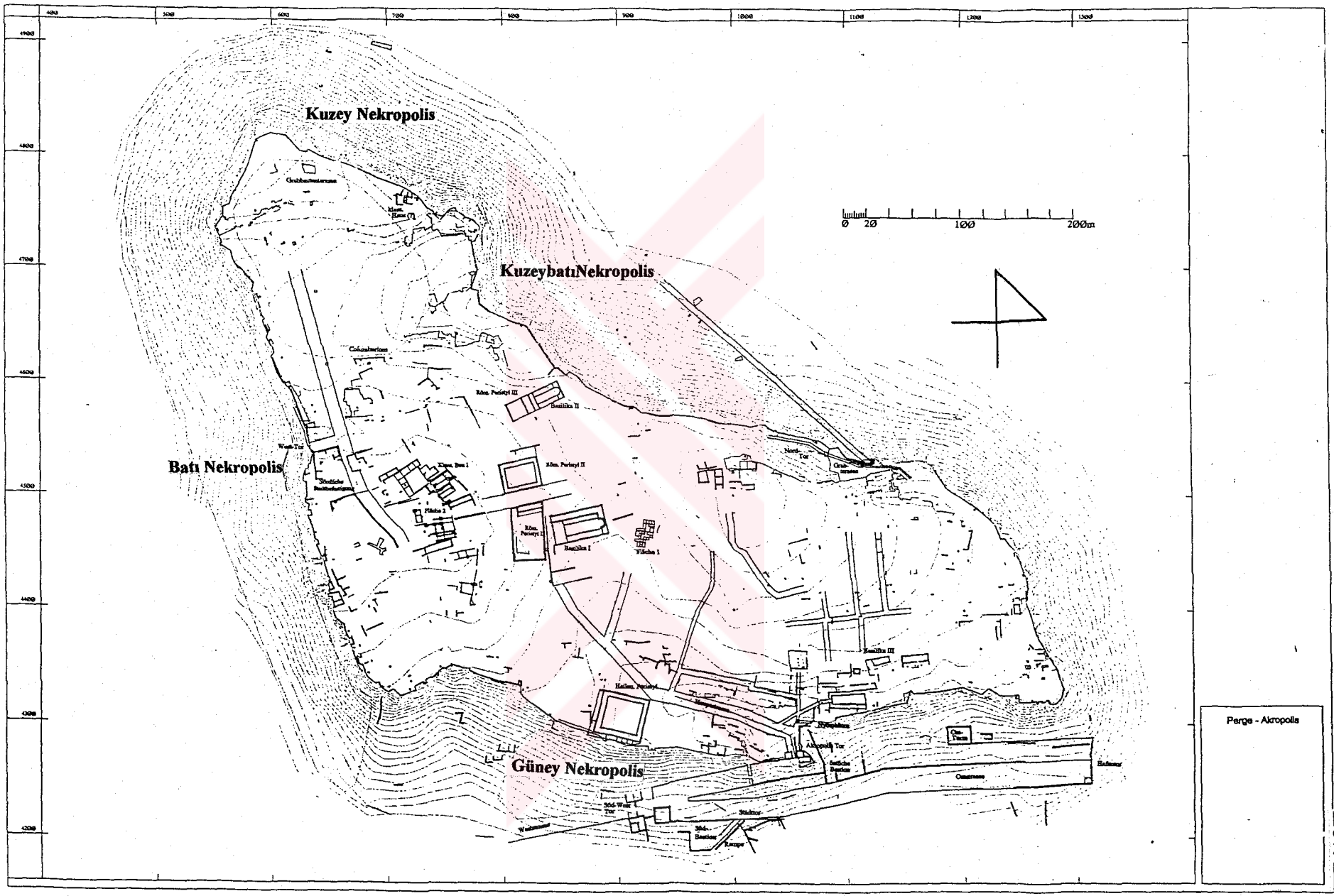
Wagner, Jörg: (1976), **Seleukeia am Euphrat/Zeugma**, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vonderer Orients, no. 10, Weissbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag.

Zgusta, Ladislav: (1964), Kleinasiatische Personennamen, Prague, Winter.

PHRYGIA
PAROREIUS
Philomelium
Antioch
LEGIO VII
Metropolis
Laodicea
Apollonia
Parlais
Limnae (Eğridir)
TRACTUS CILLANICUS
Neapolis
(Kirelli)
TRACTUS ORONDICUS
Pappa
Iconium
LYCAONI
Conana
Seleuceia
Bindalos
Prostanna
Malus
Tymbriada
Koralis (Beysehir)
ORONDEIS
PISIDIA
Anava (Burdur)
Sagalassus
(Kapilitaş)
Mistea
Sandalion
Adada
Lystra
Ceraltae
Cremna
Colbasa
MILYADEIS
PERMINUNDEIS
Comama
Amblada
Vasada
SEDASEIS
Trogitis (Suğla)
GORGOROMEIS
HOMONADEIS
Colybrassus
Ibasa
Pogla
Andeda
Verbe
Sibidunda
Arlassus
(Melli)
Sia
Pednelissus
Selge
Cagrae
Isaura Vetus
Isaura
ISAURIA
Dalisandus
Termessus
Perge
Sillyum
Aspendus
Etenna
Cotenna
Artanada
Attaleia
PAMPHYLIA
Trebenna
Lyrbe
Side
Karallia
Germanicopolis
Phaselis
Coracesium
LYCIA
CILICIA
TRACHEIA
Olympus
Limyra
Anemurium
Lystra colony
Isaura city with colonists
Stationarii
2500
2000
1500
1000
500
0
0 10 20 30 40 50 km
30° 30'
31
31° 30'
32
32° 30'

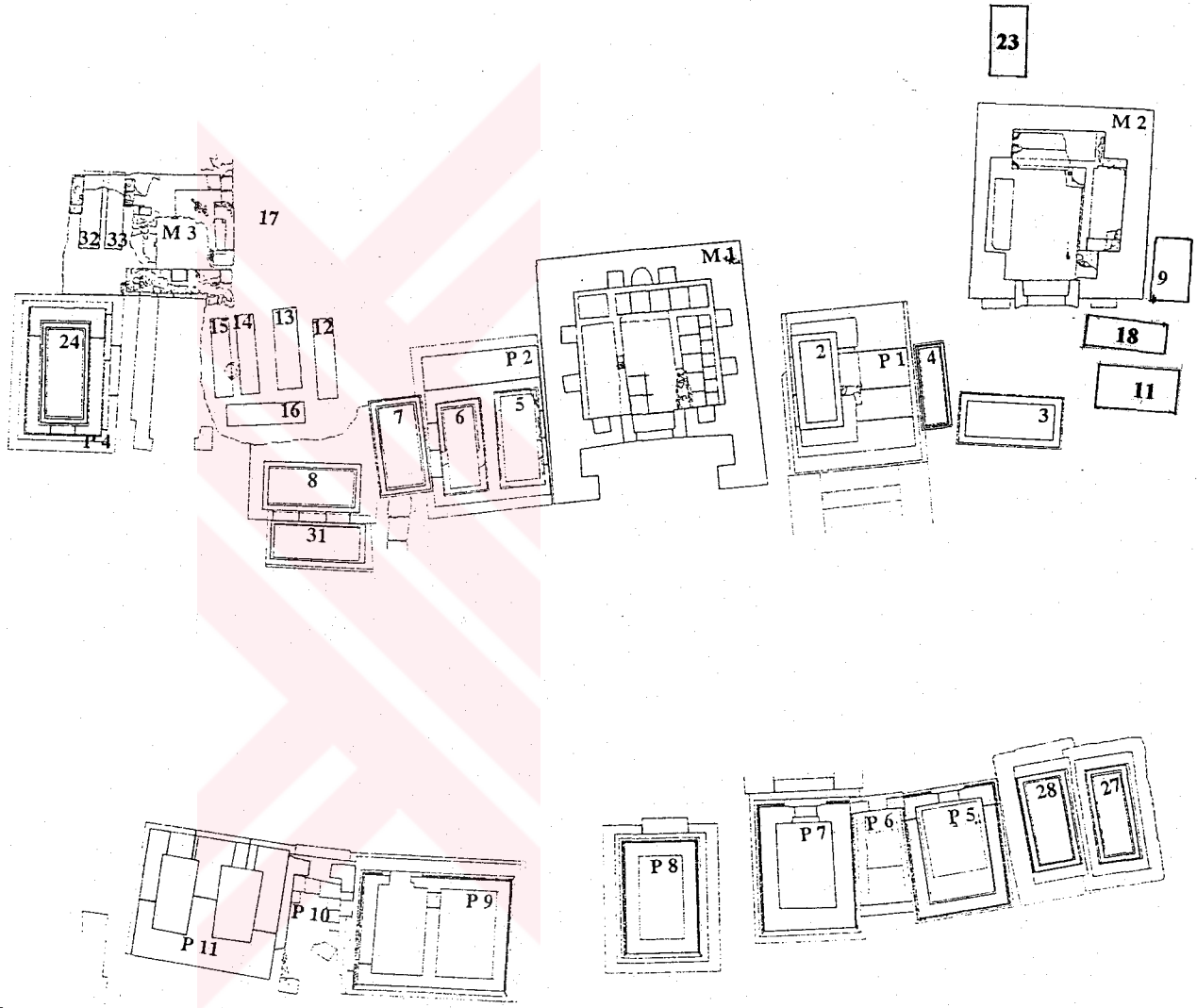

PIERGE
1997'den itibaren kazılan alan
1946'da Ord. Prof. Dr. A.M. Mansel'in kazdığı alan...

Plan 1

Plan 2

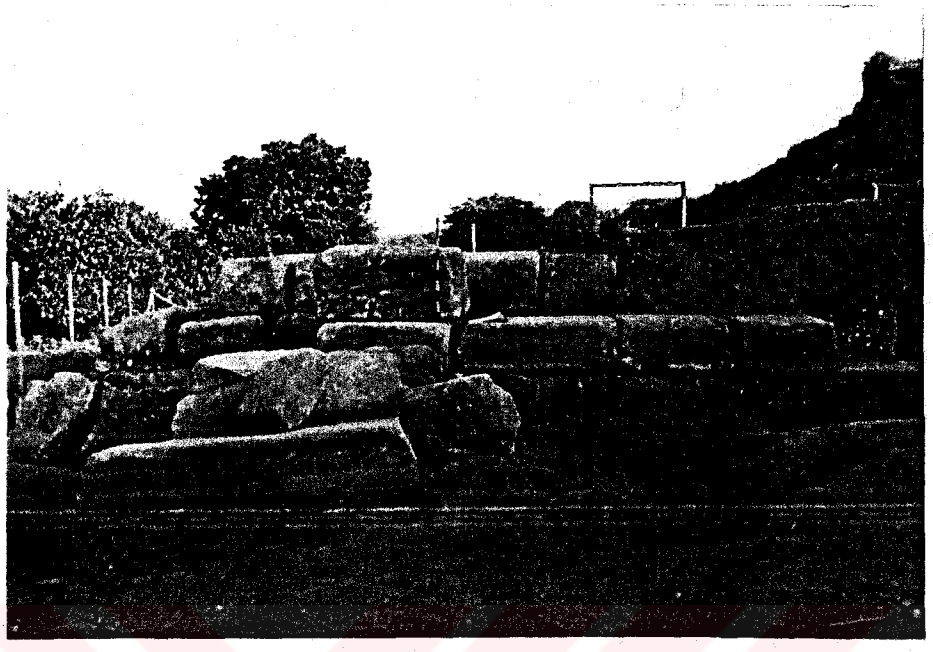
Lev. III

Plan 3

PERGE KAZISI 1999 BATI NEKROPOLİS ÖLÇEK 1/40

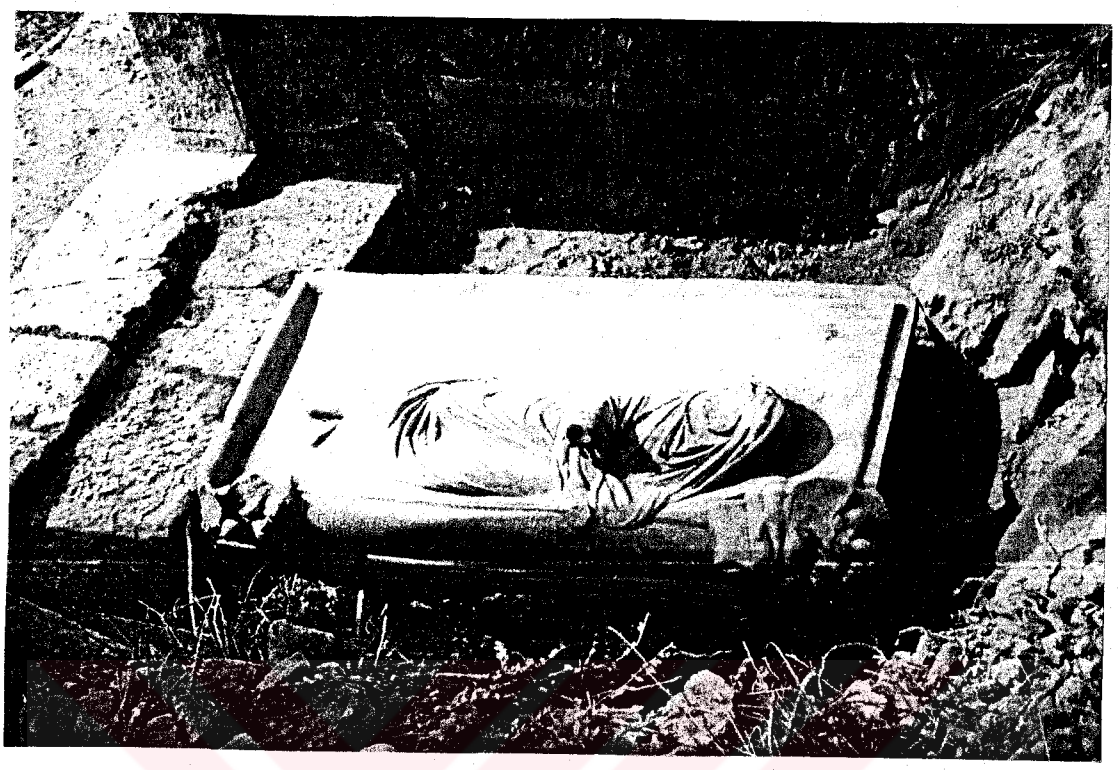
Lev. IV

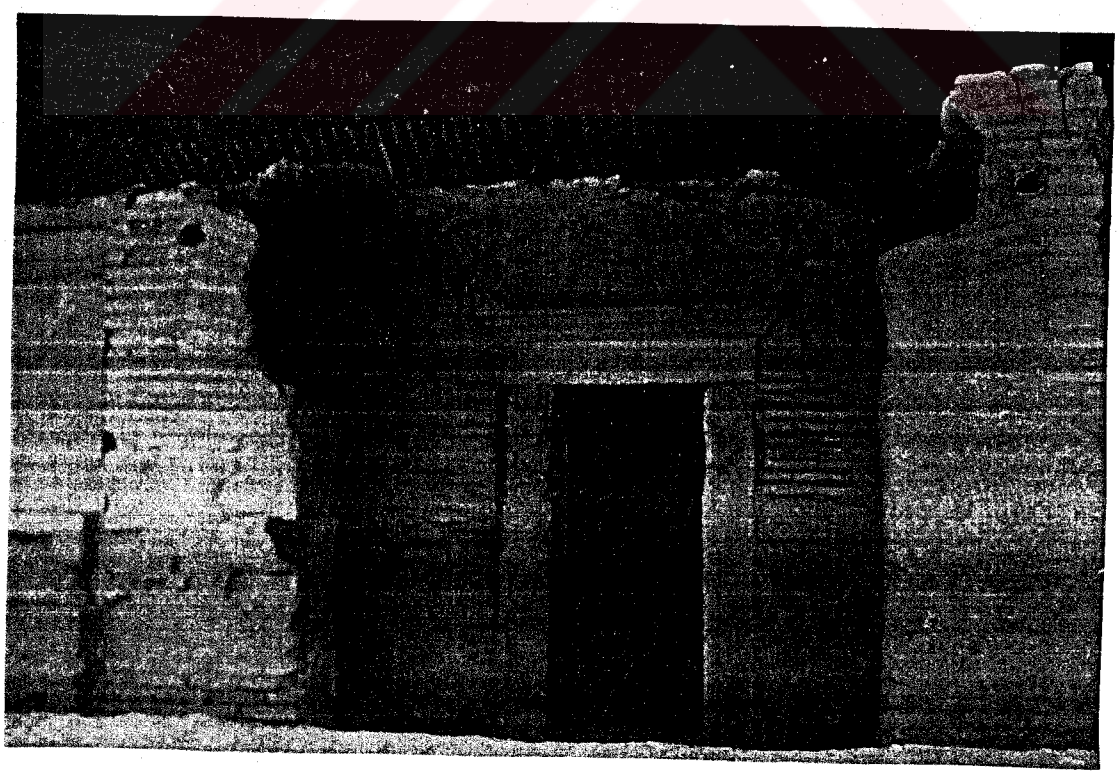
res.1

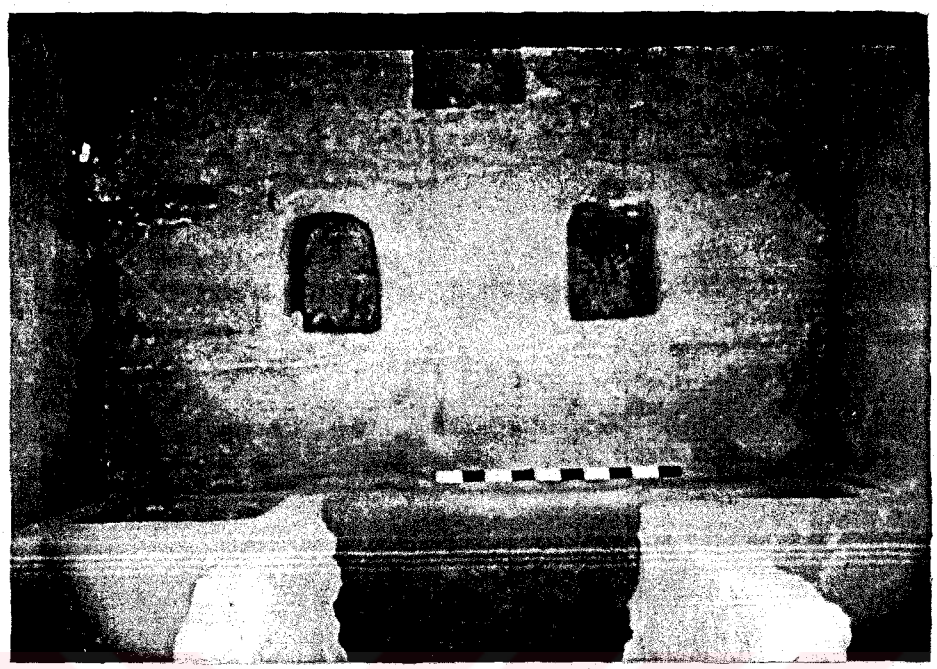
res. 2

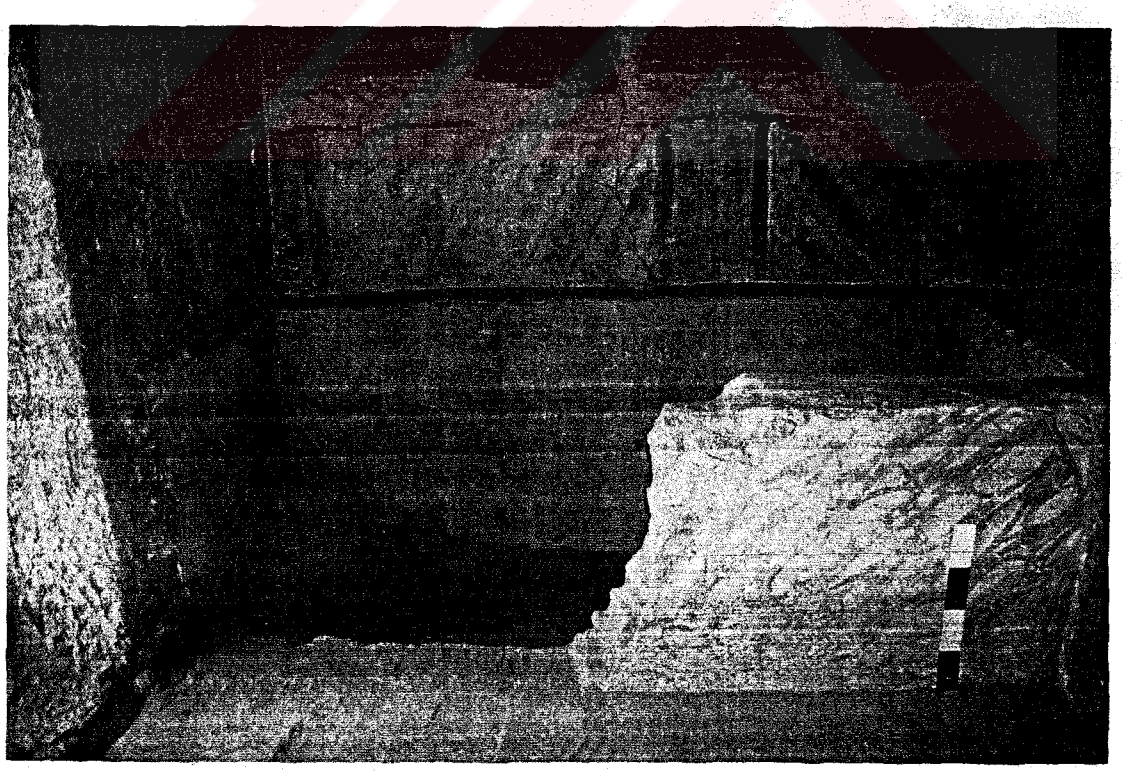
res.1

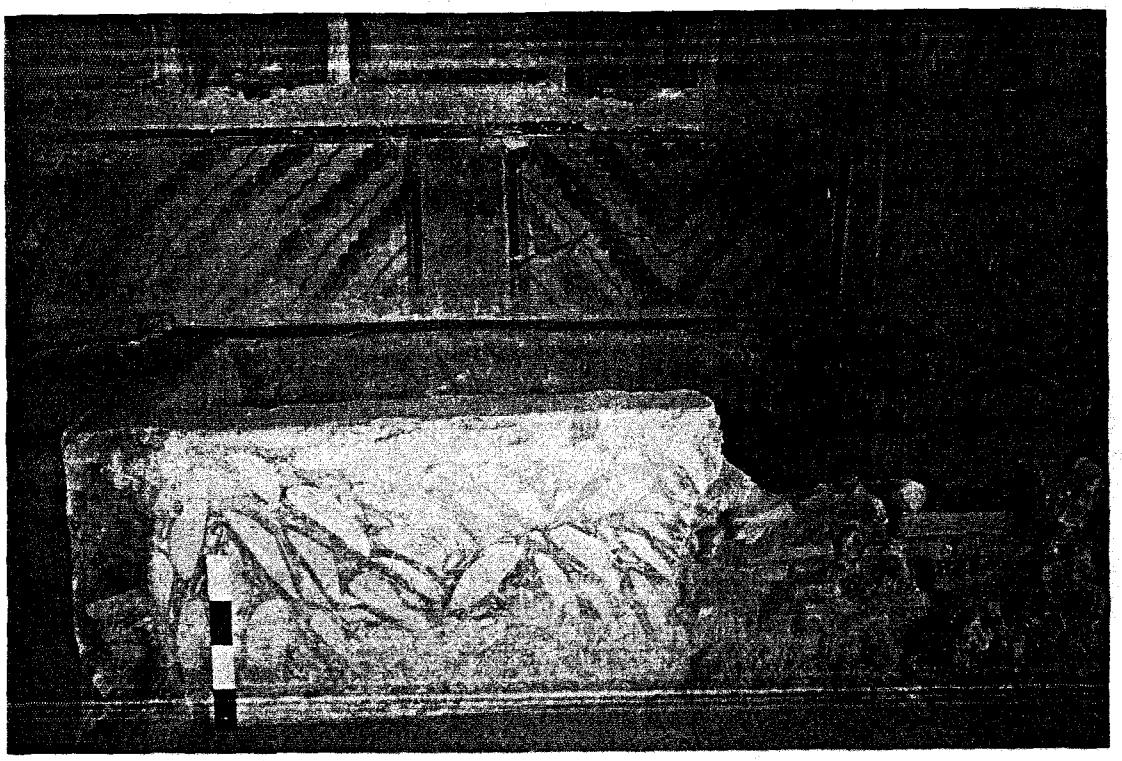
res. 2

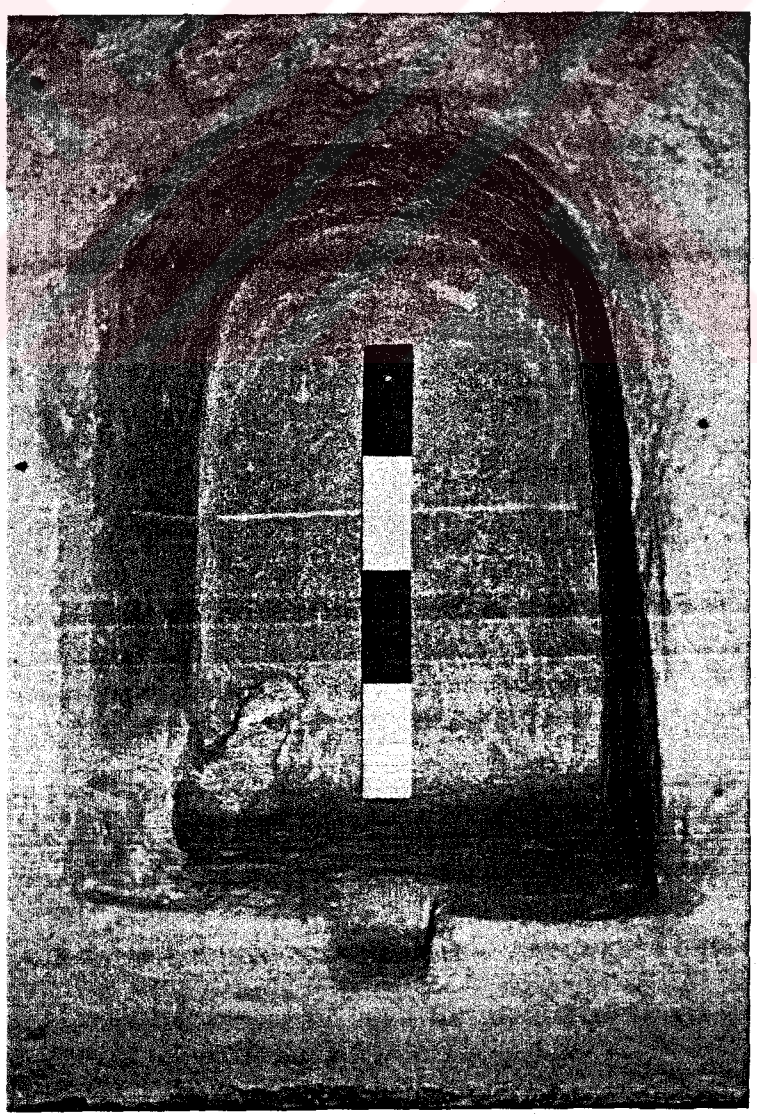
res.1

res. 2

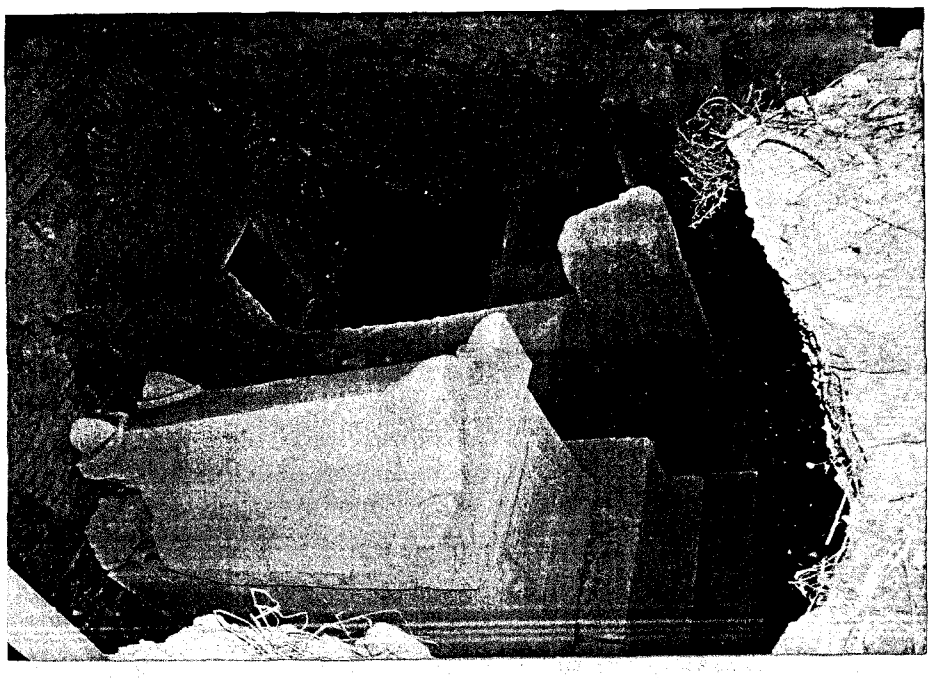
res.1

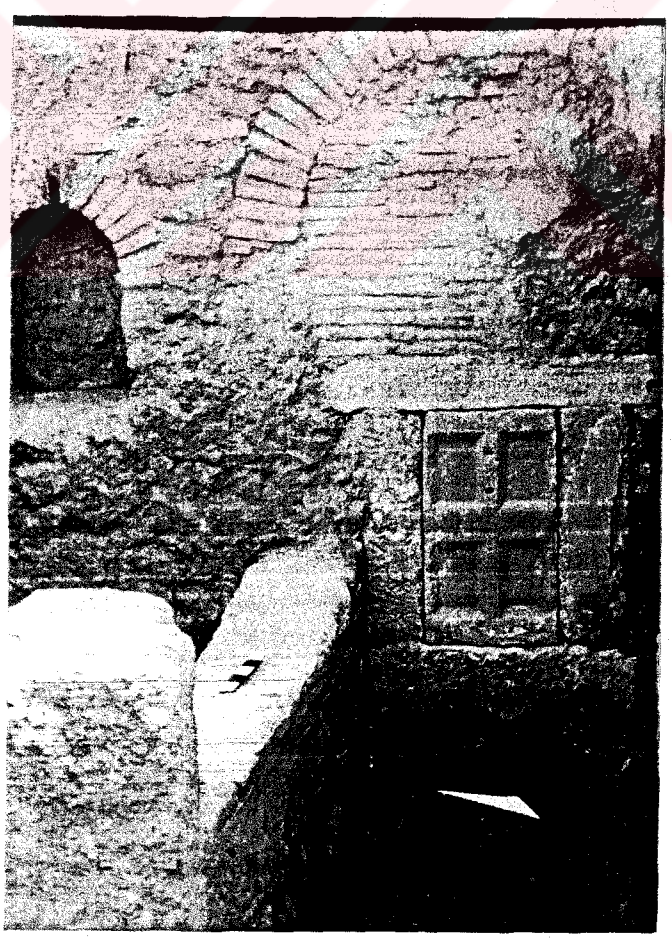
res. 2

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

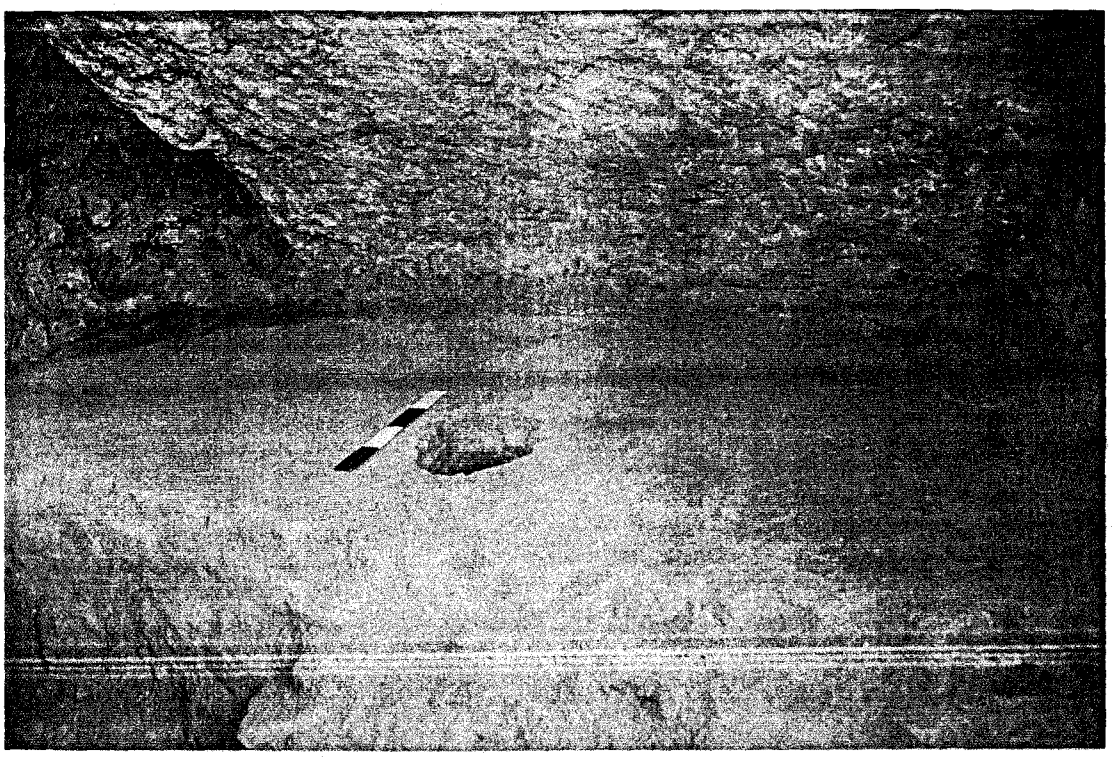

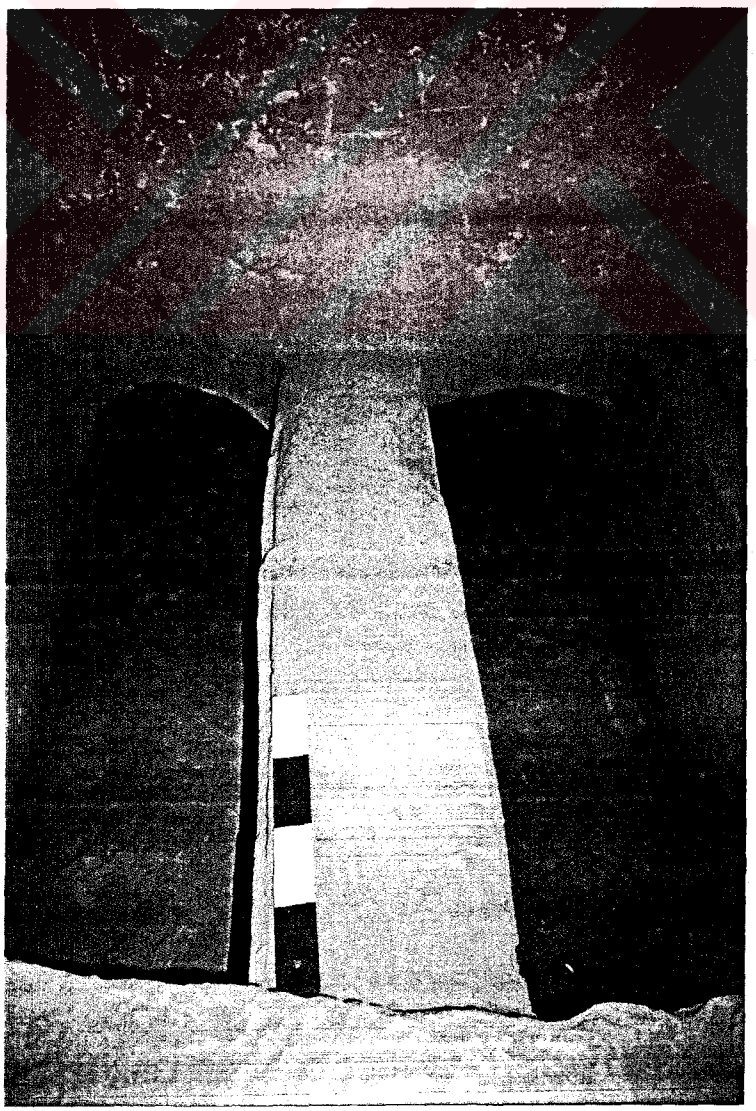
res.1

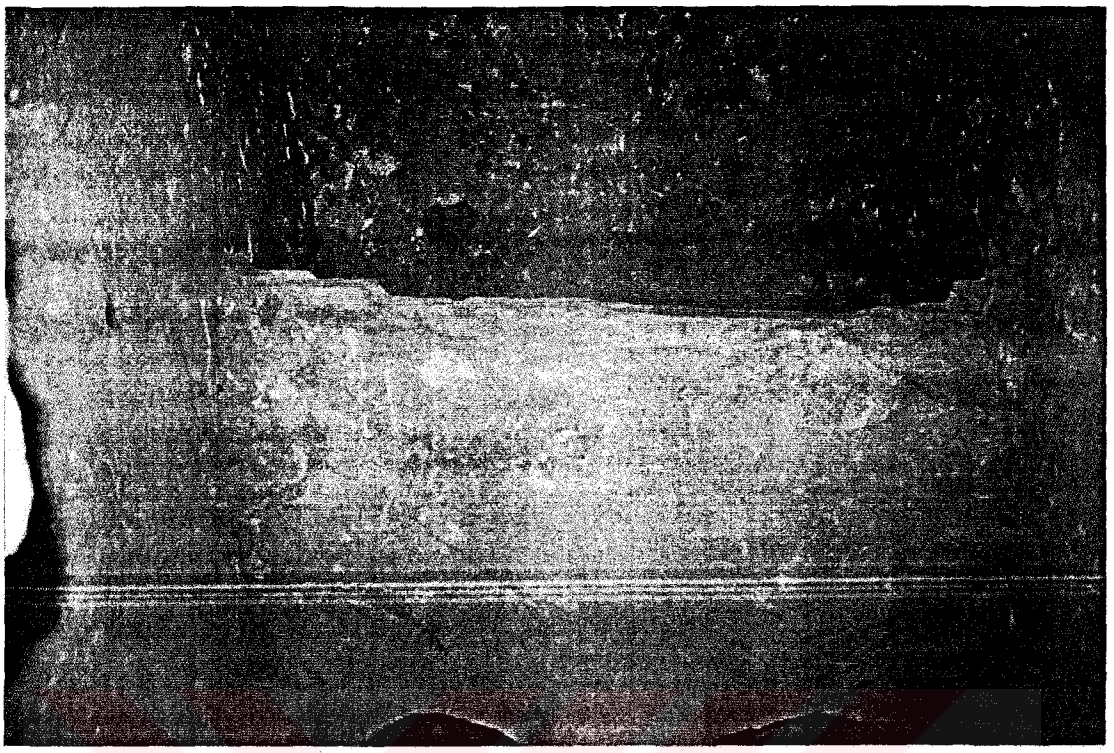
res. 2

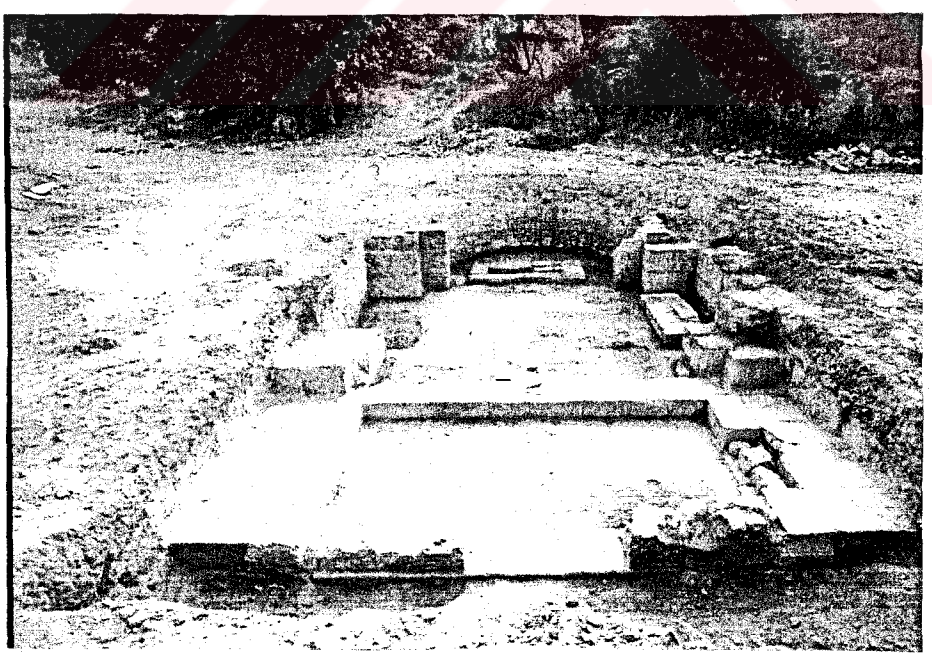
res.1

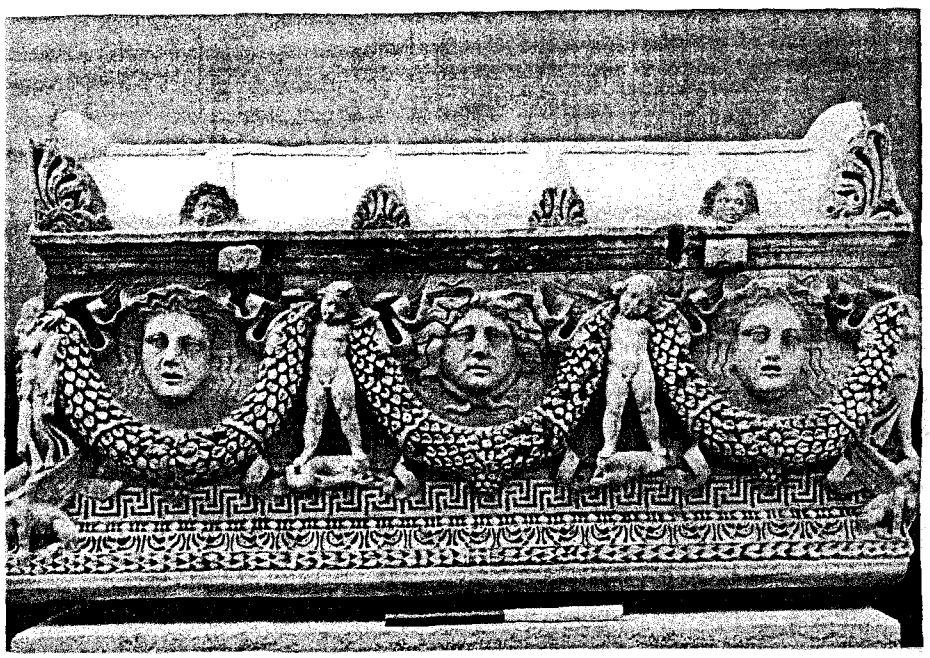
res. 2

res.1

res. 2

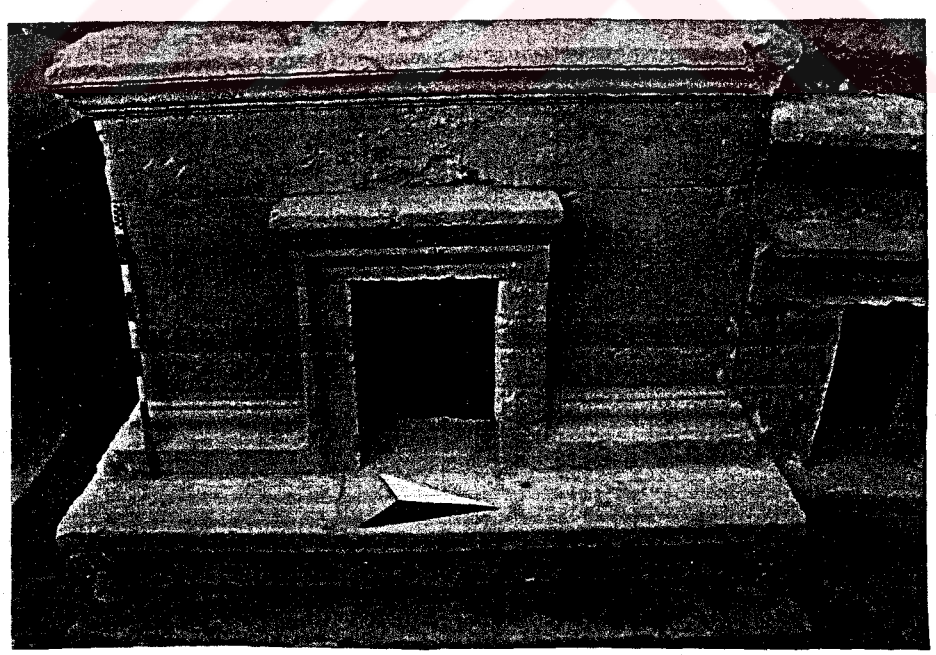
res.1

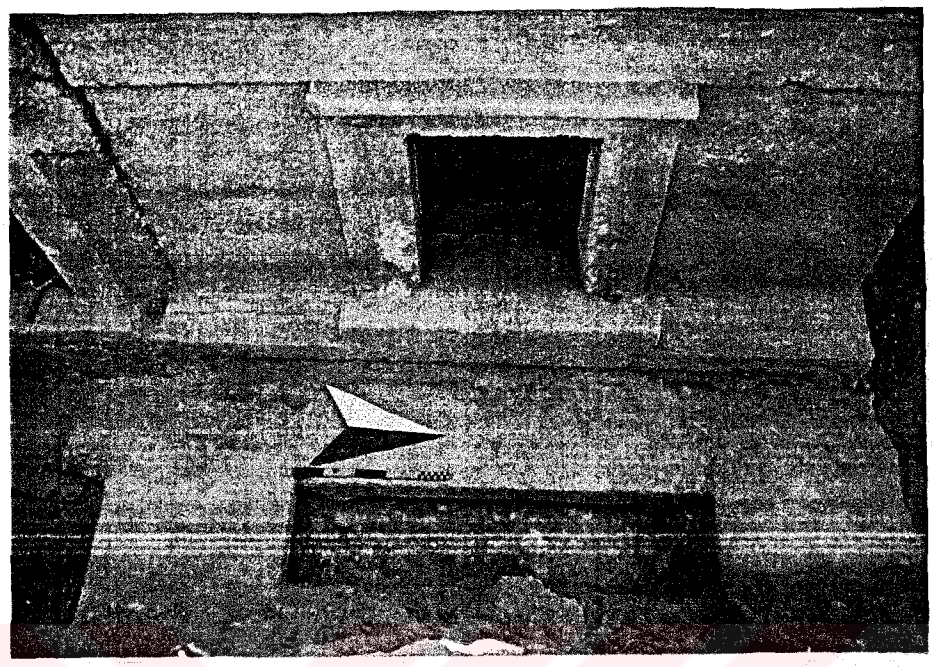
res. 2

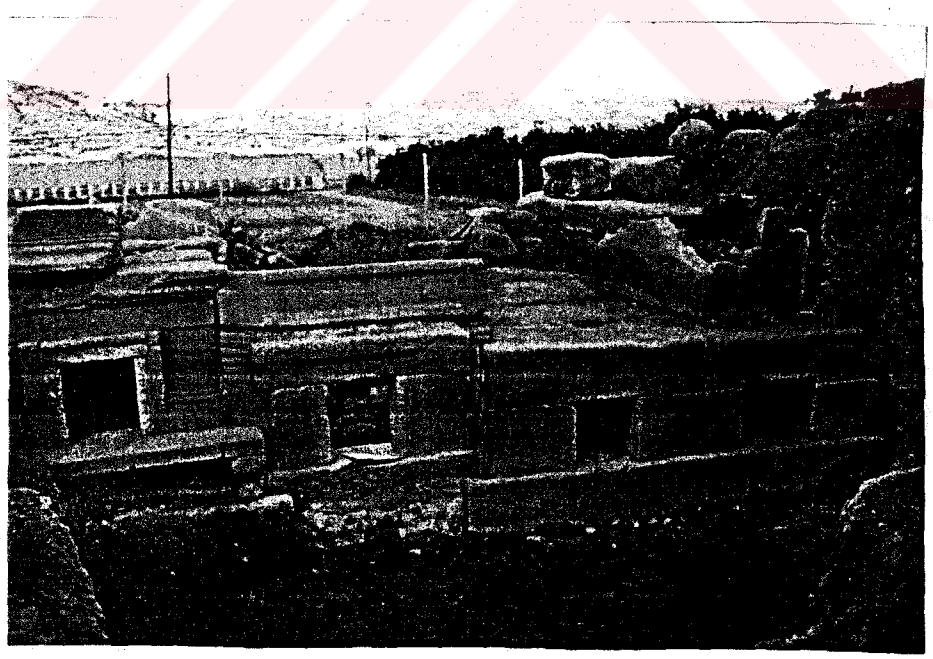
res.1

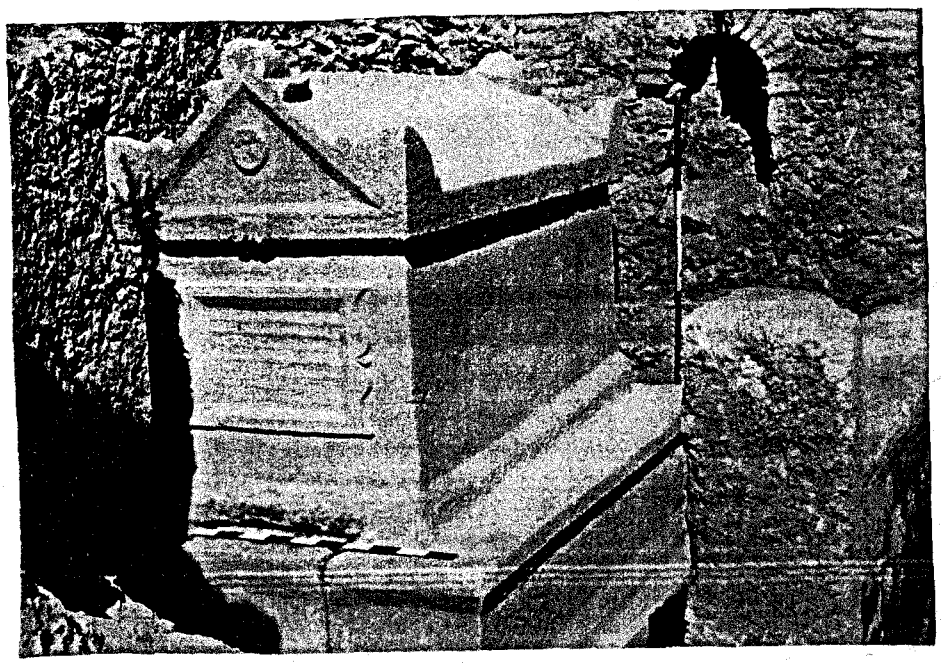
res. 2

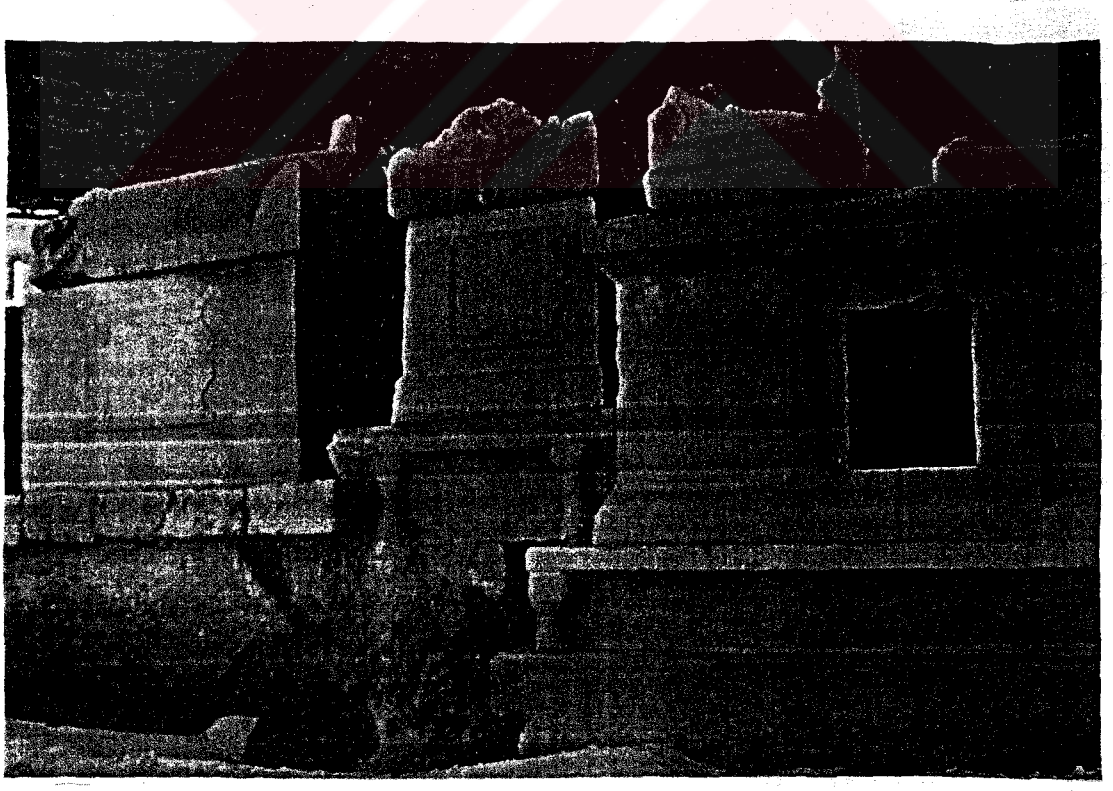
res.1

res. 2

res.1

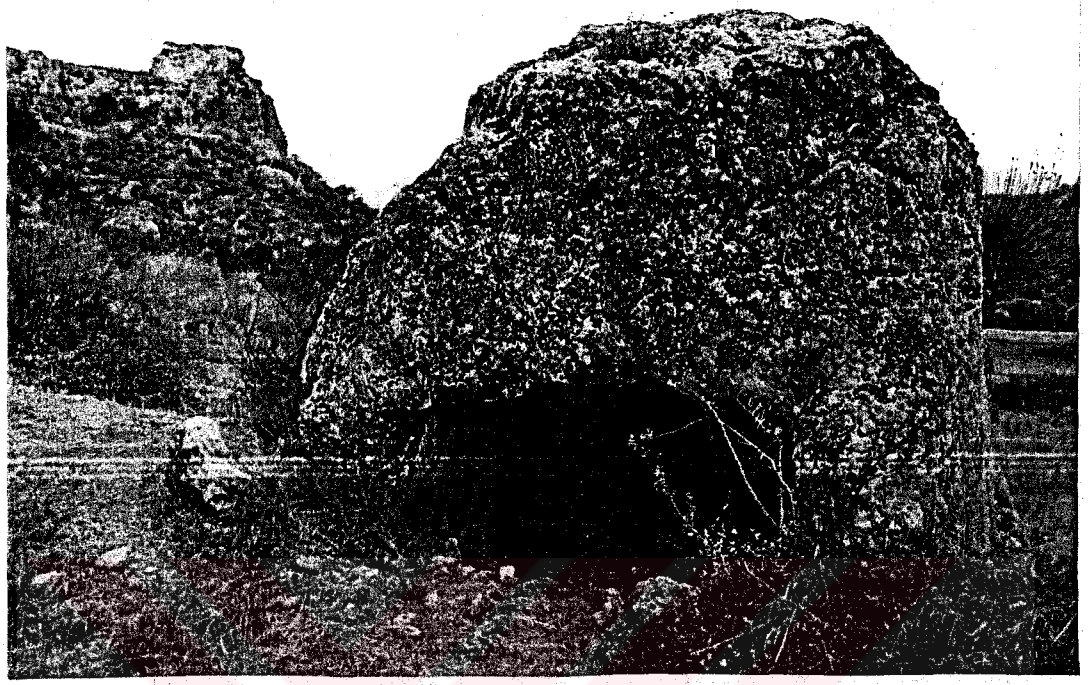
res. 2

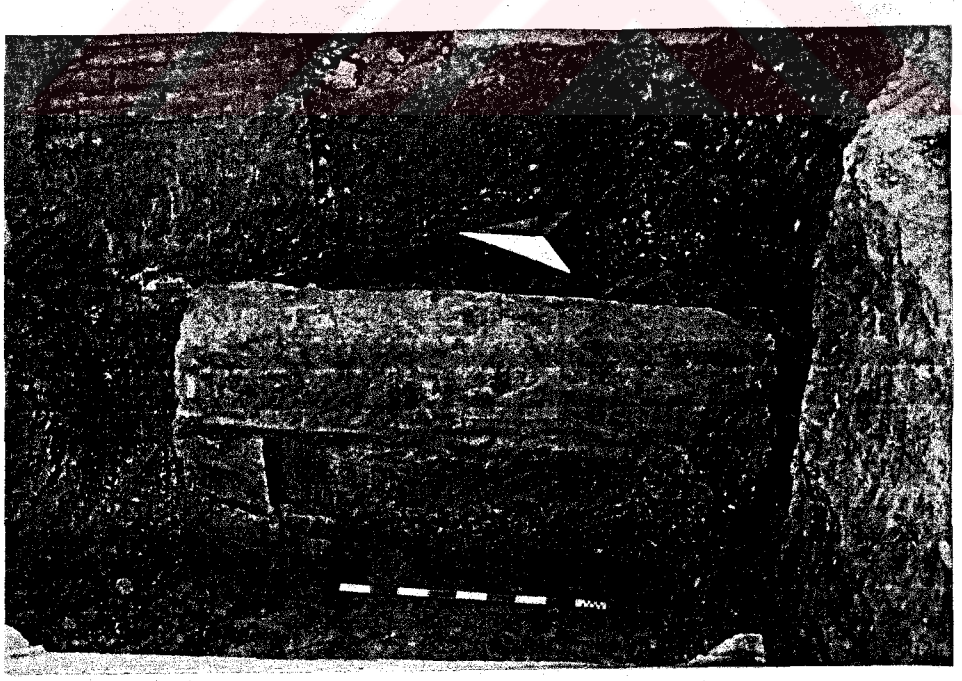
res.1

res. 2

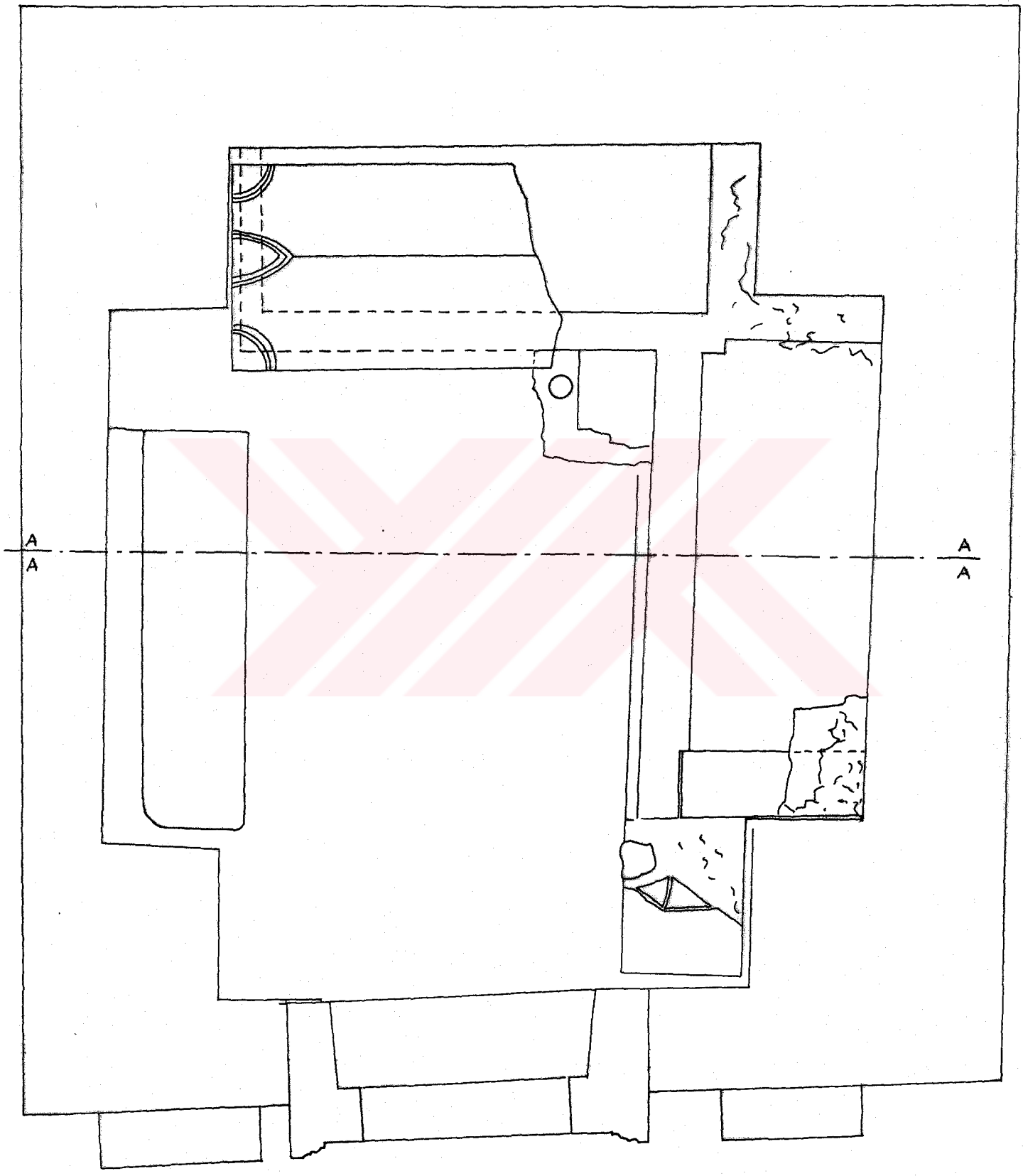

res.1

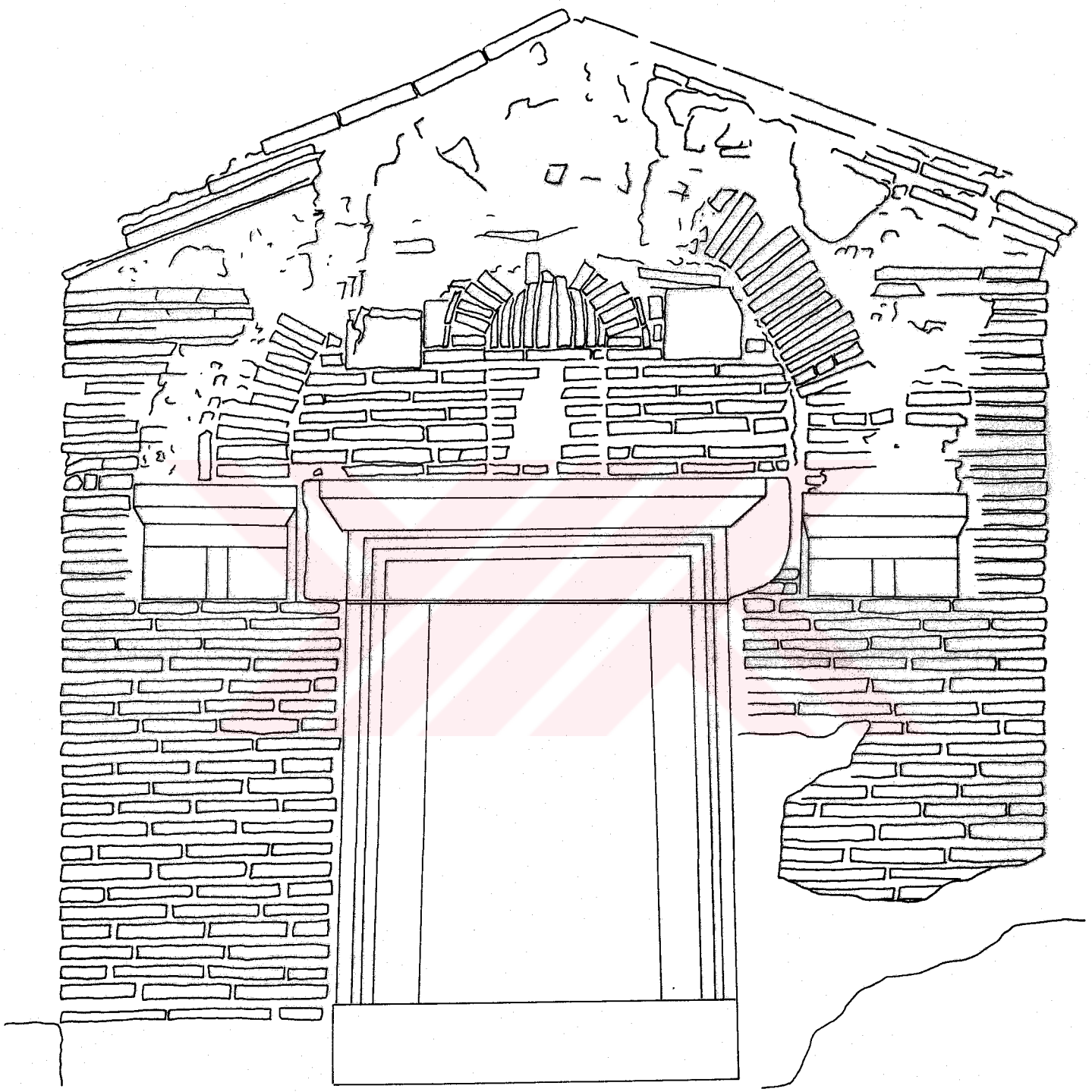
res. 2

ÖLÇEK: 1/50

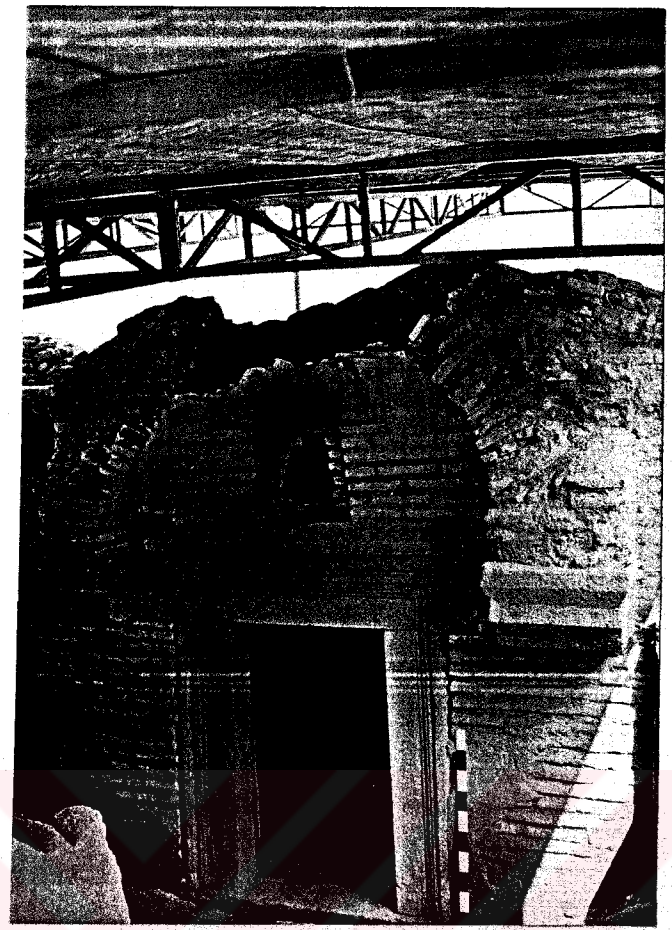
Plan 4

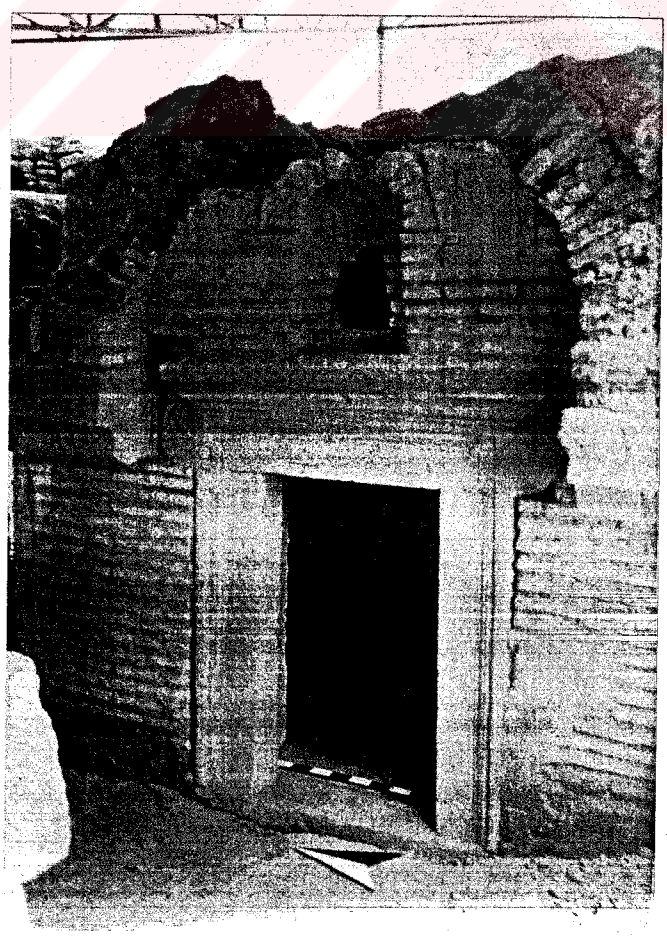
BATI CEPHE

ÖLÇEK: 1/50

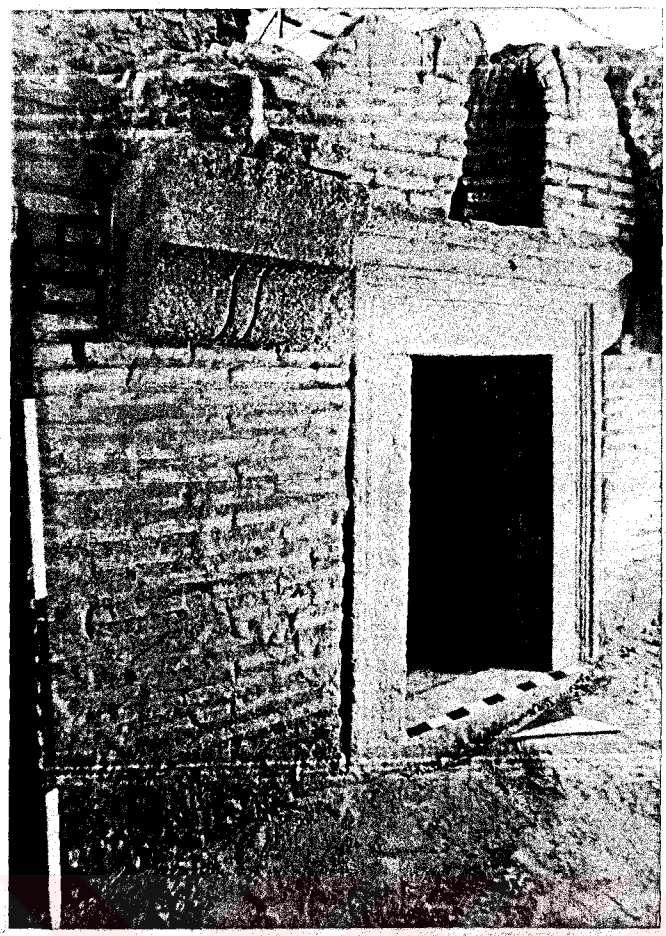
Çizim 1

res.1

res. 2

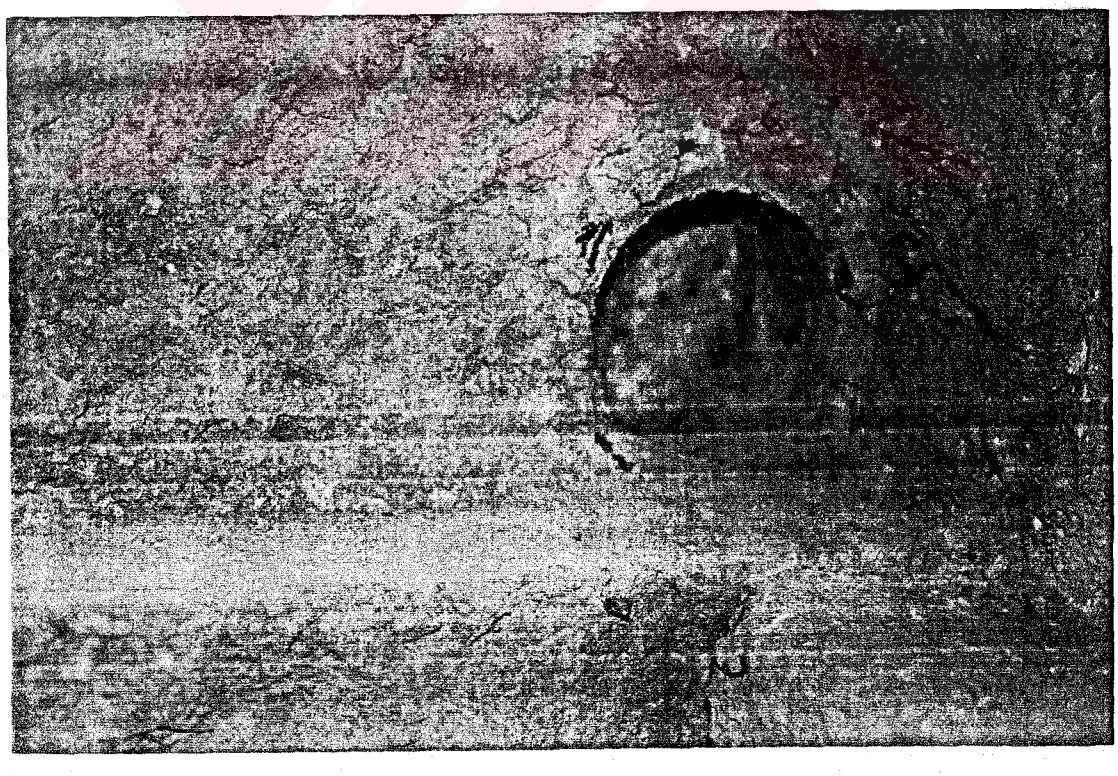
res.1

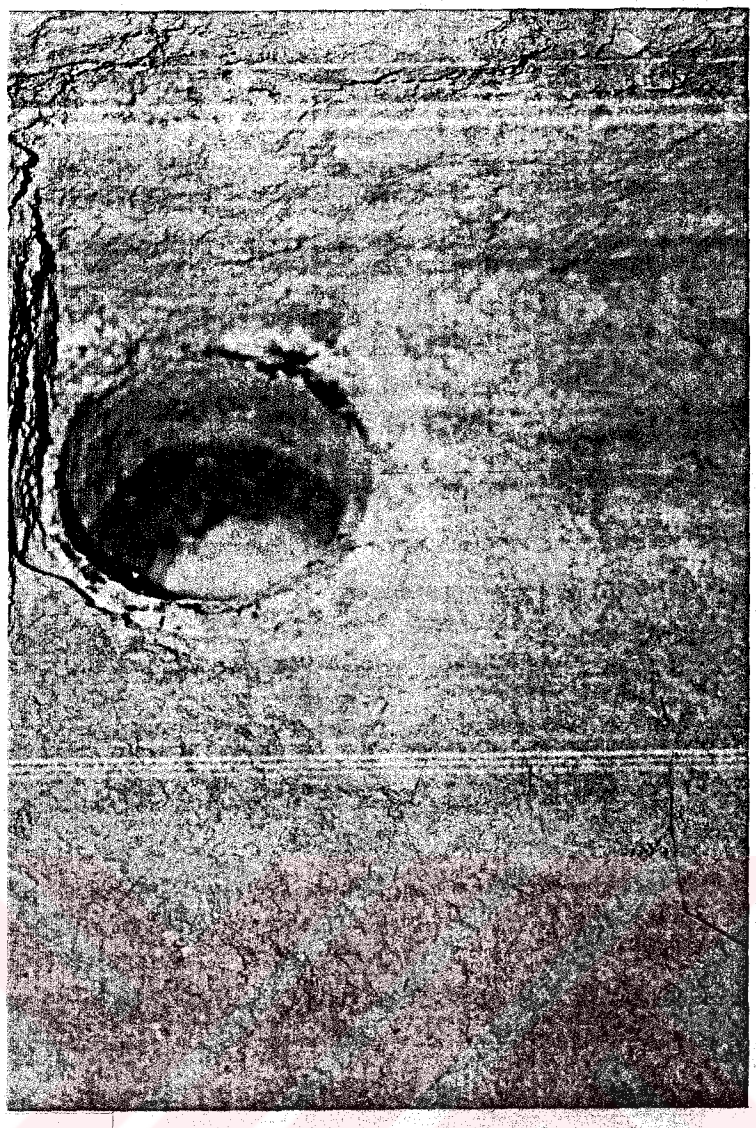
res. 2

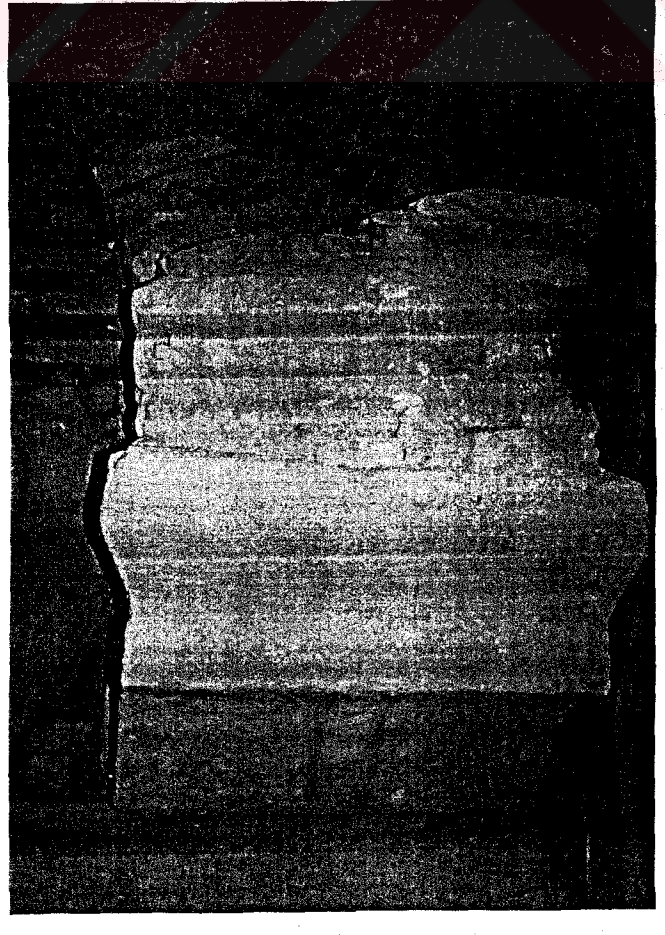
res.1

res. 2

res.1

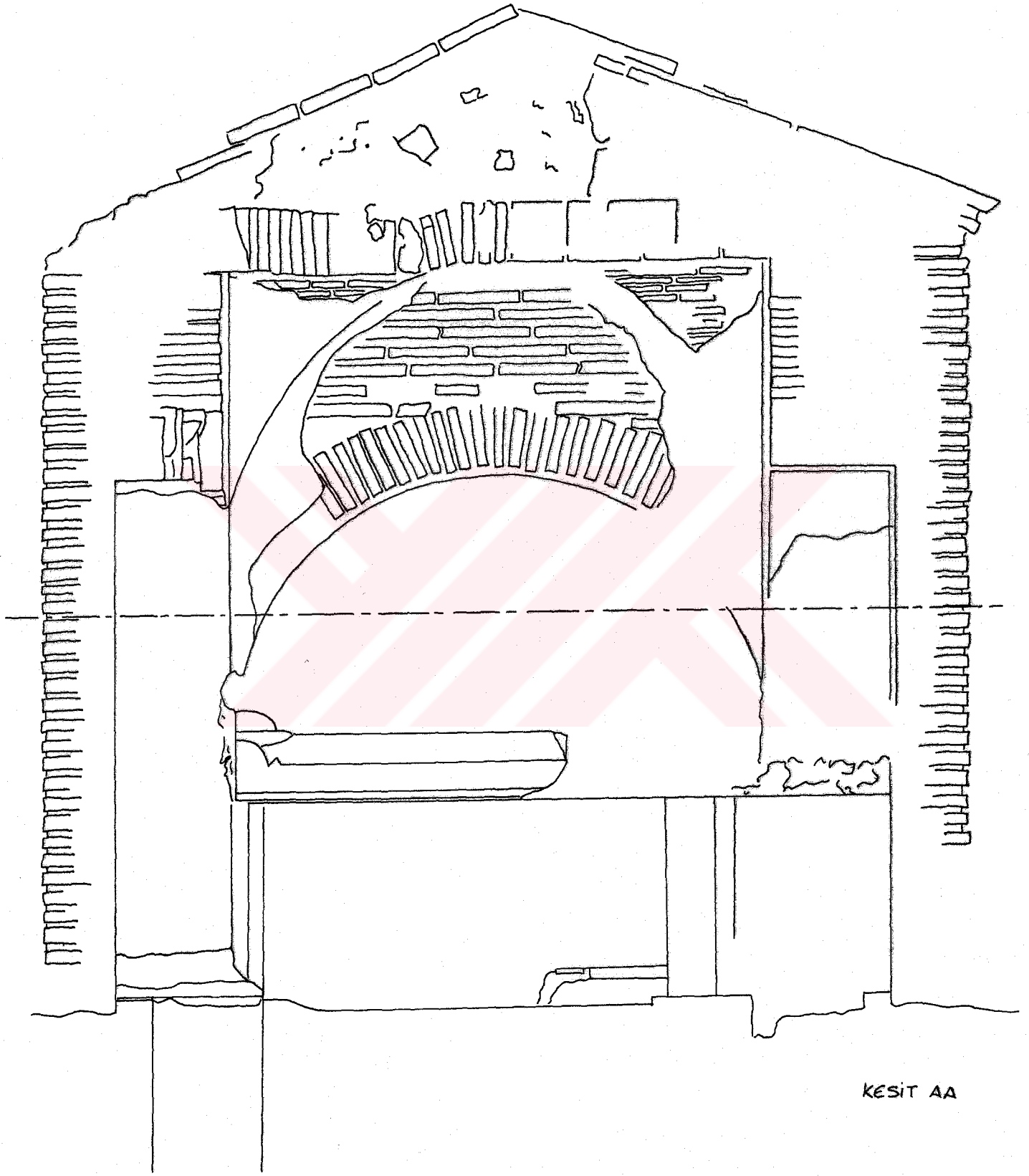
res. 2

res. 1

res. 2

ÖLÇEK: 1/50

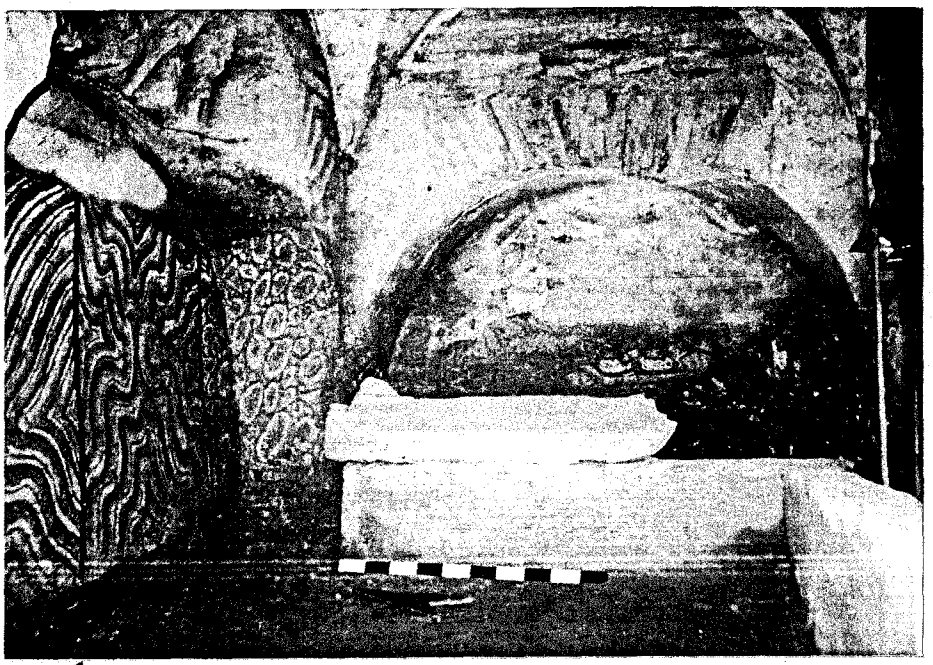
Çizim 2

res. 1

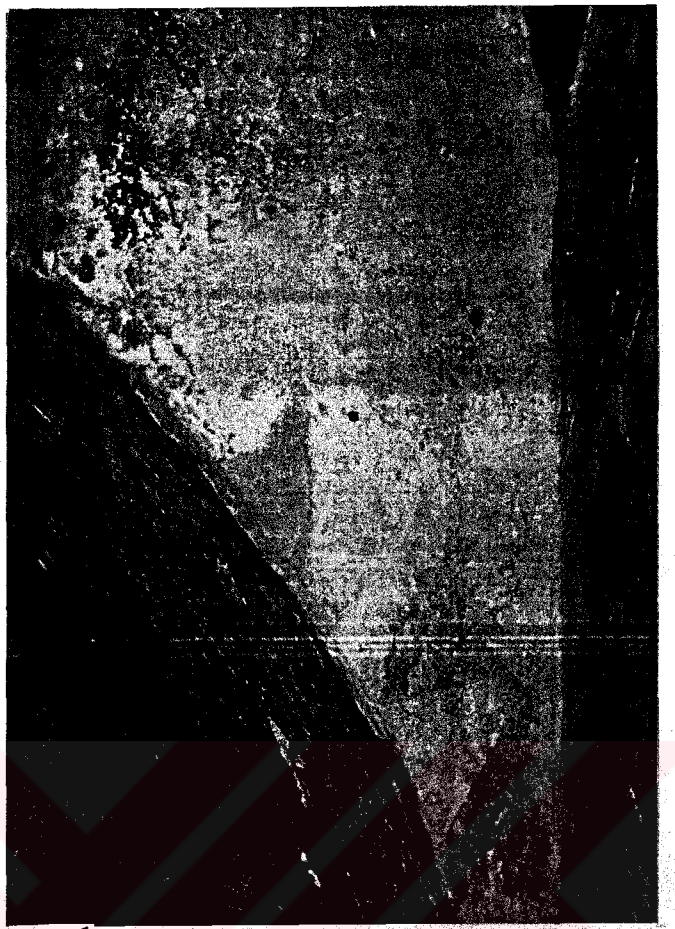
res. 2

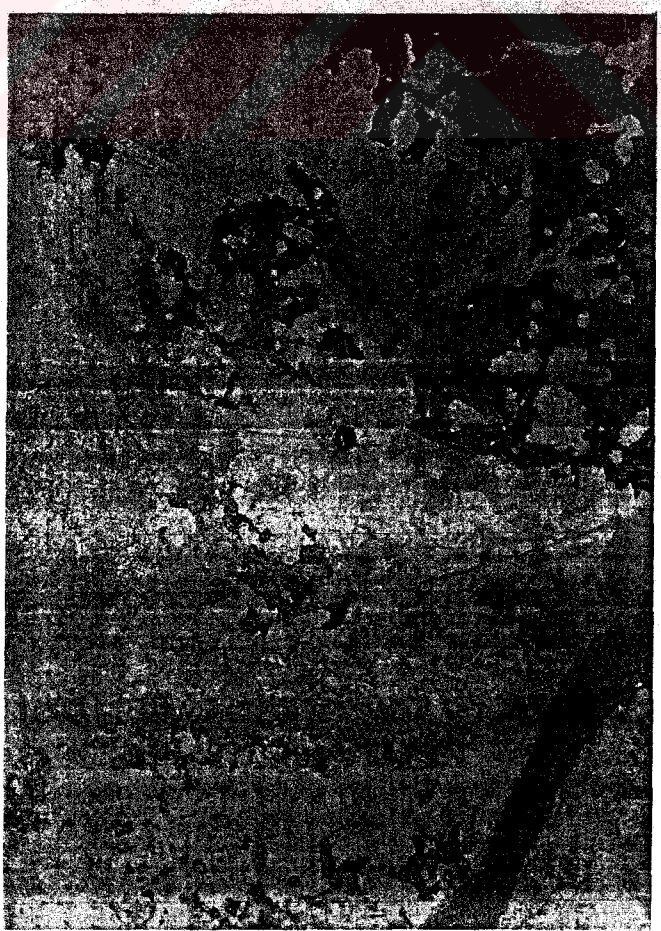
res. 1

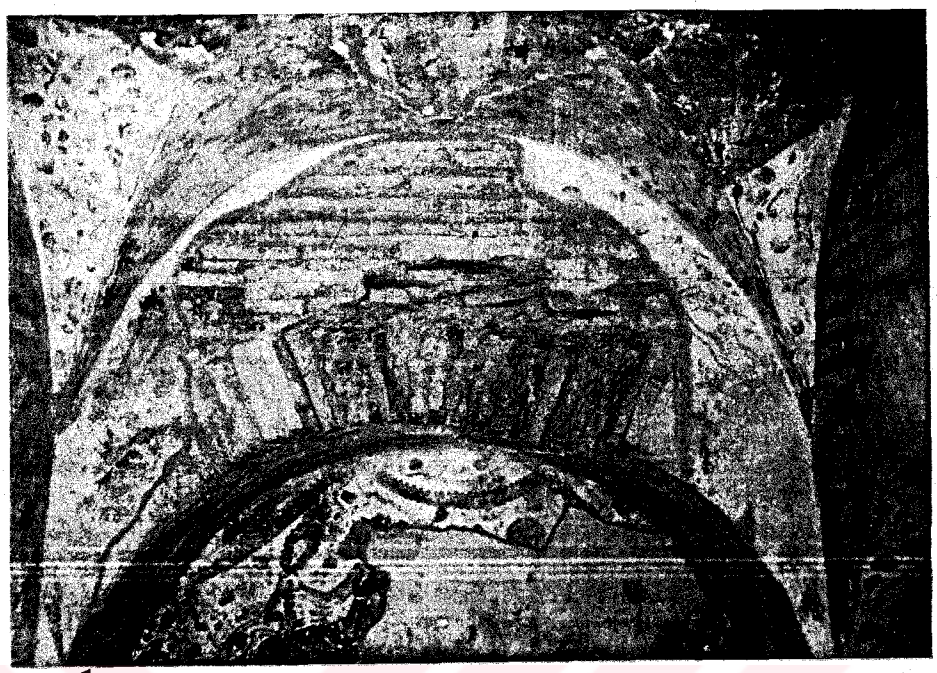
res. 2

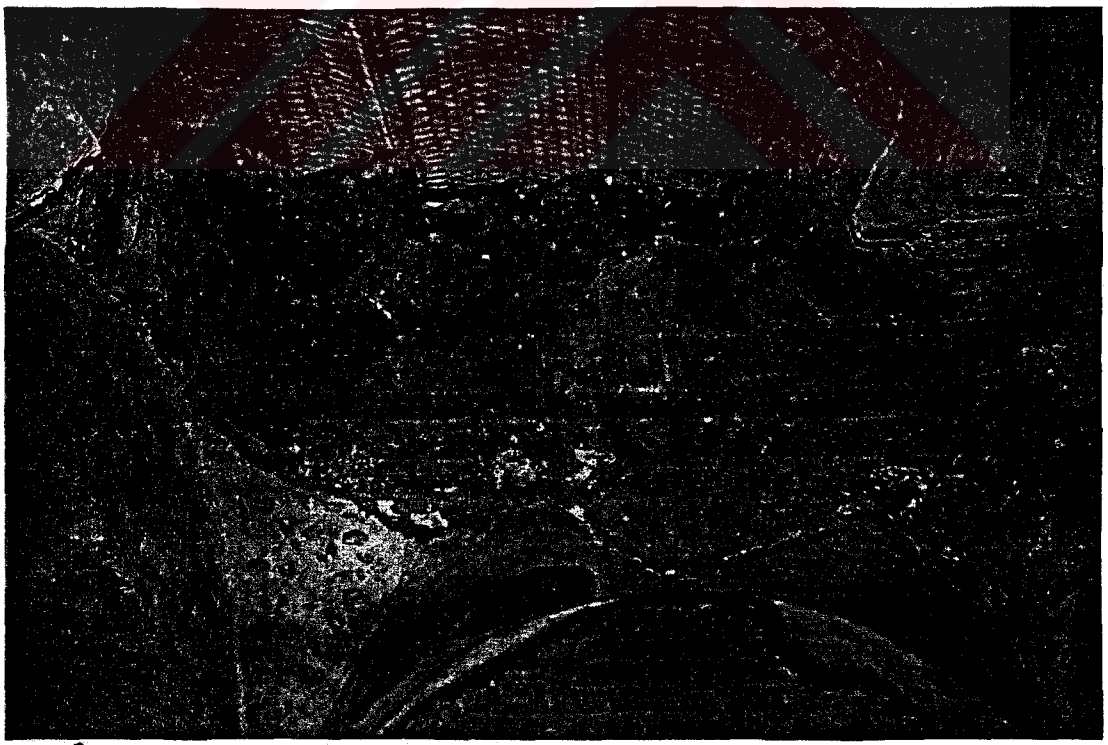
res. 1

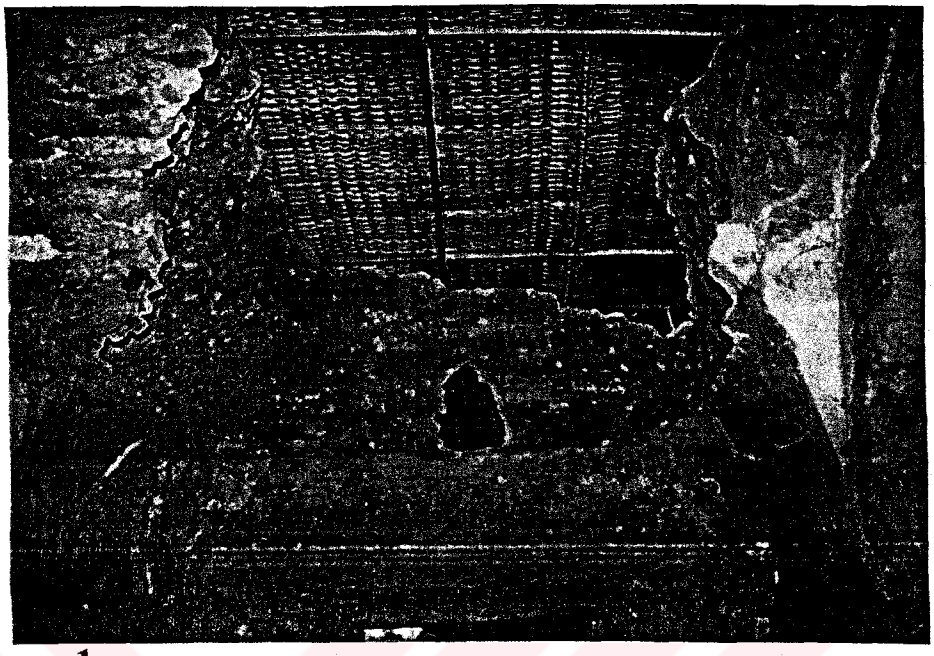
res. 2

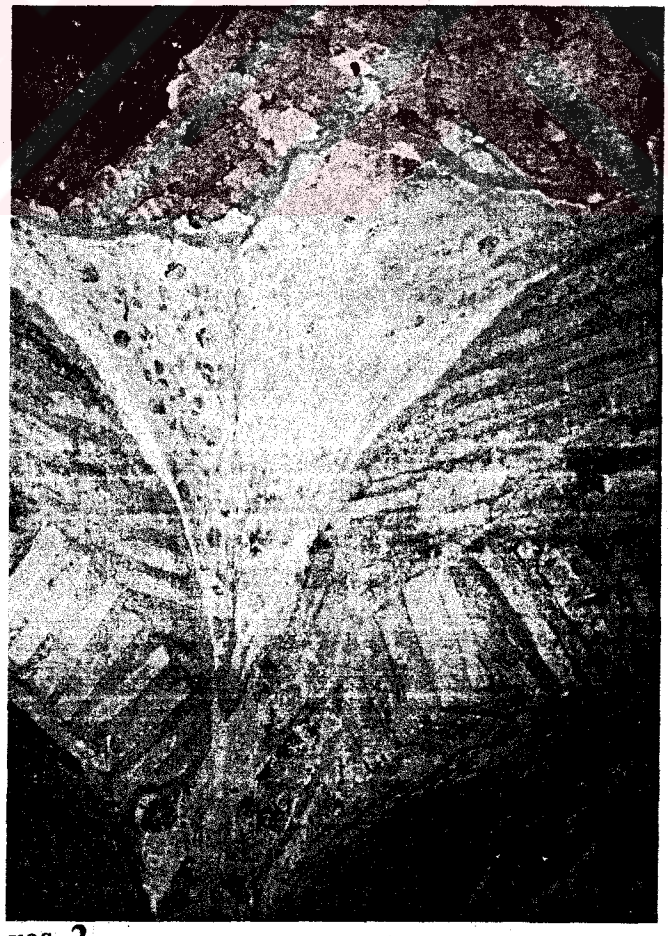
res. 1

res. 2

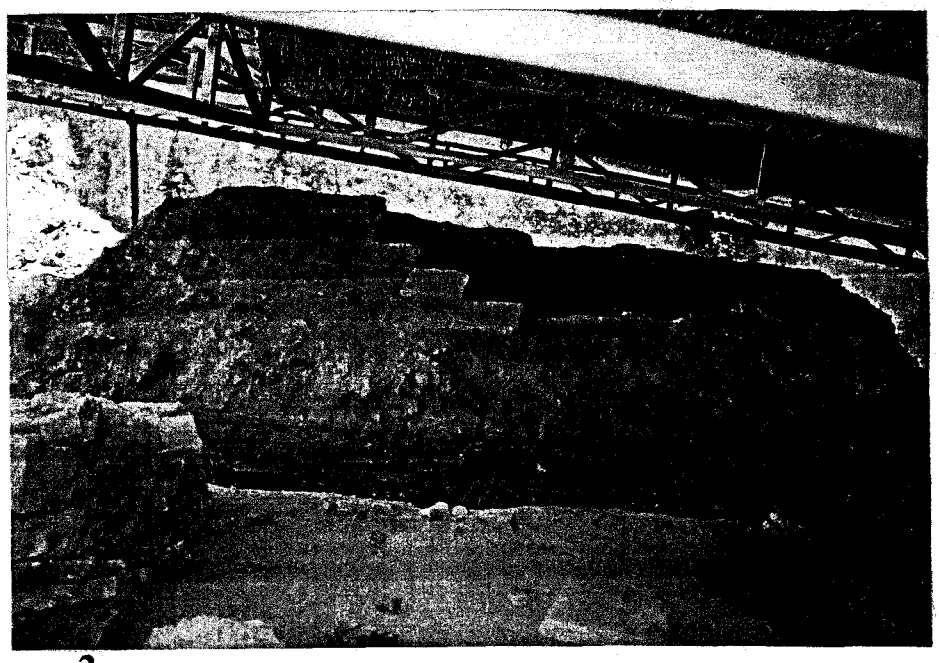
res. 1

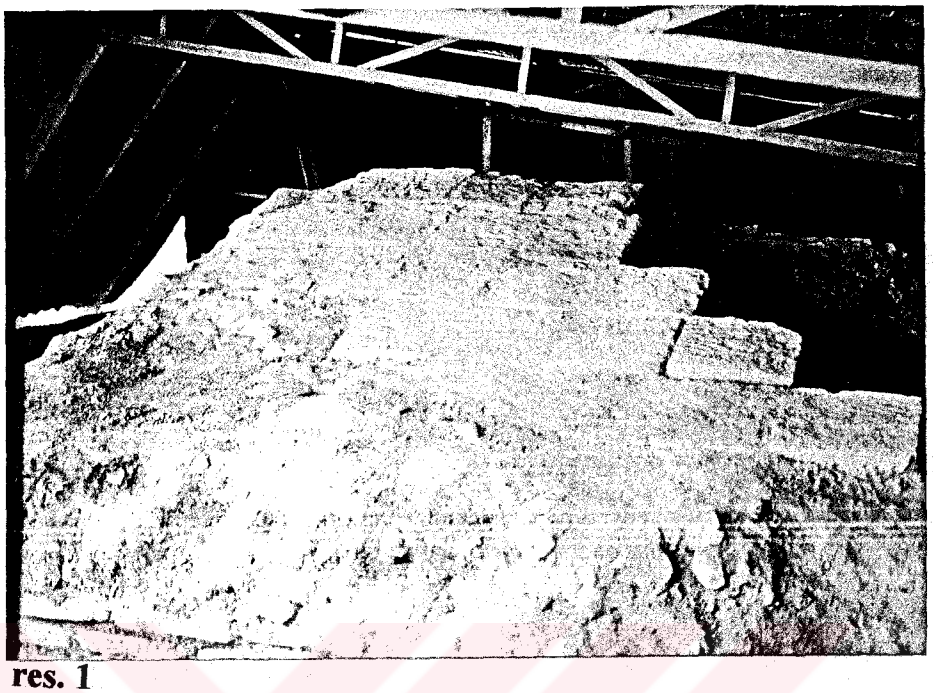
res. 2

res. 1

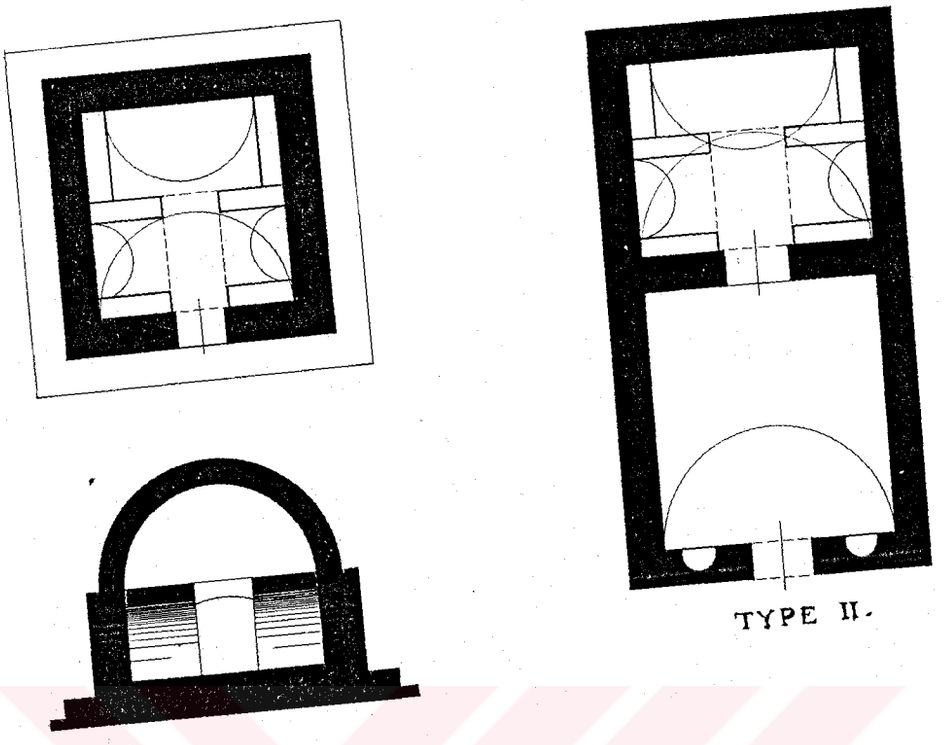
res. 2

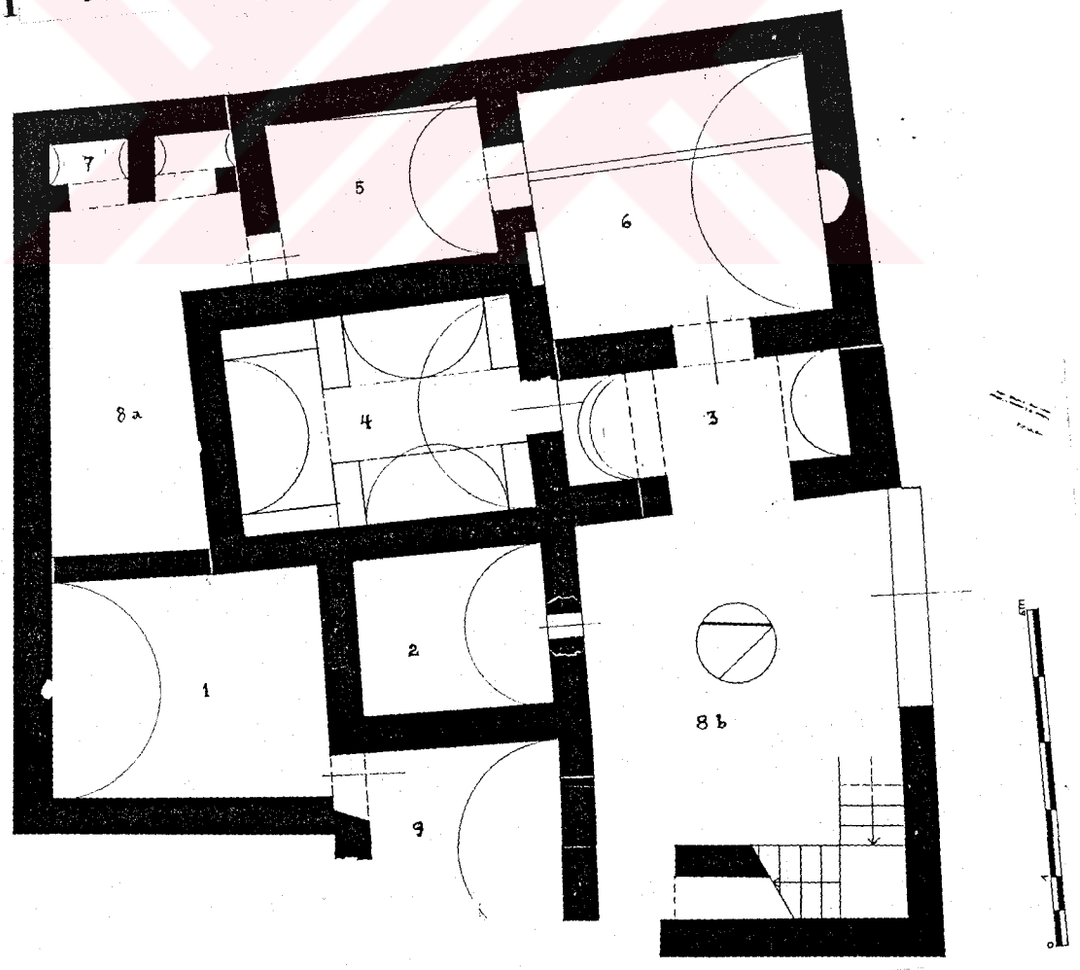
res. 1

res. 2

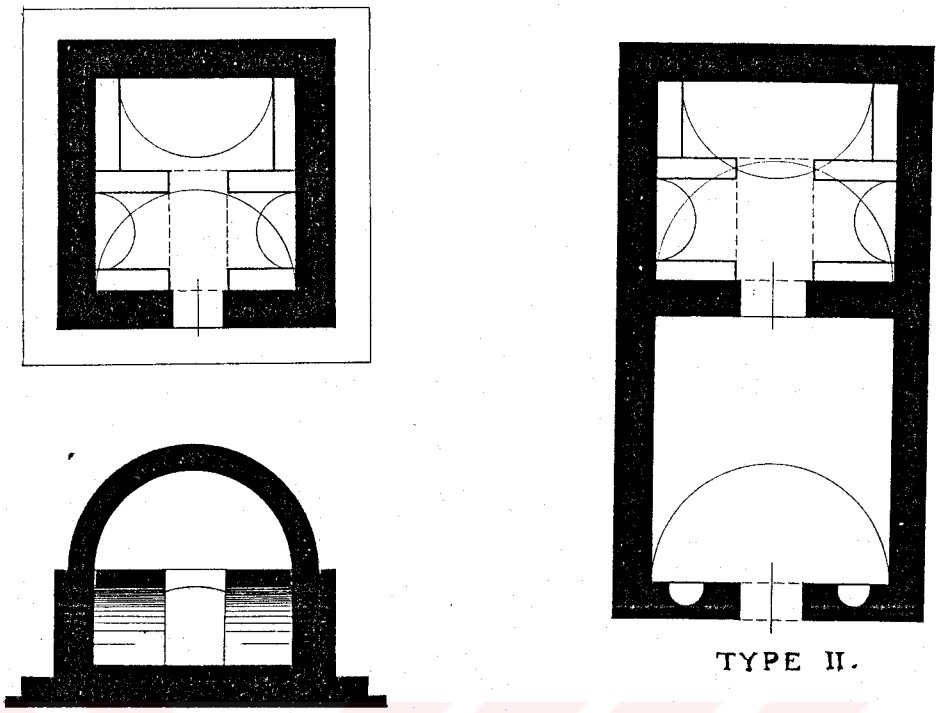

res. 1

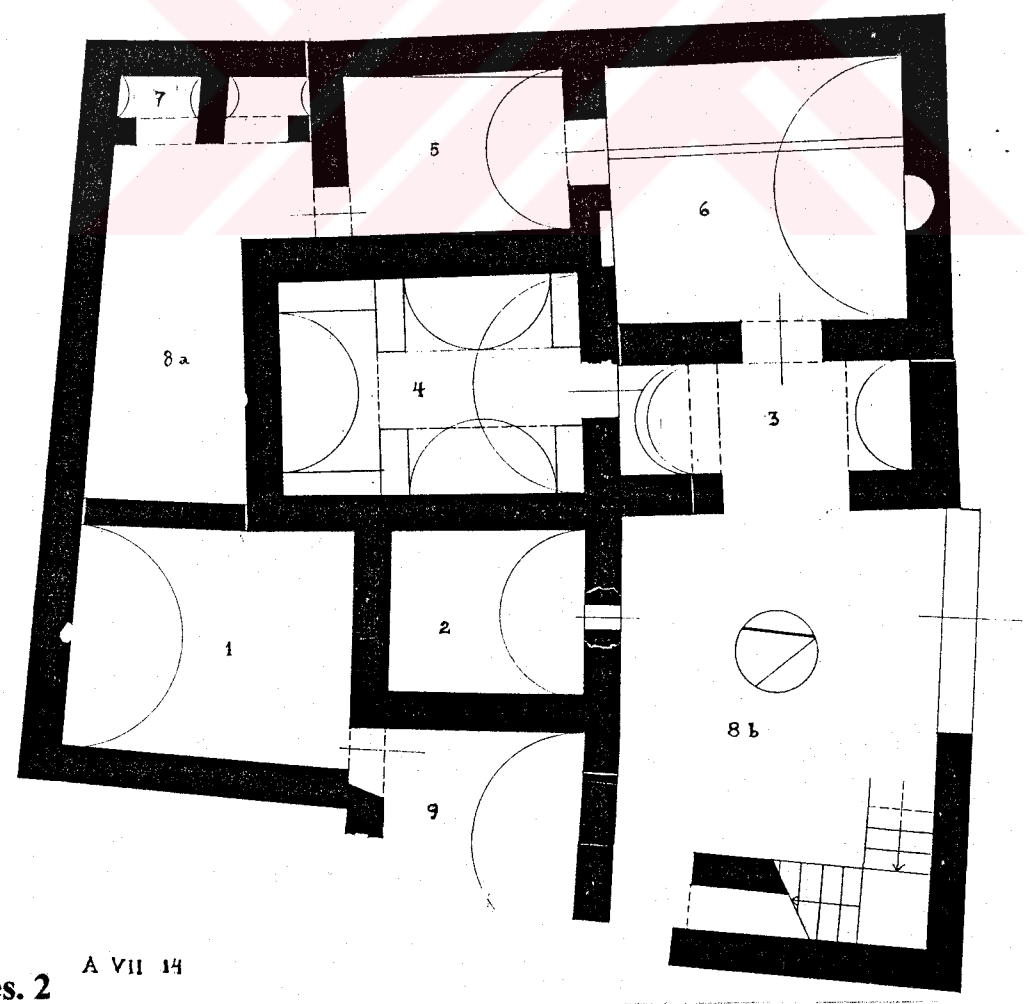

A VII 14

res. 2

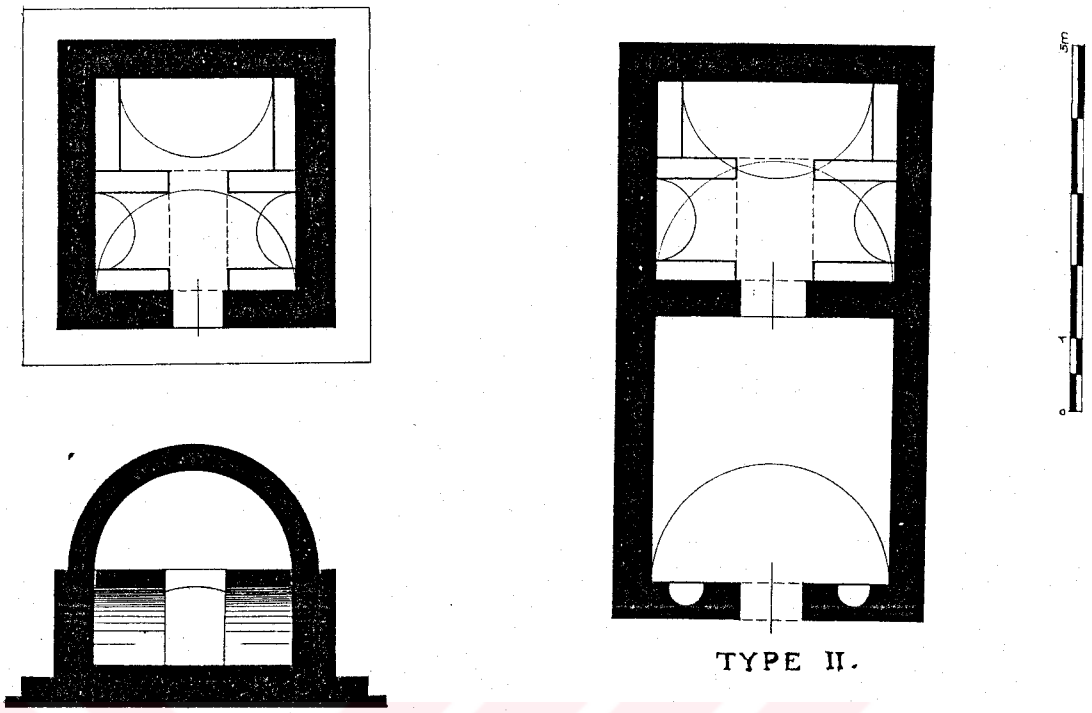

res. 1

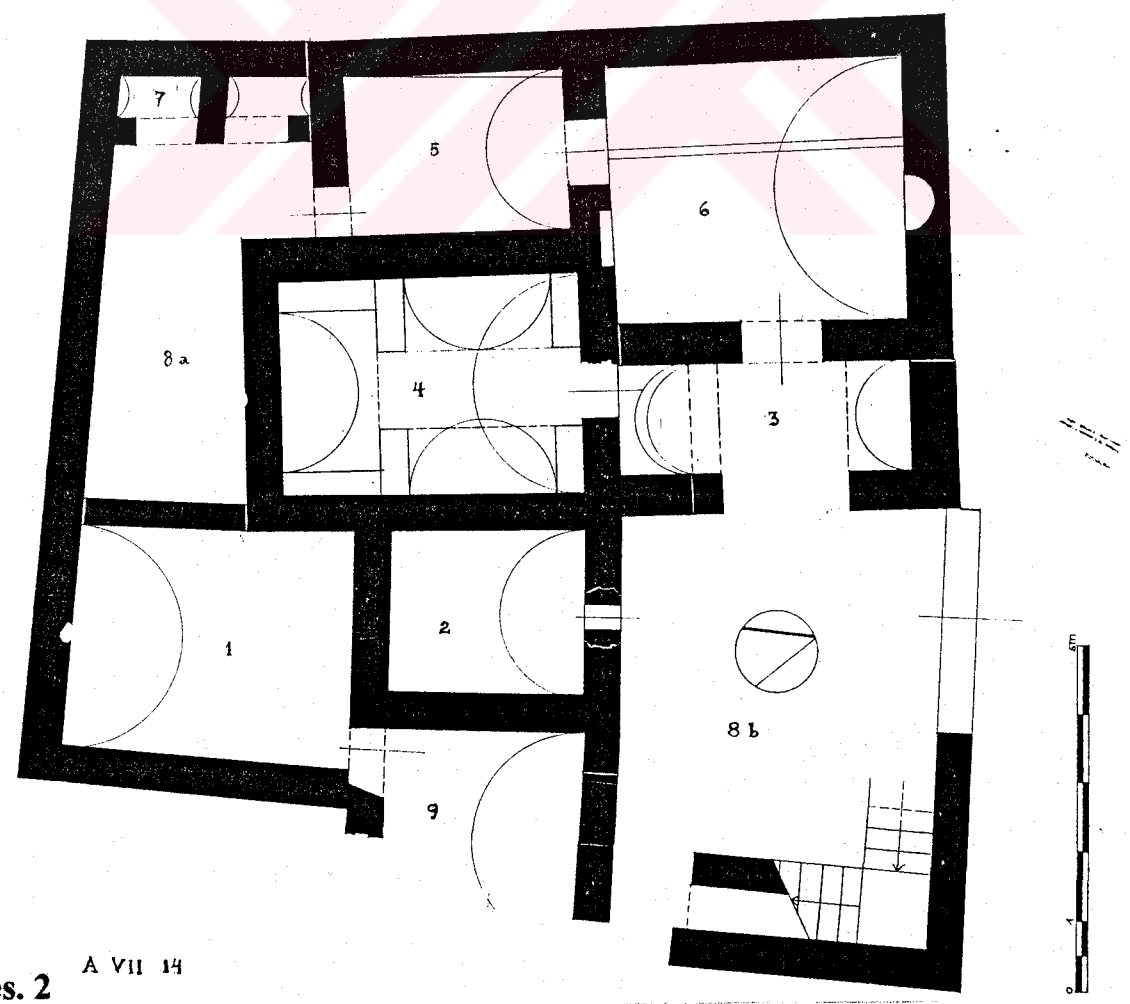

A VII 14

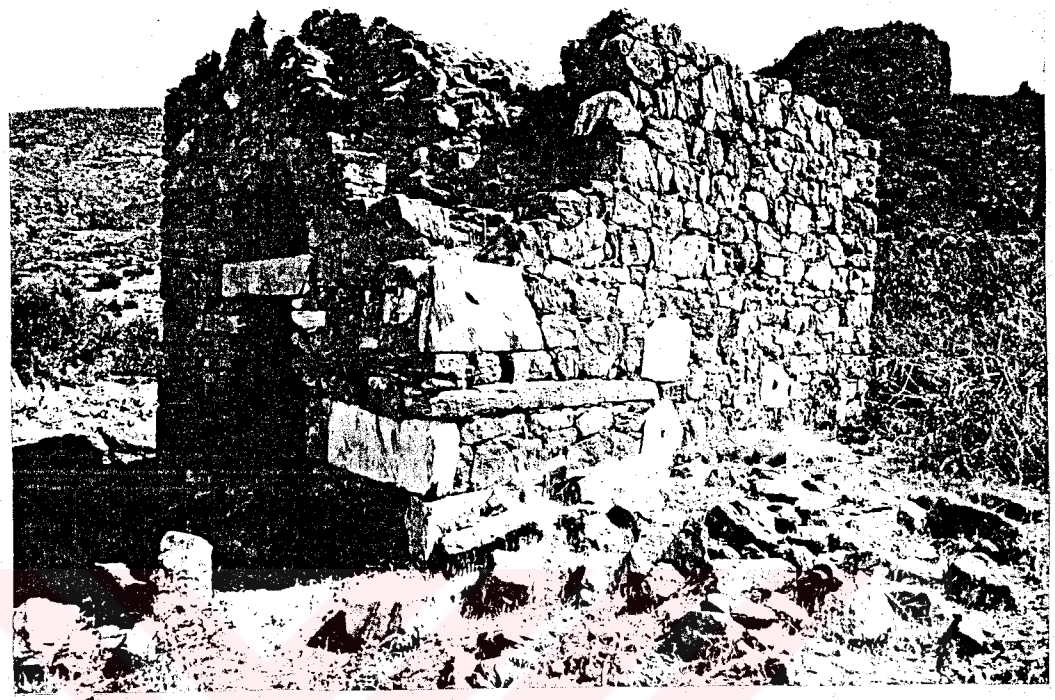
res. 2

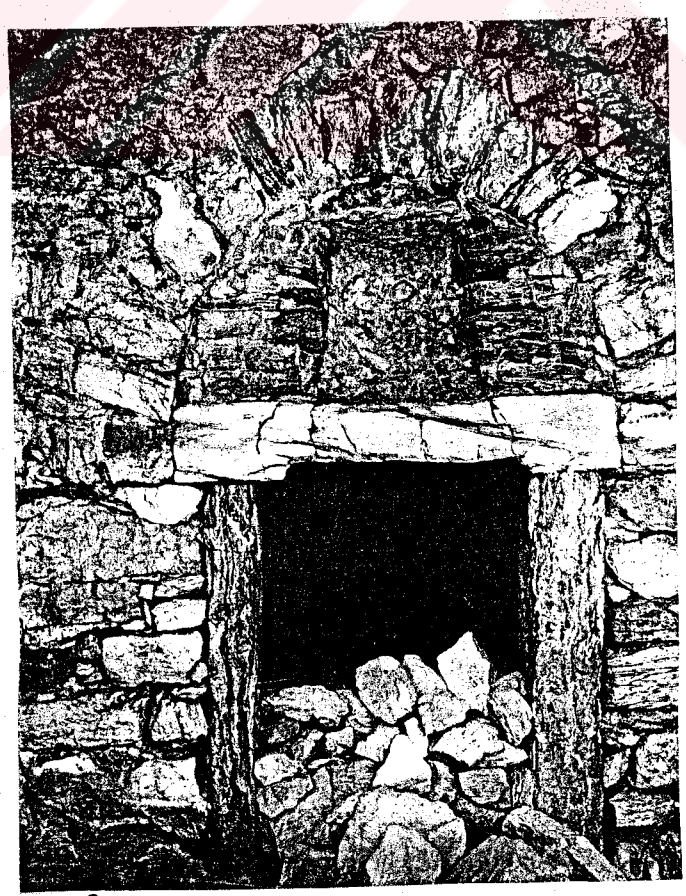

res. 1

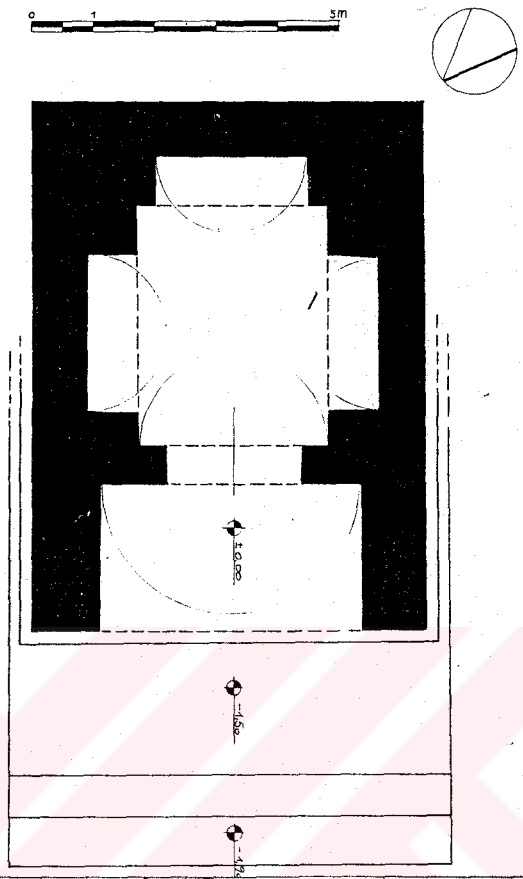

res. 2

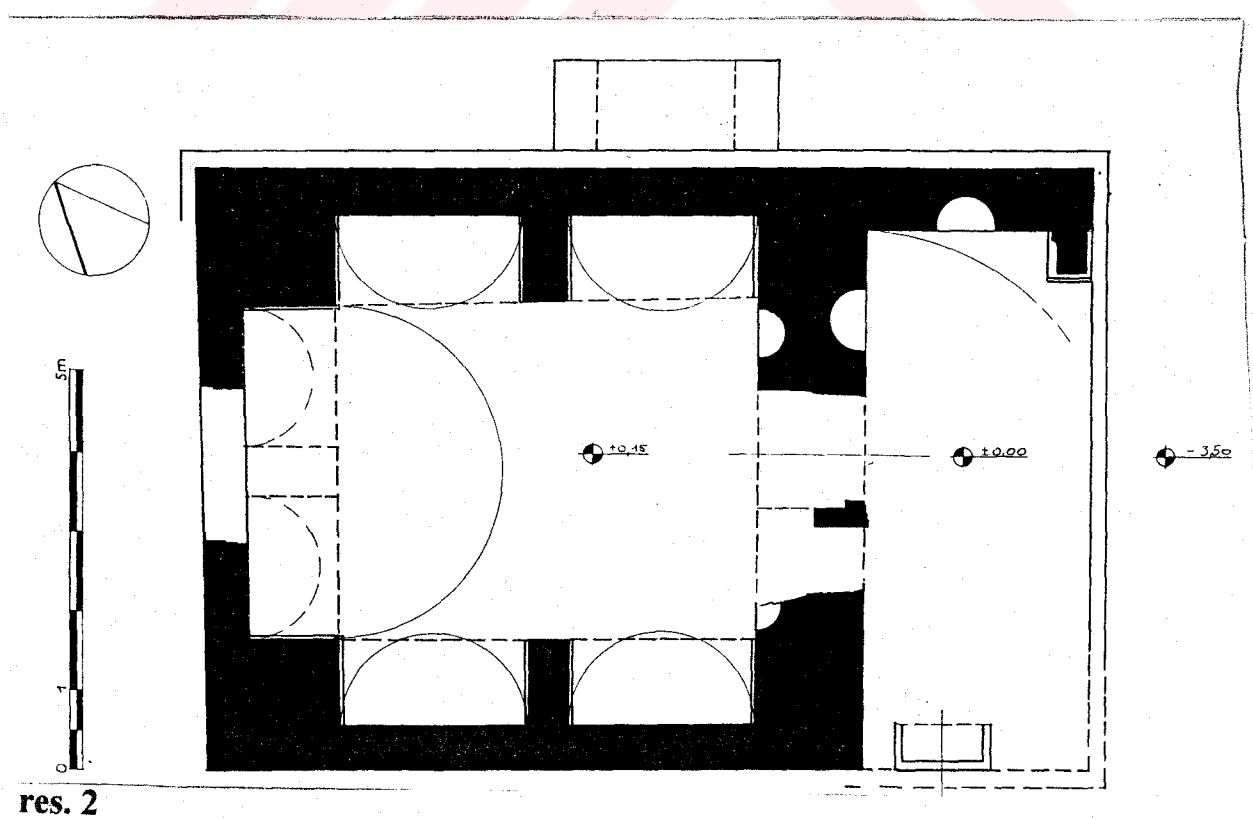
res. 1

res. 2

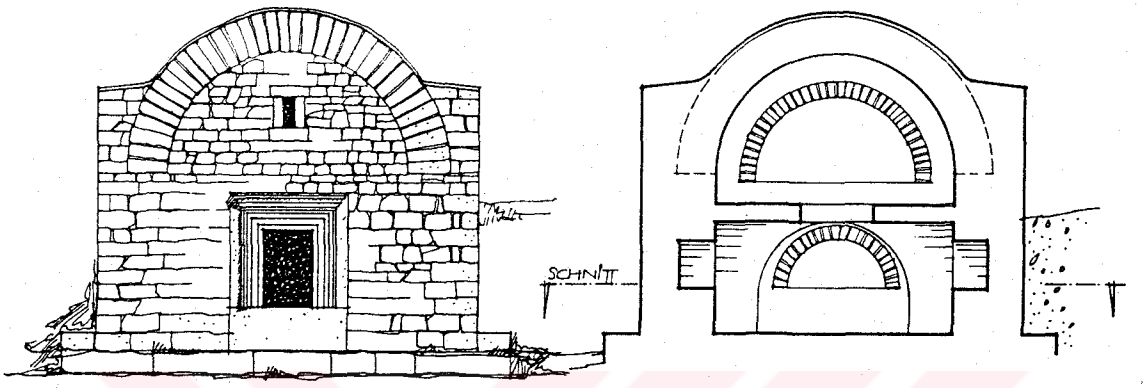

res. 1

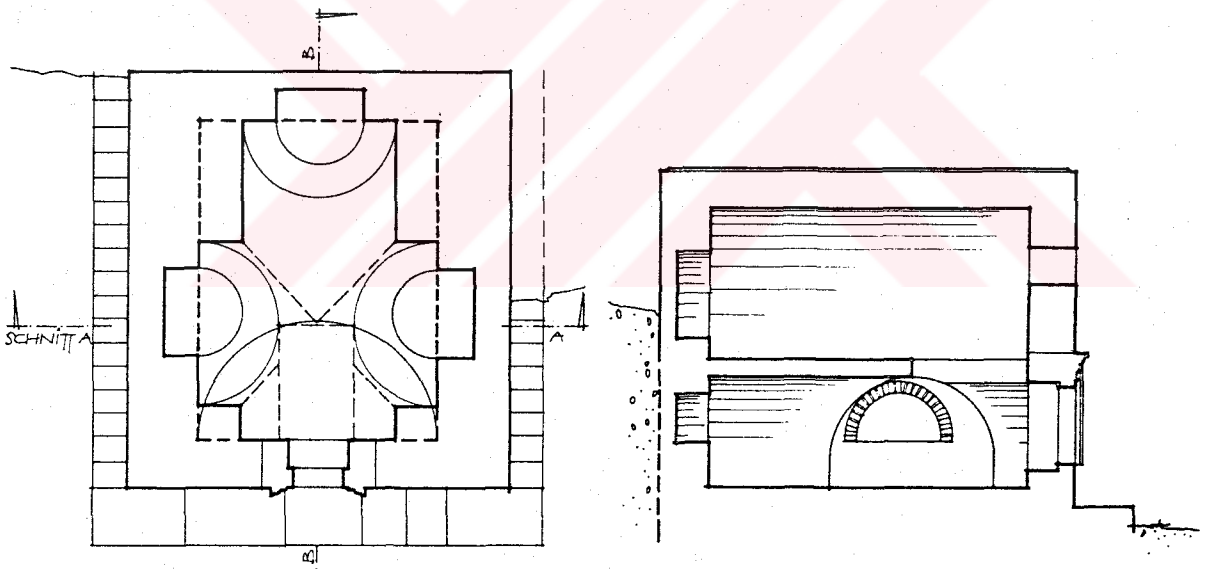

res. 2

ANSICHT

SCHNITT A

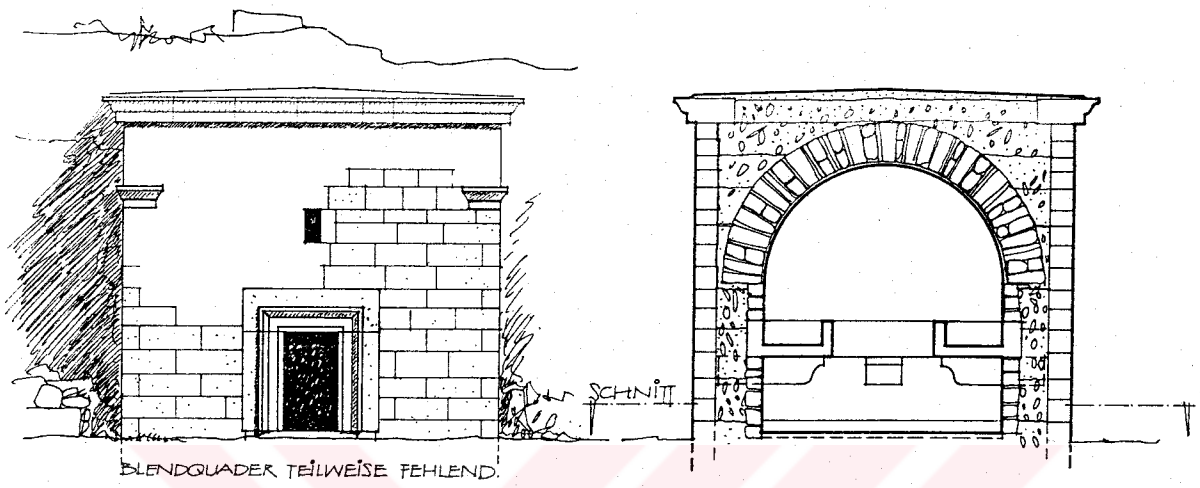

GRUNDRISS

SCHNITT B

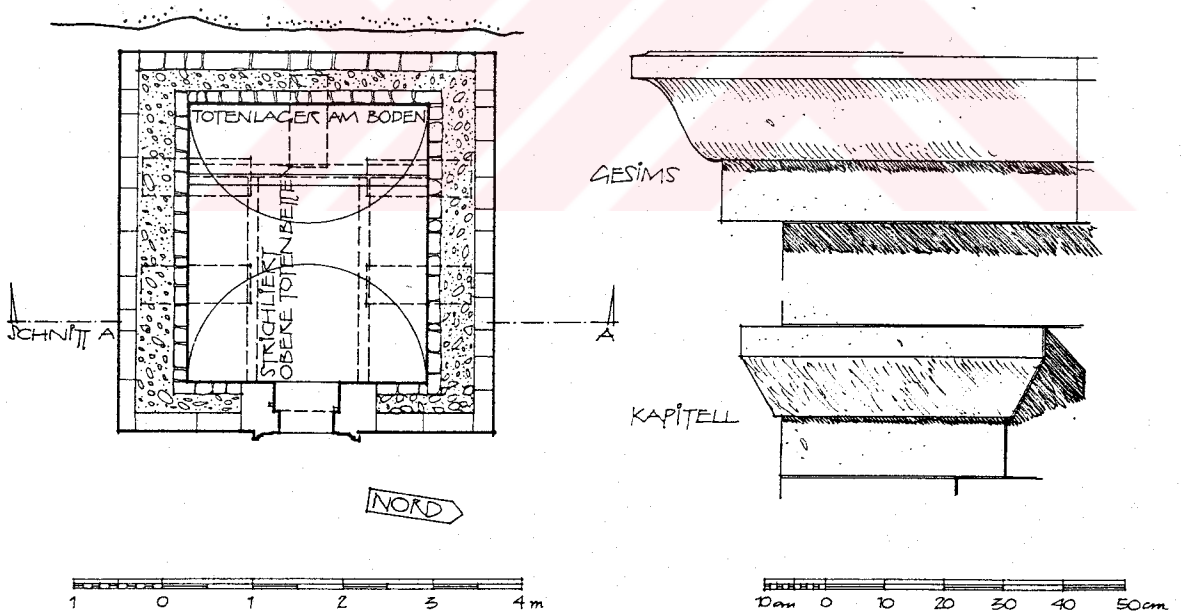
ANSICHT

SCHNITT A

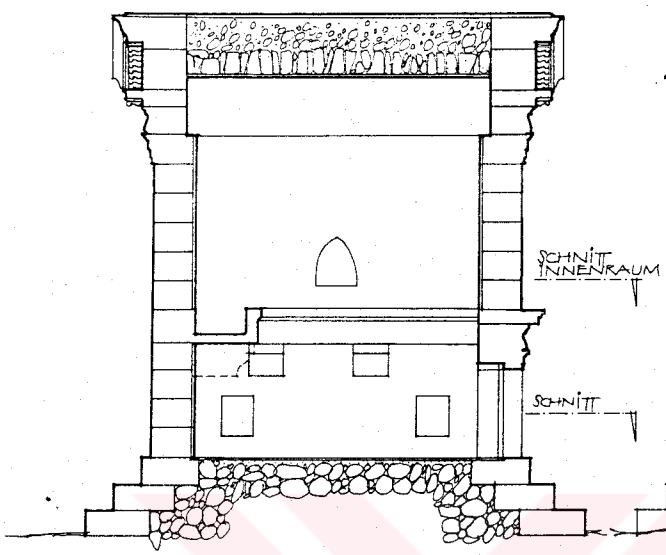

GRUNDRISS

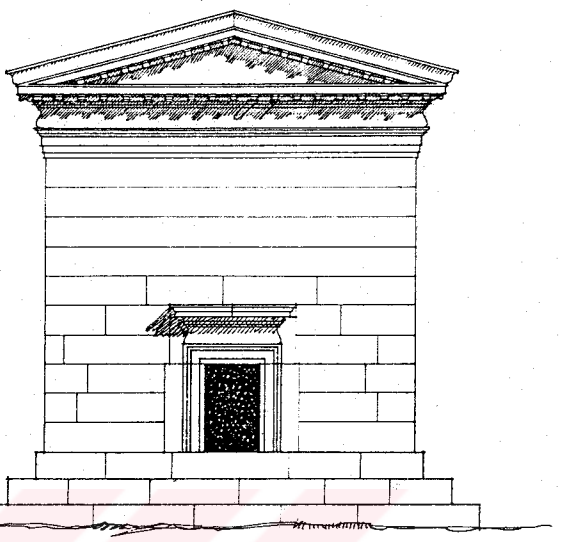
DETAILS

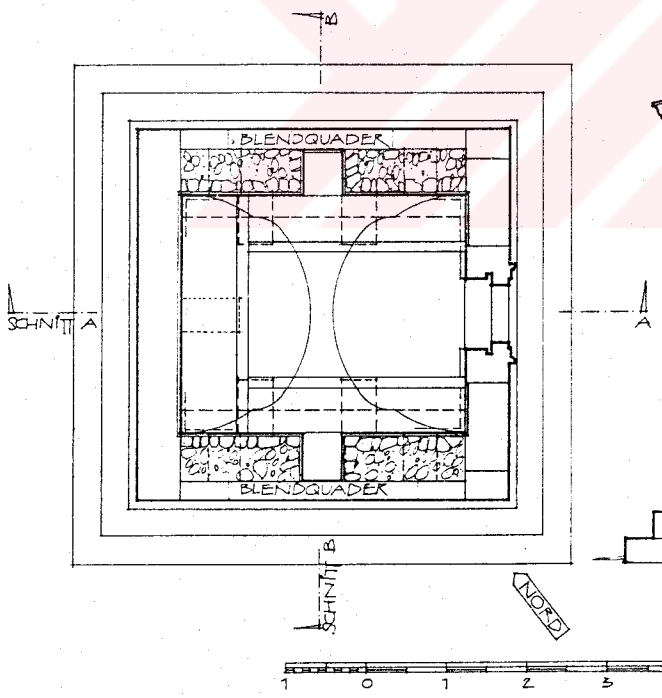
SCHNITT A

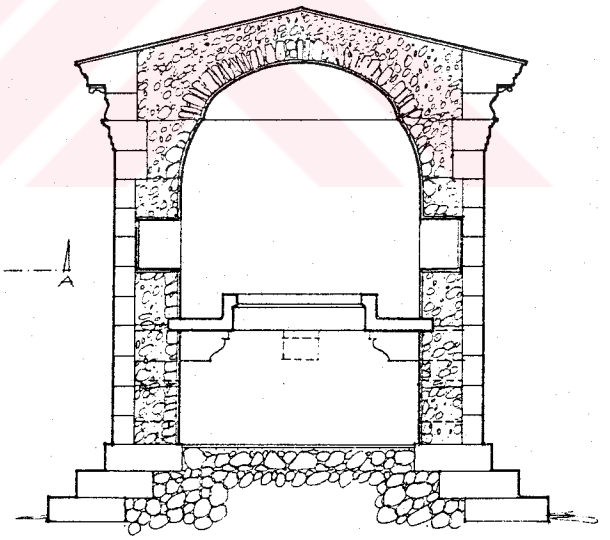

HAUPTANSICHT

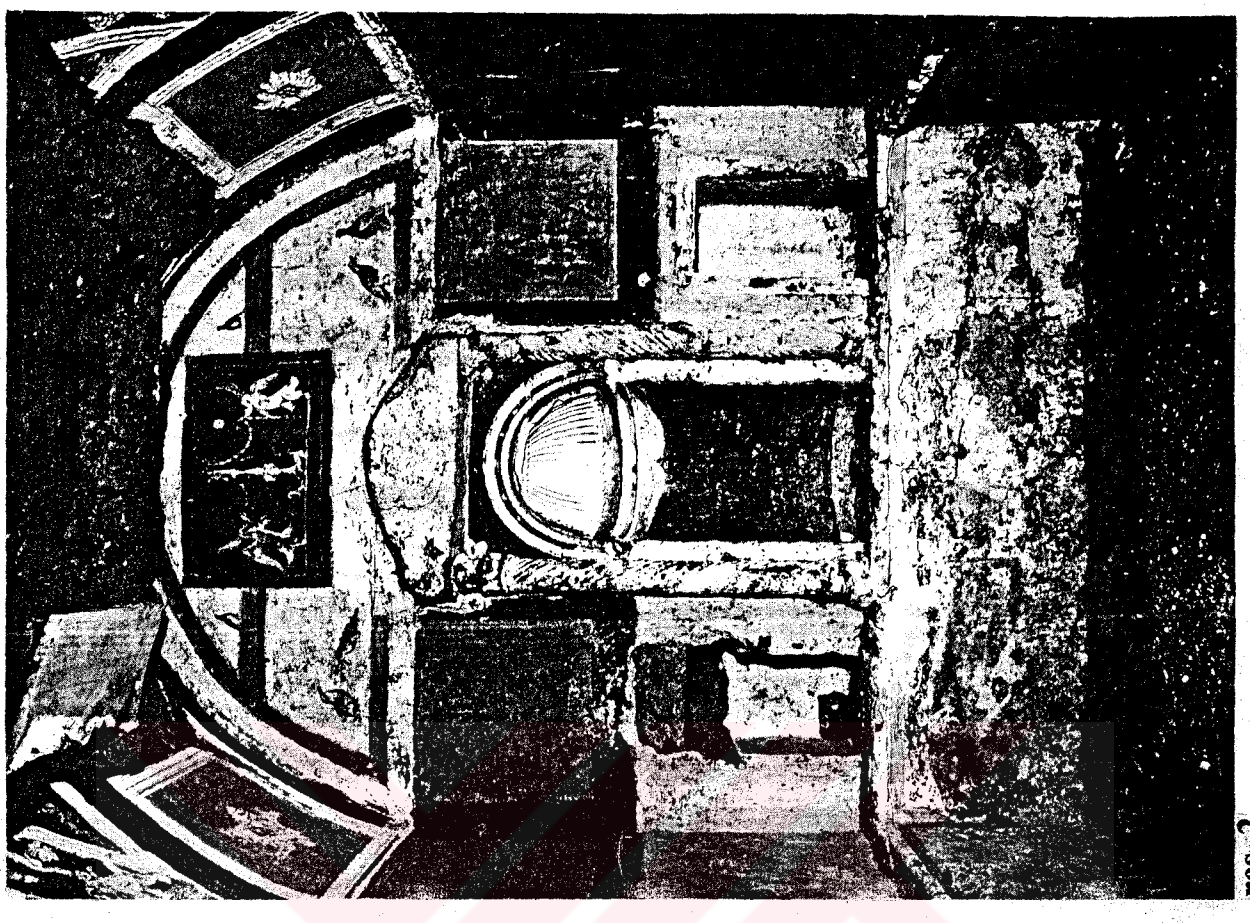
GRUNDRISS

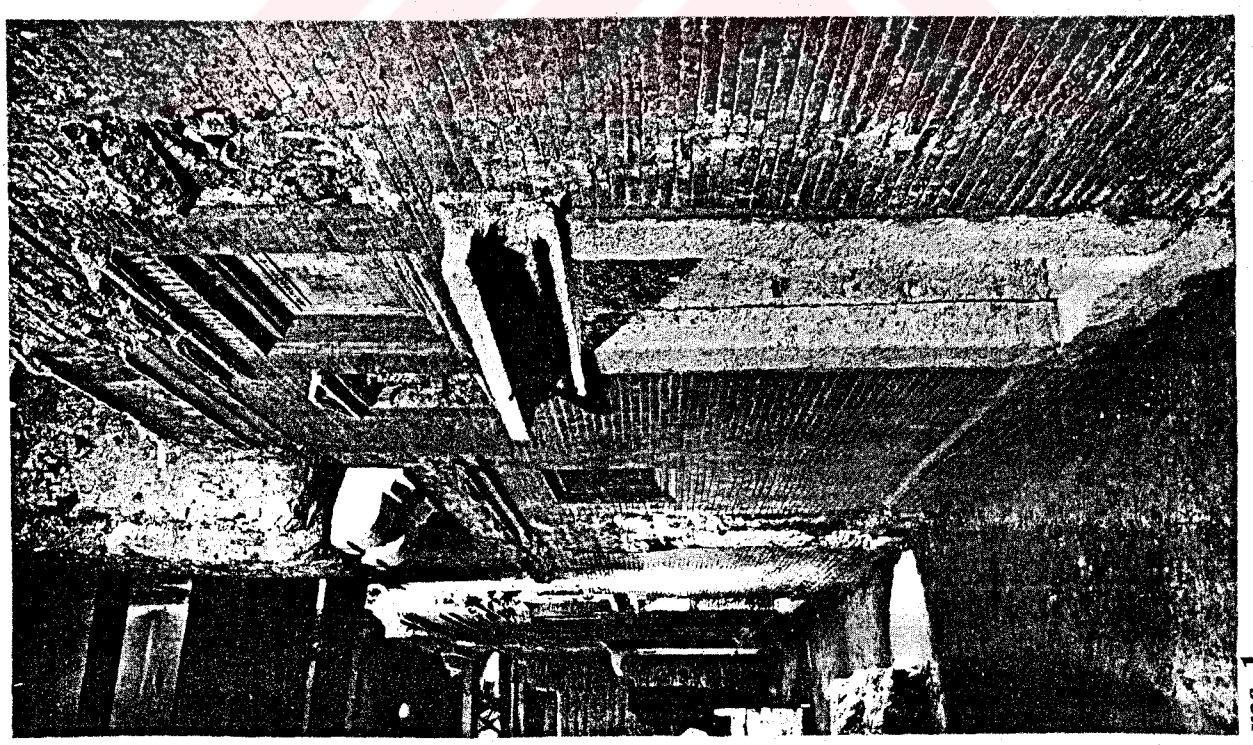

SCHNITT B

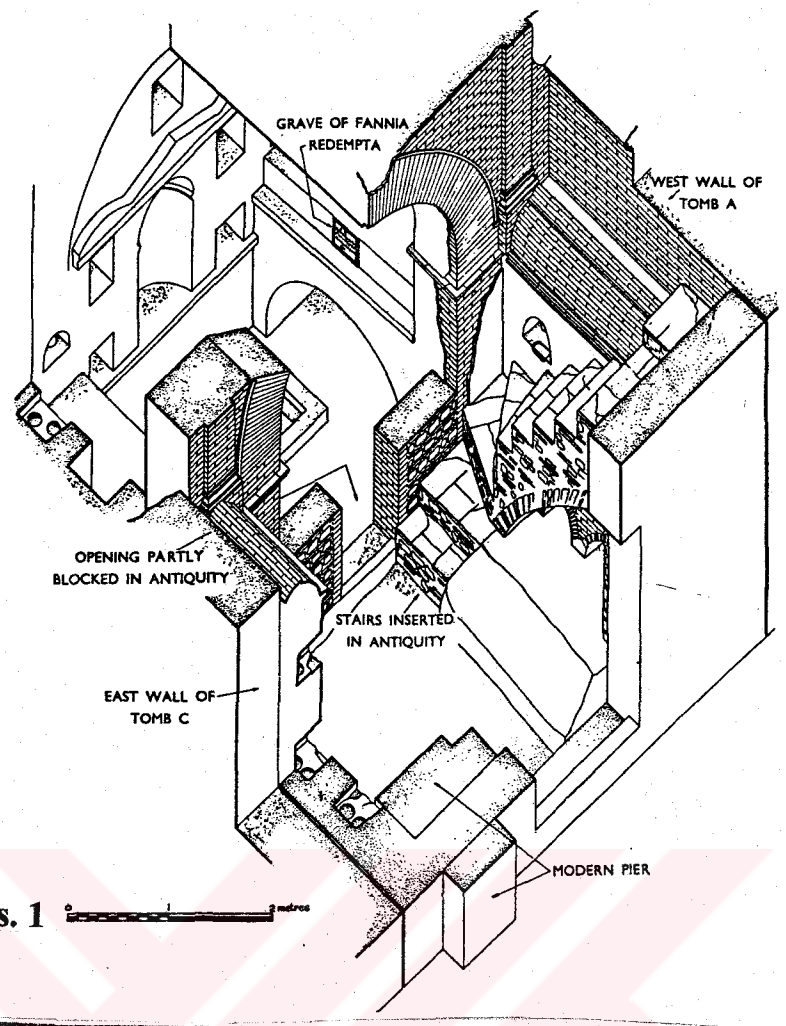

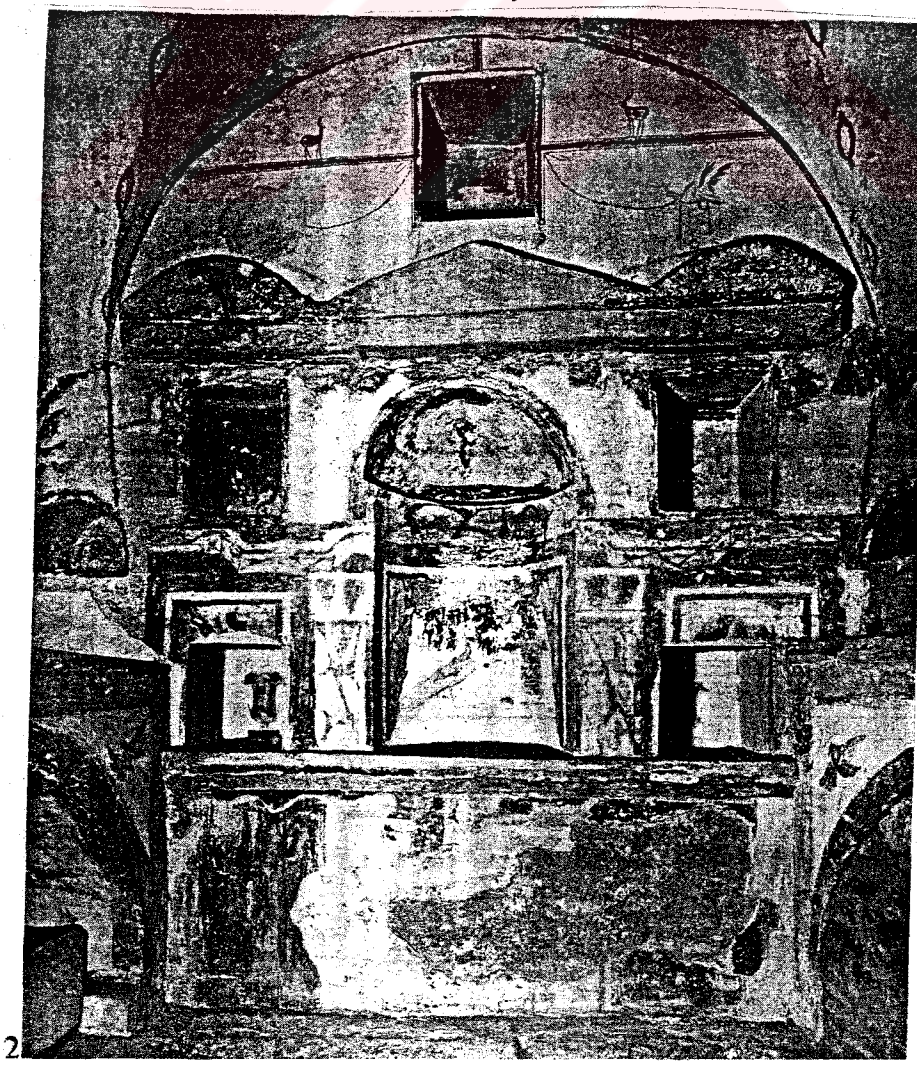
res. 2

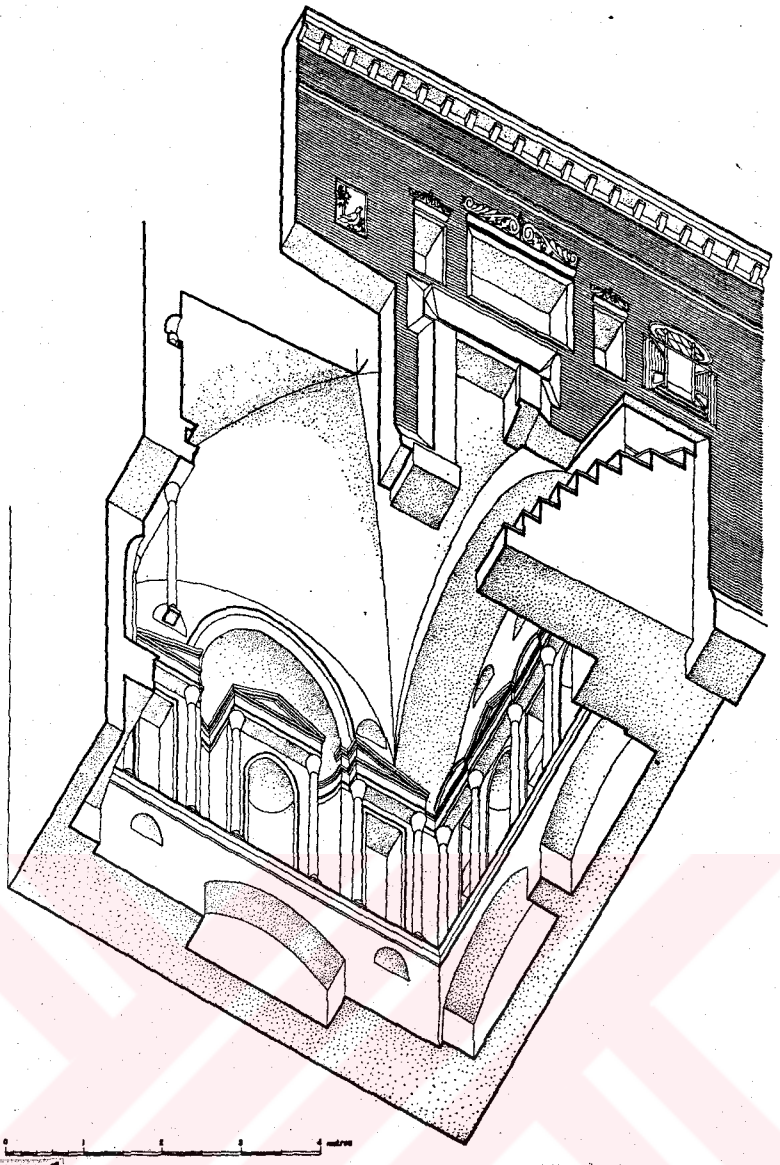
res. 1

GRAVE OF FANNIA REDEMPTA
WEST WALL OF TOMB A
OPENING PARTLY BLOCKED IN ANTIQUITY
STAIRS INSERTED IN ANTIQUITY
EAST WALL OF TOMB C
MODERN PIER
metres

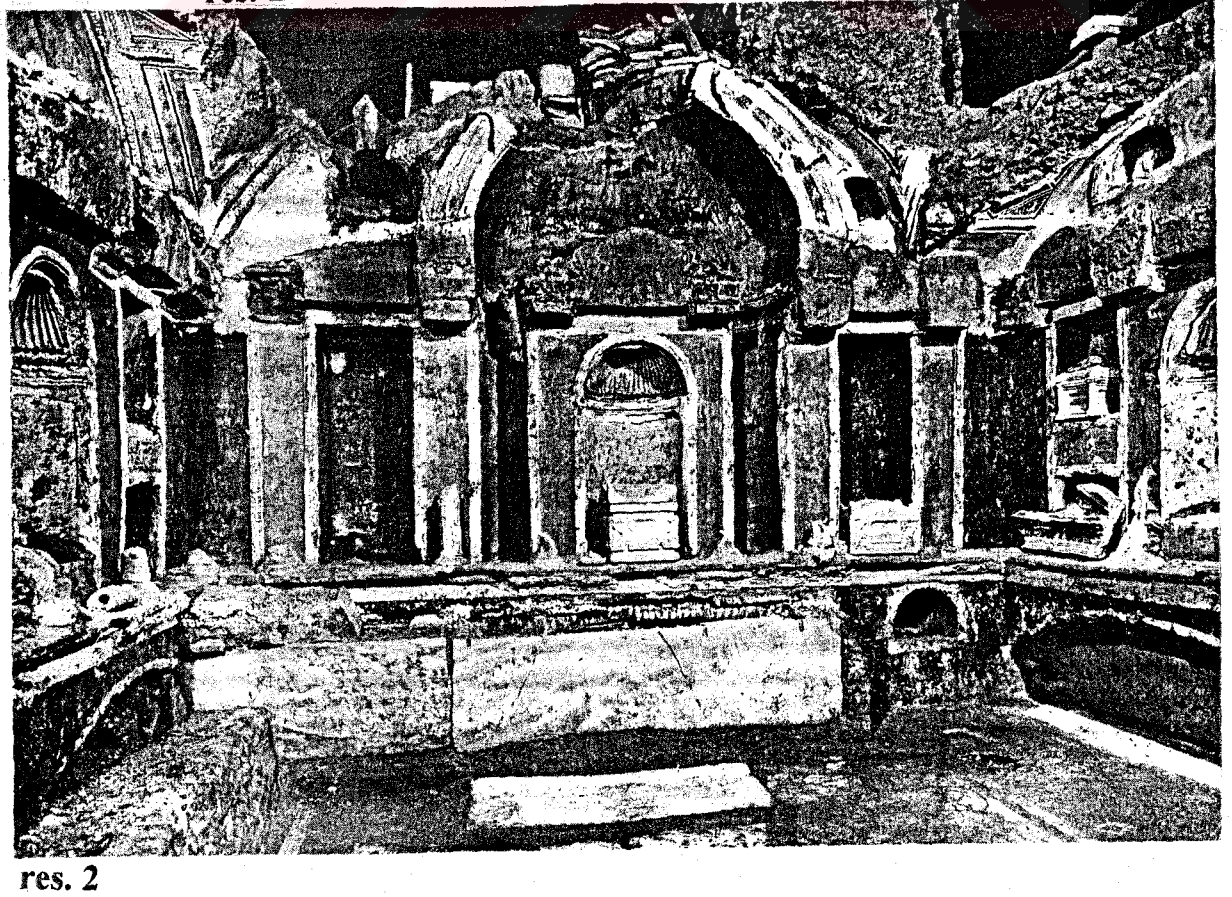
res. 1

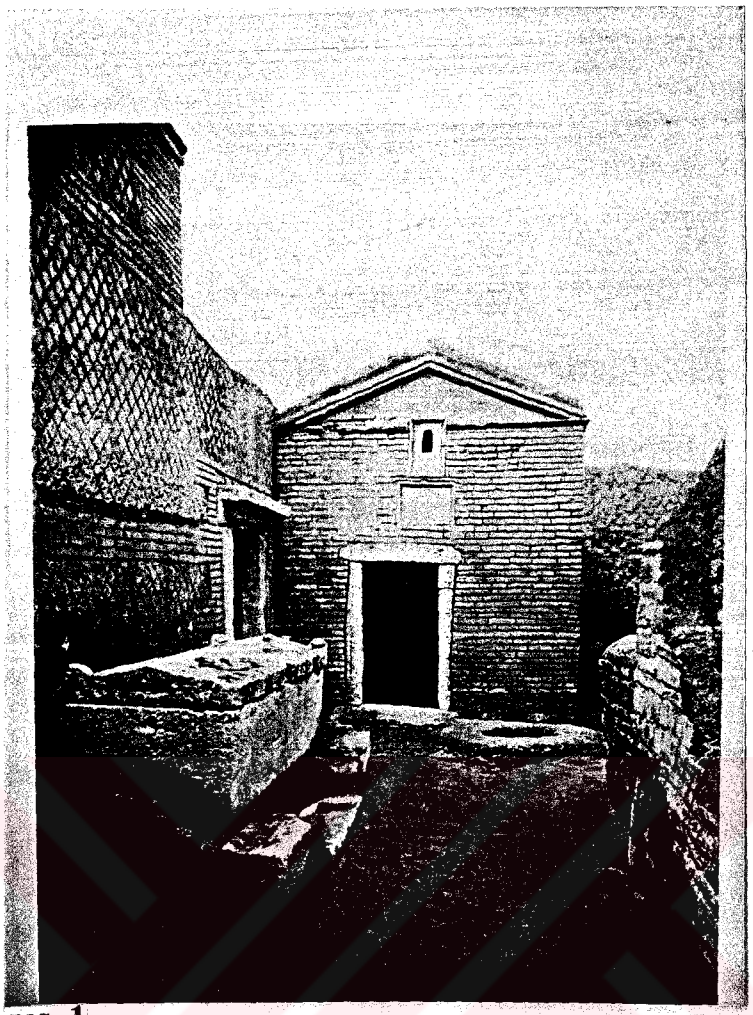
res. 2

res. 1

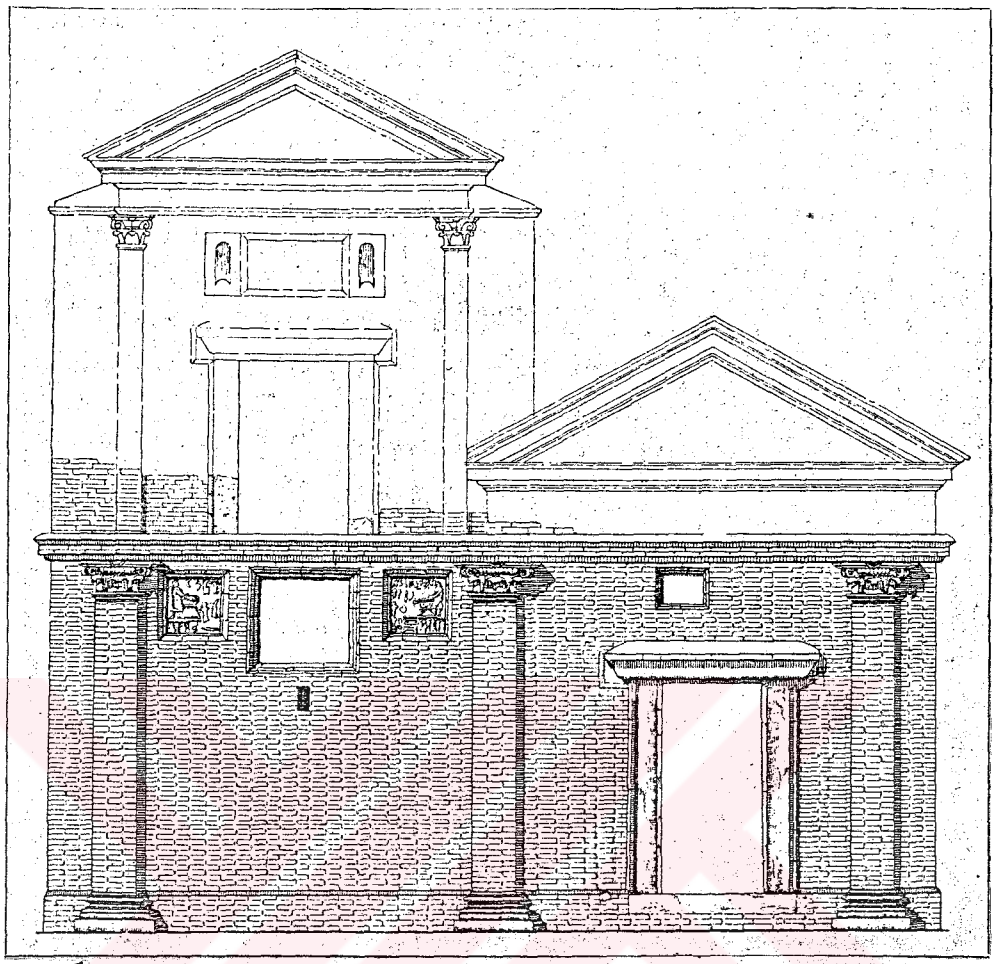
res. 2

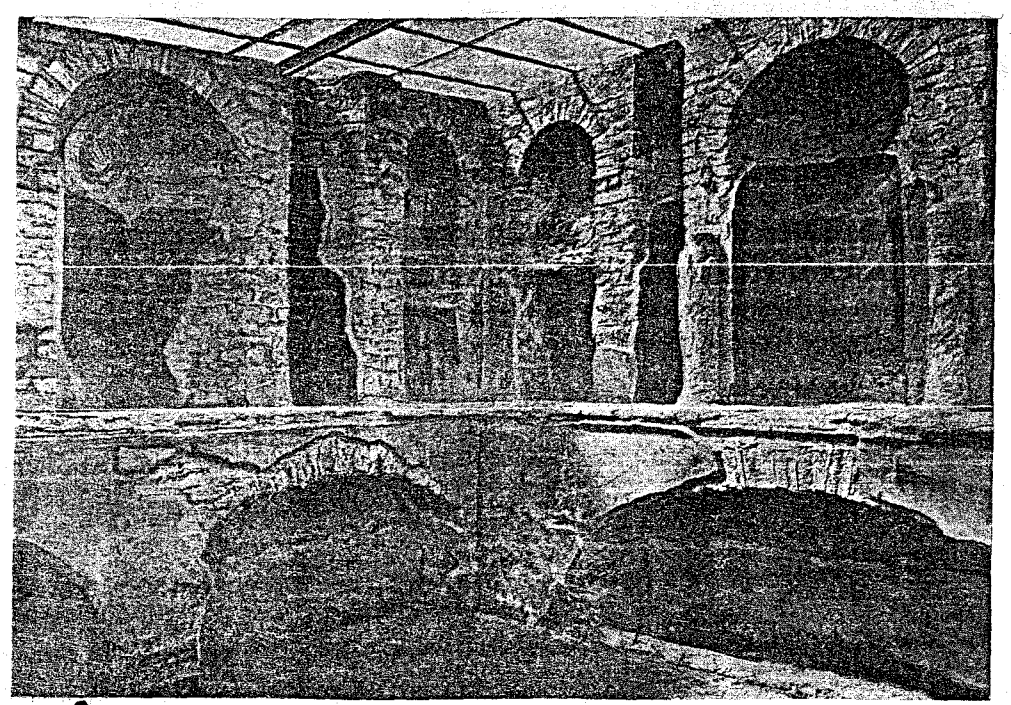
res. 1

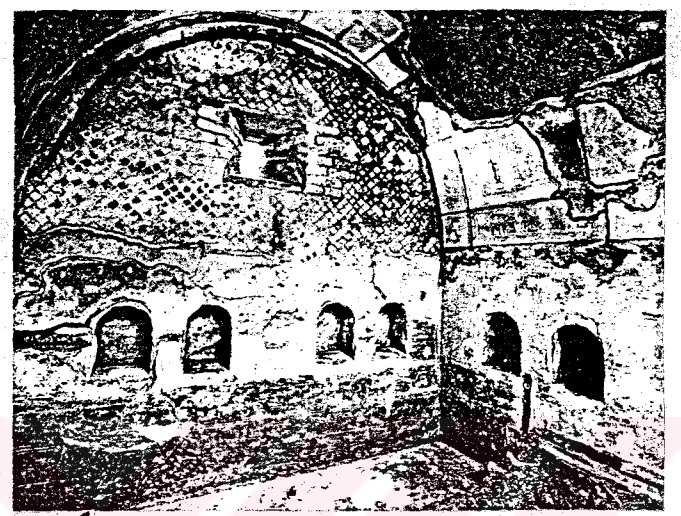
res. 2

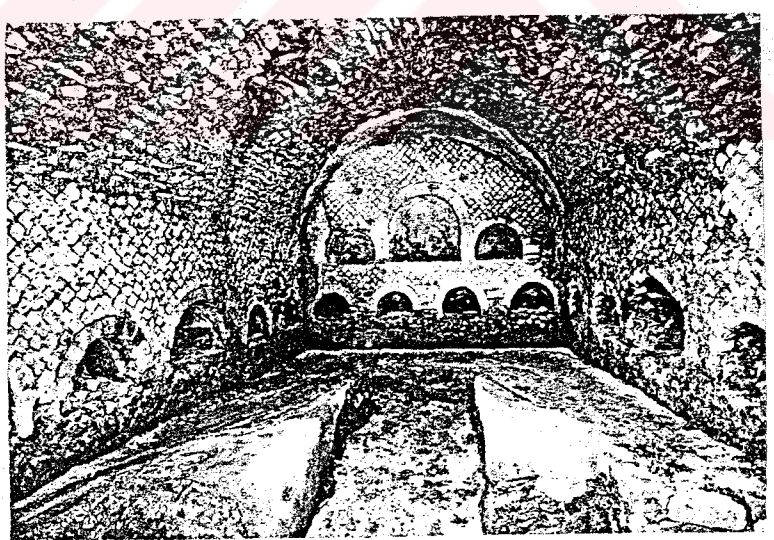
res. 1

res. 2

res. 1

res. 2

GÜNEY ARCOSOLIUM

ÖLGEK: 1/20

Çizim 3

GÜNEY ARCOSOLIUM
KEMER İÇİ

ÖLÇEK: 1/20

Çizim 4

res. 1

res. 2

res. 3

res. 1

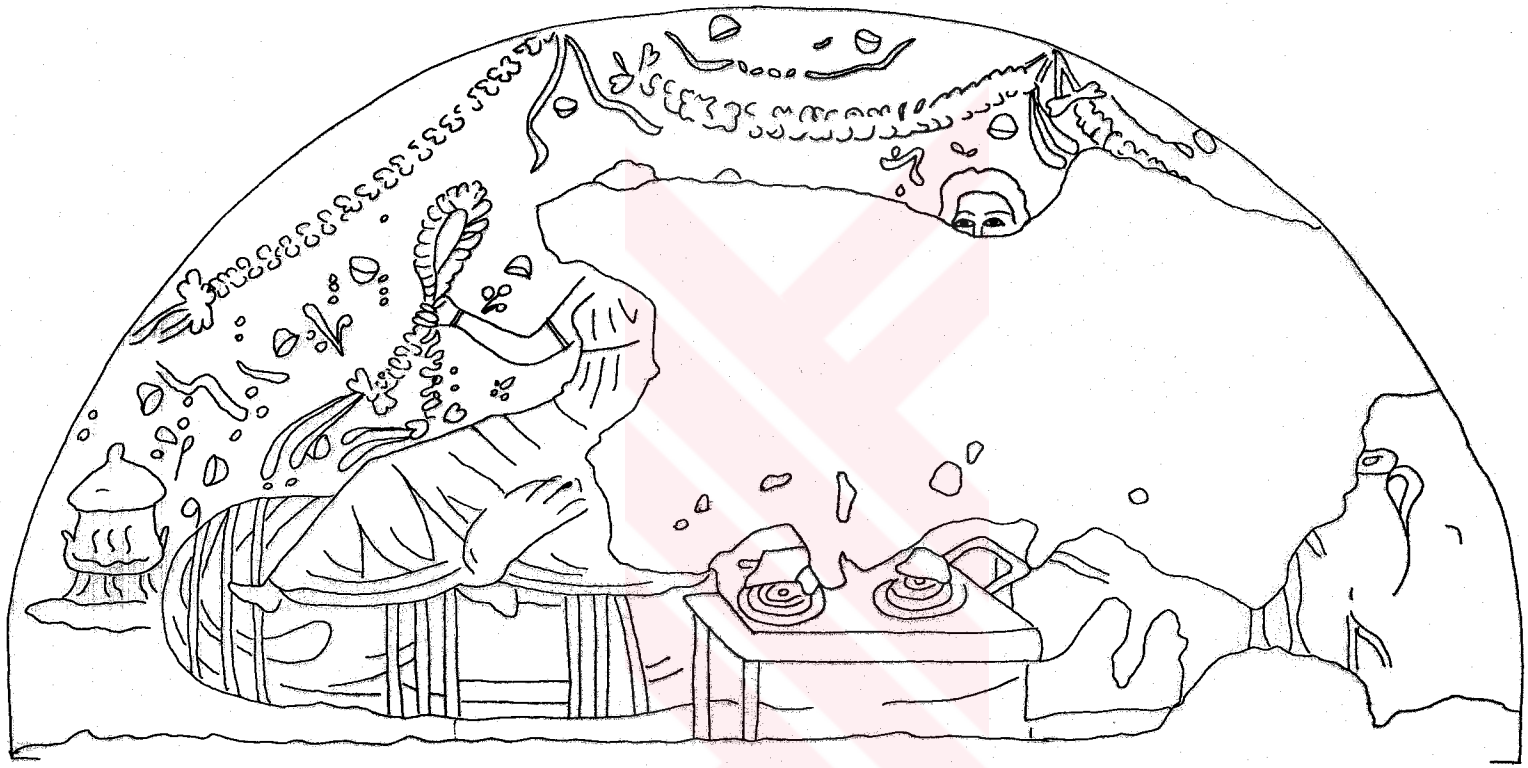
res. 2

res. 1

res. 2

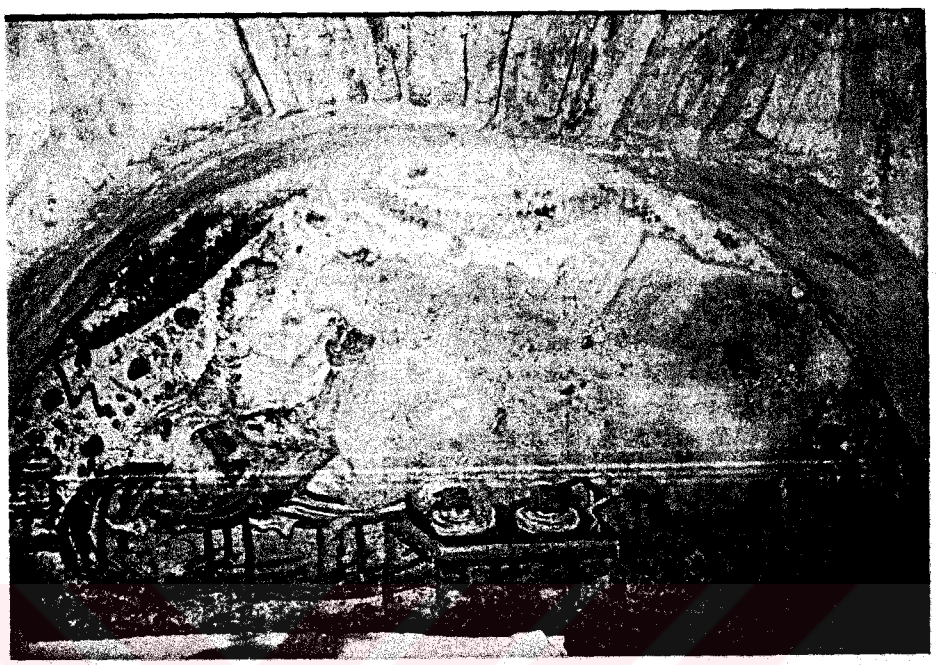

DOĞU ARCOSOLIUM

ÖLÇEK: 1/20

Çizim 5

Lev. LIII

res. 1

res. 2

res. 1

res. 2

res. 1

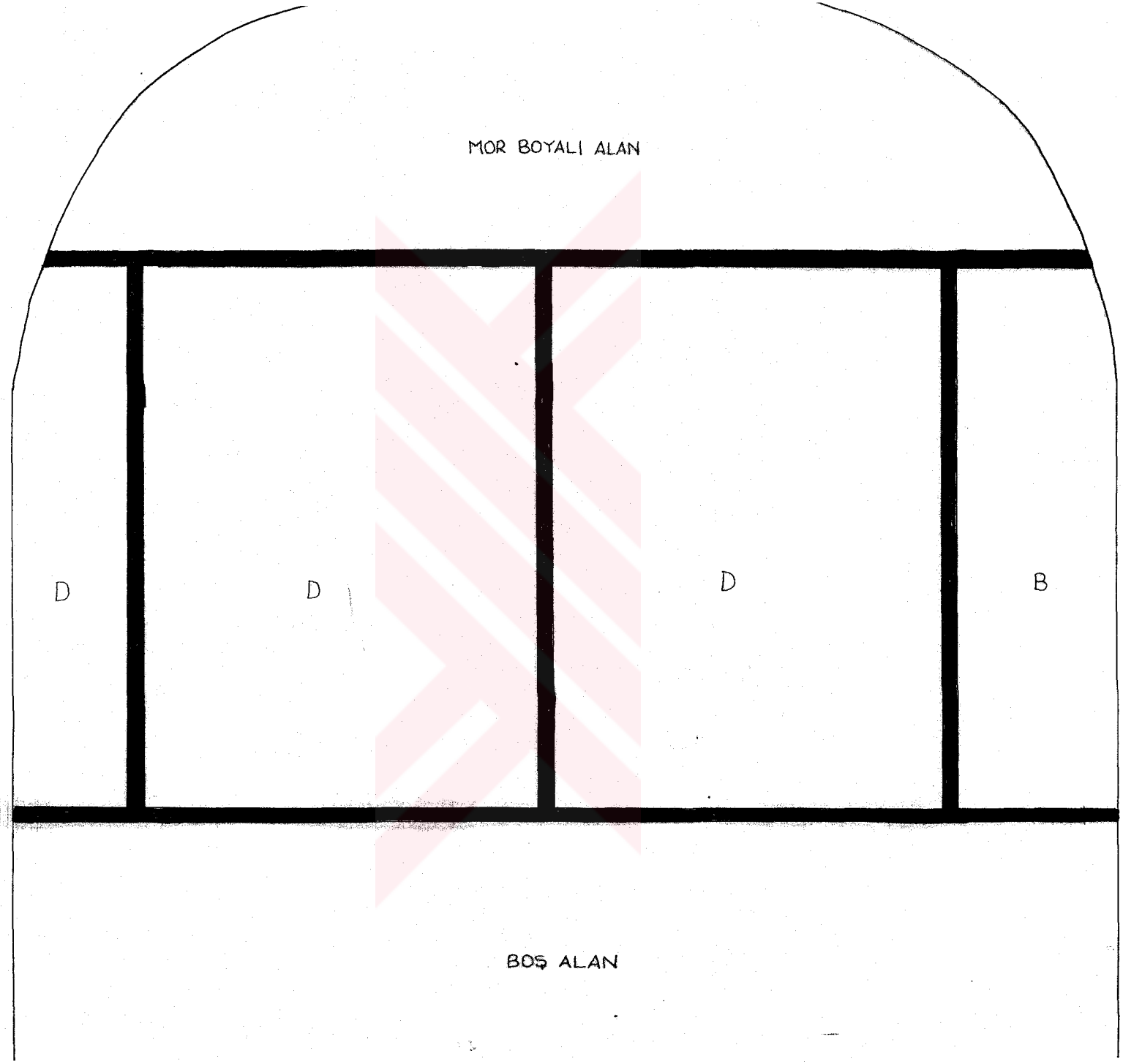
res. 2

res. 1

res. 2

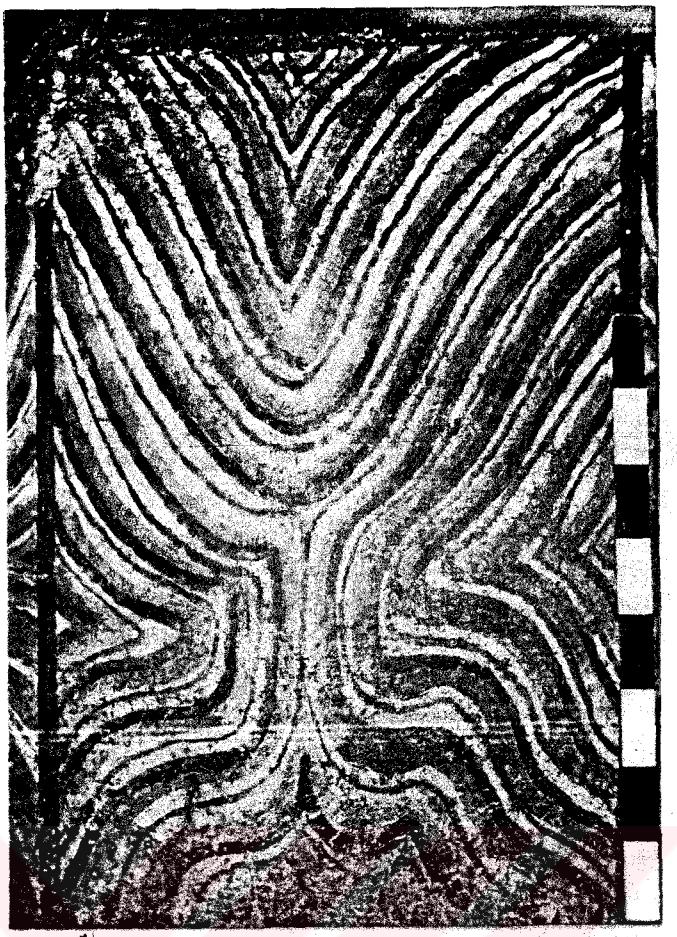

D-DAMARLI

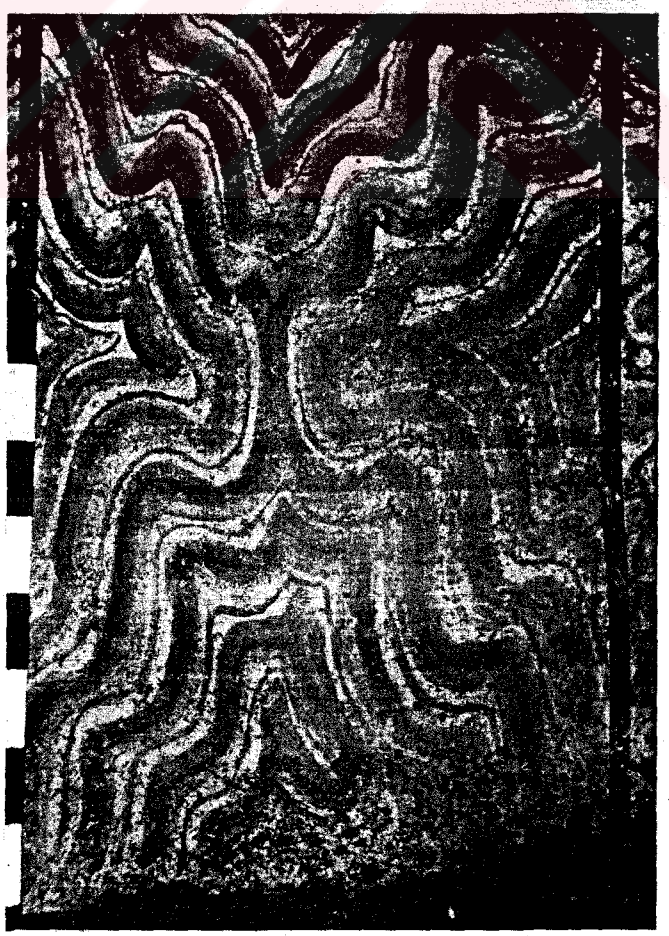
B=BREŞLİ

Çizim 6

ÖLÇEK: 1/20

res. 1

res. 2

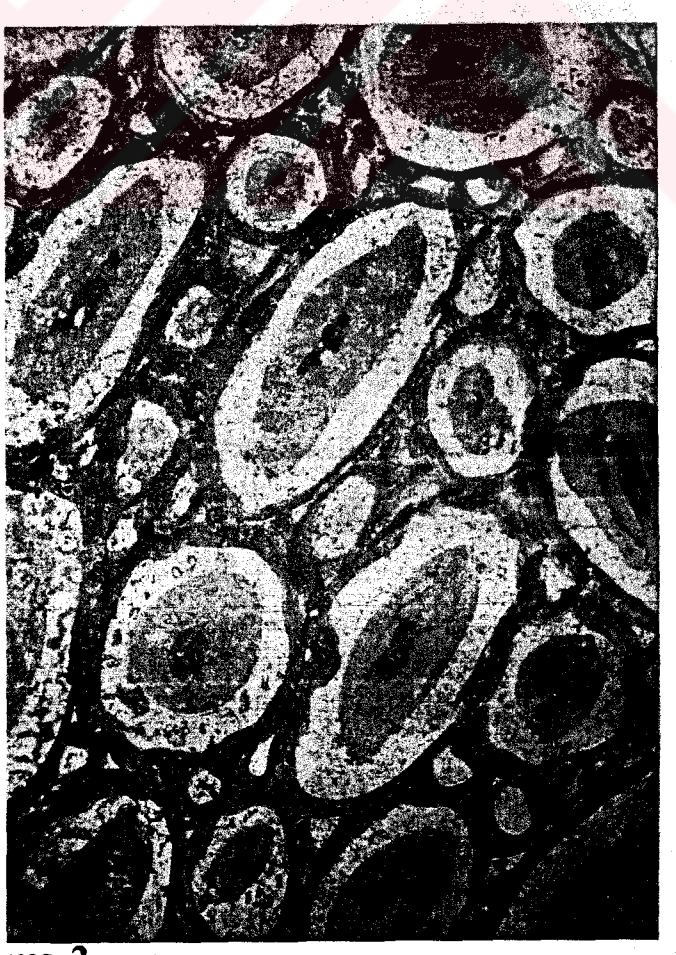
res. 1

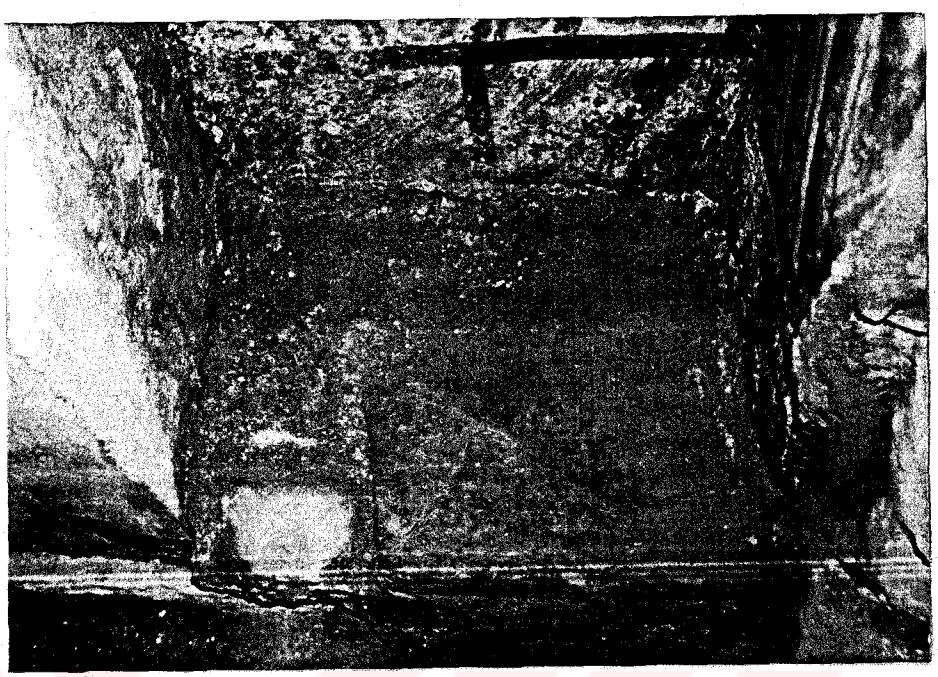
res. 2

res. 1

res. 2

res. 1

res. 2

res. 1

res. 2

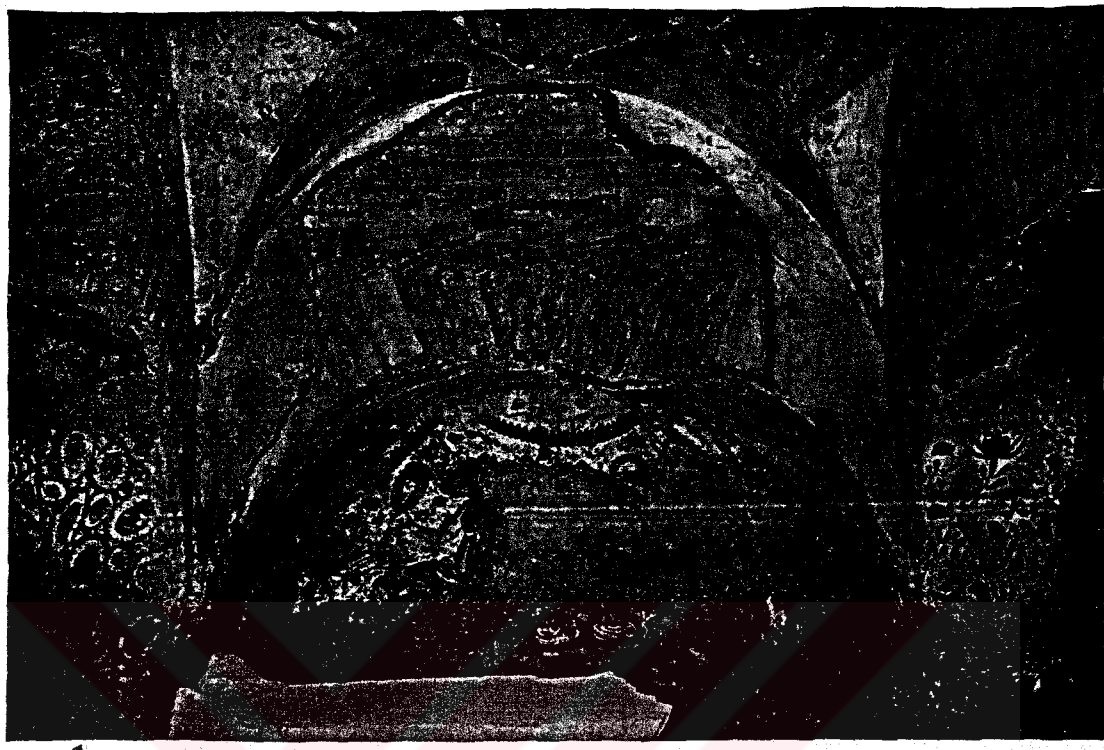
res. 1

res. 2

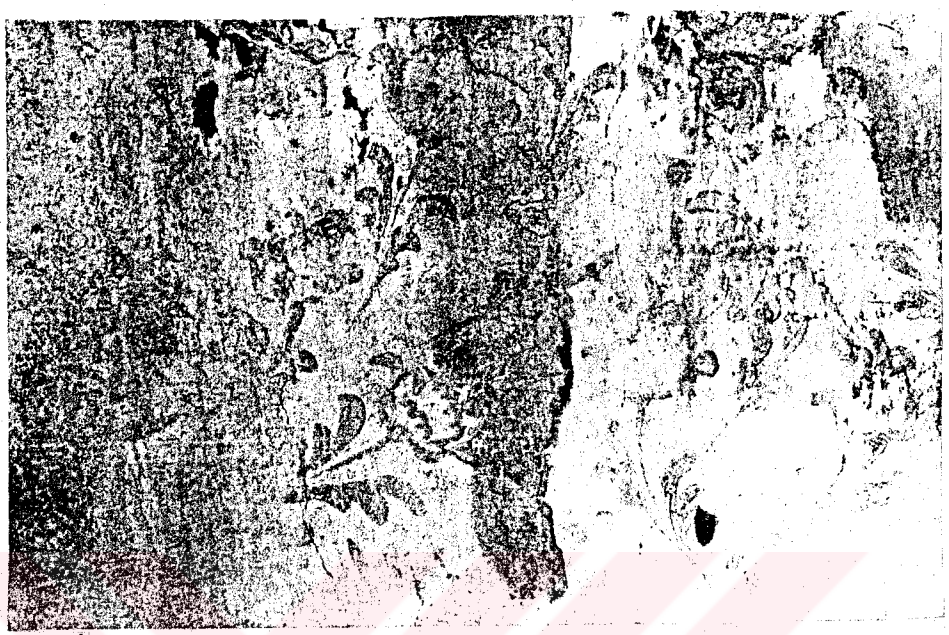
res. 3

res. 1

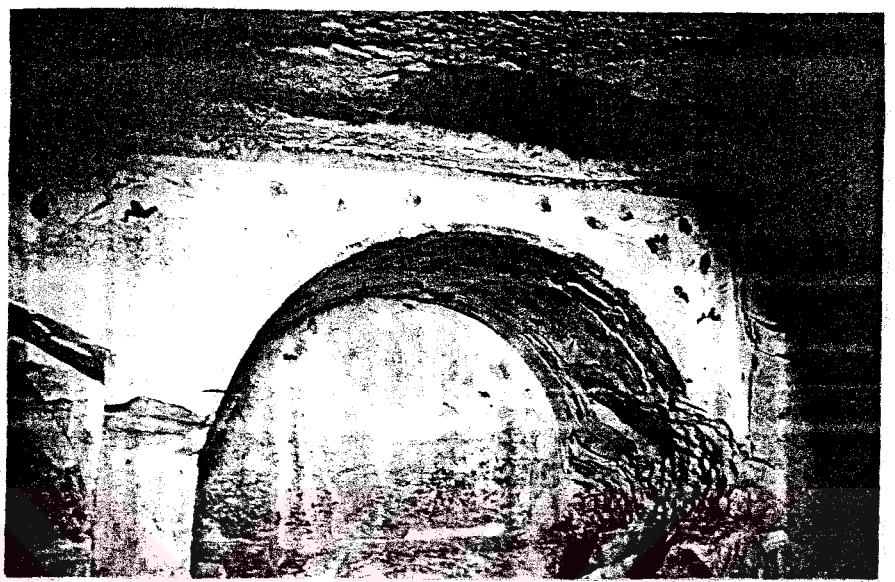
res. 2

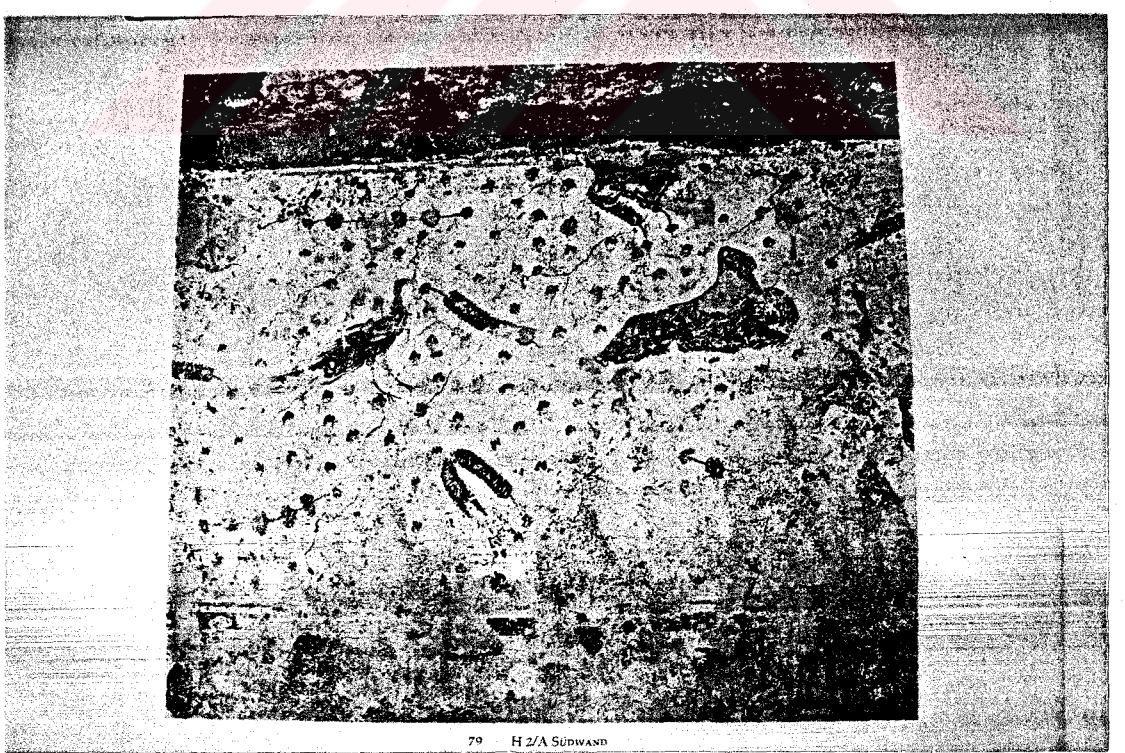
res. 1

res. 2

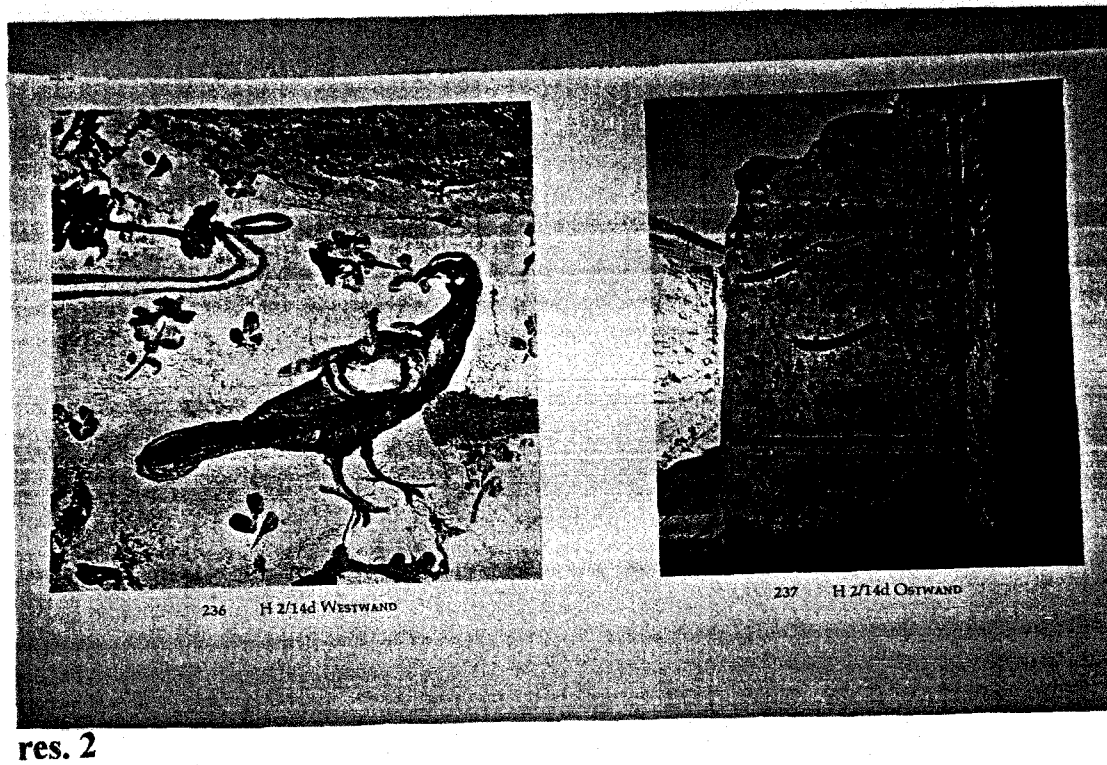
res. 1

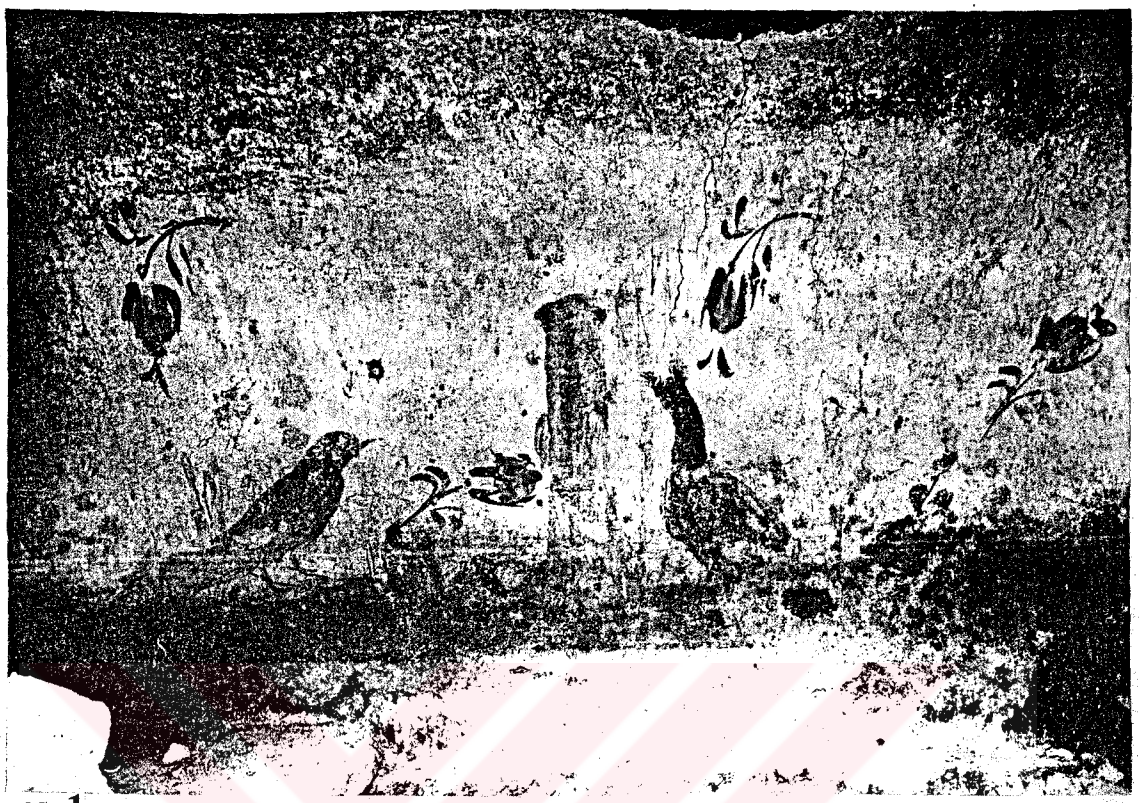

res. 2

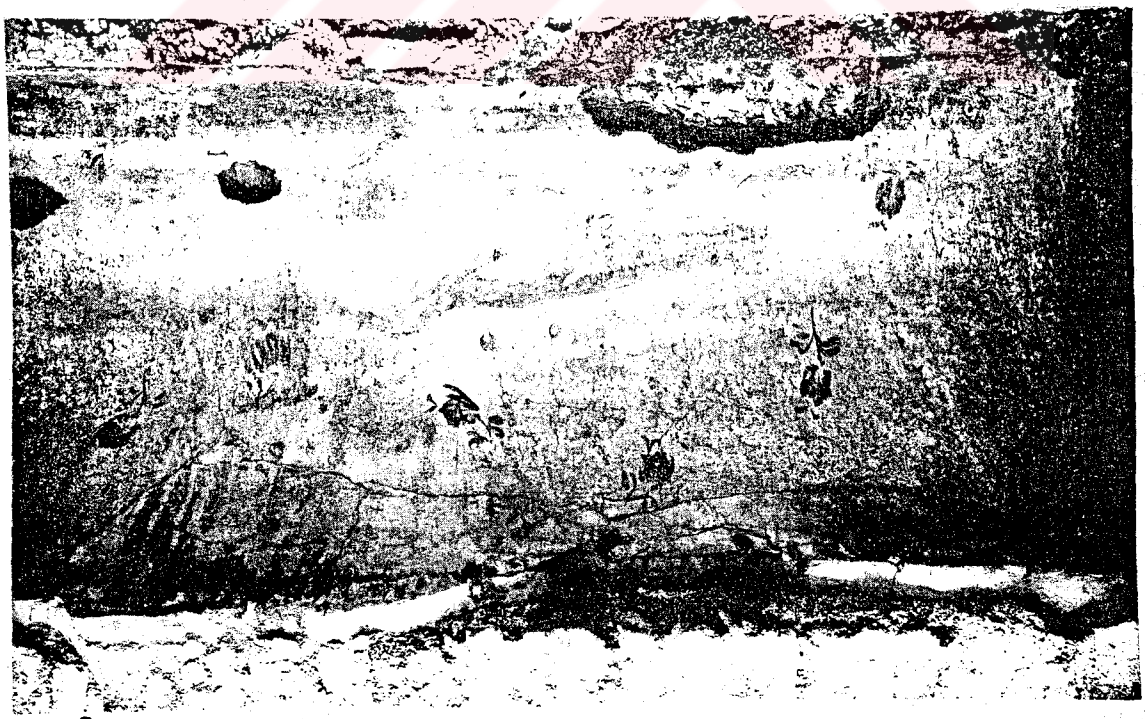
res. 1

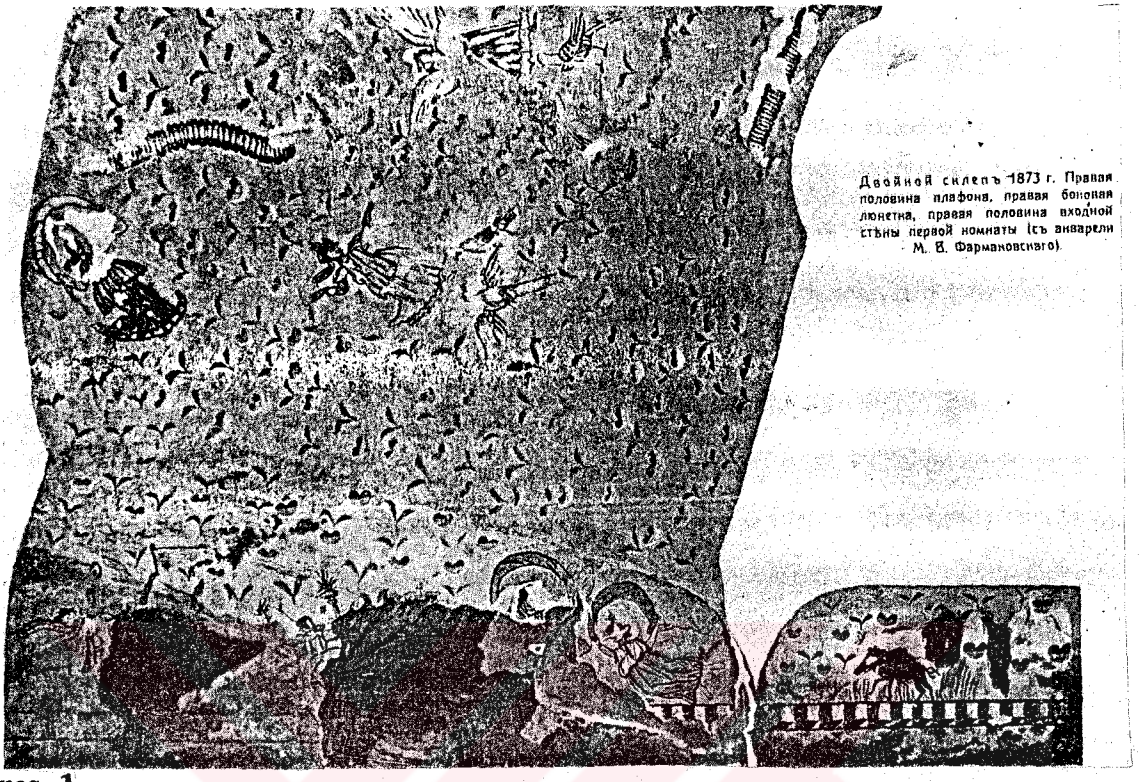

res. 2

res. 1

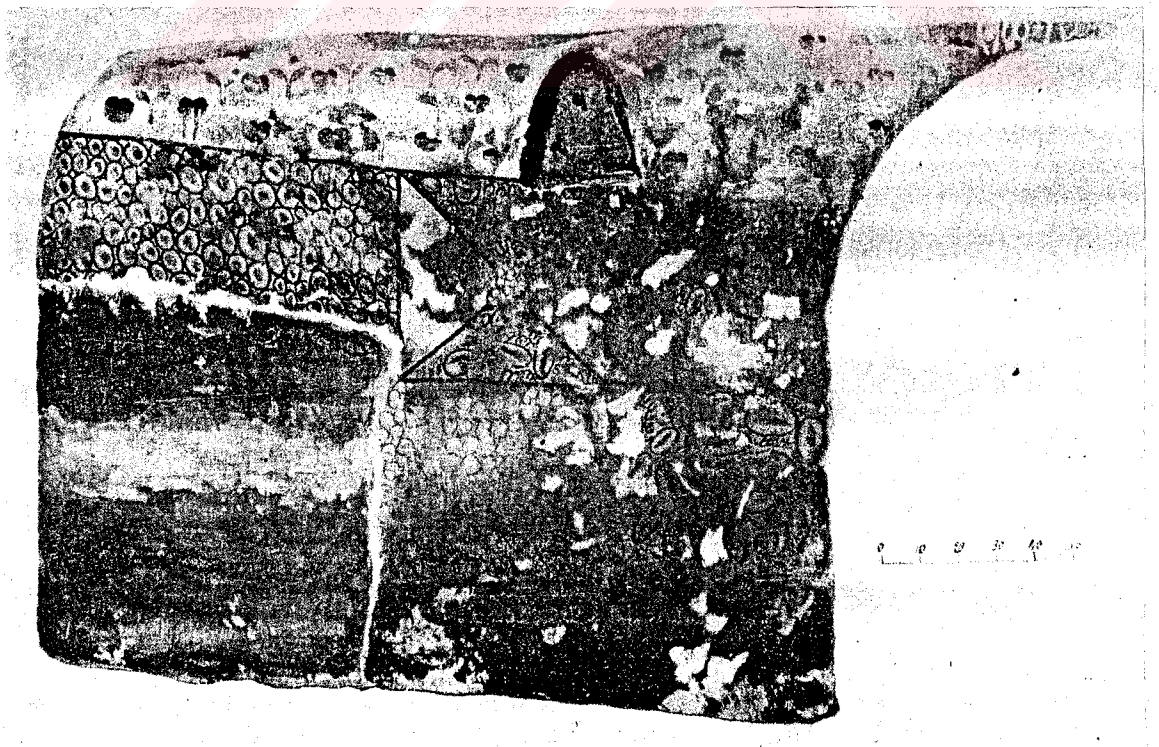

res. 2

Двойной склепъ 1873 г. Правая половина плафона, правая боковая люнетна, правая половина входной стѣны первой комнаты (съ акварели М. В. Фармаковскаго).

res. 1

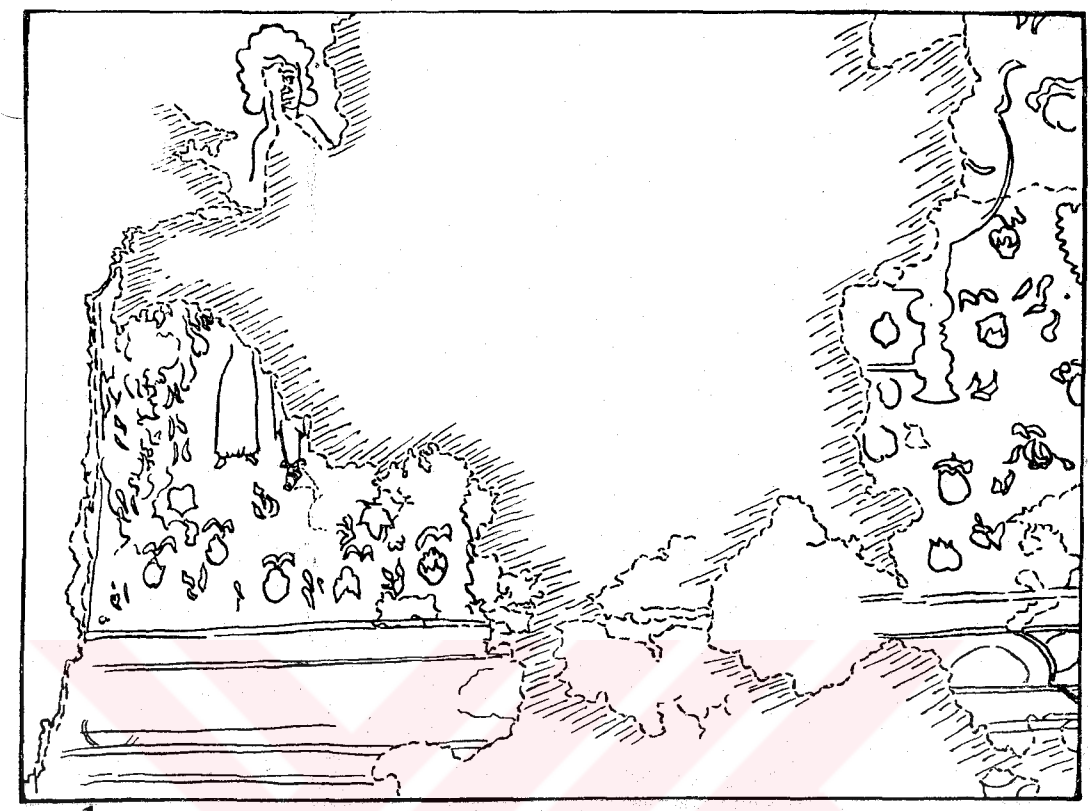
res. 2

SOUTH WALL OF THE PAINTED VAULT DISCOVERED IN PANTIKAPAION IN 1891

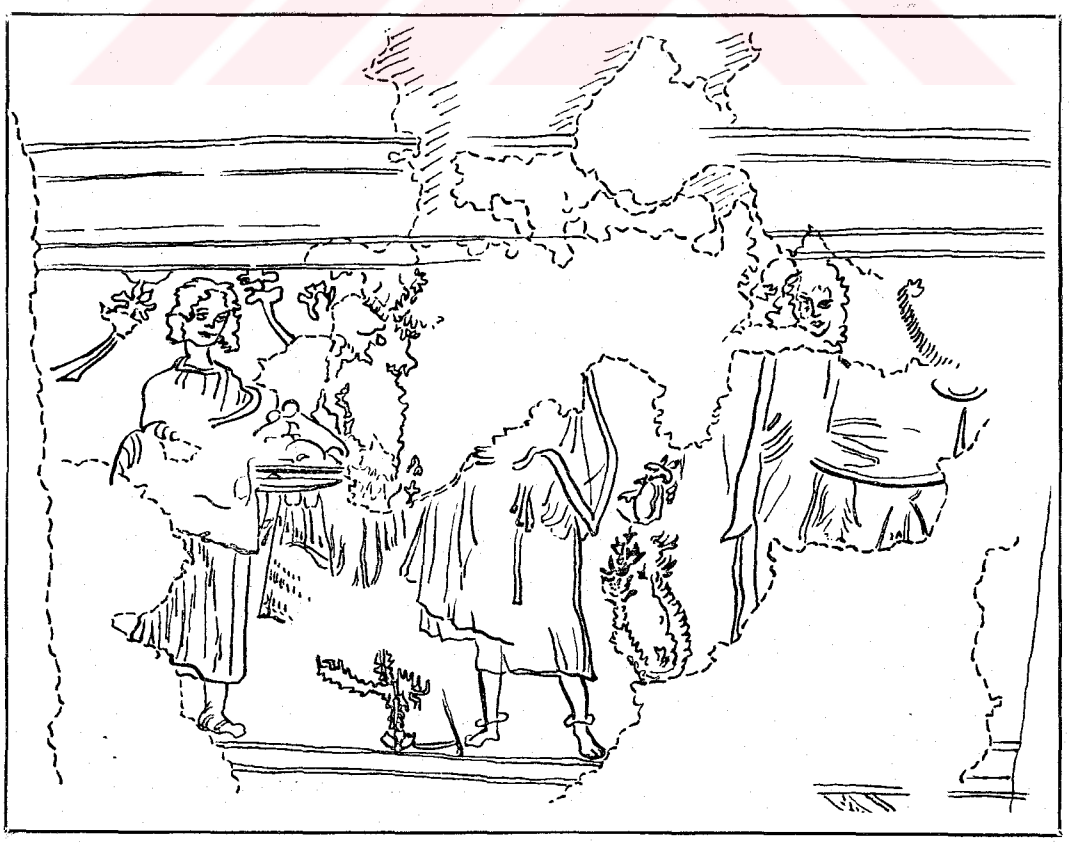
res. 1

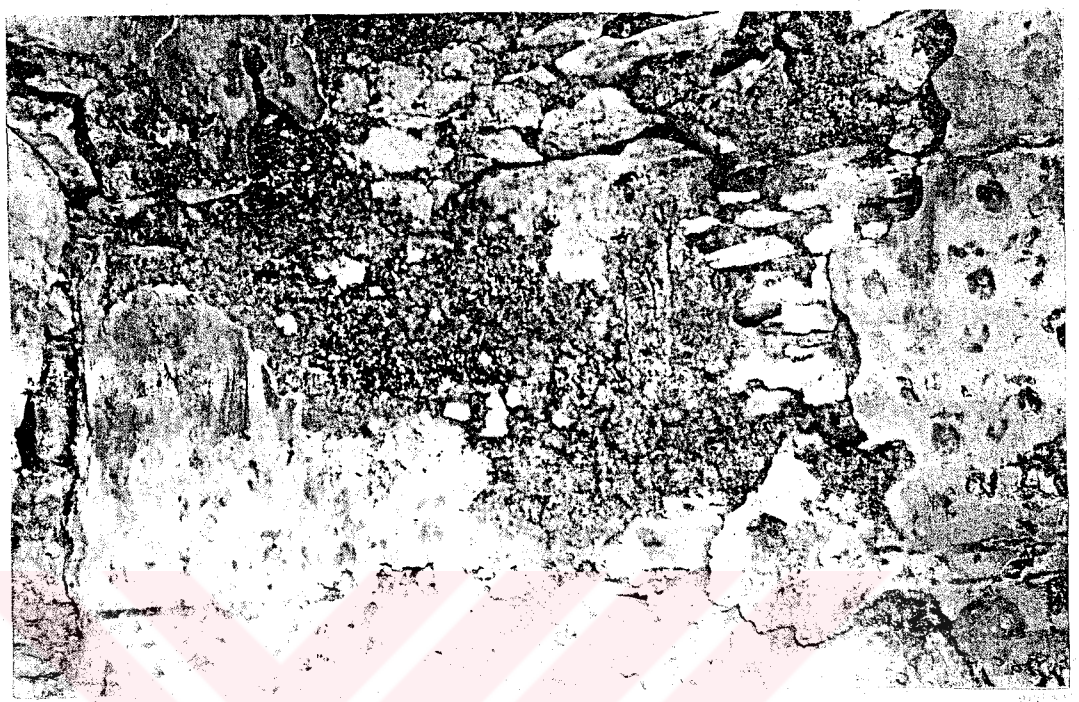
res. 2

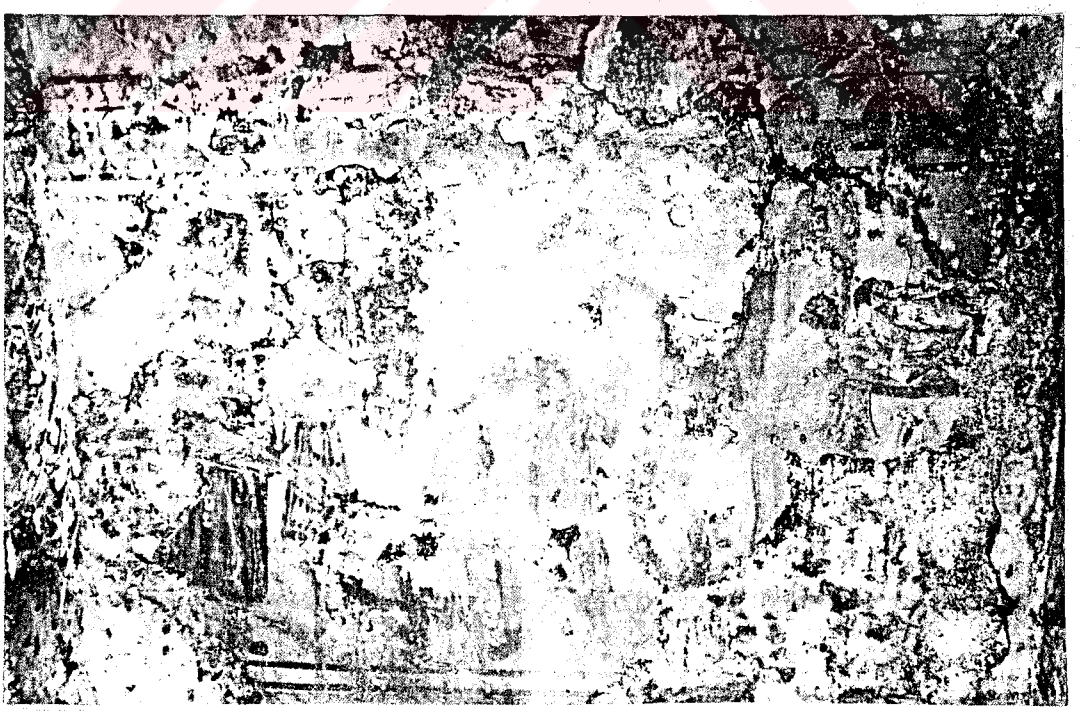
res. 1

res. 2

res. 1

res. 2

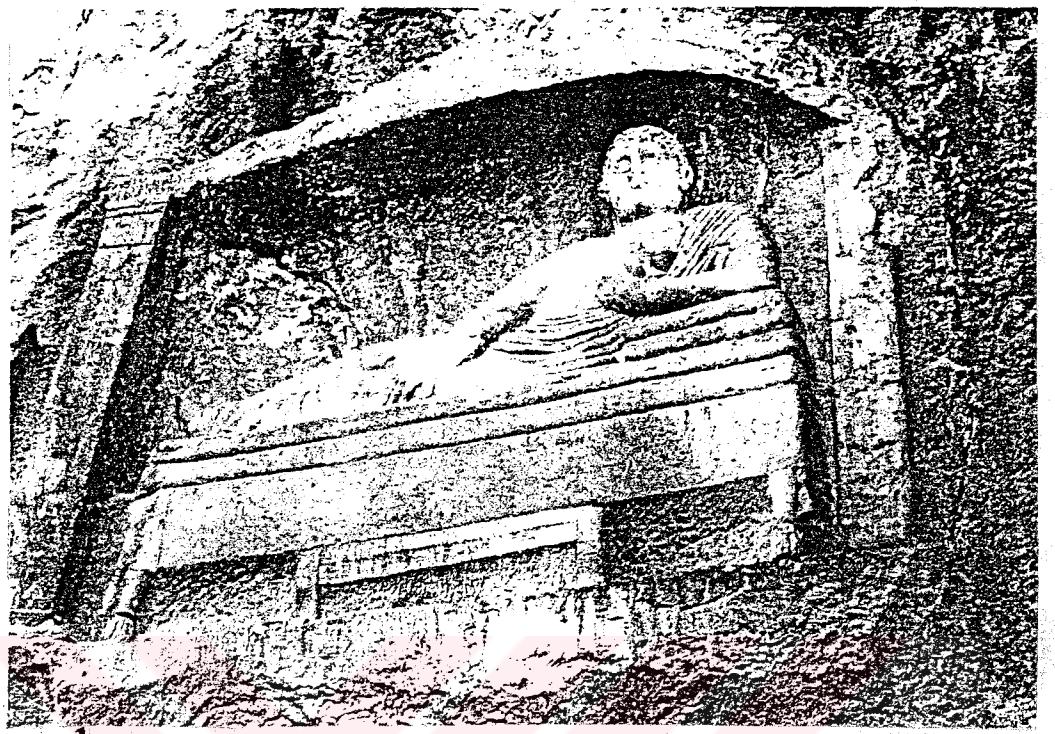
res. 1

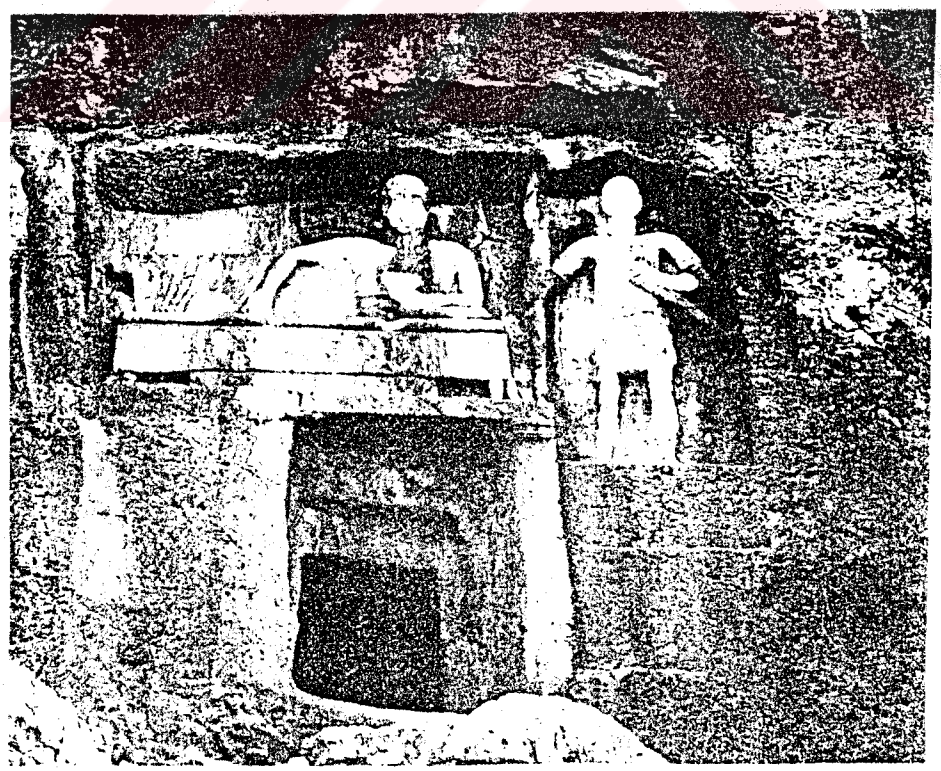
res. 2

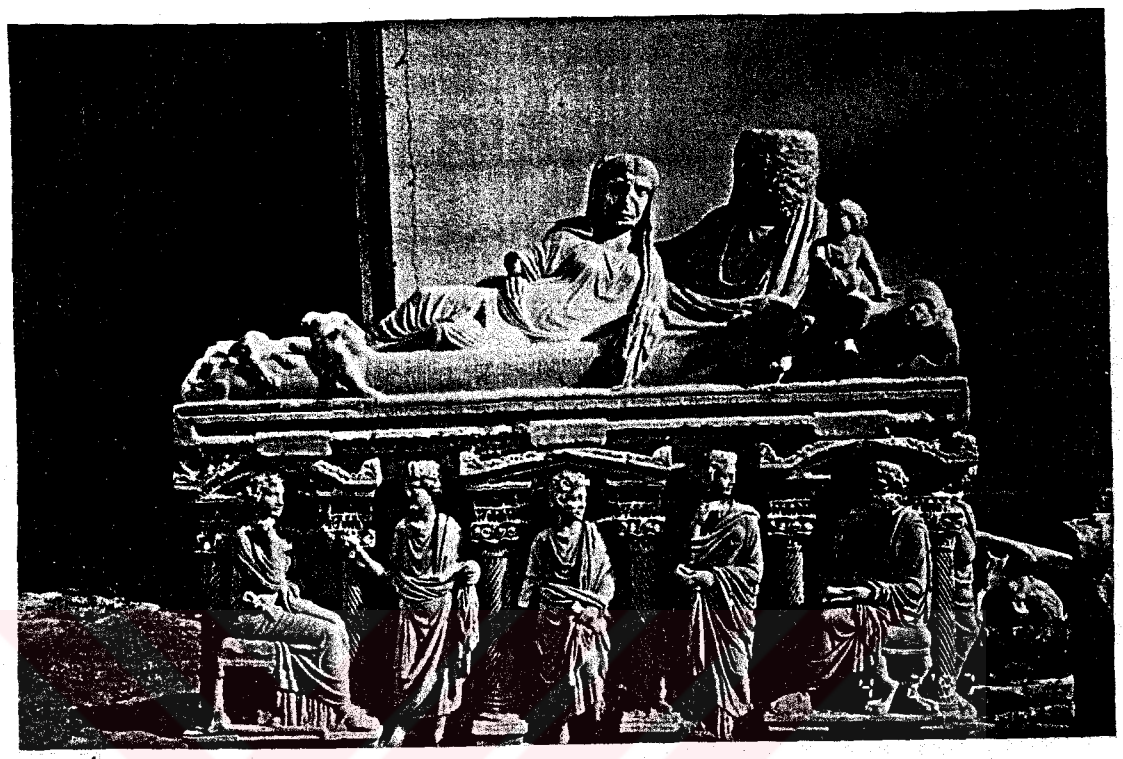
res. 3

res. 1

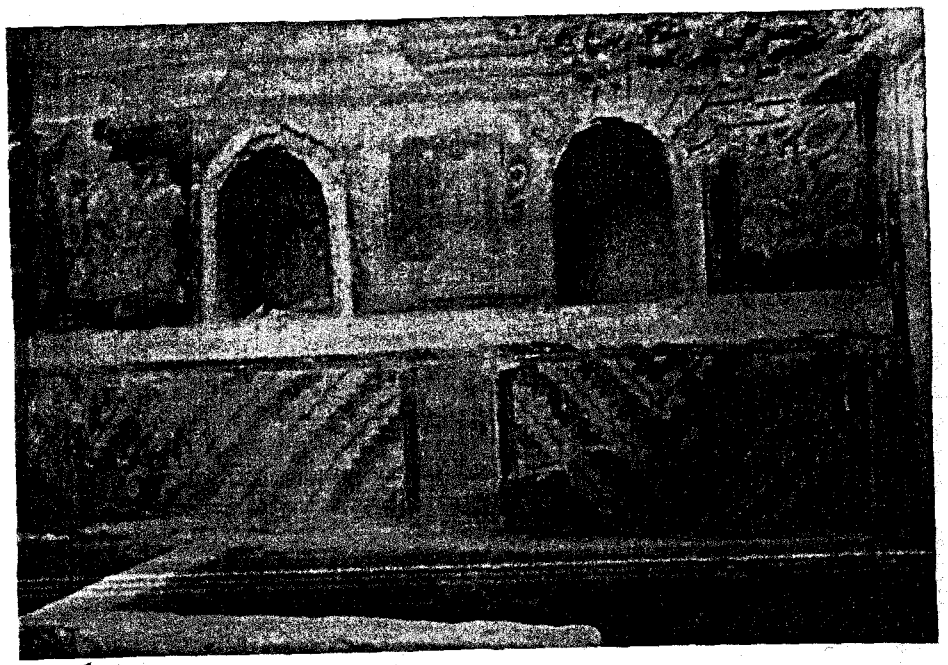
res. 2

res. 1

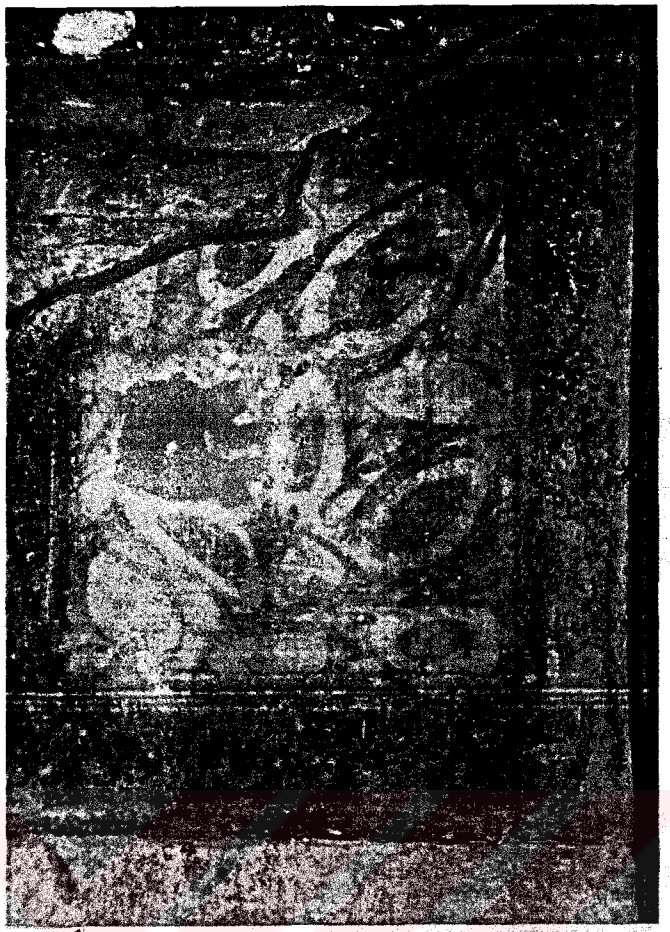
res. 2

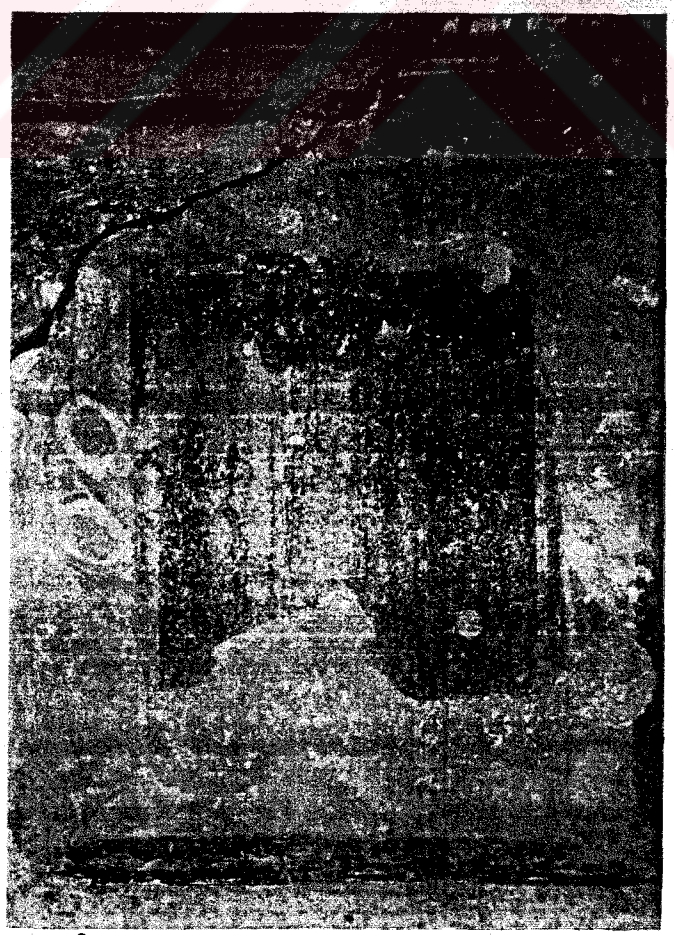
res. 1

res. 2

res. 1

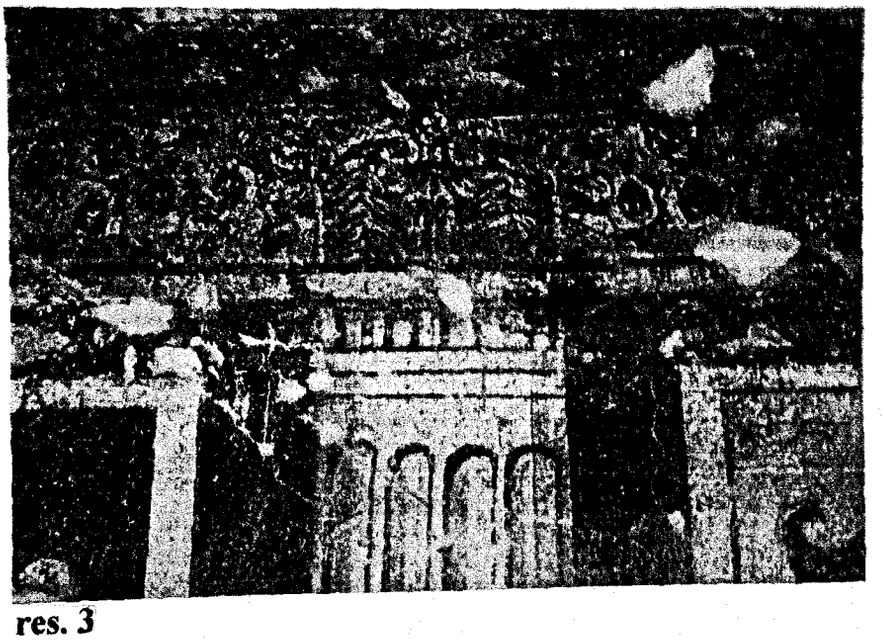
res. 2

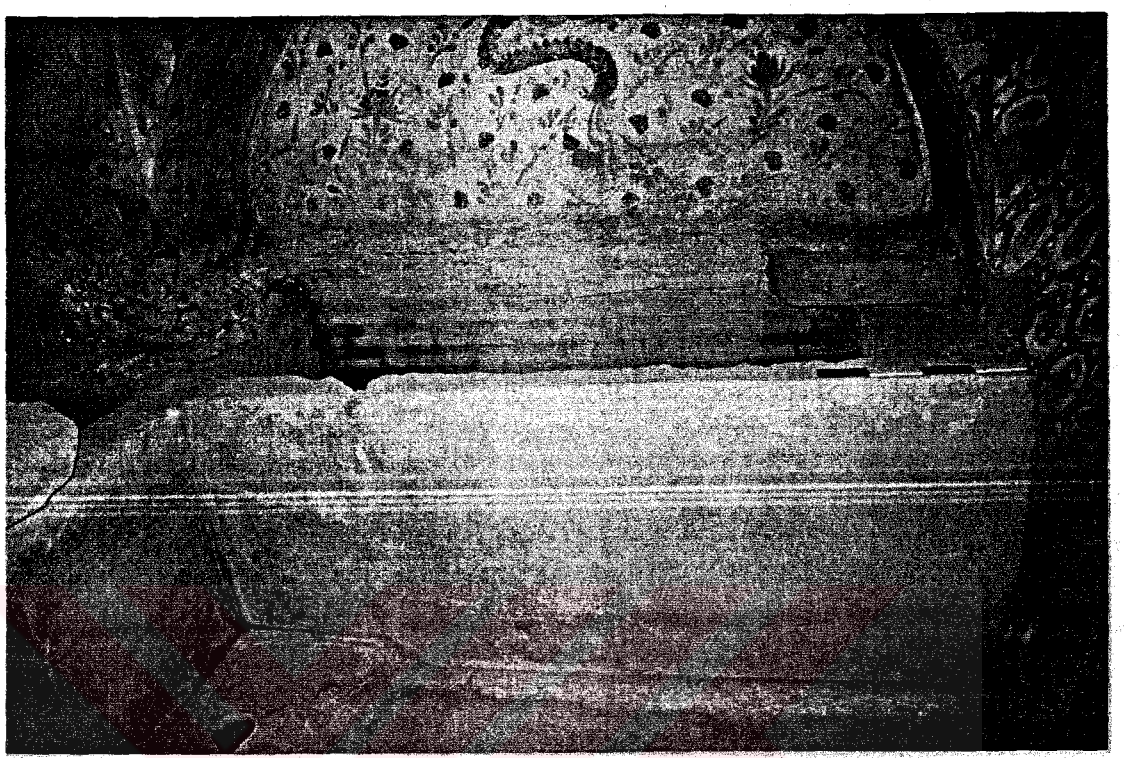
res. 1

res. 2

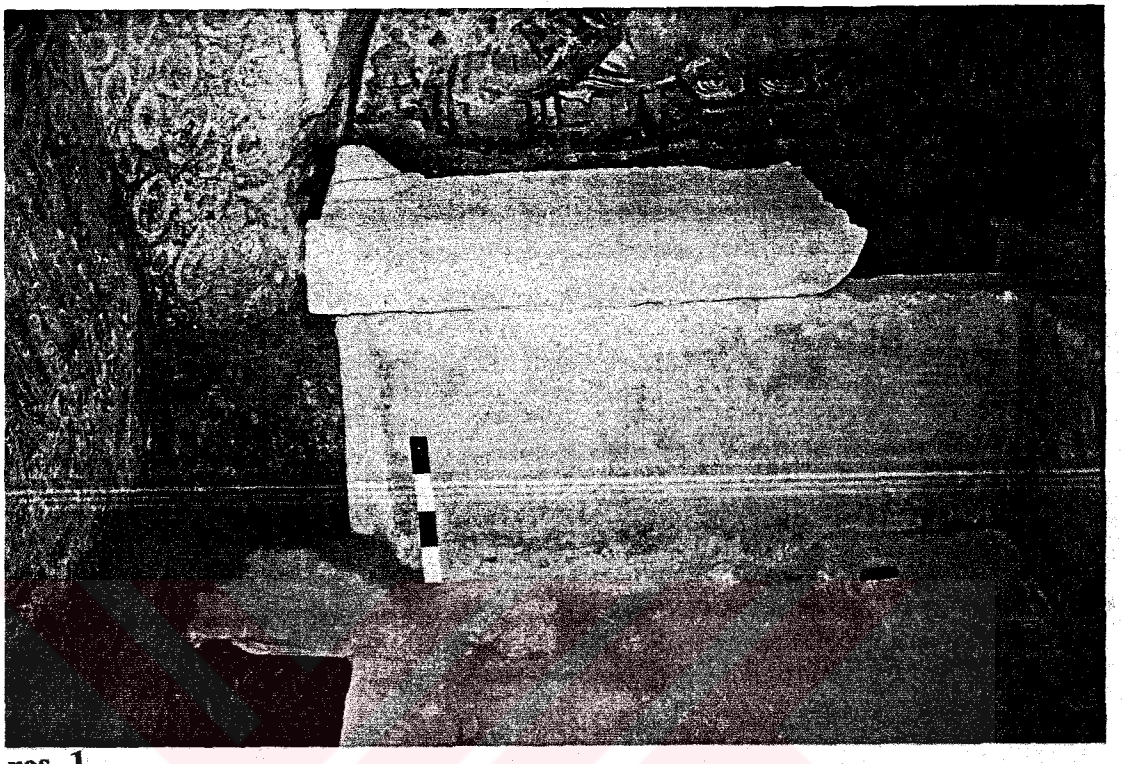
res. 3

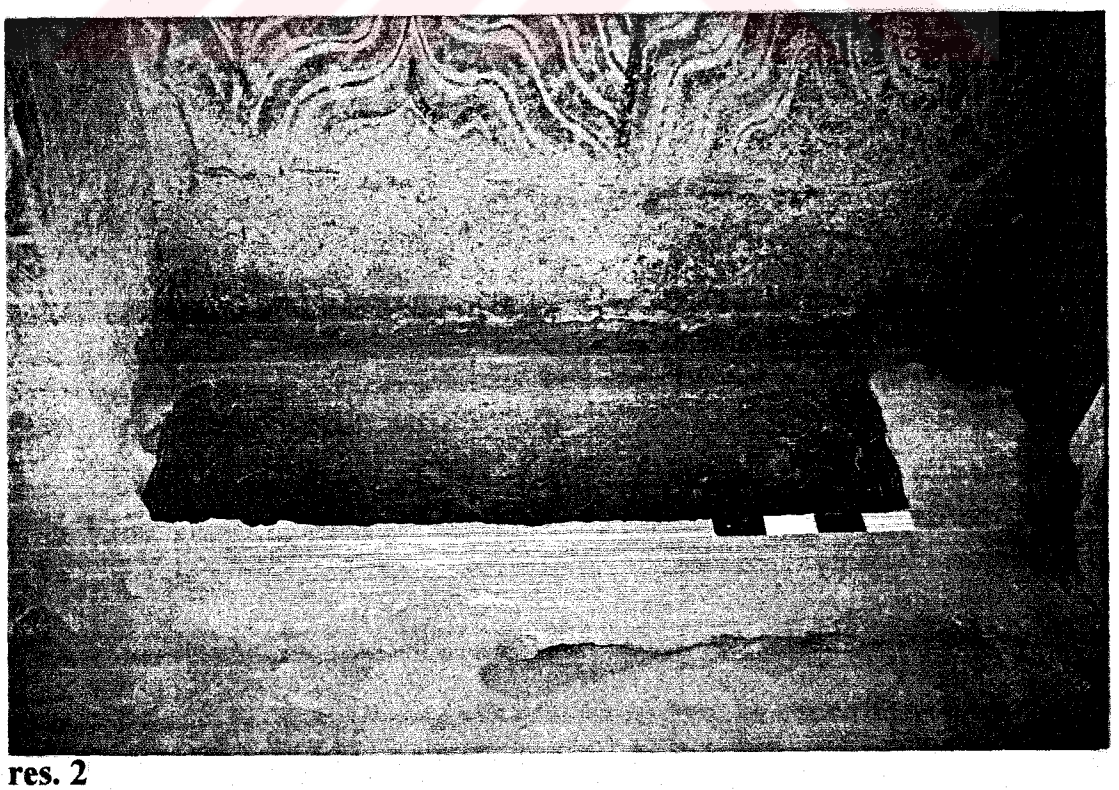
res. 1

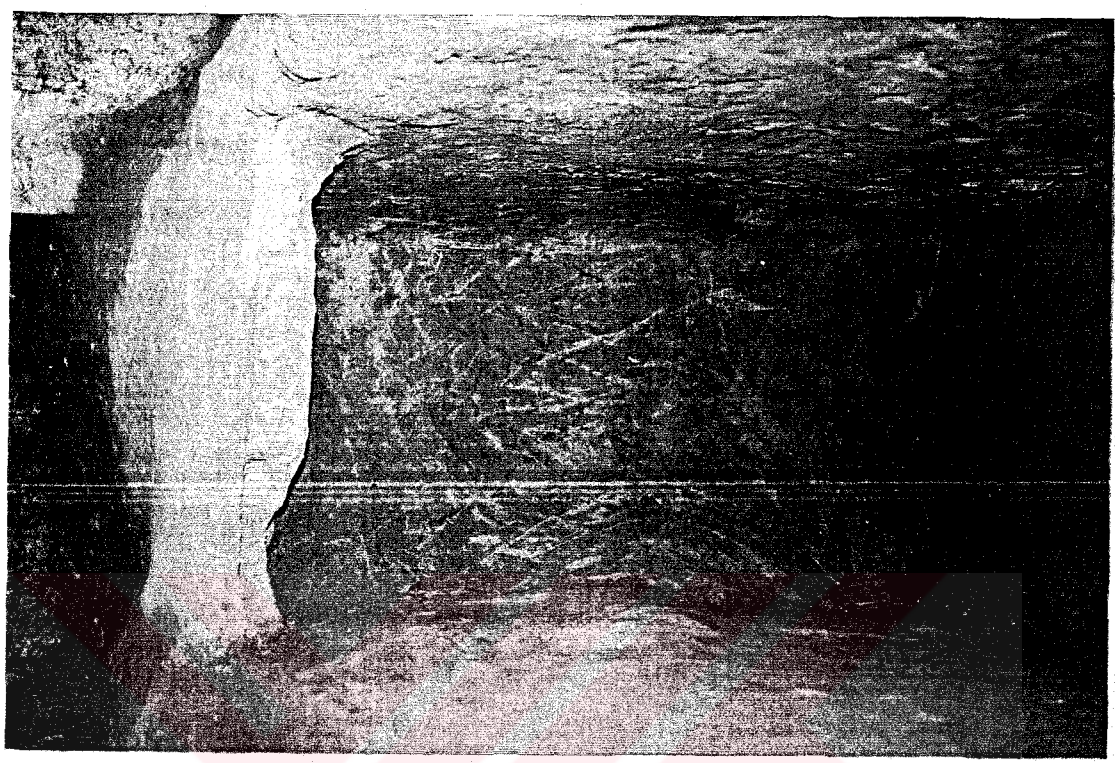
res. 2

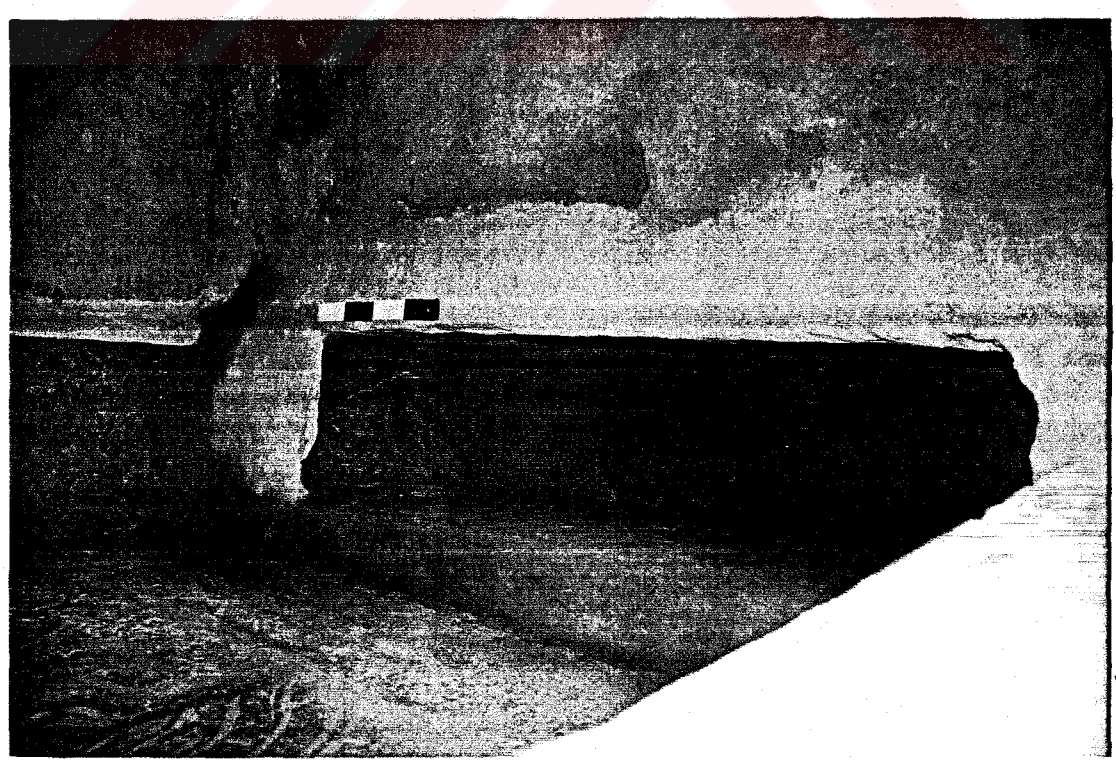
res. 1

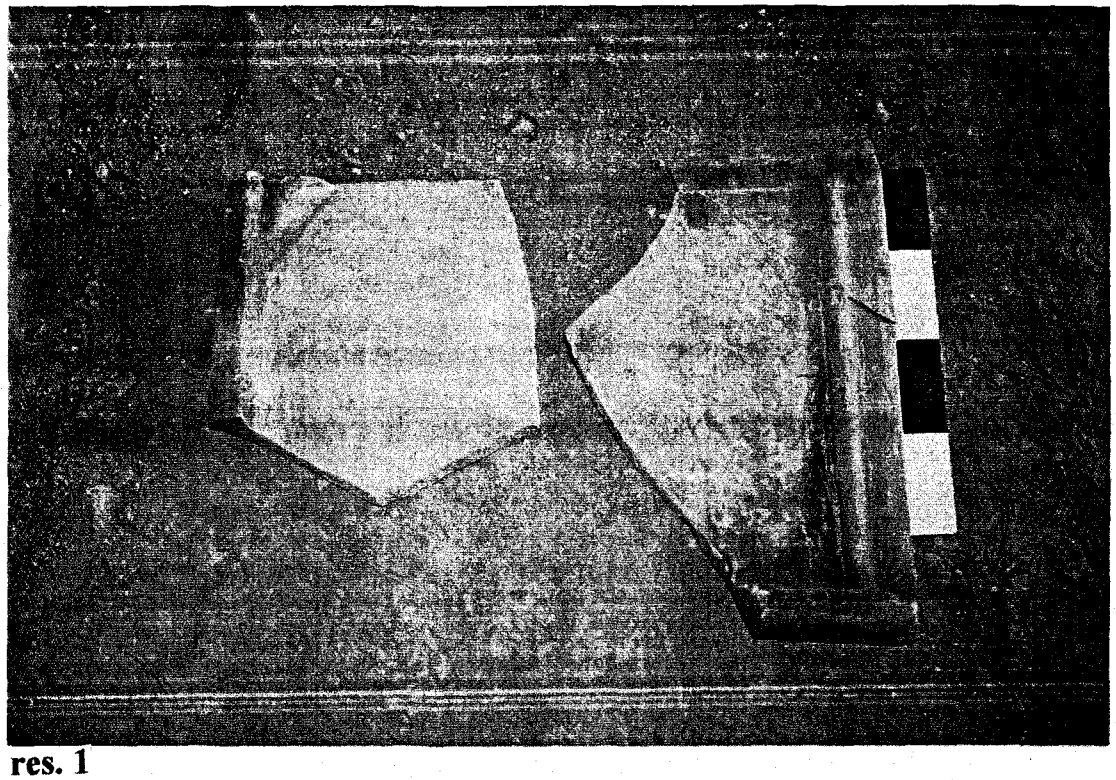
res. 2

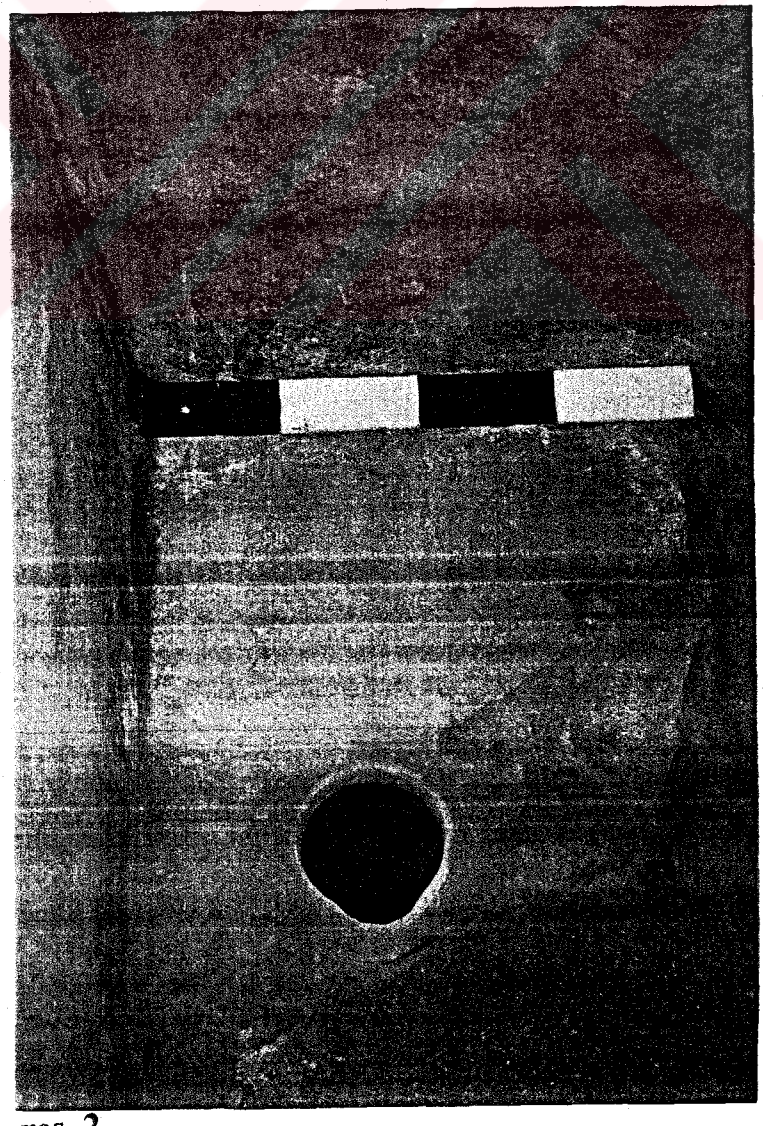
res. 2

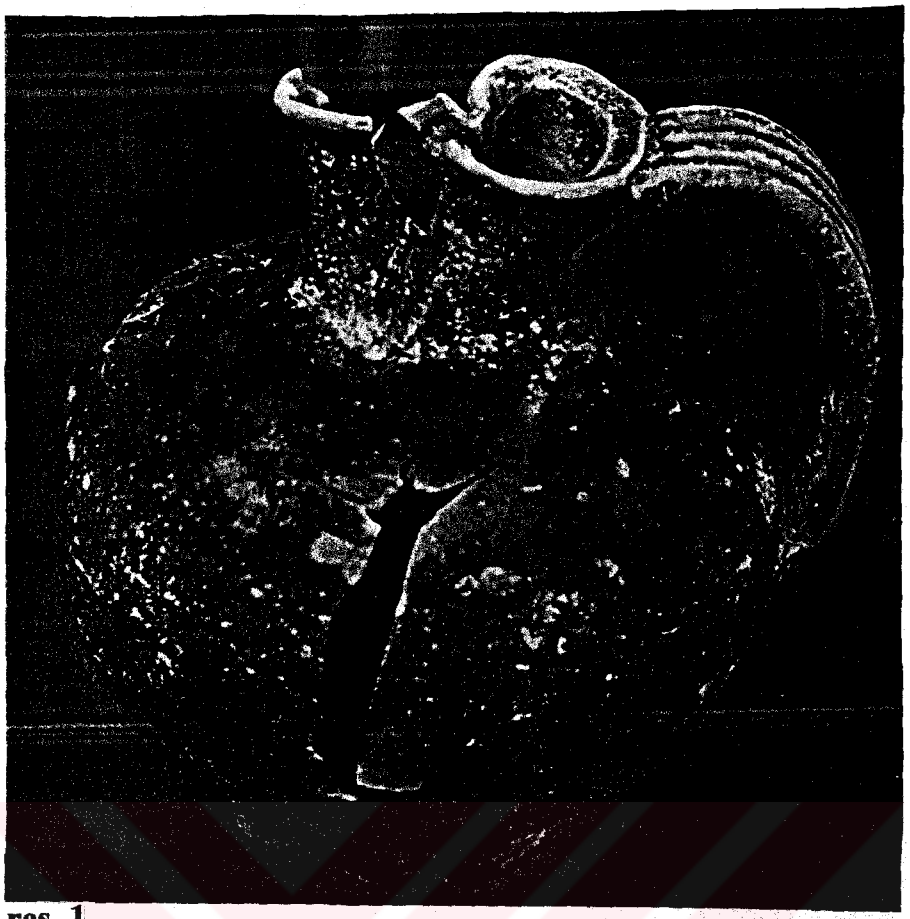
res. 1

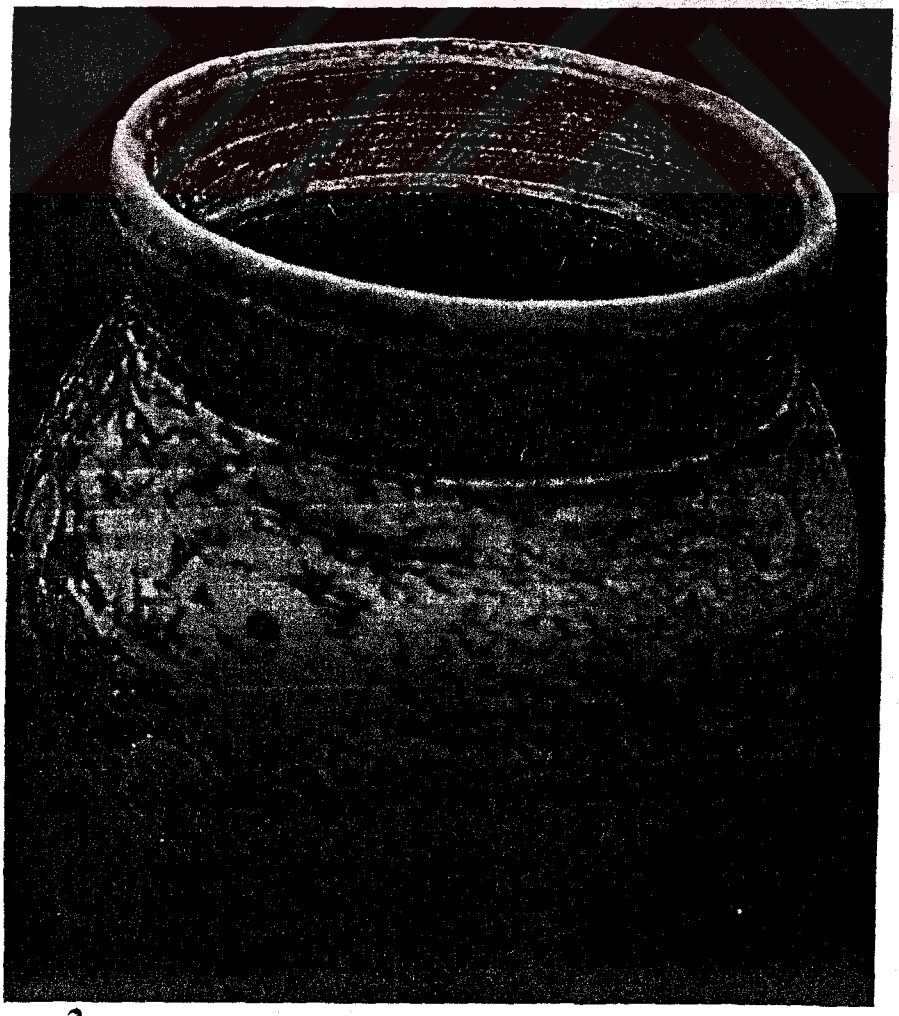
res. 1

res. 2

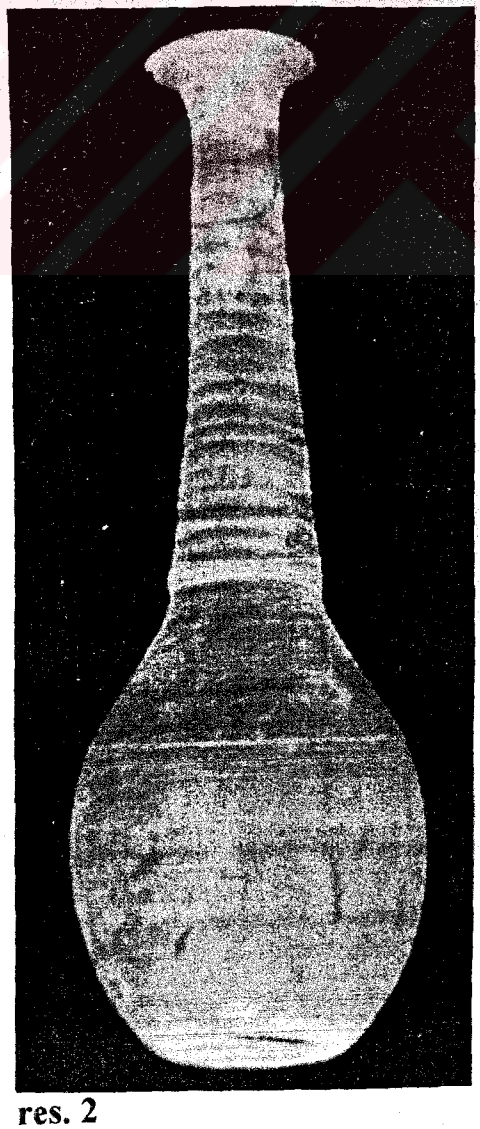
res. 1

res. 2

res. 1

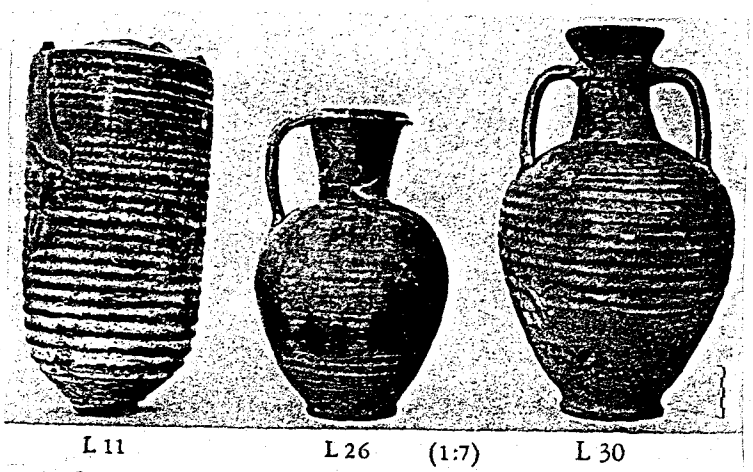

res. 2

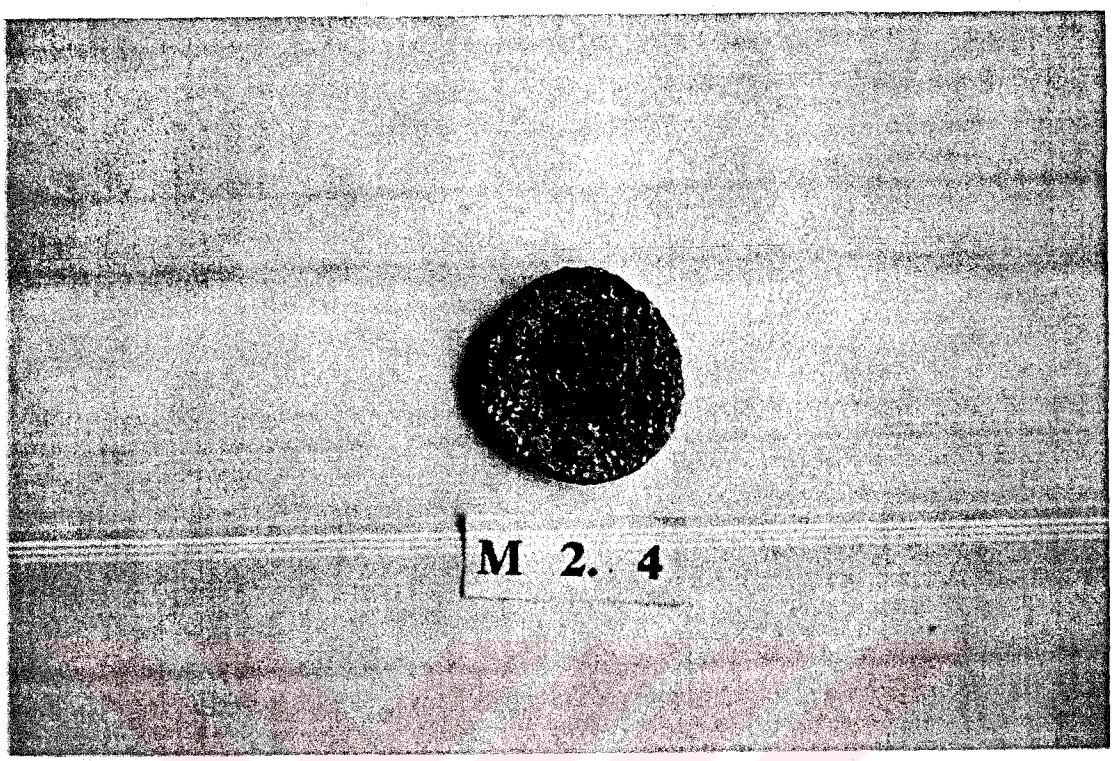
M 237 M 238 M 239 M 240

res. 1

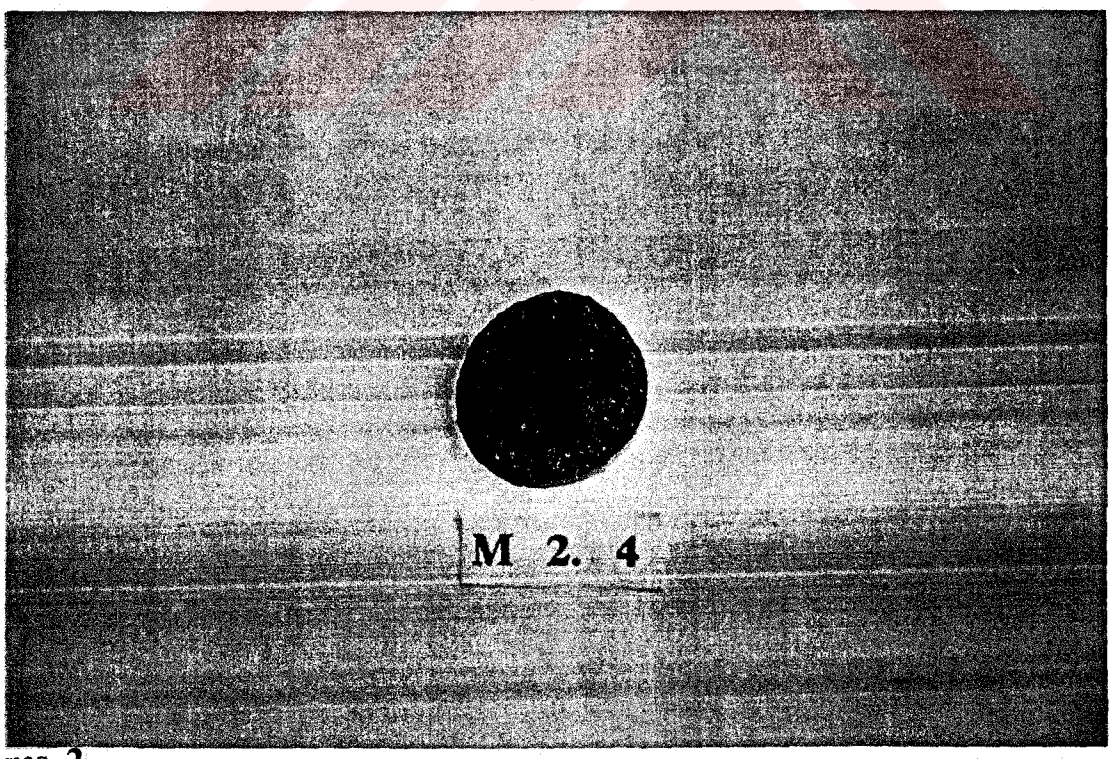

L 11 L 26 (1:7) L 30

res. 2

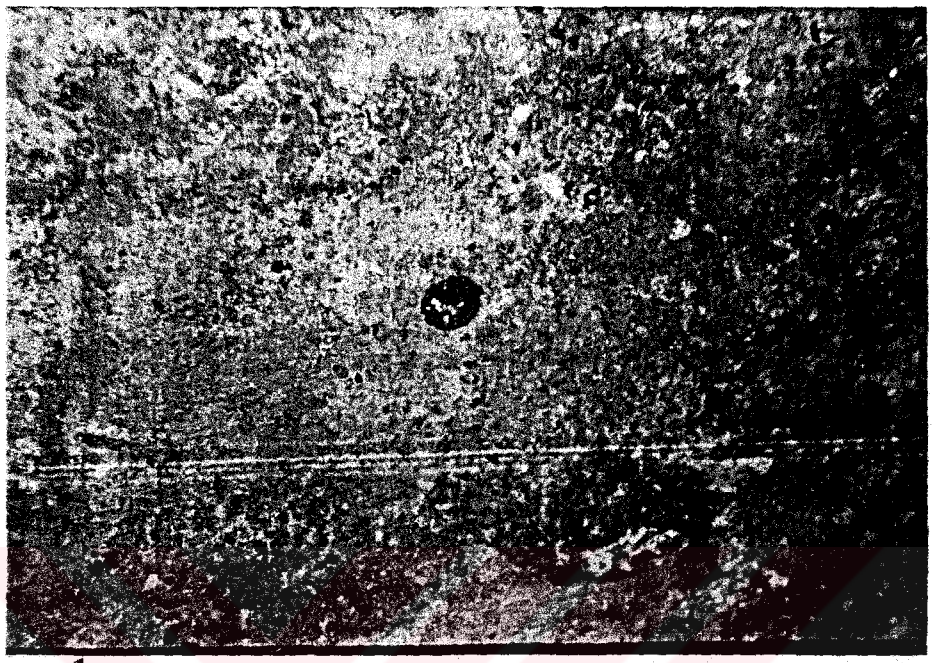

res. 1

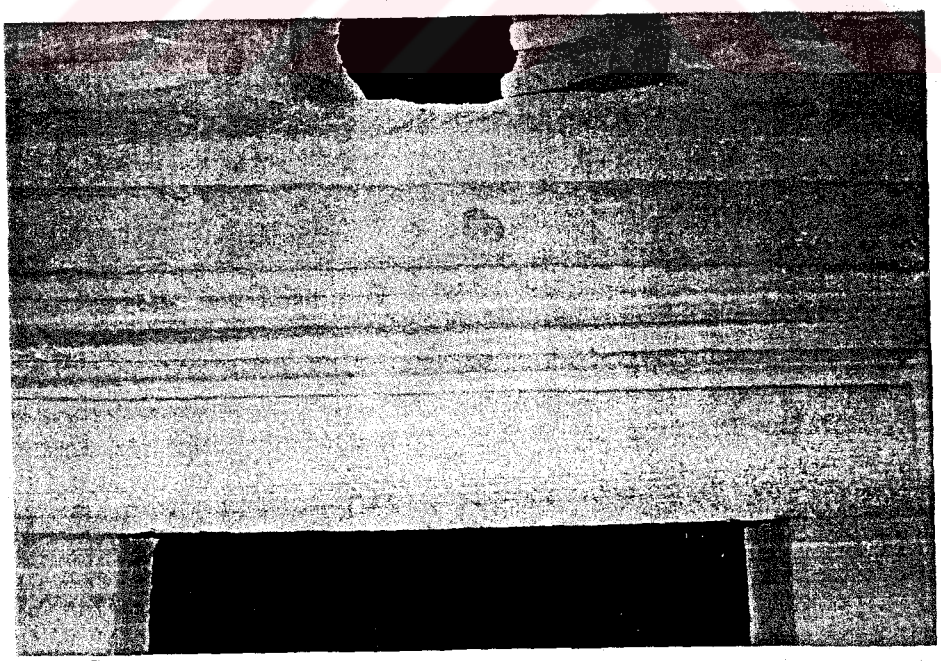

res. 2

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

res. 1

res. 2